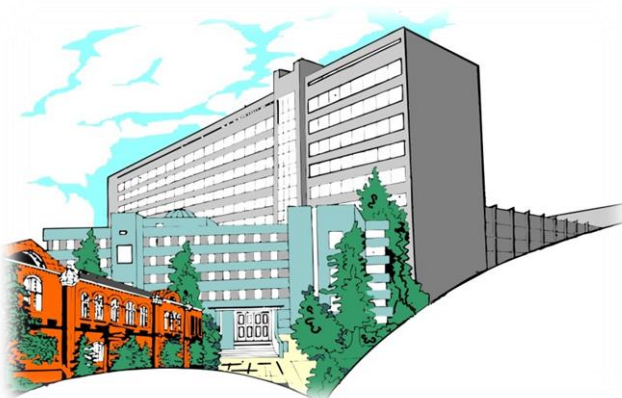


**Міністерство освіти і науки України  
Херсонський державний університет  
Факультет філології та журналістики  
Кафедра української мови  
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова (м. Київ)  
Запорізький національний університет  
Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова  
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини**



**Матеріали  
Всеукраїнської студентської  
науково-практичної конференції**

**Пріоритетні напрями філологічних досліджень**



м. Херсон

Рекомендовано до друку на засіданні вченої ради факультету філології та журналістики (протокол № 4 від «13» листопада 2017 р.).

Рекомендовано до друку на засіданні вченої ради Херсонського державного університету (протокол № \_\_ від «\_\_» \_\_\_\_\_ 2017 р.)

Рецензенти:

Пентилюк М.І. – доктор педагогічних наук, професор кафедри мовознавства факультету філології та журналістики Херсонського державного університету, відмінник освіти України, заслужений діяч науки і техніки України

Олексенко В.П.. – доктор філологічних наук, професор кафедри соціальних комунікацій факультету філології та журналістики Херсонського державного університету, заслужений працівник освіти України, дійсний член Української академії акмеології

Матеріали Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Пріоритетні напрями філологічних досліджень» (16 листопада 2017 р.) [Електронний ресурс] / за заг. ред. С.М. Климович. – Херсон, 2017. – 383 с.

Збірник матеріалів є підсумком обговорення на студентських наукових конференціях «Актуальні проблеми філологічних та лінгводидактичних студій третього тисячоліття у студентських дослідженнях» й «Українська мова в контексті слов'янознавства та компаративістики» низки питань, в яких висвітлено особливості функціонування мовних норм української літературної мови в текстах різних стилів і жанрів, порушено актуальні проблеми лексикології, фразеології і граматики української мови; ознайомлено з науковими розвідками когнітивної лінгвістики, семантики та стилістики тексту; акцентовано увагу на стильових особливостях творів української та світової літератури, пріоритетних напрямках розвитку шкільної та вишівської лінгводидактики, компаративних дослідженнях романо-германських і слов'янських мов; розглянуто жанрові особливості мови масової комунікації в Україні.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів та учителів.

**Відповідальність за зміст статей несуть автори та їхні наукові керівники.**

## ЗМІСТ

АТАМАНЮК О. ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИХ ТЕКСТІВ У ЖИТТІ НАУКОВЦЯ .....	8
БАБАК О. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ПОЕТИЧНОГО КОНЦЕПТУ <i>ЗЕМЛЯ</i> .....	11
БАЗАЛІЙСЬКА Т. ПОГЛЯДИ Ш. БРОНТЕ НА ЖІНОЧУ ЕМАНСИПАЦІЮ ТА ЇХ ВИСВІТЛЕННЯ В РОМАНІ «ДЖЕЙН ЕЙР».....	16
БАНАРЮК Ю. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ З ДОМІНАНТОЮ «ЖІНКА» У ТВОРІ ВОЛОДИМИРА ЛИСА «СОЛО ДЛЯ СОЛОМІЇ».....	21
БЕЗПАЛЬЧЕНКО О. КОНЦЕПТ <i>ЖІНКА</i> У ФОЛЬКЛОРНИХ ТВОРАХ: СЕМАНТИКО-КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ .....	26
БЕЛИМЕНКО М. ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ОРФОГРАФІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	30
БІЛА І. ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ.....	35
БОРОВСЬКА Ю. ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО РОБОТИ ЗА ДОПОМОГОЮ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИХ КОМПЛЕКСІВ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ .....	41
БУЛАЄВСЬКИЙ І. КРИТЕРІЇ ВІДБОРУ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИХ ТЕКСТІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ .....	46
БУРЯК А. ФОЛЬКЛОРНІ ТА НАРОДОЗНАВЧІ ДЖЕРЕЛА ОПОВІДАНЬ Н. ГЕРБІШ «ТЕПЛІ ІСТОРІЇ ДО КАВИ» .....	49
ВЕРНІК М. ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО СПІЛКУВАННЯ МОЛОДІ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ .....	52
ВЛАСЕНКО Ю. ІНТИМНИЙ АСПЕКТ ДОКУМЕНТАЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРИ (ЛИСТИ М. ДРАЙ-ХМАРИ).....	57
ВОЙТЕНКО Я. ЛЕКСИКА, ПОВ'ЯЗАНА З КУХОННИМ НАЧИННЯМ У ГОВІРЦІ МІСТА СВІТЛОВОДСЬК КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ .....	62
ГАРБАРЕЦЬ Т. АНТРОПОНІМИ У ФЕНТЕЗІЙНОМУ РОМАНІ Г. Л. ОЛДІ «ШМАГІЯ» .....	67
ГНІДАШ Д. СВОЄРІДНІСТЬ ХУДОЖНЬОГО ЧАСУ В АНТИУТОПІЇ Т. АНТИПОВИЧА «ХРОНОС» .....	71
ГРИНЬОВА А. ДО ПИТАННЯ ПРО ЛІНГВАЛЬНУ ПРИРОДУ КОНЦЕПТУ ..	76

ГРИЩЕНКО А. ОБРАЗ РІДНОЇ ДОМІВКИ У ПОЕЗІЯХ ОЛЕКСИ ГАЙ-ГОЛОВКА.....	80
ДЕСЯТНИКОВА К. ЛІРИКА ГРИЦЬКА ЧУПРИНКИ В КРИТИЧНІЙ РЕЦЕПЦІЇ.....	84
ДОВГАНЮК Ю. ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ У СФЕРІ СУЧАСНОГО ТЕЛЕБАЧЕННЯ .....	88
ДОНСЬКИЙ В. ПРИГОДНИЦЬКІ КОМПОНЕНТИ У РОМАНІ МАКСИМА КІДРУКА «БОТ».....	93
ДОРОШ К. ЗАГАЛЬНЕ ПОНЯТТЯ ПОЕТИКИ У ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ.	96
ЄФРЕМОВА О. ХУДОЖНЯ РЕЦЕПЦІЯ ІСТОРИЧНОЇ ДІЙСНОСТІ У РОМАНІ А. КОКОТЮХИ «БІЛА НІЧ».....	99
ЖУРАВЛЬОВА Є. ОСМИСЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ КОХАННЯ У РОМАНІ «СТОЛІТТЯ ЯКОВА» В.ЛИСА.....	102
ЖУРАВЛЬОВА Є. ПЕРЕЙМЕНУВАННЯ ХЕРСОНСЬКИХ ВУЛИЦЬ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ДІЇ ЗАКОНІВ ПРО ДЕКОМУНІЗАЦІЮ.....	108
ЗАЩИК М. МОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО НАУКОВОГО ТЕКСТУ.....	113
ЗОЛОТАРЬОВА К. ПОНЯТТЯ «СВІЙ ПРОСТІР» У МОВНІЙ ТКАНИНІ ТВОРІВ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА.....	116
ЗОЛОТАРЬОВА К. ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНИЙ ДИСКУРС ДОКУМЕНТАЛЬНОЇ ПОВІСТІ В. ШКЛЯРА «ЧОРНЕ СОНЦЕ».....	120
ЗУБКОВА І. ТВАРИННИЦЬКА ЛЕКСИКА (ДИКІ ЗВІРІ) НА МАТЕРІАЛІ ГОВІРОК КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ .....	125
КАЛПАКЧІ Є. АКТИВНІ ПРОЦЕСИ СЛОВОТВОРЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: АБРЕВІАЦІЯ.....	135
КАТРАНИЧ Т. ЗАСОБИ МОДЕЛЮВАННЯ ОБРАЗУ ВІЛЬГЕЛЬМА ФОН ГАБСБУРГА В РОМАНІ НАТАЛКИ СНЯДАНКО «ОХАЙНІ ПРОПИСИ ЕРЦГЕРЦОГА ВІЛЬГЕЛЬМА».....	139
КОВАЛЬОВА В. ЛІНГВОСТИЛІСТИКА ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ.....	144
КОЛОМЕЙЦЕВА Х. СПІВІСНУВАННЯ КІЛЬКОХ СВІТІВ В РОЗРІЗІ САКРАЛЬНОСТІ СВІТОСПРИЙНЯТТЯ У ТВОРЧОСТІ В. ШЕВЧУКА .....	147
КОРОТКА А. СЕМАНТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З КОЛІРНИМ КОМПОНЕНТОМ.....	152

КРАВЧУК А. РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИХ ТЕКСТІВ У ФОРМУВАННІ КВАЛІФІКАЦІЇ СПЕЦІАЛІСТА .....	156
КУРЛОВА А. СТИЛЕВЖИТОК ЛЕКСИЧНИХ ДІАЛЕКТИЗМІВ У РОМАНІ В. ЛИСА «СТОЛІТТЯ ЯКОВА» .....	159
ЛАГНО А. КОМП'ЮТЕРНА ТЕРМІНОЛОГІЯ ТА ОСНОВНІ МЕТОДИ ЇЇ ПЕРЕКЛАДУ .....	163
ЛЕЛКОВ К. ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄТОВАНІ ТЕКСТИ, ІХ ОСОБЛИВОСТІ ТА ВИКОРИСТАННЯ.....	167
ЛОСЬ Г. КУЛЬТУРНИЙ КОД В УКРАЇНСЬКІЙ МІНІМАЛЬНІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ.....	170
ЛЯШКОВА О. ІНШОМОВНІ СЛОВА В ЕПІСТОЛЯРІЇ ЛЕСІ УКРАЇНКИ....	173
МАНДИЧ Т. АСОЦІАТИВНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ ЯК МЕТОД ВИВЧЕННЯ МЕТАФОРИЧНИХ ВЕРБАЛІЗАТОРІВ КОНЦЕПТОСФЕРИ «СПОРТ» (НА МАТЕРІАЛІ ТЕЛЕВІЗІЙНИХ СПОРТИВНИХ ТРАНСЛЯЦІЙ) .....	179
МАРДАР'ЄВА А. ДЖИНСА У ДРУКОВАНИХ ВИДАННЯХ ХЕРСОНЩИНИ.....	184
МАШИРО Н. АВТОКОМУНІКАТИВНИЙ ХАРАКТЕР ЩОДЕННИКОВИХ ЗАПИСІВ К. МОСКАЛЬЦЯ.....	191
МЕЛЬНИЧЕНКО О. КОНЦЕПТ «ПСИХІАТРИЧНА ЛІКАРНЯ» У ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ (НА МАТЕРІАЛІ СИЛУЕТІВ ЛЕСІ УКРАЇНКИ «МІСТО СМУТКУ»).....	196
МОЛОЦЬКИЙ В. ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ-МЕМІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ .....	199
НЕЖЕЛЬСЬКА І. МОТИВНО-ОБРАЗНЕ НАПОВНЕННЯ ЛІРИКИ НАТАЛІ ЧАМЛАЙ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «Я – ТВІЙ САД») .....	204
НЕЧИПОРУК Ю. ЗАЛЕЖНІСТЬ МАС-МЕДІА ВІД МОВНИХ НОРМ .....	209
НОВИКОВА Є. ЛЕКСИЧНА ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ В СТУДЕНТСЬКОМУ МОВЛЕННІ ХЕРСОНА.....	213
НОВІКОВА В. СУТНІСТЬ ТА ОЗНАКИ ФРАЗЕОЛОГІЧНОЇ ОДИНИЦІ.....	217
ОЛЕЯ О. ПОЕЗІЯ ПОЛЯ ВЕРЛЕНА У ПЕРЕКЛАДАХ МИКОЛИ ВОРОНОГО: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ .....	222
ОНУФРІЄНКО В. СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ СКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ В РОМАНІ П.КУЛІША «ЧОРНА РАДА».....	226

ПАВЛИКІВСЬКА Ю. ВНУТРІШНЬОСИСТЕМНА ПОЛІСЕМІЯ У ТЕРМІНОЛОГІЇ ВИДАВНИЧО-ПОЛІГРАФІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА.....	230
ПАРФЕНЕНКО В. ФУНКЦІОНУВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У ПОЛІТИЧНОМУ ТЕКСТІ.....	236
ПЕРІМОВ Р. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПРОФЕСІЙНО- ОРІЄНТОВАНИХ ТЕКСТІВ.....	241
ПОДОЛЬСЬКИЙ Д. АНГЛІЦИЗМИ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ....	244
ПОЛЕСЮК А. ОНОМАСТИЧНИЙ ПРОСТІР ГАЗЕТ.....	247
ПРОКОПОВА Г. ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНИХ ТЕКСТІВ.....	253
ПРОШУРОВА А. СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОСТИХ РЕЧЕНЬ У ПОВІСТІ «ЧЕРЕВИЧКИ БОЖОЇ МАТЕРІ».....	257
ПУХОВА І. ДО ПИТАННЯ ЕМБЛЕМАТИЧНОСТІ ЯК ОДНОГО З ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ БАРОКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	260
РОМАНЕЦЬ Т. РОЛЬ КОМУНІКАТИВНО-ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ У НАВЧАННІ УЧНІВ РІДНОЇ МОВИ.....	264
РОМАНЧИШИНА Л. СТАВЛЕННЯ ХЕРСОНСЬКИХ СТУДЕНТІВ ДО МОВНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ.....	270
САПОЖНИК О. ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ З АНІМАЛІСТИЧНИМ КОМПОНЕНТОМ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАЗЕОЛОГІЧНОГО СЛОВНИКА В. Д. УЖЧЕНКА).....	275
СЕМЕНЯК А. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У ХЕРСОНСЬКИХ ІНТЕРНЕТ-ВИДАННЯХ.....	279
СЕМЬОНОВА Н. ФУНКЦІЙНА СПЕЦИФІКА МІНІМАЛЬНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ.....	284
СЕНИШИНА Т. НОМІНАТИВНІ РЕЧЕННЯ У ТВОРАХ І. РОЗДОБУДЬКО.	287
СИДОРИНА Є. ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАНУ БРАТІВ КАПРАНОВИХ «ПРИВОРОТНЕ ЗІЛЛЯ».....	290
СТАДНІК І. КОНЦЕПТ «ВІЙНА» У РОМАНІ СЕРГІЯ ЖАДАНА «ІНТЕРНАТ».....	294
СТЕПАНЮК І. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ГОТОВНОСТІ ДО ВИКЛАДАННЯ ЛІНГВОДИДАКТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТУ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ.....	299

СУРХАЄВ В. РОЗВИТОК КОМП'ЮТЕРНОГО СЛЕНГУ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ.....	305
ТАЦІЄНКО О. ПОЕТИКА ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ.....	310
ТРОЦЕНКО Є. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ХРИСТИЯНСЬКИХ ЛІНГВОКУЛЬТУРЕМ У МОВОТВОРЧОСТІ Д. КРЕМЕНЯ.....	315
ТИЩЕНКО Г. ФУНКЦІЙНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАГАДКИ....	320
ТКАЧУК В. ХУДОЖНЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ОБРАЗУ ЛЕТИ.....	325
ТУРЕНКО О. СИНОНІМИ У ТВОРАХ ОКСАНИ ЗАБУЖКО ТА МАРІЇ МАТІОС .....	329
ТУРКАЛЕВИЧ Д. ФУНКЦІЙНА ПРИРОДА ЕТИКЕТНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У НИЖНЬОНАДДНІПРЯНСЬКИХ ГОВІРКАХ.....	334
ТЮТЮМА Т. ВИВЧЕННЯ ПОЕТИКАЛЬНО-СТИЛЬОВИХ РИС ТВОРІВ ТАРАСА ПРОХАСЬКА НА ПОЗАКЛАСНИХ УРОКАХ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	338
ФРІШТАК М. ХАРАКТЕР ЛІРИЧНОГО ГЕРОЯ У ЛІРИЧНОМУ ЦИКЛІ МИКОЛИ ЧЕРНЯВСЬКОГО «КРИМ».....	342
ФРОЛОВ О. СТИЛІСТИЧНА РОЛЬ ПРОСТИХ УСКЛАДНЕНИХ РЕЧЕНЬ У РОМАНІ М.МАТІОС «НАЦІЯ» .....	347
ЧАБІНА О. ВПЛИВ МАС-МЕДІА НА РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	354
ШИБАЄВА Т. ОСОБЛИВОСТІ НАУКОВО-ПРОФЕСІЙНИХ ТЕКСТІВ .....	357
ШМИГЛЯ А. СКЛАДНОСУРЯДНІ РЕЧЕННЯ З ФІКСОВАНИМ ПОРЯДКОМ ПРЕДИКАТИВНИХ ЧАСТИН У РОМАНІ І. РОЗДОБУДЬКО «ШОСТІ ДВЕРІ».....	361
ШПОНЬКА (ХОТУЛЬОВА) М. ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ЛЕКСИКИ ПРОЗОВИХ ТВОРІВ МАРІЇ МАТІОС .....	364
ШТЕПЕНКО Т. КОНЦЕПТ «САМОТНІСТЬ» У РОМАНІ С. ПРОЦЮКА .....	369
ЯРОШЕНКО М. ЛЕКСИКА ВЕЛИКОДНЬОГО ОБРЯДУ В СКЛАДІ ПАРЕМІЙНИХ ОДИНИЦЬ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРНИКА МАТВІЯ НОМИСА «УКРАЇНСЬКІ ПРИКАЗКИ, ПРИСЛІВ'Я І ТАКЕ ІНШЕ) .....	373
ЯЩИК Н. ДИДАКТИЧНА ГРА ЯК ЗАСІБ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ.....	378

УДК 811.161.2'276.6(045)

**Агаманюк О.**

Науковий керівник – старший викладач Н. В. Тільняк  
Національний технічний університет України  
«Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського»

## **ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИХ ТЕКСТІВ У ЖИТТІ НАУКОВЦЯ**

*У статті досліджуються професійно-орієнтовані тексти, з'ясовуються їх особливості. Також визначаються функції таких текстів у житті науковців, роль у формуванні компетенцій майбутніх спеціалістів.*

Ключові слова: *текст, професійно-орієнтовані тексти, стиль, підстиль, обмін інформацією, компетентності.*

У наш час відбувається стрімкий розвиток науки, а особливо тих її розділів, що пов'язані із програмуванням і технологіями, які полегшують життя людей. Кожен учений, дослідник має швидко здобувати все нову інформацію та бути ознайомленим із усіма відкриттями, адже це секрет його успіху. Задля продуктивної праці вчені різних країн організовують семінари, конференції і тому подібне. Обмінюючись певними даними, фахівці в будь-якому випадку мають справу з професійно-орієнтованими текстами, без яких неможливо уявити їхню діяльність. Щоб вміти правильно сприймати наукоємну інформацію, учені повинні мати компетенцію не тільки у певних навичках, притаманних їх фаху, а й у комунікативних функціях, і знати особливості



текстів професійного спрямування, що не менш важливо. Детальніше розглянемо професійно-орієнтовані тексти та з'ясуємо, що відрізняє їх з-поміж інших видів письма.

Спочатку дамо визначення, що ж таке сам текст. Текст (від лат. *textum* – зв'язок, поєднання, тканина) – писемний або усний мовленнєвий масив, що становить лінійну послідовність висловлень, об'єднаних у ближчій перспективі смисловими і формотворчо-граматичними зв'язками, а в загальнокомпозиційному, дистантному плані – спільною темою і сюжетною заданістю[4, с. 627]. У сучасній українській літературній мові виділяють такі функціональні стилі з властивими їм підстилями: науковий, публіцистичний, офіційно-діловий, художній, розмовний, конфесійний (релігійний).

Професійно-орієнтовані тексти переважно відносяться до наукового стилю, так як є основною сферою професійної комунікації. Найважливішою функцією таких текстів є задовольнити потреби в інформації або надати інструкції для вирішення певної задачі, а особливостями є :

- лаконічність (ясне, чітке і стисле викладення змісту ділового тексту);
- вузькофаховий характер (автори таких текстів використовують певні терміни, що притаманні лише для їхнього роду діяльності, деякі слова та вислови, зрозумілі лише тим, хто пов'язаний з даною професією);
- інформативність (здатність тексту передавати нову інформацію; одна із найважливіших властивостей тексту, що описує новизну інформації, подану в ньому, її важливість).

Такі тексти часто використовуються у навчальному процесі (наприклад підручники), тому їх складають лише досвідчені фахівці, які слідкують за змістовим наповненням, адже текст має бути стислим та точним, але й інформативним, та дотриманням стилістичних, граматичних, лексичних і пунктуаційних норм.

Професійно-орієнтовані тексти дуже різноманітні, адже існує велика кількість професій, спеціальностей і відповідно досліджень. Кожна галузь науки використовує своєрідну лексику, що відрізняється від загальноживаної.

Наприклад, спеціалісти галузі інформаційних та комп'ютерних технологій використовують велику кількість термінів, запозичених з англійської мови (юзер, лінк, бан, треш і т.д.).

Важливим завданням професійно-орієнтованих текстів є формування професійної компетенції, особливо у молодих спеціалістів. Працюючи з таким різновидом текстів, студенти набувають певних навичок:

- відповідати на запитання проблемного характеру, які стосуються певної тематики;
- ставити перед собою певні завдання;
- розуміти сутність і значимість своєї майбутньої професії;
- використовувати всю здобуту інформацію, щоб ефективно виконувати поставлених завдань та удосконалювати свої професійні вміння;
- виражати свої думки та ставлення до прочитаного;
- використовувати різні методи подання даних, характерних для ого професії(таблиці, схеми, діаграми, графіки і т.д.) ;
- писати самому подібні тексти(анотації, статті, реферати тощо [2, с.192].

Легко помітити, що науковцю важливо вміти обмінюватися інформацією з колегами, що працюють не тільки на території його країни, а й інших. Тобто фахівцю потрібно вміти викладати свої думки, презентувати проміжні та кінцеві результати своїх досліджень не тільки рідною мовою, а й іноземною. Велику роль у формуванні такої компетентності відіграють саме професійно-орієнтовані тексти, адже людина збагачує свій словниковий запас, читаючи їх [1, с. 317] Працюючи з автентичними текстами, фахівець починає розуміти як доцільно викласти зміст його роботи іноземною мовою, наприклад, на конференції, семінарі і т.п. [3, с. 29].

Отже, професійно-орієнтовані тексти спрямовані на коректне, влучне та зрозуміле донесення інформації, формування важливих професійних компетенцій у молодих спеціалістів. Також можемо зробити висновок, що такі

тексти дуже різноманітні, проте мають спільні особливості, характерні для наукового стилю.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Барабанова Г. В. Методика навчання професійно-орієнтованого читання у немовному ВНЗ / Г. В. Барабанова. – К.: Фірма "ІНКОС", 2005. – 317 с.
2. Віленський М. Я. Технології професійно-орієнтованого навчання у вищій школі: Навчальний посібник / М. Я. Віленський, П. І. Образцов, А. І. Уман // За ред. В. А. Сластеніна. – М.: Педагогічне товариство, 2004. – 192 с.
3. Скляренко Н. К. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок та вмінь / Н. К. Скляренко // Іноземні мови . – 1999. – № 3. – 29 с.
4. Українська мова: Енциклопедія / Редкол. Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Українська енциклопедія, 2000. – С. 627.

УДК 811.161.2'38'42

**Бабак О.**

Науковий керівник – доцент О.В. Коваль

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

#### **ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ПОЕТИЧНОГО КОНЦЕПТУ *ЗЕМЛЯ***

*Стаття присвячена когнітивним та лінгвостилістичним особливостям дослідження поетичного концепту земля. Зроблено спробу комплексного аналізу задекларованого концепту на основі міфологічних уявлень про землю-Берегиню, народних вірувань, етимологічних та філософських інтерпретацій.*

Ключові слова: *концепт, поетичний концепт, поетичний образ.*

На сьогодні одним із актуальних завдань сучасної лінгвістики є вивчення специфіки поетичного мовлення, що зумовило активний розвиток лінгвостилістики як розділу науки про мову. Подальша проекція на концептуалізацію дійсності засобами поетичної мови сформувала ширші перспективи для дослідження феномену поетичної мови – поетичні концепти.

Традицію вивчення функціонування слова та його лексичних інтерпретацій в поетичній мові вивчають у структурно-стилістичному аспекті такі вітчизняні й зарубіжні мовознавці, як: М. Бахтін, І. Білодід, Л. Булаховський, А. Веселовський, В. Виноградов, Г. Винокур, С. Єрмоленко, О. Потебня, В. Русанівський, В. Чабаненко та інші.

Звичайно, науковий «бум» щодо вивчення поетичної мови як об'єкта лінгвостилістики припадає на початок ХХІ століття. Поетичну мову вивчають передусім як один із складників мовної картини світу, як цілісну самодостатню систему в мовному оточенні, побудовану за своїми законами, з певними особливостями функціонування й розвитку. Зацікавленість вітчизняних мовознавців цією проблематикою також відчутна. З'являються асоціативні словники, монографії, статті, присвячені вивченню поетичного слова (С. Єрмоленко, В. Калашник, Л. Краснова, Л. Савченко, Л. Ставицька, М. Філон, В. Шелест та ін.).

Поширеним явищем на теренах сучасних мовознавчих досліджень став лінгвістичний аналіз поетичних концептів як різновид концептуального аналізу мови (його основне завдання – виокремити співвідношення між концептуальною і мовною картинами світу). Особливість вивчення поетичного концепту полягає в тому, що його категоризація, проблеми дефініції,

особливості стратифікації є водночас об'єктом вивчення кількох дисциплін – філософії, лінгвістики, культурології й психології, тому що деталізація складників вербалізованого концептуального простору має істотне значення для розуміння поетичного концепту. На думку дослідників, «концептуальний аналіз мови якраз і дозволяє нам зазирнути в її душу і тим самим заповнює прірву між мовою та мисленням» [4, с. 116].

На сьогодні проблема індивідуально-авторської інтерпретації поетичного образу землі є цікавою і маловивченою. З одного боку, письменник виступає представником певного етносу з притаманною йому духовністю, а з іншого – реалізує яскраво виражений творчий потенціал талановитого автора у своєму специфічному світобаченні, а отже, й у вербалізації концептуального для кожного українця поетичного образу землі.

Поетизація землі є особливою формою фіксації суспільного досвіду людей, їх знань про світ, відображених у мовній свідомості колективу. Адже людина завжди співіснує з довкіллям, створює і перетворює його; земля як першоелемент природи скеровує мислення людини в образне, асоціативно-порівняльне русло, стимулює її думку, викликає благородні поривання. Як слушно зауважує польський письменник Ян Парандовський, «Було б свідченням духовної порожнечі нашого часу, якби його література виявилася нездатною відобразити захоплення Всесвітом, яким його творить сучасна людина. Вона навчилася цю землю досліджувати, вимірювати й зважувати, удосконалила свій зір і може пройтися поглядом туманності, розділені сотнями мільйонів світових років, а в атомі відкрити відблиск безкінечності. Вона пробудила такі сили природи, у порівнянні з якими вся демонологія минулих століть виглядає ляльковим театром» [3, с. 170].

Вивчення системного характеру концепту *земля*, національно-творчої місії письменників формує перспективи збагачення лінгвістичної науки новими знаннями в галузі інтерпретації концептів на позначення природних реалій, еволюції їх семантики, розширення емоційно-оцінних конотацій. Адже в умовах сьогодення саме письменники є тими з небагатьох, хто невтомно

працює над словом, старанно відбираючи найточніші, найповнозерніші, збагачені блиском думки, символічністю, експресією почуттів поетичні концепти. Відтак актуальність дослідження зумовлена тим, що концепт *земля* базується на образах і аналогіях, відповідній асоціативній семантиці, риториці, функціональних особливостях та сфері вираження.

Слід зазначити, що у «наївній» картині світу концепт *земля* є одним із визначальних. В. Войтович у праці «Українська міфологія» зазначає: «земля – одна з основних стихій світотворення (поряд із водою, вогнем і повітрям); центральна частина триєдності Всесвіту (небо – земля – пекло), населена людьми і тваринами; символ жіночого начала, материнства; осмислюється як прародителька й мати-годувальниця всього живого. Земля – велика берегиня вічнозеленого дерева Життя. Небо й земля уявлялися як безсмертне подружжя, що символізувало чоловіче й жіноче начало, батька й матір. В одному стародавньому рукописі так прямо і записано, що русичі «землю глаголють матір'ю», а «отець їм є небо» [1, с. 188-189].

Як слушно зауважують дослідники, ідея створення землі у народних віруваннях виходить від Бога: «Розгадав собі Господь за святу землю і плоди, і всякі порядки». Для її виготовлення використовується пісок (глина), котрий сатана дістає із дна моря після триразового пірнання. За іншими джерелами, земля постала шляхом розсіювання її Всевишнім. На Гуцульщині маємо цікаве поєднання теологічного й аграрного мотивів: земля – це зліплена Богом паляниця.

Культ землі у наших предків був одним із давніх і основних. Він породив цілу когорту земних богів: Триглава, Велеса, Діванну, божеств весни, зими, літа й інших. У Землі-Матері є багато вищих сил, яким вона наказує бути посередниками між нею та людьми. Ці сили родять із землі все, що росте на ній. Із силами землі особливо споріднена жінка, мати, господиня, бо з лона матері теж приходять усе живе й повертається назад, щоб прибути звідти знову. Власне земля у предків не персоніфікувалася в богиню, але її й без того поважали як праведну, святу, Божу.

Серед українців і дотепер побутують яскраві прислів'я й приказки про землю: «Своя земля і в жмені мила», загадки: «Що у світі найбагатше? – Земля-мати, бо вона всіх годує й напуває». Давня приповідка говорить: «Держімося землі, бо вона держить нас» тощо.

Еволюцію поетичного концепту *земля* складно уявити без опертя на філософські джерела осмислення того, чим первісно був цей світ для людства: «Земля – зовсім не те, що говорять нам про неї фізика й астрономія, а дещо, що дає мені міцне опертя, на відміну від моря, в якому я тону (земля – terra, – за Бреалем, починається зі слова, що позначає «острівець у морі»), що я іноді через силу долаю, якщо дорога йде в гору, і що саме легко лягає під ноги, якщо дорога іде під укіс, те, що, на жаль, віддаляє мене від коханої чи примушує жити поряд із людиною, яку я ненавиджу, те, що примушує одні речі бути близько, а інші – далеко» [2, с. 268].

Отже, семантичний потенціал лексеми земля, розмаїття мотиваційних відношень в їх етимологічному осмисленні, семантика багатозначності, антропоморфні властивості лексеми в контекстному оточенні тощо формують плідні перспективи когнітивного аналізу задекларованого поетичного концепту.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Войтович В. Українська міфологія / В. Войтович: [вид. 2-ге, стереотип]. – К.: Либідь, 2005. – 664 с.
2. Ортега-і-Гасет Х. Дегуманізація мистецтва / Ортега-і-Гасет Х. // Вибрані твори. – К.: Основи, 1994. – С. 238 – 272.
3. Парандовский Я. Алхимия слова. Петрарка. Король жизни: Пер. с польского / Я. Парандовський: [сост. и вступ. ст. С. Бэлзы]. – М.: Правда, 1990. – 656 с.
4. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А.М. Приходько. – Запоріжжя: Прем'єр, 2008. – 332 с.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент О. О. Рогульська  
Хмельницький національний університет

### **ПОГЛЯДИ Ш. БРОНТЕ НА ЖІНОЧУ ЕМАНСИПАЦІЮ ТА ЇЇ ВИСВІТЛЕННЯ В РОМАНІ «ДЖЕЙН ЕЙР»**

*У статті досліджено погляди англійської письменниці Ш. Бронте на проблему жіночої емансипації у соціумі Великої Британії XIX ст. Обґрунтовано ставлення головної героїні роману «Джейн Ейр» до власної значущості як у суспільстві, так і у відносинах із чоловіками. Акцентується увага на прагнення головної героїні до незалежності, справедливості та рівноправ'я між чоловіками та жінками.*

Ключові слова: *гендерне рівноправ'я, фемінізм, батьківщина демократії, жіноча емансипація.*

Світове жіноцтво пройшло складний шлях у боротьбі за розширення власних прав та можливостей. На початку XXI ст. у цій сфері вдалося досягти значних успіхів, проте створення такої атмосфери в суспільстві та державі, де б жінки та чоловіки мали рівний доступ до влади, грошей, а також отримали змогу вільно розпоряджатися власним часом, все ще залишається на порядку денному борців за гендерне рівноправ'я. Важливим завданням для них є подолання залишків стійких переконань щодо ролі жінки в суспільстві, які ще донедавна мали значний вплив у більшості країн світу, оскільки поступовий відхід від них розпочався лише в останній третині XX ст. Наразі світову першість у забезпеченні рівноправного становища чоловіків і жінок мають Скандинавські країни, але колыскою фемінізму, як руху жінок за рівноправ'я на європейському континенті, є Велика Британія. Попри те, що процес емансипації жінки розпочався у Великій Британії майже півтора століття тому, а сама країна здавна вважається «батьківщиною демократії», на сьогоднішній



день у британському суспільстві існує ще достатня кількість проблем, пов'язаних із забезпеченням гендерного рівноправ'я.

Актуальність дослідження посилюється тим, що, незважаючи на значну кількість наукових робіт, літературних творів, що стосуються гендерного рівноправ'я у Великій Британії, низка питань залишається малодослідженою або взагалі має суперечливе трактування в науковій та художній літературі. У чисельних монографіях Л. Абрамс, Дж. Колдер, Р. Флетчера, Д. Рубінштейна, Ф. Томпсона та літературних творах сестер Бронте, Дж. Остін, Е. Гаскелл, Ч. Діккенса, В. Теккерея, Л. Керолл, а також статті Р. Дж. Гріллс проведено комплексні дослідження про суспільне становище британських жінок у ХІХ – на початку ХХ ст.

Особливості жіночої свободи та рівноправ'я, ідеали яскравого та не обмеженого умовностями життя були властиві творчості англійської письменниці Ш. Бронте. Критики не раз відзначали, наскільки співзвучна сучасності тема боротьби за емоційну та громадянську рівність жінки. Ш. Бронте акцентує увагу на проблемах жіночої реалізації в соціумі, осмислення героїнями себе і власної значущості як в суспільстві, так і у взаєминах з чоловіками. Саме у творчості Ш. Бронте виникає в англійській літературі ХІХ століття образ «нової жінки», що самостійно намагається побудувати своє життя, обстоюючи рівність у правах з чоловіками та захищаючи свою людську гідність і честь на протипагу затвердженому буржуазно-вікторіанському ідеалу «лагідного ангела», чия роль в житті бути тільки берегинею домашнього вогнища[3, с.25-26]. Ш. Бронте вдивлялася в жіночу суть та долю, багатовікову біль, уважно осягала причини і наслідки жіночої та чоловічої нерівності.

Прагнення до незалежності та справедливості, почуття власної гідності, розуміння своєї емоційної і моральної значимості, етична стійкість, гордість людини небагатої, яка своєю чесною працею заробляє на життя, небажаючи підкоритися нав'язаним авторитетам – ось справжня висока мораль, яка визнається Ш. Бронте і робить її творчість привабливою для сучасного читача.

Ш. Бронте була гордою, щирою, мала надзвичайно розвинене почуття власної гідності, яке іноді немов би виглядає чисто християнським смиренням, але не покорою. Жінка розумна і дуже цінує розум у собі та інших. Вона вдячна Богу за здібності, талант і вміє поважати талант інших, незалежна, волелюбна і непокірна духом, чесна і прямодушна, мужня, незламна навіть у безнадії. Літературний талант для неї – це перш за все шлях до незалежного і більш-менш благополучного існування. З усією пристрасною емоційною натурою, Ш. Бронте рвалася до широких просторів великого і осмисленого життя, яке відчувала за межами свого вузького і нездорового маленького світу, але наштотувалася на умовності, забобони, укорінений звичай. Шлюб і домашнє господарство або принизлива роль гувернантки в заможних сім'ях – єдина перспектива, що відкривається в той час перед жінкою, викликають в неї обурення і протест. Зауважимо, що, якщо Ж. Санд, її старша сучасниця, вимагає для жінки свободи у виборі коханого, Ш. Бронте йде набагато далі і у всіх своїх книгах відстоює право жінки на вибір професії та самостійного існування в суспільстві. Обурення Шарлотти проти несправедливості становища жінки в сучасному їй суспільстві визначило згодом образи її героїнь. Жінка у творчості Бронте – істота волелюбна, незалежна, рівна чоловікові за інтелектом і силою характеру. Героїнь Бронте об'єднує байдужість до власних матеріальних благ, багатства. Вони вільні і відстоюють своє право на свободу. Вони мають багатий душевний світ, здатність до найсильніших душевних переживань. На вивченні внутрішнього світу і зосереджений основний інтерес Ш. Бронте. Головну увагу вона приділяє розгляду психології героїні, мотивації її вчинків і поривів, її внутрішнього життя, життя її душі. Цьому вона вчиться у Ж. Санд, в книгах якої культ особистого почуття щирість в зображенні душевних хвилювань створює особливу атмосферу романтичного ліризму, який властивий роману «Джейн Ейр» [2, с. 67].

Ідея рівності людей, емансипація жінки, боротьба за її рівність з чоловіком – це все стає основним лейтмотивом роману Ш. Бронте «Джейн Ейр», пронизує кожен її сторінку, супроводжує кожен думку авторки. Відразу

ж завоювавши велику популярність і визнання, роман Ш. Бронте стає ідеалом, за образом і подобою якого створюється безліч творів. Вкорінюється сама типологія образу бідної, але гордої, сміливої, чистої дівчини, яка веде тяжку боротьбу за існування і за свою людську гідність, та конфлікту, ситуації, заданої Ш. Бронте в її знаменитому романі: героїня, яка не обов'язково була гувернанткою, але, як правило, молодою дівчиною або жінкою, потрапляє в складну ситуацію і лише завдяки своїй моральній цілісності, стійкості, розуму і характеру долає життєві негаразди. Більше того, вона домагається успіху, у тому числі і матеріального. Малюючи образ Джейн, Ш. Бронте показує її як неабияку мислячу дівчину, що володіє сильною волею і душевною чистотою.

Які погляди Шарлотти Бронте на проблему емансипації, що вона має на увазі під нею і вкладає в неї, як вона реалізувала їх у змалюванні образу головної героїні роману «Джейн Ейр» можна простежити при зверненні до самого тексту. Так, ще в дитячі роки маленька Джейн повстає проти покірного прийняття страждань і несправедливості, проти деспотизму місіс Рід. У своєму стихійному бунті вона нагадує маленьке звірятко, вона не зовсім беззахисна: її зброя – її непокірний дух. Вона ще може змиритися із байдужістю та відчуженістю, хоча це досить важко для дитячої душі, але не з прямим насильством і образою. Вона виголошує пристрасний заклик на захист людського права відстоювати у боротьбі свою гідність: «Якщо завжди лагідно миритися тому, хто мучить тебе і кривдить, то лихі люди зможуть робити все, що захочуть; вони нікого не боятимуться, не змінять своєї вдачі, а робитимуться дедалі лихішими. Коли нас ні за що вдарить, ми теж повинні вдарити, – я обстоюю це, – і то вдарити щосили, щоб нікому більше не кортіло нас бити»[1, с. 56-58]. Джейн розуміє, що свободу і незалежність треба не лише здобути, їх треба ще закріпити за собою. Почуття самоповаги, пов'язане з незалежністю, дає тільки праця, тому маленька Джейн так завзято береться за навчання: для неї це зараз єдина можлива сфера докладання всіх духовних і фізичних сил, і єдиний захист проти голоду, холоду та інших поневірянь.

З плином часу у Джейн, що подорослішала, протест набуває ще більш осмисленого характеру: прояву зла, несправедливості протистоять її воля і розум. Ш. Бронте відкидає упокорення перед жорстокістю і деспотизмом, яке представляє в романі Елен, що викладає свою точку зору на несправедливість: «Так не краще терпляче знести образу, від якої ніхто не страждає, окрім тебе самої, ніж вчинити необдуманий вчинок, який буде ударом для твоїх близьких? Твій обов'язок – усе винести, раз це неминуче; тільки безглузді і безвільні говорять: «Я не можу винести», якщо це їх хрест, призначений їм долею». У відповідь Джейн, вражена сказаним Елен, говорить: «Я слухала її з подивом: я не могла зрозуміти цієї філософії покірливості» [1, с. 56-57].

Саме ці переконання Джейн твердо відстоює все своє життя. Дух протесту і незалежності дається взнаки також у відносинах Джейн із коханою людиною. Змучена дивною, вигадливою грою, яку веде із нею містер Рочестер, Джейн, по суті, перша говорить йому про свою любов. Саме зізнання Джейн у любові приймає характер сміливої декларації про рівність: «Невже ви думаєте, я залишуся і зможу бути для вас нічим? Ви думаєте, що я неживий організм, машина, яка нічого не відчуває? Ви думаєте, я стерплю, коли у мене з рота виривають шматок хліба, віднімають останню краплю живої води з чаші моєї? Чи ви думаєте, що я автомат, байдужа машина? Ви гадаєте, що коли я бідна, непоказна, проста й маленька, то я не маю ні душі, ні серця? Ви помиляєтесь! У мене така ж душа, як у вас, і таке ж серце! І якщо Бог нагородив би мене красою, а особливо багатством, я б постаралася зробити вашу розлуку зі мною такою ж важкою для вас, як вона зараз важка для мене. Я говорю з вами зараз, знехтувавши звичаями й умовностями та навіть відкинувши все земне.. Це мій дух волає до вашого, ніби ми вже по той бік могили і стоїмо біля ніг Господа Бога, рівні, як ми і є насправді» [1, с.247]. Страждаючи від самотності і несправедливості, прагнучи до рівності і незалежності, Джейн виробляє зовнішній спокій, залізну волю, що допомагають їй з незвичайною силою чинити опір усьому, що загрожує її свободі. Так, виходячи заміж за Рочестера, вона оголошує йому про свої умови: «Я хочу тільки зберегти спокій духу, сер, і

не бути під гнітом зобов'язань. Я залишуся як і раніше гувернанткою Аделі, зароблятиму собі на утримання і квартиру тридцять фунтів в рік. На ці кошти я одягатимуся, а від вас зажадаю тільки поваги. І якщо я платитиму Вам тим же, ми залишимося квити» [1, с.284].

Таким чином, у Джейн є одна найголовніша зброя, яку вона завжди готова пустити в хід: гордість бідної, але чесної людини, яка швидше помре, ніж візьме що-небудь з милості чи зробить вчинок, противний її людській гідності. Проте вона не тільки горда, вона – справжній друг. Зовні тендітна – вона віддана і надійна, зрадити вона не здатна і завжди готова допомогти і врятувати.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Бронте Ш. «Джен Ейр» / Ш. Бронте. – К.: Вища школа, 1983. – 350 с.
2. Гаскелл Е. Життя Шарлотти Бронте / Е. Гаскелл. – Лондон: Смит и Элдер, 1857. – 67 с.
3. Свенціцька О. Ш. Бронте. Роман «Джейн Ейр». Відстоювання людської гідності і права на самостійне трудове життя у романі / О. Свенціцька // Світова література. – 2013. – С. 25-26.

УДК 81'276.6:355

**Банарюк Ю.**

Науковий керівник – к.ф.н., доцент І.В.Гайдаєнко

Херсонський державний університет

#### **ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ З ДОМІНАНТОЮ «ЖІНКА» У ТВОРІ ВОЛОДИМИРА ЛИСА «СОЛО ДЛЯ СОЛОМІЇ»**

*У статті досліджено лексико-семантичну репрезентацію поля з домінантою «жінка» у романі Володимира Лиса «Соло для Соломії», зокрема подано класифікацію та аналіз лексем на позначення поняття «жінка».*

Ключові слова: *лексико-семантичне поле, фрейм, лексема, жінка.*

На початку ХХІ століття у праці лінгвістів міцно увійшов термін «поле». Лексико-семантичне поле – сукупність значень, кожне з яких утілено в мові на рівні лексико-семантичного варіанта лексеми. Це складана структура, що містить ряд елементів, пов'язаних між собою системи відношеннями.

Лексико-семантичне поле з домінантою «жінка» є одним із найбільш актуалізованих у сучасній українській прозі. Серед найчастотніших його реалізаторів виділяємо слова-образи *матір, дівчина, Поезія, Муза*. Вони, відповідно, утворюють власні мікропарадигми: *мати — мама, праматір, ненька, Богородиця, Божя Мати, мадонна; дівчина — дівчинка, юна жінка, доня, лялечка, юнка, діва, дівчисько* тощо.

Про інтенсивність напрямів дослідження лексико-семантичного поля свідчать роботи Т.Космеди [2], О.Селіванової [4], Ф.Жилка [1], та інших відомих дослідників.

Метою нашої статті є аналіз лексико-семантичного поля з домінантою «жінка», функціональність лексем на позначення поняття «жінка» в означеному полі.

У мовознавстві є різні підходи до поняття «лексико-семантичне поле» – парадигматичний і синтагматичний, ономасіологічний і семасіологічний, лінгвістичний і екстралінгвістичний та ін.

О. Селіванова розглядає лексико - семантичне поле як парадигмальне об'єднання певної частини мови за спільністю інтегрального компонента значення. Вона зазначає, що лексико - семантичне поле має свій центр, котрий включає найбільш уживані слова з яскравим інтегральним компонентом, та периферію, яка містить слова менш частотні за вживанням, стилістично забарвленні [4, с. 282].

На думку Т. Космеди, термін «лексико-семантичне поле» характеризує наявність а) семантичного інваріанта, б) диференційних семантичних ознак, за якими розрізняють варіанти, в) ієрархічної залежності семантичних ознак,

г) внутрішньо-польових тематичних лексико-семантичних груп (рядів), мікрополів та інших дрібніших груп, в основі яких лежать парадигматичні відношення, д) центра й периферії, е) невизначеності меж, зони синкретизму, є) асоціативних зв'язків з одиницями інших лексико-семантичних полів, ж) членів, лексичне значення яких характеризується як лексичне значення денотативно- сигніфікативного типу [2, с. 233].

Аналіз роману Володимира Лиса дозволяє зробити висновок про те, що структура лексико-семантичного поля «жінка» може бути представлена у вигляді сукупності семантичних зон, вилучених з ядра, вираженого лексемою «жінка»: «жінка-особа» і «жінка-дружина». Під час аналізу ми врахували, що постійні зміни в суспільно-політичному житті впливають на якісний склад семантичних зон, унаслідок чого вони вбирають у себе нові мовні факти, та ситуації, які допомагає дослідити *фрейм*. Це термін англійського походження (англ. frame — «каркас», «рамка») і означає структуру, що описує певний складний об'єкт чи абстрактний образ або модель, ситуацію [5, с. 211].

У ході нашого дослідження ми виділили 5 лексико-семантичних груп лексико-семантичного поля «жінка»:

а) загальні назви за родом заняття та віковими особливостями: *дивчєта, дівка, дівча, відьма, ворожка, знахарка, господиня, кохана, дружина*. Наприклад: – *Дівка, – звістила весело і трохи стомлено Рипина породіллі, виснаженій довгими пологами, те, що Соломія і сама знала* [3, с.23]. У поданому контексті лексико-семантичне поле «жінка» уключає фрейм «молода за віком жінка, дівчина, донька» і представлено словом *дівка*.

У цьому ж полі функціонує фрейм «жінка – демонічна істота», який відтворюють слова *відьма, ворожка, знахарка*. Автор уводить до тексту декілька синонімічних назв на позначення цього фрейму з метою уникнення повторів. Наприклад: *Дехто вважав її відьмою, а не просто ворожкою і знахаркою.....*[3, с.27].

Окрім того, наведений фрейм за допомогою підтекстової інформації вказує на приналежність жінки до демонічної дії. Це підтверджено фразою: З

*вищівилх очей господині, коли підвела їх до гості, раптом проглянула така бездонна далечінь, що Соломії зробилося лячно* [3, с.33]. Лексико-семантичне поле «жінка» – фрейм «демонічна істота», у наведеному тексті виражений словом *господиня*.

б) назви за сімейним станом, родинні зв'язки: *дочка, невістка, жона, свекруха, мама, бабуся, родичка*. Наприклад: *Народилася дочка Соломії Троцюк, Зозуликів невістки, жони їхнього сина Антона, мешканки поліського села Загоряни* [3, с.13].

Лексико-семантичне поле «жінка» включає фрейм «назви за сімейним станом, родинні зв'язки» і у наведеному контексті народ уживає лексеми *дочка, невістка* та *жона* на його позначення. Цей фрейм письменником представлено, наприклад, рідковживаною формою лексеми *жінка* словом *жона* і в народно-поетичній, розмовній мові відтворює сему «жінка», автор застосував її для колоритизації мови.

**в) власні імена:** *Діва Марія, Матір Божя, Пречиста, Матінка Марія, Соломія, Соломка, Соломинка*.

До лексико-семантичного поля «жінка», як засвідчує дослідження, входить і фрейм «власні імена». Наприклад: *Хочемо Марією назвати. На честь пресвятої Діви Марії. У котрої завтра іменини. І Пречистої* [3, с.25]; - *Отож на мені, а Господу і Матері Божей декуй, - сказала Луциха. - З їхньої волі тобі буде даровано дитя* [3, с.19].

Лексико-семантичне поле «жінка» - фрейм «власні імена» у досліджуваних творах представляє релігійні постаті відтворені лексемами *Матір Божя, Діва Марія, Пречиста, Матінка Марія*. У перекладі з санскриту «Діва Марія» означає «світла, чиста», що передбачає «непорочність зачаття». Автор підносить головну героїню, як моральну та Богошанобливу людину. Постать Богородиці, відтворена синонімічними власними назвами, – зразок високої майстерності автора, його духовності, що символізує мовну картину світу українця.



г) назви за рисами характеру, віковими особливостями, зокрема дитини: *золота дитина, ангелочок*. Наприклад: *«Золота дитина», - думає Соломія. - Мені страшно, Антоне, - Соломія. – Занадто вона красива й добра. Начеб ангелочка нам Біг пуслав [3,с. 37].*

Відповідно, автор до лексико-семантичного поля «жінка» у досліджуваному тексті уводить фрейм «назви за рисами характеру, віковими особливостями (дитини)» і презентує його словами *золота дитина, ангелочок*.

Вислів *золота дитина* кваліфікуємо як метафоричну конструкцію, що уособлює доброту, вихованість, порядність, процьовитість.

д) назви за зовнішністю: обличчя, врода, очі, волосся, тіло. Наприклад: *Дуже швидко й рано, ще й року донці не було, Соломія зрозуміла що її диво-дивне росте справжньою красунею [3, с.29].* Спостерігаємо, що в поданому тексті до лексико-семантичне поле «жінка» уходить фрейм «назви за зовнішністю: обличчя, врода, очі, волосся, тіло», що представлений словосполученням *справжня красуня*.

У фразях: *Вони терпеливо чекали, доки ця дівчина – вродлива, як цей світ, прекрасна, як сонце, як небо, як найкрасивіший цвіт на землі – дозріє, аби ввійти до котрогось із них у хату господинею [3, с.52]; У отворі дверей в сяйві літнього сонця стояв маленький кучерявий янгол [3,с.39]* фрейм «назви за зовнішністю: обличчя, врода, очі, волосся, тіло» відображений словами та словосполученнями *вродлива, прекрасна, найкрасивіша, кучерявий янгол*, що вказують на загальні риси зовнішності та характеризують окремі риси зовнішності героїні.

Виділивши в романі лексеми на позначення лексико-семантичного поля «жінка» та відповідних фреймів, уключених до нього, зазначимо, що Володимир Лис майстерно використовує різнофункціональну лексику різних семантичних груп з метою широкої характеристики персонажів, для передавання різноманітних глибинних смислів психології дій, переживань персонажів, а також для підсилення емоційної напруги у творі, красномовства, багатогранності сюжету.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Жилко Ф.Т. Про семантичні поля української мови [Текст] / Ф.Т.Жилко// Українська мова і література у школі. – 1971р. - №12. – С. 25- 32.
2. Космеда Т. А. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки [Текст] / Тетяна Анатоліївна Космеда. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. – 350 с.
3. Лис В.С. Соло для Соломії [Текст] / В.С. Лис. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. – 368 с.
4. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля - Київ, 2006. – 716с
5. Суботін С.О. Подання й обробка знань у системах штучного інтелекту та підтримки прийняття рішень: Навчальний посібник. – Запоріжжя: ЗНТУ, 2008. – 341с.

УДК 81'37:801.81=161.2

**Безпальченко О.**

Науковий керівник – доцент І.В.Гайдаєнко

Херсонський державний університет

### **КОНЦЕПТ ЖІНКА У ФОЛЬКЛОРНИХ ТВОРАХ: СЕМАНТИКО-КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ**

*У статті в семантико-когнітивному аспекті проаналізовано концепт ЖІНКА, репрезентований в українському фольклорі, зокрема в українських народних піснях.*

Ключові слова: *концепт, концепт ЖІНКА, дівчина.*

Із розвитком інтелектуальних можливостей людини у вітчизняному мовознавстві на зміну застарілому поняттю семантична група виходить поняття «концепт». За тлумачним словником, «Концепт – це формулювання, загальне поняття, думка» [5]. Термінологічна енциклопедія трактує поняття «концепт» як інформаційна структура свідомості, різносубстратна, певним чином організована одиниця пам'яті, яка містить сукупність знань про об'єкт пізнання, вербальних і невербальних, набутих шляхом взаємодії п'яти психічних функцій свідомості й позасвідомого [3].

Н. Болдирев характеризує концепт як "квант знання", зорієнтований на відображення онтології світу у зв'язку з потребами соціальної дійсності [1].

Концепт *ЖІНКА* належить до ключових концептів культури. За даними «Словника української мови», жінка – 1. Особа жіночої статі. 2. Доросла, на відміну від маленької дівчинки. 3. Заміжня особа стосовно до свого чоловіка [5, 536]. Концепт *ЖІНКА* передано в українських піснях із захопленням, помірним романтизмом, що, ймовірно, нав'язано певними мотивами пісенного фольклору. Найуживанішим цей концепт є в українському фольклорі.

Актуальність нашої роботи полягає в тому, що незважаючи на достатньо велику кількість праць, у яких відображено проблеми фольклору, аспект функціонування найменувань на позначення концепту *ЖІНКА* у досліджуваних текстах не набуло висвітлення, тому вважаємо за необхідне простежити використання вказаних вище мовних одиниць у текстах фольклору, а саме в українських народних піснях.

Метою нашого дослідження є аналіз особливостей називання жіночих персонажів у фольклорних текстах, визначення концептуальних особливостей досліджуваних власних та загальних назв.

Лексема *жінка* на позначення однойменного концепту відзначається невисокою частотністю вживання в текстах пісень. Натомість *дівчина, молодиця, жінка, баба, мати, дочка, сестра, невістка, наречена, дружина, покритка, вдова* є частовживаними. На цій основі можемо виділити різні семантичні групи назв, що представляють концепт *ЖІНКА*.

Наприклад, за віковою характеристикою виокремлюємо такі вербалізатори на позначення досліджуваного концепту:

1. Концепт «молода незаміжня жінка» *дівчинонька*: «*Ой, не бійся, дівчинонько, Не бійся нічого, Бо я хлопець молоденький, Не зрадив нікого!*» [4, с. 203]; *дівка*: «*Добри вечір, дівко! Приніс тобі вість: Уже твій миленький На подвір'ї єсть...*» [4, с.293].

2. Концепт «молода заміжня жінка» в народнопісенних текстах представлена однією лексемою *молодиця*: «*Любив я тебе дівчиною, Любитиму молодницею*» [4, с. 212].

3. Концепт «доросла заміжня жінка» складається з трьох лексико-семантичних підгруп: 1) *жінка*: *А в Миколи така думка була, Щоб Наталка йому жінка була* [2, с.160]; 2) *пані*: *Ідїть, люди, дивитися, Як буде Василько женитися. Буде брати паняночку – Собі Марійку за жіночку* [2, с.171]; 3) *господиня*: – *А тепер, Трохиме, похвались своєю. – А моя Віруня добра господиня: Хиру дров спалила й борщу не зварила* [2, с.187].

4. Концепт «жінка похилого віку» становить одну лексему *баба*: *Купайло, Купайло, Де ти ночувало? На бабиній стрісі, У відьми в колісці* [2, с. 157].

5. Концепт «мати» функціонує в пісенних текстах у двох підгрупах: 1) «рідна мати» – *порадниця*: «*Ой ти, мати, порадниця в хаті, Порадила, як милу карати.*» [4, с.393] 2) «чужа мати» – *свекруха*: *Я свекрусі догожу, – Голівоньки догляжу* [4, с.417].

6. Концепт «дочка» представлена в пісенних текстах двома підгрупами: 1) *дитина*: *Перве горе, перве горе. Ой, дитина малая* [4, с.384]; *дитятко*: *Ой, ну, люлі, малес дитятко, Зостаєшся, миле, В світі сиротятко!* [4, с.346] 2) *доня*: *Заплач, доню, на недоленьку, Що попалася в неволеньку!* [4, с.373]; *доненька*: «*Чого стоїш, моя доненька? Чому не йдеши та додомоньку? Чи травиця ноги сплутала, Або роса очі вибила?..*» [4, с.386].

7. Концепт «сестра» презентовано у пісенних текстах двома

підгрупами: 1) *сестра* (рідна) – *сестра: І синиць немає, І сестриць не буде, Десь за мене, молодую, Навіки забудуть!* [4, с.423]; 2) *зовиця* (сестра чоловіка): *А я думала, то зовиця з міста їде* [2, с.173].

8. Концепт «невістка»: *«Сонливая-дрімливая, До роботи лінивая, Невістко моя»* [4, с.362]; *дівка: Брала дівка воду, Брала, брала, вибирала* [4, с.413].

9. Концепт «наречена» – *молода: Молодая молодиця, Вийди на улицю, Заспівай дівонькам купай лицю* [2, с.179].

10. Концепт «дружина» – *дружина: Ні чужая чужина, Коли судилася дружина; дружинонька: Поганая дружинонька молодому світ зав'яже!* [4, с.202] ; *жона: «Ой, будь, галочко, зо мною, то будеш мені жоною»* [4, с.189]; *коханка: Ой зачепився вчора зранку, А за Горшну за коханку* [2, с.154].

11. Концепт «покритка» – *покритка: Ні дівкою, ні вдовою – Покриткою молодую, гей, Покриткою молодую* [4, с.359]; *дівчинонька: Молодая дівчинонька, Чом гулять не ходиш?* [4, с.158].

12. Концепт «вдова» – *вдовиця: Незвичайна дочка твоя, – Піду до вдовиці!* [4, с.208]; *удовиця: Не женися на тій удовиці, Бо щастя не буде!* [4, с.207].

Методом суцільної вибірки в опрацьованих текстах ми виокремили одиниці, що можна об'єднати у такі концептуальні групи: вказівка на подружній стан – *панна, панночка, прекрасна панна, вдова*; місце у родині – *пасербиця, дочка, донька, наймолодша донька, старша донька, дідова, бабина дочка, бабина*; вік – *баба, стара*; суспільне становище – *цариця-дівиця, гарна цариця*; рід занять – *баба-повитуха, господиня, няня, покоївка*; зовнішні ознаки – *красавиця, дівчина красуня, дівиця-красавиця*.

Аналіз народнопісенних текстів різних жанрово-тематичних груп дозволяє нам стверджувати, що найпоширенішими національно-культурними стереотипами мовообразу жінки, які знайшли свою репрезентацію в українських народних піснях та казках, є *жінка-красуня* (зовнішінсть), гендерний стереотип «*красива жінка – гарно одягнена*»; «*одяг – ознака*

сімейного достатку»; «хороша жінка – погана жінка».

Вербалізатори концепту *ЖІНКА* в українському фольклорі представлено низкою семантичних груп, аналіз яких засвідчує багатство мовної картини світу українців, їхніх мовообразів, історії та культури.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Болдырев Н. Когнитивная семантика // Курс лекций по английской филологии. – Тамбов: ТГУ, 2002. – 123 с.
2. Календарно-обрядові пісні – Київ: художньої літератури "Дніпро", 1987. – 154 – 187с.
3. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля – К., 2006. – 716 с.
4. Українські народні ліричні пісні / М. Гордійчук, А. Кінько, М. Стельмах. – Київ: Академії наук української РСР, 1960. – 685 с.
5. Словник української мови: в [11 томах] – Том 4 . І-М. – К. : Наук. думка, 1973. – 840 с. – С. 275.

УДК : 811.161.2 : 81'35 : 37.091.33

**Белименко М.**

Науковий керівник – доцент І. М. Бакаленко

Запорізький національний університет

#### **ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ОРФОГРАФІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

*У статті досліджується проблема формування орфографічної грамотності учнів у процесі вивчення української мови. Охарактеризовано принципи, методи та прийоми вивчення орфографії. Запропоновано шляхи формування орфографічної грамотності школярів.*

Ключові слова: *орфограма, орфографічна грамотність, принципи, методи, прийоми, орфографічні вправи.*

Формування орфографічної грамотності учнів є однією з найважливіших і досі до кінця ще не розв'язаних проблем методики викладання мови. Сучасна методика навчання орфографії пропонує активні методи і прийоми, які сприяють кращому засвоєнню програмового матеріалу, однак процес вироблення вмінь і навичок грамотного письма все ще залишається дуже складним. Слід пам'ятати, що орфографічна грамотність – невід'ємна частина загальної грамотності – характеризує рівень її культури, адже ця проблема гостро постає перед учнями у підготовці до життя.

Мета наукової розвідки: вивчити і науково обґрунтувати види і форми ефективної роботи у процесі формування орфографічної грамотності учнів; визначити шляхи використання видів і форм ефективної роботи щодо формування орфографічної грамотності школярів у процесі вивчення української мови.

Проблема формування орфографічної грамотності є досить актуальною, тому завжди була в центрі уваги педагогів, мовознавців, методистів та психологів. Значної уваги приділяли визначенню напрямків розвитку орфографії такі вчені та методисти як: М. Баранов, В. Бардаш, М. Вашуленко, С. Дорошенко, В. Іваненко, Т. Ладиженська, М. Львов, І. Олійник, О. Савченко, А. Текучов та ін. Практичні особливості орфографічних навичок описували О. Блик, Н. Воскресенська, Н. Грона, А. Каніщенко, Г. Козачук, О. Потапенко, Р. Притула, Г. Ткачук, І. Хом'як та інші.

Сучасна методика виділяє загальнодидактичні та специфічні принципи, які визначають напрямки роботи вчителя-словесника. Крім принципів систематичності, послідовності, наочності, принципу розвиваючого навчання та інших загальнодидактичних принципів виділяються специфічні принципи для формування орфографічної грамотності: опора на зв'язок з граматиною та фонетикою, опора на розпізнавальні ознаки орфограми, принцип зіставлення

звука з його фонетичним оточенням, принцип зіставлення і будови слова та частини мови і члени речення, принцип спостереження над складом слова, принцип паралельного засвоєння правила з орфограмою, принцип графічної наочності та принцип свідомості в засвоєнні орфографічних тем [1, с. 217].

Відомо, що універсальних методів і прийомів не існує. В повному обсязі вчителю слід використовувати їх різноманітність, добираючи у відповідності до принципів правопису та мети уроку. Аналіз наукової та методичної літератури дозволяє виділити методи, що можуть використовуватись при вивченні орфографії: зв'язний виклад учителя, бесіда, порівняння, спостереження й аналіз, метод роботи з підручником, метод алгоритмізації [1, с. 220-222].

Зауважимо, що засвоєння орфографії забезпечується вмільм використанням теоретичних та практичних методів вивчення рідної мови. Добираючи методи, прийоми і вправи для вивчення орфографії слід враховувати вікові особливості дітей, рівень їхнього розвитку й те, які психічні якості учнів удосконалюються: пам'ять, увага, сприйняття тощо. На думку багатьох дослідників, вивчення орфографії має носити проблемний характер, щоб постійно зацікавлювати учнів, спонукати їх до творчої праці, шукати і знаходити розв'язання тих чи інших поставлених завдань.

Виправдовують себе такі види вправ як списування, диктанти, орфографічний розбір, алгоритми та схематичні узагальнення теоретичного матеріалу. На початковому етапі навчання орфографії в більшій мірі застосовується списування, а диктанти (попереджувальні, пояснювальні, вибірккові, словникові, творчі та вільні) є поширеним видом письмових робіт і вправ з української мови і є однією з найефективніших форм навчально-тренувальної і перевірконої роботи. Досить ефективними є і нові види диктантів (кодові, цифрові, диктанти-шифри), творчі вправи з логічним навантаженням та вправи, побудовані на використанні загадок, прислів'їв, кросвордів, фразеологізмів, казок тощо.

Метод вправ сприяє виробленню орфографічних умінь і навичок, реалізації принципу свідомості і автоматизму. Необхідно також враховувати,



якому принципу українського правопису підлягає те чи інше написання, що забезпечить вибір опори для навчання, добір методів і прийомів, відбір тренувальних вправ для опрацювання і засвоєння учнями матеріалу. Для успішного навчання орфографії велике значення має якість дидактичного матеріалу. Цікаві, різноманітні за змістом тексти, зміцнюють орфографічні навички і разом з тим підвищують рівень знань і загальний розвиток учнів.

Ефективність деяких з методів, прийомів та засобів формування орфографічної грамотності ми перевірили під час педагогічної практики. Різноманітність вправ, їх доцільність, системність і послідовність дає можливість учителю забезпечити ефективність і результативність процесу навчання. Більшість вправ носили ігровий характер, але це ніяк не відволікало дітей, а навпаки зосереджувало їх увагу. Розглянемо деякі завдань, що були апробовані під час педагогічної практики з метою активізації пізнавальної активності школярів та формування орфографічної грамотності.

Робота в групах: I група : Утворити від поданих слів за допомогою префікса *пре-* нові слова (*тихий, добрий, мирний, спокійний, міцно, голосно*). II група: Пояснити, якого значення надає словам префікс *при-* (*Прибути вчасно. Привести дитину. Прилетіти літаком. Приморське місто. Приміська зона. Приморожена риба. Причинені двері*). III група: Дібрати до поданих слів антоніми, утворити з ними словосполучення (*відв'язати, від'їхати, прегарний, відчепити, пресумний, віднести*). IV група: Додати до кожного з поданих слів префікс *пре-* або *при-*. Пояснити свій вибір (*багатий, вабити, везти, веселий, вітати, в'язаний, дивний, дорожній, крутити, писаний, солити, тиск, чудовий*).

Розподільний диктант. Завдання: записати слова з префіксами *пре-*, *при-* у дві колонки (*преглибокий, придунайський, прибути, приносити, прегаряче, преболючий, привітати, приклеїти, предорого, предивний, прикласти*).

Орфографічні хвилинки. Учні по черзі записують на дошці підготовлені вчителем слова і пояснюють написання, називаючи орфограми . Така вправа сприятиме розвитку орфографічної зірності – вмінню визначати у слові орфограми, коментувати їх, керуючись відповідними правилами. Наприклад:

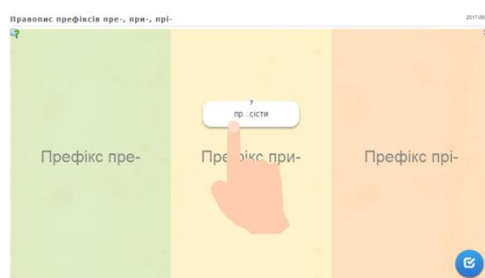
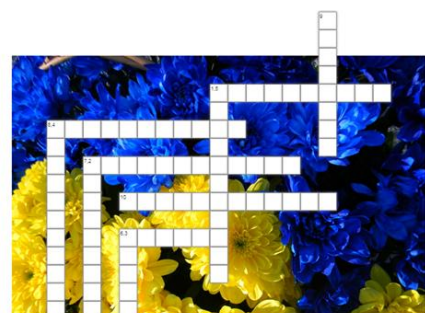
«Написання префіксів роз-, без-, з-, с-, пре-, при-»: премудрий, схопився, присісти, зчесати, предовгий, спалах, привезений, роздмухати, препогано [2].

Важливим елементом роботи щодо формування орфографічної грамотності школярів вважаємо словникову роботу, адже неможливо пояснити правильне написання та вживання у мовленні слів, значення яких учням незрозуміле. Саме тому на кожному занятті бажано виконувати вправи на збагачення словникового запасу слів учнів. Щоб учні краще запам'ятовували правопис важких слів, їх доцільно включати у вправи, які виконуються на уроках, зокрема в словникові, слухові, зорові та зорово-слухові диктанти, використовувати їх під час складання словосполучень, добирати по можливості синоніми й антоніми. Корисною може бути робота з загадками, відгадками яких є слова із словника, читання ребусів, листограм, кросвордів.

З метою урізноманітнення виконуваних вправ можна запропонувати учням виконати завдання на редагування тексту. Школярам пропонуємо відредагувати текст, в якому допущено помилки у словах: самостійно знайти і виправити помилки у газетних статтях, афішах та ін.

Особливо запам'яталася школярам творча вправа «Допишіть казку, використавши слова прізвисько, прізвище» (Початок казки: Троє братів Пре, При, Прі йшли по гірському плато...). Цікавою для школярів виявилася вправа «Письмо з пам'яті», що сприяла запам'ятовуванню написання слів під час читання. У процесі читання вчителем тексту учні знаходять слова з орфограмами, пояснюють їх написання, а потім самостійно по пам'яті записують текст, підкреслюючи слова з орфограмами.

З метою формування орфографічної грамотності учнів використовувались вправи, створені за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій (кросворди, інтерактивні вправи).



Школярі експериментального класу показали кращі знання з вивченої теми і тому можна стверджувати, що запропоновані нами різноманітні види і форми роботи сприяли підвищенню орфографічної грамотності учнів, розвитку логічного мислення і зв'язного мовлення школярів та зацікавленості дітей у предметі.

Отже, система вправ допомагає становленню правописних умінь і навичок, хоча це довготривалий процес. Важливою умовою результативності цієї системи є те, наскільки вчитель вміє добирати види вправ відповідно до етапу формування орфографічної навички та лінгвістичної природи орфограм, формувати уміння школярів самостійно використовувати знання під час вирішення орфографічних задач.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / За ред. М. Пентиліук. – К. : Ленвіт, 2009. – 400 с.
2. Калинська Г. В. Підвищення орфографічної та пунктуаційної грамотності учнів шляхом індивідуалізації навчання [Електронний ресурс] / Г. В. Калинська. – Режим доступу: Режим доступу [http://galinakalinska.blogspot.com/2014/12/blog-post\\_18.html](http://galinakalinska.blogspot.com/2014/12/blog-post_18.html)

УДК 37.036

**Біла І.**

Науковий керівник – доцент Окуневич Т.Г.

Херсонський державний університет

#### **ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ**

*Стаття присвячена проблемі розвитку творчих здібностей учнів основної школи як продукту творчої діяльності, що виявляється у навчальній,*

*виробничій та іншій діяльності школярів і становлять необхідну умову їхнього творчого розвитку.*

*Ключові слова: творчі здібності, процес творчої діяльності, принципи творчої активності учнів, загальні і спеціальні здібності, теоретичні і практичні здібності.*

На сучасному етапі розвитку суспільства одним із пріоритетних завдань, що визначені Національною доктриною розвитку освіти в Україні, є створення передумов для виховання особистості, здатної творчо мислити, самостійно приймати нестандартні рішення, гнучко реагувати на зміни в умовах докорінної перебудови всіх сфер життєдіяльності. У зв'язку з цим відбувається модернізація національної системи освіти та вироблення новітніх концепцій виховання людини, де стратегічним завданням є формування творчої особистості, реалізація її природних нахилів і здібностей в освітньому процесі. Актуальність дослідження проблеми творчого розвитку учнів загальноосвітніх навчальних закладів зумовлена потребою у зростанні творчих ресурсів дитини в умовах глобалізації суспільства, необхідністю покращення творчої активності в усіх сферах конструктивної діяльності у зв'язку з прискоренням розвитку всіх сфер духовного і матеріального виробництва в суспільстві та у провідній ролі творчості як суб'єктивного й об'єктивного факторів розвитку культури самої особистості учня. До проблеми розвитку творчих здібностей особистості, організаційно-методичного супроводу процесу його впровадження у своїх працях зверталися відомі вчені, педагоги та науковці нашої країни та країн зарубіжжя: В. Барко, І.Матюша, С. Соловейчик, П. Тронько, А. Тютюнников, В. Черноус та ін. Питання формування творчої особистості та принципи творчої активності учнів досліджували: П. Авачов, В. Андрєєв, Д. Зербін, Т. Ільїна, М. Данилов, В.Дружинін, В. Колітов, Г. Костюк, О. Матюшкін, В. Моляко, Г. Полякова, В.Рибалка, О. Савченко, С. Сисоєва та ін. Великого значення в організації роботи з розвитку творчих здібностей учнів середньої школи, у яких розглядаються питання теорії і практики навчання, виховання і

розвитку дітей мають праці Ш. Амонашвілі, Ю. Бабанського, Г. Ващенко, В. Сухомлинського. Особливості формування творчих якостей учнів під час проведення занять розкривають Г. Александровська, Н. Литвинова, І. Прус, Я. Треф'як, Т. Цвірова та ін. Науковці у своїх розвідках на передній план виводять проблему виховання у школярів культури, розвитку творчої ініціативи, що є однією з основних передумов розвитку творчої особистості.

Здібності – індивідуально-психологічні особливості, які є умовою успішного здійснення певної діяльності. Здібності не можуть бути зведені до знань, умінь і навичок, що є у людини, але здібності забезпечують їх швидке надбання, фіксацію й ефективно практичне застосування. Стосовно знань, умінь і навичок здібності складають певну можливість для опанування знань, умінь і навичок. А те, чи перетворюються ці можливості на здібності, залежатиме від багатьох чинників – форм і методів навчання та виховання, мікроклімату в родині тощо. Психологія, заперечуючи тотожність здібностей та важливих компонентів діяльності – знань, умінь і навичок, наголошує на їх єдності. Тільки після спеціального навчання можна встановити, чи має людина здібності до певної діяльності. Помилкою педагога є віднесення до нездібних тих учнів, у яких немає знань. Ігнорування відмінностей між здібностями та знаннями в певний момент навчання часто призводило до помилок в оцінюванні можливостей.

Науковці розрізняють загальні і спеціальні здібності, теоретичні і практичні. Загальні здібності – це ті, що впливають на успішність людини в різних видах діяльності. До них, наприклад, відносяться розумові здібності, точність рухів, розвинену пам'ять, досконалу мову тощо. Спеціальні здібності – визначають успішність людини в специфічних видах діяльності, для яких потрібні особливі задатки і їх розвиток. Це, математичні, лінгвістичні, літературні, художні, спортивні здібності. Часто загальні та спеціальні здібності взаємодоповнюються та взаємозбагачуються. Теоретичні здібності – визначають успішність людини в абстрактно-теоретичних міркуваннях, Практичні здібності – у конкретних, практичних діях. Такі здібності, на відміну

від загальних та спеціальних, дуже рідко доповнюють один одного. Навчальні здібності - визначають успішність людини в навчанні та вихованні, засвоєнні нею знань, вмінь, навичок, формуванні якостей особистості. Творчі здібності - визначають можливість відкриттів і винаходів, створення нових предметів матеріальної і духовної культури.

Творчість характеризується як вища форма діяльності людини, що вимагає тривалої підготовки, ерудиції та інтелектуальних здібностей, є основою людського життя, джерелом усіх матеріальних і духовних благ. Поняття «творчість» в українському педагогічному словнику трактується, як «продуктивна людська діяльність, здатна породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення» [5, с. 349]. Творчість завжди передбачає діяльність, одержання результату, що володіє певною новизною та унікальністю. Сутність поняття «творчість» розглядають вчені, педагоги і психологи В. Сухомлинський визначав, що творчість – це особлива сфера духовного життя, самоствердження, коли розгортається оригінальність та особливість усякої дитини. Психолог Л. Виготський зазначав, що творчою називається кожна діяльність, яка створює щось нове... Він також стверджував, що творчість є необхідною умовою існування, і все навколо зобов'язане своїм походженням творчому процесу людини. На думку С. Рубінштейна: «Творчість – діяльність людини, яка створює нові матеріальні і духовні цінності, які, в свою чергу, мають суспільну значущість» [4, с. 56 ]. Безумовно, продукти творчої діяльності школярів відзначаються певними елементами новизни і носять скоріше суб'єктивний характер. Звичайно, елементи новизни, які школяр вносить у свою діяльність, мають досить відносний характер, проте вони є передумовою динамічності тих знань, якими володіє дитина. З розширенням цих знань з'являється можливість більш високого рівня вияву новизни та оригінальності. Отже, перед школою та позашкільними закладами XXI століття стоїть завдання – виховання всебічної, гармонійної та творчої особистості. І є дуже важливо правильно організувати цей процес.

У спільній структурі творчої діяльності, що розглядається, як система, можна виділити декілька основних підсистем. Це – процес творчої діяльності, продукт творчої діяльності, особа творця, середовище і умови, у яких протікає творчість. У свою чергу в кожній із названих підсистем можна виділити їх складові: формування задуму та його реалізація. Особа творця характеризується здібностями розуму, темпераментом, віком та характером. Середовище і умови є фізичним оточенням, колективом, стимуляторами і бар'єрами в творчій діяльності.

Дослідження літературних джерел та публікацій свідчать про те, що творчість - це досить складний і своєрідний процес, якому можна навчитися. Для цього необхідно виявити його закономірності, на основі яких можна створити певні методи або прийоми. Аналіз літературних джерел доводить зацікавлення багатьох вчених, педагогів, дослідників щодо поняття «творчі здібності». На думку Б. Теплова творчі здібності є стійкими властивостями людини, що виявляються у її навчальній, виробничій та іншій діяльності і становлять необхідну умову її творчого розвитку [6, с. 56]. У своєму дослідженні В. Андреев виділяє: мотиваційні, інтелектуально-логічні, інтелектуально-евристичні, моральні, естетичні, комунікативно-творчі, самоорганізаційні та індивідуальні здібності, які є компонентами творчих здібностей і повно розкривають структурну модель творчих здібностей особистості до навчально-творчої діяльності. Г. Александровська визначає, що саме в шкільному віці в учнів починають формуватись творчі здібності, необхідні для подальшого естетичного розвитку, формування духовної культури, вироблення єдності в розумінні красивого, доброго, правильного, та цілісного сприйняття змісту і форми світу. Адже для дитини більш важливим є процес творчості, аніж її результат. Тому, розвивати творчі здібності дитини треба з урахуванням вікових психофізіологічних особливостей, що потребує глибокого знання педагогом індивідуальних рис вихованця, уважного й тактовного ставлення до неповторності його особистості. [1, с. 216]

В. Черноус у своїй публікації «Творчі здібності особистості: визначення, сутність, структура», щодо проблеми формування творчих здібностей констатує, що творчі здібності розвиваються у процесі креативної діяльності та є сукупністю властивостей і особистісних якостей людини, які відзначаються відповідністю до вимог певного виду творчої діяльності, що зумовлюють їхню результативність [7, с. 85]. Дослідник також зазначає, що для розвитку творчих здібностей особистість повинна мати внутрішню мотивацію.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев В. И. Педагогика: учеб. курс для творческого саморазвития: Учеб. пособие для студ. вузов /. 3-е изд. – Казань: Центр инновационных технологий, 2006. – 606 с.
2. Вержиховская А.Т., Литвинова Н.И., Ходочок А.В. Психологические условия подготовки школьников к творческой деятельности / Т.А. Вержиховська, Н.И. Литвинова, А.В. Ходочок //Психология. Вып. 37. – 2007. – С.20-24.
3. Когут О.І. Інноваційні технології навчання української мови і літератури. – Тернопіль: Астон, 2005.
4. Рубинштейн С. Принципы творческой самодеятельности // Вопросы психологии. – 1998. – № 4. – С.54–62.
5. Український педагогічний словник / Под ред. С. Гончаренко. - К., 1997.
6. Теплов Б. М. Способности и одаренность // Проблемы индивидуальных различий. М, 2009.
7. Черноус В. Творчі здібності особистості: визначення, сутність, структура // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2012. – № 5(1). – С. 82–87.



**Боровська Ю.**

Валуєва І.В. – кандидат філологічних наук, доцент,  
Херсонський державний університет

## **ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО РОБОТИ ЗА ДОПОМОГОЮ НАВЧАЛЬНО- МЕТОДИЧНИХ КОМПЛЕКСІВ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ**

Ключові слова: *методична компетентність, поняття професійна компетентність, майбутні фахівці, педагогічна практика, педагогічні умови, навчально-методичні комплекси.*

Суспільні інтеграційні процеси, демократизація, створення єдиного інформаційного простору тощо, які відбуваються в суспільстві, суттєво впливають на стан сучасної освіти. Її інститути, готуючи особистість до життя, до творчої самореалізації у соціумі, прагнуть зростити людину конкурентноспроможну, тобто компетентну, підготовлену до самовдосконалення, саморозвитку, активної позиції тощо.

Останнім часом питання методичної компетентності вчителя є досить актуальним. Формування професійної компетентності розпочинається у вищому навчальному закладі, продовжується і розвивається у школі. Певною мірою процес професійної підготовки, формування і розвитку компетентностей майбутніх учителів початкової школи досить повно досліджений науковцями України (О. Антонова, Н. Баліцька, Л. Бірюк, О. Будник, Г. Волошина, І. Дичківська, О. Дубасенюк, І. Казанжи, Л. Кекух, Л. Коваль, А. Коломієць, В. Коткова, Г. Кравченко, С. Мартиненко, О. Матвієнко, О. Нікулочкіна, І. Осадченко, І. Пальшкова, Н. Побірченко, О. Савченко, Т. Семенюк, Г. Тарасенко, Л. Хомич, Ю. Шаповал та ін.). Досліджуючи сучасні аспекти професійної підготовки учителів, учені зазначають, що особливої актуальності

набула проблема формування 5 професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи, специфіка роботи яких пов'язана з фаховою поліфункціональністю, багатопредметністю, формуванням ключових компетентностей в молодших школярів, особливостями роботи з дітьми молодшого шкільного віку тощо.

Структура і зміст професійної компетентності молодого вчителя є предметом наукових дискусій не лише між педагогами й психологами, фізіологами й соціологами, а й між спеціалістами-практиками. Однак досі не існує одностайної, чітко визначеної точки зору з цього приводу. Ми наведемо кілька прикладів трактування цього поняття.

У термінологічному словнику поняття "компетентність" трактується як сукупність загальної і професійної підготовки, що дозволяє адекватно реагувати на потреби конкретного робочого місця. А компетентною особою вважається така, що є досвідченою у певній галузі, якомусь питанні; повноважною, повноправною у розв'язанні якоїсь справи [5, с.75] .

Професор О.Б. Бігич пояснює актуальність формування у студентів – майбутніх учителів іноземних мов початкової школи – методичної компетентності такими чинниками. Передусім розбудова української державності, орієнтація на євроінтеграцію висувають перед вітчизняною системою освіти вільне володіння громадянами іноземною мовою, що зумовило обов'язкове її вивчення з першого класу згідно із чинною програмою для загальноосвітніх навчальних закладів і, відповідно, вагомість професійної, у тому числі методичної, підготовки вчителів іноземних мов для початкової школи. Водночас професійна компетентність вчителя, яка включає й методичну компетентність, слугує вагомою передумовою успішного оволодіння іноземною мовою молодшими школярами. По-друге, інтеграція України до європейської спільноти, приєднання вітчизняної системи вищої освіти до Болонського процесу, орієнтація на загальноєвропейські рекомендації та вимоги з мовної освіти предбачають структурне реформування вітчизняної вищої освіти, модернізацію освітніх програм, відповідні інституційні перетворення у

вищих навчальних закладах за умов кредитно-модульної системи організації навчального процесу[1, с.21].

О. Б. Бігіч трактує поняття "методична компетентність вчителя іноземної мови початкової школи" як сукупність його методичних знань, навичок і вмінь та індивідуальних, суб'єктних й особистісних якостей, яка функціонує як здатність проектувати, адаптувати, організовувати, вмотивовувати, досліджувати і контролювати навчальний, пізнавальний, виховний і розвиваючий аспекти іншомовної освіти молодших школярів у класній та позакласній роботі з іноземної мови через і під час спілкування з учнями[1, с.22].

Аналіз освітньо-кваліфікаційних характеристик випускників вищих навчальних закладів України, які готують педагогічних працівників, свідчить, що в цих державних документах методична компетентність розглядається з кількох позицій:

- як готовність майбутнього вчителя виконувати свої професійні обов'язки відповідно до сучасних вимог теорії і практики;
- як знання і досвід діяльності в педагогічній галузі;
- як обізнаність молодого вчителя в педагогічній галузі.

Системою методичної освіти майбутніх учителів іноземних мов початкової школи передбачено:

- теоретичну підготовку студента;
- його теоретико-практичну підготовку до здійснення іншомовної освіти молодших школярів на уроках і позакласних заходах з іноземної мови;
- теоретико-практичну підготовку до проведення наукового дослідження системи і процесу іншомовної освіти в початковій школі;
- практичну підготовку до здійснення іншомовної освіти молодших школярів та її наукового дослідження в природних умовах у початковій школі.

Таким чином, поняття методичної компетентності майбутнього вчителя є складним комплексним поняттям. Проаналізувавши різні підходи, можна

виділити наступні основні компоненти компетентності. По-перше, психолого-педагогічну компетентність, що включає професійно значимі особистісні якості, наявність яких не може бути відокремленою від самого процесу педагогічної діяльності; уміння як здатність вчителя використовувати наявні у нього знання в педагогічній діяльності, в організації взаємодії; загально професійні знання. По-друге, інтелектуально-педагогічну компетентність, яка виражається в умінні застосовувати наявні знання для встановлення педагогічно цілевідповідних взаємовідносин, здатності переосмислення інформації та вироблення способів інноваційної діяльності. По-третє, комунікативну компетентність, що являє собою особистісні якості вчителя, сформовані на основі набутих знань, умінь та навичок з питань організації та проведення педагогічного спілкування. По-четверте, інформаційну компетентність, яка включає обсяг інформації про себе, про учнів та батьків, про досвід роботи інших педагогів. Щодо формування методичної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи, то найвагомішими складниками його особистості є професійно-педагогічна спрямованість, критичне мислення й особистісні якості.

Існують також різноманітні погляди вчених на структуру цього поняття. Наприклад, Н.Тализіна говорить про те, що наявність професійних знань в особистості говорить не про можливість їх репродукувати, а вміння застосовувати отримані знання на практиці, тобто до самого терміну професійної компетентності науковцем включено не тільки знання, але й означені види та способи здійснення певної діяльності [3].

В свою чергу, Ф.Зіятдінова характеризує професійну компетентність як певну інтегральну якість, яка формується на засадах професійно-ціннісних орієнтацій і здатності до створення людиною власної концепції розвитку мислення та самосвідомості. Структуру її становлять спрямованість особистості, знання та здібності, що ґрунтуються на інтелекті, творчості, загальній культурі тощо [2].

Підготовка вчителів до професійної діяльності є складною проблемою, що є об'єктом багатьох наукових досліджень у філософії, психології, педагогіці. Суттєве значення для її розв'язання мають фундаментальні дослідження В. Андрущенка, Г. Васяновича, П. Гальперіна, Б. Гершунського, І. Зязюна, Н. Кузьміної, В. Сластьоніна, В. Серікова, Н. Ничкало, Н. Тализіної. Питання загальнопедагогічної підготовки знайшли вирішення в працях: Н. Біб'юк, В. Болотова, Т. Вороніної, І. Зимньої, Е. Карветі, Ю. Коб'юк, В. Коваль, Н. Маркова, О. Овчарук, О. Панфілової, Н. Петрікової, Л. Петухова, О. Пометун, О. Семенов, С. Скворцової, Дж. Равена, А. Хуторського та ін.

На стадії професійної адаптації студент набуває професійного досвіду. Подальше удосконалення професійної діяльності призводить до утворення в особистості стійких комплексів знань, умінь та навичок, способів вирішення професійних завдань, які є засадами професіоналізму. На стадії майстерності професійна компетентність набуває характеру професійної культури.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Бігич О.Б. Теорія і практика формування методичної компетенції вчителя іноземної мови початкової школи: Навчальний посібник. – К.: Ленвіт, 2006. – 200 с.
2. Зіятдінова Ф.Г. Соціальні проблеми освіти /Ф.Г.Зіятдінова. – М.: Видавництво Російського державного гуманітарного університету, 1999. – 282 с.
3. Тализіна Н.Ф. Теоретичні основи розробки моделі фахівця / Н.Ф. Тализіна. – М.: Знання, 1986. – 108 с.
4. Термінологічний словник з основ підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів післядипломної педагогічної освіти / авт. кол.: Є. Р. Чернишова, Н. В. Гузій, В. П. Ляхоцький; за наук. ред. Є. Р. Чернишової; Держ. вищ. навч. заклад «Ун-т менедж. освіти». – К.: ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», 2014. – 230 с.

**Булаєвський І.**

Науковий керівник – к. п. н. Н.В. Тільняк

Національний технічний університет України «Київський політехнічний  
інститут імені Ігоря Сікорського»

## **КРИТЕРІЇ ВІДБОРУ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИХ ТЕКСТІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ**

*У статті виділено основні критерії, необхідні для вибору професійно-орієнтованих текстів, внаслідок якого можливо досягнути найбільш ефективного збільшення знань у потрібній галузі.*

*Ключові слова: читання, критерії відбору наукових текстів, технічні спеціальності.*

Сучасний технічний розвиток соціуму обумовлює постійне зростання рівня вимог до спеціалістів в технічній галузі. Швидкість покращення професійних навичок значним чином залежить від вміння продуктивно та швидко засвоювати необхідну інформацію рідною а також іноземною мовами. Велика кількість текстів професійного спрямування написана англійською мовою, тому вивчення англійської професійного спрямування є важливим аспектом здобуття знань у сфері перекладу іншомовного матеріалу. Викладання англійської мови за професійним спрямуванням здійснюється для забезпечення якомога кращого обміну інформацією серед фахівців. Цей процес створює фундамент для росту компетенції науковця в тій чи іншій галузі [1].

Згідно з дослідженнями в області психології, було зроблено висновок, що для того, щоб зрозуміти іншомовний текст, читачу необхідно по черзі використати два підходи: синтаксичний (оптично сприйняти текст і перетворити його у систему мовних значень) і семантичний (інтерпретувати

систему мовних значень у смисловий зміст тексту). Таким чином, переклад здійснюється за двома напрямками: технікою читання і надання сенсу прочитаному. Очевидно, що володіння технікою іншомовного читання забезпечує читачеві можливість сконцентрувати свою увагу на знаходженні, уточненні значень прочитаного, на з'ясуванні смислового зв'язку між словами та словосполученнями.

Сам процес читання є багатоскладовим, так як для повного розуміння та повноцінного синтезу виявлених смислів необхідно використовувати знання з граматики, вміння виокремлювати тему прочитаного, усвідомлювати незрозумілі частини тексту за допомогою контексту.

Це зумовлює необхідність існування критеріїв та методів відбору найбільш вдалих текстів професійного спрямування. Можна виокремити наступні необхідні для вищесказаного ознаки таких текстів: неперервність (здатність прочитаного перегукуватися з раніше здобутими знаннями), когерентність (цілісність тексту), зв'язність (наявність зв'язків між цілим та його частинами), інформативність (надання переваги новим і актуальним текстам), наявність прагматичної установки, завершеність. При підборі професійно-орієнтованих текстів необхідно надавати увагу переліченим критеріям [2].

Можна виділити наступні ознаки наукової інформації: критерії змісту (сприйняття тексту не лише як необхідність у професійному розвитку, а й як матеріалу, який задовольняє пізнавальні потреби читача), мовні критерії (аналіз лексики термінологічних слів) та кількісні критерії (визначення достатньої кількості текстів, необхідних для отримання потрібних знань) [2].

Уміння читати може вважатися сформованим повністю, якщо читач має змогу самостійно і в повному обсязі вилучити потрібну інформацію з будь-якого тексту. Як наслідок, читач повинен володіти навичками роботи з текстами різних стилів: публіцистичним, науково-популярним, власне науковим. Текстами в науковому стилі є підручники, посібники, різного роду інструкції, лекції, реферати, доповіді. Тексти такого спрямування дають

підгрунтя для якомога повнішої обізнаності в сфері наукової діяльності. В таких текстах використовується складний синтаксис та своєрідне лексичне наповнення. Через це деякі дослідники вважають, що подібні тексти можуть бути використані з користю на профільно-орієнтованому етапі для здобуття навичок читання.

Урахування тематичності є обов'язковим критерієм відбору наукових матеріалів. Проте, важливо зазначити, що не потрібно дублювати повністю усі теми, за напрямком яких відбувається навчання, так як в такому разі вивчення англійської мови перестане бути способом здобуття нових знань у різних галузях. З урахуванням факту, що більшість технічних здобутків є надбанням 21 століття, легко встановлюється ще один критерій відбору – актуальність запропонованих текстів. Технічна галузь щодня поповнюється новими даними щодо досягнень у науці та техніці, тому база текстів, серед яких відбувається пошук, повинна постійно оновлюватися. У випадку, коли текст, що вивчається, є застарілим, рівень особистої мотивації читача знижується, що призводить до зменшення кількості знань, які можна було би засвоїти [3]. Також при відборі текстів професійного спрямування необхідно враховувати відповідність між віковими здібностями, інтересами читача та інформацією, яка вміщена в обраному для читання тексті.

Підсумувавши наведені вище критерії відбору текстів для технічних спеціальностей, варто підкреслити наступні принципи пошуку текстових матеріалів: обсяг, автентичність, різноманітність жанрів і типів, новизна й актуальність, тематичність та рівень відповідності текстів обсягу знань читача, його потребам та віковим інтересам.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Тарнопольский О.Б. Методика обучения английскому языку для делового общения: учебн. Пособие / О.Б. Тарнопольский, С.П. Кожушко – К.: Ленвіт, 2004. – С. 60–65.



2. Барабанова Г.В. Методика навчання професійно-орієнтованого читання у немовному ВНЗ. / Г.В. Барабанова – К.: Фітма «ІНКОС», 2005. – 315 с.
3. Фоломкина С.К. Обучение чтению на иностранном языке в неязыковом вузе. // С.К. Фоломкина – М.: Высшая школа, 2005. – 254 с.

УДК: 821.161.2: 82-34: 398

**Буряк А.**

Науковий керівник – доцент М. В. Стасик

Запорізький національний університет

## **ФОЛЬКЛОРНІ ТА НАРОДОЗНАВЧІ ДЖЕРЕЛА ОПОВІДАНЬ**

### **Н. ГЕРБІШ «ТЕПЛІ ІСТОРІЇ ДО КАВИ»**

*У статті розглядаються фольклорно-етнографічні елементи у книзі Н. Гербіш «Теплі історії до кави». Автор доводить, що фольклорно-етнографічні елементи є невід'ємною складовою цього твору і несуть у собі важливе силове навантаження.*

Ключові слова: *фольклор, оповідання, традиція, приказки.*

Характерною особливістю сучасного літературного процесу є жанрова нестабільність, поєднання літературних жанрів та напрямків, злам традиційних уявлень та докорінна зміна майже усіх жанрових моделей. Багато чинників викликають незгасаючий інтерес до фольклору: і роль народів в історії, і поглиблення історичного мислення, що виявляється в пильній увазі до минулого, до витоків, і своєрідне відштовхування від надмірно витонченої, надмірно заплутаної і багатошарової цивілізації з метою залучитися до міцних, постійних, «простих» основ буття. Саме тому вплив фольклору на формування

художньої літератури є гострою проблемою сучасного літературознавства в контексті розвитку світової культури.

Важко уявити собі письменника, який би був абсолютно вільним від впливу фольклору. Яким би новаторським не був художній пошук, у корені він завжди зберігає відчуття першооснови, синтезуючи в собі одночасно традицію та її подолання.

У «Теплих історіях до кави» Н. Гербіш зібрані «історії про почуття й настрої, сумніви і рішення, далеку дорогу й затишний дім, чужі міста й близьких людей, солодкий шоколад і терпкувато-гірку каву. У них немає однозначних висновків і незмінних рецептів, а є пошуки та віра в імпровізацію» [1, с. 2].

Оповідання багаті на народні приказки та прислів'я, повчальні сентенції: «Пий, моя доню, липовий цвіт, то ліпший лік від сердечних бід» [1, с. 7], «як квітка не може цвісти без стебелинки й корінця, так і людина не може досягти вершин без тих, хто даруватиме їй опору» [1, с. 97], «коли тільки є дар, то завжди знайдеться, кому його віддати» [1, с. 149]. Зустрічаються також прикмети: «Запах печеного пляцка лоскотав ніс, до нього додавався аромат тертого маку – Олеся терла його в старій глиняній макітрі дерев'яним макогоном, який за традицією не облизувала – щоби чоловік, боронь Боже, не попався лисий» [1, с. 151].

З особливою теплою згадується Різдво, новорічні свята: «Музики заграли «Щедрика» – і так щемко, так трепетно, що хотілося плакати» [1, с. 47]. Щедрик – це скорочена назва українських народних обрядових пісень щедрівок, які виконуються під Новий рік і під Йордан у Щедрий вечір. Різдво Христове – величне свято для всього християнського світу: «Усе навколо пахло Різдвом. Навіть свічки, запалені в кімнаті, пахли Різдвом» [1, с. 97]. До різдвяного фольклору відносять, передусім, колядки, або зимові обрядові пісні: «Найважливіше – у самій суті Різдва. У колядках, які можна співати серцем... Тому я вітаю Вас із Різдвом! Христос народився! Славимо Його» [1, с. 99]. На Галичині вітання «Слава Ісусу Христу!» є найпоширенішою формою

привітання в сільській місцевості. Однак, на великі свята, замість нього зазвичай використовують: «Христос народився!» («Христос рождається!») – «Славимо Його!» [3].

Найважливішим дійством на Різдво був Святий вечір, йому передували обряди, що відображали євангельські мотиви народження Ісуса Христа: «Кутя і ще одинадцять страв – разом їх обов'язково мало бути дванадцять, як апостолів; піст до першої зірки на Святвечір... Ялинка чи бодай одна глицева гілка й кілька саморобних прикрас, ну й ще якась цукерка та горішок на ниточках» [1, с. 149]. Святий вечір традиційно має свої страви: «Святкування Народження Спасителя – свято, яке пахло тертим маком, медом і узваром» [1, с. 97]. Головною була на столі кутя, а їсти починали зі сходом першої зірки: «..на небі займалася перша зоря... Загорнувши горщик із кутею у свій плетений шарф, дівчина поклала його в кошик» [1, с. 151]. Різдвяні свята відображають й морально-етичні погляди народу на сімейне виховання: «Вони цілий вечір весело розмовляли, співали колядок, прихвалювали вечерю, ділилися спогадами» [1, с. 152].

Християнська віра – це сильне переконання, за допомогою Божої ласки, у тому, що все, чого навчав Христос, є правдою. Так і у творі відображені релігійні погляди українців: «Для мене головне не релігія, а Бог, який стоїть у її центрі» [1, с. 56]; «Ісус прощав усім однаково» [1, с. 65]; «Під це щемливе, зламанодухе «Алілуя» плакали або раптом і надовго замовкали хлопці» [1, с. 75].

Отже, звернення до фольклору в українській сучасній літературі історично обумовлено. Як бачимо, фольклорно-етнографічні елементи – невід'ємна частина поетики книги Н. Гербіш «Теплі історії до кави». Автор твору слідує народній традиції, беручи за основу реальне життя, вона активно, без надмірності, використовує міфологічні уявлення українців, своєрідно їх трансформуючи, надаючи їм сюжетотворчого значення. Письменниця переймається за самобутність народу, а ці елементи ніби підкреслюють багатий світогляд українців, а також слугують для увиразнення авторської ідеї.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Гербіш Н. Теплі історії до кави / Надія Гербіш. – К. : Брайт Стар Паблішинг, 2012. – 144 с.
2. Свято Різдва Христового у народній релігійності українців [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://risu.org.ua/ua/index/studios/studies\\_of\\_religions/58970/](http://risu.org.ua/ua/index/studios/studies_of_religions/58970/)
3. Слава Ісусу Христу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [https://uk.wikipedia.org/wiki/Слава\\_Ісусу\\_Христу](https://uk.wikipedia.org/wiki/Слава_Ісусу_Христу)

УДК 811.161.2'271:077.5(045)

**Вернік М.**

Науковий керівник – старший викладач Н.В.Тільняк,  
Національний технічний університет України «Київський політехнічний  
інститут імені Ігоря Сікорського»

## ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО СПІЛКУВАННЯ МОЛОДІ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

*У статті висвітлюються результати аналізу сучасних тенденцій розвитку української мови, пов'язаних з впливом інформаційних технологій. Усе більше часу молоді люди витрачають на спілкування за допомогою соціальних мереж. У таких умовах українська мова піддається суттєвим змінам.*

Ключові слова: *інформаційні технології, молодь, неологізм, okazіоналізм, соціальні мережі, суржик.*

Сучасний етап розвитку світової культури характеризується низкою специфічних феноменів, серед яких одним з найзначущих є інформаційні

технології, упровадження яких у повсякденне життя призводить до корінних змін в процесах комунікації, які, у свою чергу, викликають соціальні і культурні зрушення, насамперед пов'язані з глокалізацією суспільства.

На рівні буденності вказане відображується у змінах способу життя звичайної людини, а саме у перерозподілі часу, який витрачається на безпосереднє і опосередковане спілкування – його зменшенням на перше й відповідно збільшенням на друге. При чому, чим молодша людина, тим у більшій мірі це її стосується. Ми, сучасна молодь, вже не уявляємо собі життя без спеціальних засобів опосередкованого спілкування – мобільного зв'язку, СМС і ММС, «Вайбера», «Скайпу», «Інстаграм», «Твіттера», «Фейсбуку» й ін. Досить часто можна у публічних місцях побачити ситуацію, коли двоє молодих людей між собою спілкуються через мобільні пристрої, тобто навіть при можливості безпосереднього усного спілкування сучасні молоді люди частіше обирають письмове мовлення опосередковане монітором і клавіатурою.

Вказане не тільки впливає на психічний розвиток окремих людей, але й видозмінює саму мову. Які ж особливості цих змін? Метою статті є аналіз тенденцій у змінах сучасної української мови, викликаних інформаційними технологіями опосередкованого писемного спілкування.

У сучасних культурологічних, філософських, психологічних, лінгвістичних дослідженнях проблемі впливу сучасних комунікативних технологій на розвиток мови і мовлення присвячено значну увагу як серед вітчизняних науковців (Дзюбіна О.І., Зацний Ю.А., Каптюрова В.В., Коломіжць Н.В., Компанцева Н.Ф., Пожидаєва І.В. й ін.), так і серед зарубіжних (Багдадхати Е.В., Бергельсон М.Б., Гусейнов Г., Кастельс М., Varon N., Becker B., Crystal D. й ін.).

Серед основних тенденцій змін у письмовому мовленні, пов'язаних з поширенням Інтернет технологій більшість дослідників відзначають: утворення неологізмів й оказіоналізмів, використання скорочень слів й ігнорування пунктуації, іконізацію, змішування мов, зокрема «англоїзацію» і «суржикозацію» української мови. Розглянемо їх більш детально.

У XVIII столітті вважалося, що неологізми псують мову, проте поповнення лексики – процес історично необхідний і невідворотний, оскільки справжня жива мова має відповідати змінам у способі життя людей для їх фіксації і передачі новим поколінням, тобто для розвитку народу та його культури [2]. Поступово процес зміни способу життя людей почав прискорюватися. Якщо 150 років тому він змінювався протягом декількох поколінь, 50 років тому – протягом одного покоління, то починаючи з 1990-х років спосіб життя вже змінюється декілька разів в одному поколінні. Наші батьки жили в умовах СРСР й трьох телевізійних програм державного телебачення, неконтрольованого потоку відеопродукції, перших комп'ютерних ігор, появи перших мережевих комунікацій й ехо-конференцій, типу FIDO-net, появи мобільного зв'язку, поширення провідного Інтернету і електронної пошти, Wi-Fi і Bluetooth, інтеграції мультимедіа інформації, появи і поширення соціальних мереж, гаджетів, які завжди з тобою, глобальних мережевих ігор, мобільного Інтернету тощо. Навіть, протягом власного життя, я був свідком появи багатьох нових слів і термінів, частину з яких активно використовую у спілкуванні, насамперед письмовому [3].

Для визначення неологізмів О.І. Дзюбіна виділяє декілька критеріїв [1, с. 17]:

- слово, що позначає нову реалію;
- стилістичну категорію пов'язану з відчуттям смислової новизни;
- утворений синонім до вже існуючого слова, який володіє конотативним відтінком;
- слово, незазначене/зазначене в словниках;
- слово, що існує в певний момент часу в тому чи іншому мовному просторі.

На сайті echo.msk.ru було опубліковано 280 неологізмів, які викликають негативну реакцію в користувачів Інтернету. Серед них «апгрейд», «акція», «аутсорсінг», «бест», «блокбастер», «бойфренд», «вінтаж», «віп», «гламур», «дефолт», «діджей», «контент», «корпоратив», «кава-брейк», «лав сторі»,

«мачо», «мерчендайзер», «мейнстрім», «месседж», «ньюзмейкер», «олігарх», «піарник», «презентація», «приквел», «продюсер», «сексі», «секьюриті», «слоган», «сейл», «таунхауз», «толерантність», «тренд», «фрік», «шаурма», «ексклюзив», «юзер» й ін.

Особливий інтерес серед сучасних неологізмів викликає okazionalizmi. За даними О. Стишова, зібраними з мови сучасних ЗМІ [4], вони виконують або виразну позитивно-оцінну, або негативно-маркувальну функцію. Причому останніх суттєво більше – «кучмізм», «януковощ», «жлобократія», «уркаїна» і т.і.

Дані явища не можна оцінити як однозначно позитивні або негативні. Серед негативних аспектів тут відзначають дійсне засмічення мови, вихолощення її етнічних основ. Проте, в неологізмах відображується зміна сучасного життя, й тому – розвиток мови, її певне «розкріпачення», креативність, свобода.

В інших виділених тенденціях можна бачити значно менше позитиву, якщо взагалі його там можливо знайти. Так, масово поширюється у соціальних мережах, особливо серед молоді, використання у текстових повідомленнях скорочень. Ось декілька ілюстрацій:

- *Хай! Не хо погуляти?*
  - *Камон*
- *Крч, зара розповім історію дуж цікава*
  - *Ну мб мені понрав*
- *Диви як смішно*
  - *ахахах, гиш, лол, це просто рофл.*
- *Солодких снів*
  - *Спок*
- *Ну ааа, типу кококо*
  - *Аа, ясн.*
- *Я тя чекаю тута*
  - *Кк (теж саме що «Ок», тільки швидше на клаві у тел.)*

Ще більш негативна ситуація з використанням пунктуації. Зазвичай, для пришвидшення обміну повідомленнями, замість використання ком, крапок й ін. використовується «Ентер» – клавіша відправлення повідомлення.

Таким чином тут можна однозначно говорити про деградуючі мовні тенденції. Мова починає суттєво збіднюватися й спрощуватися, що впливає й на психічний і особистий розвиток людини.

Так само до деградації мови, на наш погляд, призводить масове використання іконографічних засобів для вираження власних почуттів і емоцій. «Емоджі» – по-суті, це стандартизація і нормізація у вираженні почуттів. Вона призводить до небажання людиною використовувати широкий набір мовних засобів до самовираження, й, таким чином, обмежує її креативність і творчість.

О. Шевчук-Клюєва пропонує визначати суржик наслідком взаємодії мов, що полягає у деформуванні української мовної системи на декількох структурних рівнях одночасно і призводить до появи гібридних форм українсько-російського мовлення [5]. Проаналізувавши декілька фрагментів повідомлень мереж VK, Facebook дослідниця констатує, поточна ситуація сприяє появі великої кількості неякісного мовного продукту, що через Інтернет ми поширюємо як транслятори.

В результаті аналізу наявних тенденцій щодо використання мовних засобів у спілкування молоді в соціальних мережах відзначимо, що більшість з них мають яскраво виражену деградаційну спрямованість. Проте, у уживанні суржику і сучасних неологізмів, разом з негативними проявами, існують й позитивні, які пов'язуються зі збагаченням мови та її відповідністю сучасним змінам у житті українського суспільства. Серед проблем, що залишилися поза увагою, на наш погляд, варто дослідити використання у спілкуванні автоматичних систем корекції і перекладу текстів.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Дзюбіна О.І. Структура, семантика та прагматика сленгових неологізмів соціальних мереж Twitter та Facebook: дис. на здобуття наук. ступеня канд.



- філолог. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Оксана Ігорівна Дзюбіна. – Львів, 2016. – 206 с.
2. Зацний Ю.А. Неологізми англ. мови 80-90х років ХХ століття / Ю.А.Зацний – Запоріжжя : РА «Тандем-У»; 1997. – 396 с.
3. Компанцева Л.Ф. Інтернет-лінгвістика : навч. посіб. / Л.Ф. Компанцева. – К. : Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2009. – 275 с.
4. Стишов О. Оказюналізми у мові сучасних мас-медіа / О. Стишов // Культура мови на щодень – Ел. ресурс: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine59-16.pdf>
5. Шевчук-Клюжева О. Суржик в Інтернет-просторі (на матеріалі соціальних мереж Вконтакте, Facebook, Instagram) // Збірник матеріалів 22 міжнародної науково-практичної конференції з проблем функціонування і розвитку української мови "Мова. Суспільство. Журналістика", 2016. – Ел. ресурс: <http://er.nau.edu.ua:8080/handle/NAU/19171>

УДК 82 – 94. 09

**Власенко Ю.**

Науковий керівник – доцент І.В.Григоренко

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

## **ІНТИМНИЙ АСПЕКТ ДОКУМЕНТАЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРИ (ЛИСТИ М. ДРАЙ-ХМАРИ)**

*У статті розглядається інтимний потенціал й особливості любовного епістолярію. Авторка зауважує, що не дивлячись на найбільший ступінь суб'єктивізму, таємничості і сакральності зі всього розмаїття документальних жанрів, інтимний лист залишається найважливішою спадщиною письменницького буття й душі.*

Ключові слова: *лист, любовний епістолярій, документальна література, М. Драй-Хмара.*

Тісна взаємодія інтимного з сакральним у письменницькому епістолярії дає можливість глибоко відчутти внутрішній світ письменника, його оголену душу й розум. Жанр листа належить до найсокровеннішого з усіх жанрів літератури, адже саме в ньому автор постає перед нами справжнім, без масок та прикрас. Лист вважається голосом серця, а не розуму, тому саме йому надається така пильна увага при вивченні життя письменника та його долі [4, с. 159]

Інтимність у листах має ширше поняття ніж любов, вона виходить на рівень більш високий, такий як наприклад особлива душевна близькість між батьками і дітьми, або ж між близькими друзями [4, с. 155]. Лист являє собою сповідь відомої літературної постаті, яка рано чи пізно стає надбанням громадкості.

Як зауважує Анна Ільків у своїй роботі «Інтимний дискурс письменницького епістолярію другої половини XIX – початку XX століть» епістолярна традиція українського інтимного листа XIX століття – це насамперед численні епістолярні романи Марії Вілінської, Пантелеймона Куліша, листування Миколи Костомарова і Ангеліни Крагельської, а також листування Тараса Шевченка із княжною Варварою Репніною, Катериною Піуновою, Марією Вілінською, Марією Максимович. Наприкінці XIX – в першій половині XX століть українську епістолярну традицію продовжили любовні листи В. Стефаніка, О. Маковея, О. Кобилянської, Лесі Українки, І. Франка, М. Коцюбинського, В. Винниченка, Олени Теліги, П. Тичини, О. Довженка. Кожний з цих листів має свою унікальну концепцію любові. У контексті інтимного дискурсу особливе місце займає дружньо-інтимний лист, одним із яскравих представників якого в українській літературі був саме Г. Сковорода, а далі продовжили епістолярні діалоги Т. Шевченка із княжною Репніною, графінею А. Толстою чи одкровення О. Кобилянської та Лесі Українки [ 4, с. 69].

Якщо лист для читача це первинний зв'язок його з письменником, то для поета лист стає одним із найважливіших способів зв'язку із своїм внутрішнім світом й світом того до кого написаний лист. Психологічний стан автора, його самоідентифікація виступають у епістолярному тексті у вигляді текстового масиву, який дає змогу відчутти внутрішню напругу автора його коливання, або ж впевненість у написаному.

Інтимний лист несе в собі не аби яку естетичну цінність, хоча б тому, що все написане є дійсністю письменника, його життям, його долею. Читач розуміє свого автора лише через його власні переживання, думки та відчуття.

Інтимне – це щось дуже приватне, таке, що виходить за межі звичайного листування. Саме такими листами, М. Драй-Хмара вважав свої листи із заслання до рідних – дружини й доньки. «Пишучи до близьких людей Драй-Хмара, вповідав їм про те, чим жив, про що розмірковував, як сприймав світ, доповнюючи все це побутовими подробицями та різними подіями зі свого життя. Саме з цього тематичного розділу епістолярної спадщини ми дізнаємося про реалії життя засудженого митця й важкі часи поневірян його родини» [6, с. 279].

Якщо ж розглядати інтимний епістолярій у широкому розумінні, то Драй-Хмарові листи до доньки пронизують читача особливим ліризмом і трагізмом, а саме звертання до доньки: «Мила доцінька, будь хорошою, бережи своє здоров'я, люби мамусю... Цілую тебе, моя любима, моя єдина, і шлю тобі ... своє вітання і свою гарячу батьківську любов» [2, с. 383].

Важкі хвилини життя позбавили інтимності, у вузькому значенні, листування Драй-Хмари з власною дружиною. Частіше за все в них письменник детально описує хвороби, які переслідували його в тяжких умовах життя і виснажливої роботи, позбавляли сил та бажання жити: «... Хворію я міокардитом, маю набряк на ногах і цинготні ранки на руках і ногах... В шлунку, як і раніше, печія, тошнота і болі, - тому й сиджу на дієті і завжди хочу їсти» [2, с. 383].

Майже всі листи до дружини пронизані нестерпним болем та стражданням за долю власної доньки. Про це свідчать його слова у одному з перших листів до дружини: «... якщо тобі, Нінуся, буде дуже тяжко, тобто якщо тобі не даватимуть можливості влаштуватися на роботі, то ти маєш право заради нашої любимої Оксаночки розлучитися зі мною. Мені дуже важко про це писати, але зобов'язаний це сказати, оскільки піклування про дитину мусить стояти на першому місці» [2, с. 8].

Отже, можна цілком упевнено казати, що більш за все М. Драй-Хмара був чоловіком, для якого сім'я була єдиним сенсом життя. Лише думки про доньку рятували Михайла Панасовича від найтяжчих хвилин долі, а листи до неї давали надію на краще життя.

Головною проблемою інтимного листа стає його приватність. Мова йдеться саме про те, що інтимний лист має стосуватися лише адресанта й адресата. У більшості випадків автор прагне саме до повної конфіденційності. Нажаль, «листи видатних письменників є невід'ємною частиною їхньої творчої спадщини, без їх прочитання неможливо в літературознавстві скласти цілісне уявлення про особистість, добу, оточення митця» [4, с. 136-137]. Тому все найінтимніше стає відкритим для ока звичайного читача, але це аж ні в якому разі не робить такі листи менш інтимними, щирими й відвертими. «Виходить, що ми мимоволі забираємо в митців право на таємницю» [4, с. 137], на власний простір. Але чи має це значення, коли людини вже немає вживих? Що стає більш вагомим : можливість глибокого вивчення нащадками видатної постаті саме через листування, чи повне блокування листів, як власне інтимного й приватного? Питання залишається риторичним, але для науковців такий матеріал стає безцінним у їх професійній діяльності.

Сутність документальної літератури часто зводиться до нагромадження фактів, свідчень, документальних портретних характеристик. Інтимний лист звільняє читача від сухих фактів, які частіше всього стають нецікавими не лише на сприйняття, але й на розуміння. Саме позбавлення цих нюансів у інтимному епістолярії робить документальну літературу такою цікавою та

невичерпною для літературознавців та стає певним магнітом, який цікавить молодь та дає поштовх для вивчення літератури загалом.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Варикаша М.М. Гендерний дискурс у літературі NON-fiction (на матеріалі щоденників письменників першої половини ХХ століття) [Текст] : автореф.дис... канд. філол. наук: 10.01.06. / Варикаша Марта Миколаївна ; НАН України, Ін-т л-ри ім. Т.Г. Шевченка. – К., 2009. – 20с.
2. Драй-Хмара М. Літературно-наукова спадщина / Драй-Хмара М.О. - К.: Наукова думка, 2002. - 592с.
3. Драй - Хмара М. Листи до родини // У кн. Драй - Хмара М. Літературно-наукова спадщина. – К.: Наукова думка, 2002. - С.414-467.
4. Ільків А. В. Інтимний дискурс письменницького епістолярію другої половини ХІХ – початку ХХ століть / Анна Ільків. – Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2016. – 410 с.
5. Ільків А. В. Деякі штрихи до епістолярного образу Тараса Шевченка (на матеріалі інтимного листування) / А. Ільків // Мандрівець. – 2014. - № 6. – С. 57-61.
6. Томчук О. Епістолярій письменника і проблеми сучасної біографістики / О. Томчук // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер. : Філологічна. – 2013. – Вип. 32. – С. 269-280.

**Войтенко Я.**

Науковий керівник – доцент Т. В. Громко  
Центральноукраїнський державний  
педагогічний університет ім. В. Винниченка

## **ЛЕКСИКА, ПОВ'ЯЗАНА З КУХОННИМ НАЧИННЯМ У ГОВІРЦІ МІСТА СВІТЛОВОДСЬК КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

*У статті досліджується лексичний пласт на позначення назв кухонного начиння. Здійснюється розмежування зібраного матеріалу за тематичним групуванням.*

Ключові слова: *говірка, питальник, кухонне начиння.*

Дослідження мови історії, культури свого народу починається з вивчення його походження, території, на якій він створював духовні та матеріальні цінності. Загалом культура людини великою мірою залежить від знання мовних надбань народу, усвідомлення значення рідної мови не лише як засобу спілкування, а й як найважливішого джерела формування інтелекту і духовно-емоційної сфери особистості через її зв'язок із національними традиціями.

Оскільки мова — важлива етнічна ознака, то неможливим є її повноцінне вивчення без живої народної мови, одного з основних джерел поповнення мовних одиниць.

Жива народна мова привертає увагу багатьох науковців, але початки вивчення сягають давніх часів. Нині мовознавців особливо цікавлять морфологічні, синтаксичні, семантичні особливості, а також словниковий склад мови. Особливо активно процес дослідження відбувався в післявоєнні часи, саме тоді і з'явилося багато мовознавчих праць, які були присвячені питанням

української діалектної лексики (В. С. Ващенко, Й. О. Дзендзелівського, В. В. Німчука, М. І. Толстого, П. Ю. Гриценка, А. М. Поповського та ін.).

Побут та харчування відіграє для людини велику роль у житті. Саме тому на сьогоднішній день існує багато досліджень одягу, взуття та інших побутових речей. Лексика, пов'язана з кухонним начинням, має важливе значення для мовознавства, але ще мало досліджена. Найкраще вона вивчена в південнолемківських говірках праць З. Т. Ганудель, яка дослідила цю тематичну групу лексики в лексиколого-етимологічному та лінгвогеографічному плані на матеріалі українських говірок, поширених на території Східної Словаччини. Г. І. Мартинова написала працю у вигляді дисертаційного дослідження. В ній описано назви посуду та іншого кухонного начиння разом з назвами меблів та інших хатніх речей на матеріалі говірок правобережної Черкащини. Також з'явилися невеличкі мовознавчі дослідження, присвячені назвам їжі й кухонного приладдя у лемківських (С. Панцьо), східнополіських (А. В. Майборода), південностепових на території Миколаївщини (М. П. Тимченко, Г. М. Чорноморець) та інших українських говірках.

«В останні роки помітно зросла увага вчених до діалектної лексики як об'єкта дослідження. Як показує практика, під час опрацювання діалектної лексики в школі вчителі ще й сьогодні зустрічаються з труднощами. Здебільшого причини їх зрозумілі. Це насамперед слабкі теоретичні знання з діалектології, невміння застосувати їх у роботі над мовним матеріалом певної говірки», як пише Т. В. Громко [1]. Цим і зумовлене наше дослідження.

Щодо назв кухонного начиння говірки міста Світловодськ, що входить до середньонадніпрянського говору південно-східного наріччя, то ця лексика не тільки не досліджена, але й не зібрана. Для збору матеріалу нами був укладений питальник, який складається зі 100 питань. Він опирається на окрему частину «Програми для збирання матеріалів до Лексичного атласу української мови» Й. О. Дзендзелівського, питання якого уточнюють зібраний матеріал. За створеним питальником був зібраний лексичний матеріал від інформаторів

обраного нами населеного пункту.

Усі назви кухонного начиння чітко поділяються на назви посуду й усього того, що не є посудом, але використовується в приготуванні та споживанні їжі. Тому з-поміж матеріалів чітко виділяємо 5 груп відповідно до розділів: «Загальні назви посуду»; «Назви кухонного начиння для приготування їжі (варіння, смаження, випікання)»; «Назви посуду для споживання їжі»; «Назви посуду для зберігання продуктів»; «Назви кухонних предметів».

Досліджену тематичну групу говірки ми порівнюємо з карпатськими говорами на основі праці Еріки Гоци «Назви їжі й кухонного начиння в українських карпатських говорах» [2].

Серед загальних назв посуду в середньонаддніпрянських говірках засвідчено назви: *пу'суда*, *на'чин'е*, *на'чин'а*, *на'чин'і*, *на'чин'і*.

Лексеми *по'суда*, *судина* походять із праслов'янської \**soďь* посудина; щось складене [4, т. V, с. 467–468]; порівняймо: староукраїнське *судина* посуд [3, т. II, с. 398].

Назви кухонного начиння для приготування їжі. Серед назв *назви кухонного начиння для варіння* загальновідома лексема *г'лечик* – вимова і значення відповідають літературному варіанту. У СУМ це слово пояснюється як «те саме, що *глек*. Висока кругла, переважно глиняна посудина, злегка розширена в нижній частині» [5].

Порівняймо номен *гладун* у ряді буковинських говірок уживається також *гладуш* (*гладуш*). Перший відомий в гуцульських говірках, бо зафіксовані похідні від нього *гладунец*, *гладунчик*, а другий – в бойківських говірках; порівняймо бойківський демінутив *гладушник*; порівняймо подільський *гладущик*, західно-волинські *гладешка* «глиняна посудина для молока», західно-поліські *гладуш*, *гладушка*, *гладушник* «глечик», середньо- і східнополіські *гладуш* «великий глечик», *гладушка* «глечик», полтавські *гладушка* «череп'яний глечик без ручки». *Гладун*, *гладущик* як діалектизми подаються в українській літературі [2].



*Назви кухонного начиння для смаження.* На позначення посудини для смаження використовується лексема *сковоро́тка*, *сковор'ітка*, *жа́ровн'а*, *пас"іровка*. У СУМ таке лексичне значення має слово *пательня* [5]. Відбулася заміна слова через вплив російської мови.

Порівняймо слово *ринка* в карпатських говорах такожозначає «сковорода», «металева посудина на трьохніжках»; порівняймо південно-лемківське *ринка* «сковорода». Зі значенням «глиняний горщик» слово *ринка* відоме на Гуцульщині, Поділлі, Полтавщині, Київщині (Тарашанщині); на Сумщині *ринка* – «череп'яний горщик для засмажки». В українській літературі *ринка* – «невисока глиняна миска, яка розширюється вгору» [2, с. 90].

Серед видових назв виявлені словосполучення: *ма'лен'ка сковоро́тка*, *си'редн'а сковоро́тка*, *ви'лика сковоро́тка*, *здо́рова сковоро́да*, *гли'бока сковоро́тка*, *глу'бокасковоро́тка*, *'м'елкасковоро́тка*, *а'бична сковоро́тка*, *сковоро́тка для млин'ц'ів*, *сковоро́тка 'грил'*, *сковоро́тка со'т'ейн'ік*, *сковоро́тка для 'жар'ін':а 'риби*, *сковоро́тка для 'риса*; *т'іф'лонова*, *к'іра'м'іч'еска*, *гра'н'ітна*, *т'і'танова*, *емал'і'рована*, *ал'у'м'ін'іва сковоро́тка*, *ал'у'м'ійка*; чавунна сковорода – *чу'гун:ка*, *чу'гун:а сковоро́тка*; з нержавіючої сталі – *сковоро́тка с н'ержа'в'ейки*, *н'ержа'в'ейка*.

*Назви посуду для перших та других страв.* Слово, на позначення миски – *'миска*. Вимова і значення відповідають літературному варіанту. У СУМ це слово має два значення, але у говірці використовується у другому значенні: *МИ́СКА*, *и*, *ж*. 1. Посудина у вигляді широкої чашки, в якій звичайно подають страву до столу. 2. Посудина, що призначена для різних господарських потреб [5].

Пор. назва *миса* відома в різних українських говорах і як застаріла вживається в українській літературній мові.

Демінутив від *миса* – *'миска* відомий у східно- і західнослов'янських мовах: російська *миска*, білоруський *міст*, польська, чеська, словацька *miska* [2, с. 99].

*Назви посуду для пиття.* Лексеми на позначення невеликої посудини для

пиття спиртних напоїв: *'рюмка, 'стонка, 'чарка, сто'пар'ік, 'чарочка, 'стопочка.*

- Порівняймо: скляна чарка (звичайно на ніжці) для горілки – *чарка, пал'інчаник (палинчаник), погар, погарчик, малий погарчик, штамплик (штампелик, штампедлик), малий штамплик, стаканчик, шкалик.*

Назва *чарка* відома і в інших українських говорах та є літературною нормою української мови. Демінутив від *чара* «чаша, чарка» у пам'ятках давньоруської писемності фіксується з XII ст., за М. Фасмером, належить до слівпраїндоевропейського походження; порівняймо польське *стага* (з XVII ст.), яке на думку О. Брюкнера, із східнослов'янських мов. Ф. Славський цю точку зору не підтримав, але, як і Брюкнер, вважає це слово запозиченим слов'янами зі східних мов [2, с. 105].

Лексико-семантична група слів на позначення назв посуду в українській мові формувалася протягом тривалого часу. Зміни й перетворення в цій групі лексики відбуваються як у літературній мові, так і в діалектах. Взаємодія і взаємозалежність літературних і говіркових назв зумовлюються мовними і позамовними факторами.

Тематичне групування слів впливає з усвідомлення групування явищ об'єктивної реальності, у складі яких виділяються логічно окреслені ширші або вужчі їх кола, поєднані між собою спільними ознаками.

На основі проведеного дослідження назв кухонного начиння на обраній території можна зробити висновок, що більшість назв не співпадає з літературним варіантом та мають свої варіації вимови. Нами було зафіксовано російські запозичення, що свідчать про взаємодію говірки міста Світловодськ із російськими говірками. Однак перевага оформлення їх підтверджує приналежність аналізованої говірки до середньо наддніпрянського говору.

Отже, ми дослідили діалектизми на позначення назв кухонного начиння. Наша робота може стати в пригоді при вивченні побуту обраної території, діалектологічних дослідженнях мовознавців даної тематичної групи, а також полегшить проходження діалектологічної практики студентам-філологам.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Громко Т. В. Інноваційні підходи до дослідження місцевої діалектної лексики в школі / Т. В. Громко. – Кропивницький, 2017.
2. Гоца Е. Назви їжі й кухонного начиння в українських карпатських говорах / Еріка Гоца ; [відп. ред. І. В. Сабадош]. – Ужгород : Гражда, 2010. – 360 с.
3. Мартинова Г.І. Подільсько-середньонадніпрянська діалектна межа (за даними побутової лексики правобережної Черкащини): автореф. дис. ... канд. філол. наук ; Ганна Іванівна Мартинова. – К., 1993. – 19 с.
4. Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. : у 2 т. / [ред. кол. : Л.Л.Гумецька (голова), І.М.Керницький та ін.]. – К. : Наукова думка, 1977, 1978. – Т. 1–2.
5. Словник української мови : в 11 т. /. – К. : Наукова думка, 1970–1980. – Т. I–XI.

УДК 81'42.811.111

**Гарбарець Т.**

Науковий керівник – д. філол. н., проф. Н. В. Коч,  
Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

### **АНТРОПОНІМИ У ФЕНТЕЗІЙНОМУ РОМАНІ Г. Л. ОЛДІ «ШМАГІЯ»**

*У статті досліджується антропонімікон фентезійного роману Г. Л. Олді «Шмагія», з'ясовується роль власних назв (онімів) у канві твору.*

*Ключові слова: фентезі, мова твору, оніми, антропоніми.*

Власні імена функціонують у художньому тексті і є його невід'ємною частиною. Створюючи фентезійний твір, автор моделює вигаданий світ, іменує персонажів і всі компоненти ономастичного простору твору.

Власні імена, як система, сприяють вирішенню завдань, поставлених

письменниками жанру фентезі, головним із яких є формування власного віртуального світу, який повинен бути максимально реальним і переконливим. Імена персонажів, як правило, приховують у собі певну інформацію, «персонажі, що володіють подібними іменами і прізвищами, є носіями рис, властивих етимології та історичним носіям цих імен» [3, с.46].

Найчисельніша група онімів у будь-якому художньому тексті, зокрема і в творах жанру фентезі, – антропоніми, що виконують одну із головних функцій – функцію номінації персонажів.

У другій половині ХХ ст. антропонімічній лексиці було приділено значну увагу. Вивченням антропонімів як сегмента мовної картини світу займалось чимало видатних лінгвістів (зокрема, Р. Гінзбург, Н. Арутюнова, В. Лопатін та ін.). Функції та особливості антропонімічної групи онімів у творах жанру фентезі розкриті у дослідженнях С. Лебедевої та С. Лугової.

На сьогодні вже вироблені теоретичні засади вивчення літературної антропоніміки відповідно до засад лінгвостилістики загалом. Антропонім є показником ідіостилію письменника, засобом вираження задуму, важливим елементом його творчої лабораторії.

Канву літературно-художнього антропонімікону Г. Л. Олді утворюють запозичені, переважно латинські, найменування, які виконують номінативну функцію та водночас є репрезентантами часу й місця дії. Завдяки зображенню як реального, так і магічного світу, в даному типі тексту функціонують не тільки звичні власні імена для номінації персонажів реального світу, а й авторські алюзивні та okazіональні оніми [5].

Імена, прізвища, імена по-батькові магів вищого рівня у романі «Шмагія» Г. Л. Олді вказують на статус «учених» людей та слугують контрастом для місцевого населення, тож не дивно, що більшість з них – латинізми: *Андреа Мускуліос, Просперо Кольраун, Серафим Нексус, Анабельрт Меморандум*, тощо. У той же час найменування деяких учених тісно переплітаються із суто українськими прізвищами, що створює комічний ефект: *Фортунат Цвях, Матіас Кручек, Рустам Кліщ*.

Імена місцевого населення теж є нетиповими для українського читача: відьма *Меліс Лімістейл*, ремісник *Леонардо Швелер*, його син – *Алоїз Швелер*, охоронець *Г'яден Штерн* та поряд з ними – звичні для жителів Західної України імена: *Ядвіга*, *Цетинка*, *Якоб Гонзалка*, *Янош Кручек* тощо.

Назви державних посад, військових чинів, наукових та магічних ступенів теж вигадані уявою авторів і несуть характер запозичень: *лейб-малефактор*, *метр-секретар*, *віце-барон*, *ланд-майор*, *шпрыхлетамейстер*, *венатор*, *архіваріус*, *малефіціум*.

Автор використовує і подає типові антропонімічні моделі. У романі «Шмагія» літературно-художні антропоніми відповідають частіше зразку офіційно-ділової української формули «ім'я + прізвище», аніж розмовно-побутовій моделі: *Андреа Мускулюс*, *Просперо Кольраун*, *Ернест Намюр*, *Серафим Нексус*, *Анабельрт Меморандум*, *Леонардо Швелер*, *Фортунат Цвях*, *Матіас Кручек*, *Рустам Кліщ*. Виключення становлять імена місцевих жителів – *Ядвіга*, *Цетинка*, *Янош*, *Зізі*.

Найменування у романі історичних особистостей здійснено за традиційною формою, коли ім'я персонажа доповнюється його титулом: король *Едвард II*, герцог *Арнольд Здоровань*.

Як справжній майстер слова, Г. Л. Олді не міг задовольнитися тим, щоб літературно-художні антропоніми виконували лише номінативну функцію, тому значна кількість антропонімів у тексті аналізованого твору ще є характеротворчими. *Андреа* (гр. *Andreas* «мужній», «хоробрий») – чаклун, консультант лейб-малефіціуму, мужньо й хоробро тримається в середовищі, де побутують важкі умови, допомагає місцевим, долає могутнього демона Нижньої Мами. Окрім цього, з метою посилення «значущості» персонажа, фантасти уживають цілий ряд онімів на позначення «статусу» героя: *Досвідчений чаропліт*, *довірена особа самого Просперо Кольрауна*, *талановитий малефік*, а в майбутньому – *цілком можливо, що й особистий лейб-малефактор короля Едварда II* [4, с. 8]

Жіночі образи роману представлені лише трьома персонажами: відьма

*Меліс Лімісдейл*, дружина чинбаря Швелера *Ядвіга* та його донька *Цетинка*. Автор не просто вигадав ці імена, кожне з них має певне смислове навантаження. Так, дружину чинбаря Леонардо Швелера зовуть *Ядвіга*. Автори вживають варіантні форми цього імені *Ядвіга* – *Яся*. Ім'я *Ядвіга* походить від д.-герм. – «войовниця, битва». Дружина Леонардо Швелера дійсно вже протягом п'яти років бореться за життя, і хоча надій на одужання було небагато, та все ж жінка зуміла подолати страшний недуг. Ласкавий варіант імені – *Яся* – вказує на ті почуття, які відчуває грубий, небагатослівний ремісник Леонардо, для якого жінка – образ лагідної, покірної, милосердної дружини: *Зле Ясі... Спить увесь час* [4, с. 21].

Донька *Цетинка*, хоч і не наділена яскравою зовнішністю: *Дівчина була непогана, але кривенька, тупцювати в неї виходило не дуже* [4, с. 13], та має добре й чуйне серце, не дарма ім'я дівчинки звучить ласкаво і схоже більше на лагідне прізвисько. Незважаючи на це, у відповідальні хвилини дівча поводить себе рішуче та войовниче.

Окреме місце займають найменування міфічних істот. Назви магічних артефактів та міфічних істот у романі найчастіше мають свої відповідники у казках, легендах та міфах слов'ян: *Дідусь із Хащі* (персонаж на зразок українського Лісовика), *Водяний Дід* (Водяник), *Нижня Мама*, *Примара*, демон *Долекрут*, *Доля*, *Вічний Мандрівник*, *Лісове Дитя*, *китоврас* (кентавр) *Гриня*, *колода Тарота* (карти Таро) тощо. Уведення в художній твір таких різнобарвних найменувань забезпечує строкатість канви роману.

Г. Л. Олді у художньому полотні глибоко відтворив людські почуття, національну автентичність. Аналіз антропонімів роману «Шмагія» Г. Л. Олді засвідчує стилістичну роль літературно-художніх найменувань як засобів реалізації творчого задуму письменника. Антропоніми містять глибоку інформацію, доносять до читача концепцію авторського світобачення.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Александрук І. Вербалізація можливих світів у жанрі фентезі (на матеріалі творів сучасних англійських та американських авторів): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / І. Александрук. – Харків, 2011. – 20 с.
2. Лисиченко Л. А. Лексико-семантична система української мови / Л. А. Лисиченко. – Х. : ХДПУ імені Г. С. Сковороди, 1997. – 131 с.
3. Марчук О. В. Власні назви у фентезійних творах: класифікація антропонімів // О. В. Марчук // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. – 2017. – № 26. – Т.2. – С. 46–47.
4. Олді Г. Л. Шмагія: Роман / Г. Л. Олді. – К. : Зелений Пес, ТОВ «Гамазин», 2006. – 336 с.
5. Яковенко О. К. Жанровые особенности фэнтези (на основе анализа словарных дефиниций фэнтези и научной фантастики) / О. К. Яковенко // Вестник Иркутского государственного лингвистического университета. – 2008. – № 1. – С. 143 – 144.

УДК 821.161.2'06:82-312.9.09

**Гнідаш Д.**

Науковий керівник – доцент А. В. Демченко,  
Херсонський державний університет

### **СВОЄРІДНІСТЬ ХУДОЖНЬОГО ЧАСУ В АНТИУТОПІЇ Т. АНТИПОВИЧА «ХРОНОС»**

*У статті проаналізовано поняття часу художнього твору, розглянуто особливості інтерпретації цієї категорії притаманні жанру антиутопії на прикладі роману Т. Антиповича «Хронос».*

Ключові слова: *антиутопія, категорія часу, хронотон*

Тлумачення категорії часу є актуальним через його багатоаспектність. У прямому значенні це поняття розуміємо як форму та тривалість буття матерії, явищ або предметів, які вимірюються певними конкретними відрізками: хвилинами, місяцями, століттями і т.д.

У літературознавчому аспекті категорія часу трактувалась по-різному. Це питання у контексті антиутопічної літератури розглядали А. Воробйова, В. Кучер, С. Хороб та ін. Час у творі є одним із основних виразників художнього задуму автора, фундаментом для постановки проблем та побудови сюжету. Літературознавці опираються на твердження М. Бахтіна про те, що «прикмети часу розкриваються в просторі, і простір осмислюється і вимірюється часом» [2, с. 107]. Отже, взаємодія вище згаданих понять дає змогу виробити цілісну картину світу художнього твору. Для антиутопії характерна «замкнутість простору як один із аспектів закритої системи прийомів, якими користувалися письменники, створюючи ідеальну реальність» [3, с. 101]. За словами В. Кучера, у творах цього жанру «час припиняє рух. Всі зміни в антиутопії не мають якісного значення, людина живе «в китові» [3, с. 103].

Поняття часу як цінного ресурсу стало сюжетотворчим компонентом у романі Т. Антиповича «Хронос». Важливо акцентувати увагу на символічній назві. В античній міфології Хронос – це уособлення часу; орфіки вважали, що він породив вогонь, повітря й воду, а від цих стихій виникло кілька поколінь богів [5]. У цьому значенні час виступає як втілення першопочатку, як прародитель усього суцього. Тлумачення назви самим автором розкриває не лише його власне розуміння цього поняття, а й одну з провідних ідей твору. Т. Антипович зазначає: «Хронос» для мене – це божок часу, в першу чергу, технологічний божок. Такими божками люди заміняють Бога зараз. Ми молимося на ай-поди, ай-фони, леп-топи, а тут просто в романі з'являється новий божок. Це темпоральна технологія, це новий божок, який обожнили самі люди, власне. І протиставлення цього нового божка і справжнього Бога для мене важливе» [4].



Зав'язка твору – представлення людству приладу під назвою «хрономат», що може висмоктувати та передавати біологічний час живих організмів. У такому протиприродному способі отримати вічне життя або наркотичну насолоду автор вбачає загрозу виродження та деградації. Саме ці процеси, спричинені технологічним розвитком, протиставляються Божій силі, яку начебто переміг науковець.

Репрезентована автором опозиція «Хронос (у значенні «технологічний божок часу») – Бог» є наскрізною для роману. Оскільки «техніка – вид розкриття таємності» [1, с. 46], вона несе в собі приховану загрозу, адже «місія розкриття потаємності як така у всіх своїх видах є ризиком. Так, там, де все присутнє постає у світлі причинно-наслідкових взаємодій, навіть Бог може втратити все святе і високе, всю таємність своєї далечі» [1, с. 46]. Тому, на думку автора, поклоніння Хроносу, (тобто «суто тілесне сприйняття часу») «посунуло людську культуру в бік остаточного виродження, <...> культура редукувалася до гри тілесності, <...> час переміг вічність з усіма її потьмянілими цінностями» [1, с. 47]. Розквіт темпоральних технологій призводить до жахливих наслідків: світ – це хаос, у якому люди вбивають один в одного, крадучи час (хоча й до цього «люди завжди крали час одне в одного, але не усвідомлювали цього» [1, с. 22], проте без фатальних наслідків), влада корумпована та проводить «часові» спекуляції («уся ця держава – один великий злочин» [1, с. 54]), з'являються хроногібриди та хрононаркомани. Суспільство живе у стані безкінечної параної, живе «похапцем»: «цей «похапець» і є новітнім способом життя усього населення, <...> паузи ти собі не можеш дозволити, ніде не зупиняйся, не затримуйся на місці, пересувайся раціональними маршрутами, тримайся ближче до ліхтарів, нікому не довіряй, ні з ким надовго не заговорюй, тримай руки ближнього в полі свого зору, спостерігай обриси кишень, угадуй, що в них лежить або не лежить» [1, с. 111].

Необмежений запас життєвого часу призвів до нівелювання віри: «Життя вічне у людей почалося, <...> ні Бога їм, ні чорта не треба» [1, с. 137]. Та це лише примарна перспектива. В уста грабарів (що, до речі, є символічним, адже

саме вони, як ніхто, близько знайомі зі смертю, вони з нею «працюють» та проводжають своїх клієнтів в останній путь) автор вкладає слава, що розвінчують міф перемоги над часом: «Вони думають, що від смерті відкупилися. Хе-хе. Вона своє візьме – раніше чи пізніше» [1, с. 140]. Так ставиться під сумнів остаточна втеча від часу, а значить втеча від смерті: «Та й чого варте життя без неї?» [1, с. 140] – додає гробар. Т. Антипович наголошує на природності того, що «метою часу є смерть» [1, с. 45].

Хронотехнології автор порівнює з «темпоральними демонами», що вирвалися з пекла. Сам «божок» Хронос, якому тепер поклоняється людство, виступає уособленням диявольського начала. Письменник зазначає, що «із винайденням хрономата і хронотурбіни у світ впущено таку нечисть, якої тут ще не водилося» [1, с. 154]. У цьому висловлюванні простежується втілення часу як безжалісного та жорстокого, такого, що веде до тотального знищення.

На противагу йому Бог виступає як «резеректор – той, хто воскрешає» [1, с. 158]. Через Отця Теодора – його посередника на землі – він повертає людям крадений час, «лікує» хрономутантів та воскрешає тих, у кого злочинці викачали життя. Таким чином, «лишився на землі тільки живий час, Богом даний» [1, с. 178]. Отець Теодор відновлює світ та впорядковує хаос, а його слова звучать як заповідь людству: «час призначений для того, щоб ви мінялись і змінювали світ. Тому не бійтеся жити і не бійтеся вмирати, бо тільки по смерті зрозумієте Задум» [1, с. 178]. Таким чином, втілюється торжество природного плину часу над технологічними модифікаціями та втілюється перемога Бога над Хроносом.

Отже, поняття часу в романах-антиутопіях відіграє роль одного з важливих сюжетотворчих елементів. У творах цього жанру він не є лінійним. Також для антиутопій характерний специфічний закритий часопростір, який огортає героїв і поміщає їх у своєрідне вакуумне середовище. Т. Антипович подає власну художню інтерпретацію цієї категорії. У романі «Хронос» час розглядається як цінний ресурс. Концепція твору втілюється крізь призму протистояння тілесності та духовності, що передається через опозицію

«Хронос – Бог». Автор порушує питання сенсу людського існування, підіймаючи ряд таких проблем, як втрата часу, крадіжка часу, прискорення часу (життя «похапцем»). Досліджувана нами категорія у романі Т. Антиповича втілюється як одна з фундаментальних і первинних потреб (разом із повітрям, їжею і т.д.), відсутність якої неминуче призводить до смерті.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Антипович Т. Хронос: фантаст. роман / Тарас Антипович. – К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2011. – 200 с.
2. Бахтин М. Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет / М. Бахтин. – М. : Худож. лит., 1975. – 504 с.
3. Кучер В. Символічне значення закритого топосу в романах-антиутопіях першої половини ХХ століття / В. Кучер // ПЛ. – 2011 – Вип. 82 – С. 101107.
4. Лебедь Р. «Тарас Антипович: уся ця держава – це злочин» (інтерв'ю) [Електронний ресурс] / Роман Лебедь. – Режим доступу: [http://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2011/11/111116\\_book\\_antypovych\\_interview\\_rl](http://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2011/11/111116_book_antypovych_interview_rl).
5. Словник античної міфології [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://litopys.org.ua/slovmith/slovnm.htm>.

**Гриньова А.**

Науковий керівник – доцент О.В. Коваль,  
Мелітопольський державний педагогічний університет  
імені Богдана Хмельницького

## **ДО ПИТАННЯ ПРО ЛІНГВАЛЬНУ ПРИРОДУ КОНЦЕПТУ**

*В статті синтезуються різні визначення поняття «концепт»; розглядаються питання його структури та можливості моделювання, співвідношення концепту зі значенням мовних одиниць, які його об'єктивують.*

Ключові слова: *когнітивна семантика, концепт, концептосфера.*

На сьогодні проблемі відображення об'єктивного світу у концептах присвячено чимало праць як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Неабиякий інтерес науковців до концепту породжує слушні зауваження щодо «концептуальної експансії лінгвістики» [2; 4; 5]. Мовознавці сходяться на думці про те, що термін «концепт» слід використовувати для репрезентації світоглядних, інтелектуальних та емоційних інтенцій особистості, відображених у її творіннях – текстах.

Незважаючи на розмаїття трактувань концепту, методів його дослідження та способів репрезентації, єдиного підходу до розв'язання проблеми концепту не вироблено, відсутнє також його однозначне тлумачення. Виходячи з цього, актуальними лишаються питання структури концепту і можливостей його моделювання, питання про співвідношення концепту зі значенням мовного знака тощо.

Мета нашої статті – зіставити й проаналізувати основні підходи до вивчення концепту, сформулювати власне оптимальне визначення концепту.

У сучасній лінгвістичній науці загальноновизнаними є три основні підходи до розуміння концепту, які базуються на такому положенні: *концепт* – те, що

називає зміст поняття, синонім смислу. Прибічники такого підходу (Ю.С. Степанов та ін.) при трактуванні концепту надають перевагу передусім культурологічному аспекту, визначаючи всю культуру як сукупність концептів і відношень між ними. При такому осмисленні терміна «концепт» значення мови експлікується як другорядне, що виступає лише допоміжним засобом.

Представники іншого підходу до аналізу концепту (А.Д. Шмельов) основним засобом формування змісту концепту висувають семантику мовного знака. Із цих самих позицій підходить до трактування концепту М.Ф. Алефіренко, який також постулює семантичний підхід до концепту, розглядаючи його як одиницю когнітивної семантики [1, с. 106].

На думку прихильників третього підходу (Д.С. Лихачов та ін.), концепт є результатом зіткнення значення слова з особистим і загальнонародним досвідом людини, тобто посередником між словами і дійсністю. Спільним для трьох підходів є утвердження безперечного зв'язку мови і культури, а розходження зумовлені різним баченням значення мови у формуванні концепту.

Згідно з різними дефініціями, концепт – це «знання людини про дійсність в її елементах і перспективах»; *концепт* – це те, що «реконструюється через своє мовне вираження і позамовні знання» [4]; *концепт* – «відомості про те, що індивід знає, думає, уявляє про об'єкти» [1]; *концепт* – це будь-яка дискретна одиниця колективної свідомості тощо [2]. Як видно з наведених вище визначень, найбільш послідовно виокремлюються в концепті властивості знання, оцінки, культури і психіки, які й беруться за основу в тій чи іншій дефініції.

Привертає увагу слушне визначення концепту Й.А. Стерніним: «*концепт* – одиниця концептосфери, тобто упорядкованої сукупності одиниць мислення народу, яка містить у собі всі ментальні ознаки того чи іншого явища, що відображені свідомістю народу на даному етапі його розвитку і забезпечує осмислення дійсності» [5, с. 65]. Проте таке визначення не є вичерпним і породжує ряд запитань, напр.: – Що слід розуміти під «одиницею мислення

народу»? – Скільки таких одиниць утворюють сукупність? Чому саме на даному етапі розвитку, адже мовномисленнєва діяльність народу формує концепти *Бог, людина, добро, час* тощо упродовж тисячоліть, і сучасне осмислення таких «вічних», на нашу думку, концептів завжди підлягає ретроспекції хоча б задля того, щоб визначити інші перспективи їх розвитку?

Тому таке визначення потребує уточнення: *концепт* – це вербальна одиниця концептосистеми (семантичної моделі головних світоглядних понять), що об'єктивується в слові, мові у формі чуттєвих та мислительних ознак того чи іншого явища дійсності і репрезентує ці ознаки через текст як ментальні, історичні та етнічні знаки у свідомості народу.

Різноманітні визначення концепту породжують також розмаїття їх класифікацій, напр.: тематична: сюди відносять емоційні, навчальні, текстові концепти тощо; дискурсивна: концепти педагогічного, релігійного, політичного дискурсів тощо. Концепти, орієнтовані на своїх носіїв, утворюють індивідуальні (персональні, авторські), макрогрупові, етнічні й загальнолюдські концептосфери. Виходячи з приналежності до національної концептосфери, вони можуть бути особистими, віковими й загальнонаціональними.

Цілком слушною є типологія концептів в аспекті когнітивної семантики, що представлена опозицією «універсальність-специфічність» [4]. Універсальні концепти неоднорідні: до їх складу входять як категорійні, так і ментальні утворення. Окремі концепти цього типу іноді називають надконцептами на тій основі, що в певних дискурсах вони здатні створювати своєрідне замкнене коло. Наприклад: у релігійному дискурсі такими одиницями вважаються концепти *Бог, душа, надія, віра, любов* тощо. Чимало дослідників визнають наявність у концептів певної структури, яка також є основою для їх класифікації. На думку Й.А. Стерніна, внутрішня організація концепту не може трактуватися як жорстка структура, подібна до значення слова, пов'язаного з активним динамічним значенням концепту в процесі мислення.

Із метою більш переконливого тлумачення структури концепту дослідники нерідко використовують засоби образності, зокрема метафори. Так

наприклад, З.Д. Попова метафорично репрезентує концепт у вигляді хмари, Й. А. Стернін – у вигляді плоду. С.Г. Воркачов називає концепт «парасольковим» терміном тощо. При цьому будь-яка метафоричність все-таки призводить до визнання в концепту так званого базового шару, який Й.А. Стернін визначає як чуттєвий образ, що кодує концепт як мисленнєву одиницю в універсально-предметному коді з деякими додатковими концептуальними ознаками [5, с. 68].

Формальною характеристикою культурологічного концепту, на думку дослідників, є так звана «номінативна щільність» – наявність у мові цілого ряду засобів його реалізації, що безпосередньо пов'язано з релевантністю, важливістю цього концепту в очах лінгвокультурного соціуму, з практичною або теоретичною цінністю явища, відображеного в його змісті. Іншим виявом релевантності змісту культурологічного концепту вважають його «переживаність»: здатність при влученні у фокус свідомості інтенсифікувати духовне життя людини.

Отже, в лінгвістичній науці останніх десятиліть окреслилася тенденція до розширення змісту «концепту», його наповнення додатковими властивостями. Концепт спочатку реалізується як «культурологічний концепт», далі – як «лінгвокультурний» і нарешті – «лінгвоконцепт», який використовується для визначення поняття, уявлення, значення, образу. Утвердження цього терміна в лінгвістиці розкриває широкі горизонти для дослідження загальнолюдських і національних форм мислення, які об'єктивуються в слові, передусім розмовному та літературному, для аналізу ідіостилю письменника тощо.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Алефиренко Н.Ф. Спорные проблемы семантики / Н.Ф. Алефиренко. – М.: Гнозис, 2005. – 326 с.
2. Воркачев С.Г. Концепт как «зонтиковый термин» / С.Г. Воркачев // Язык, сознание, коммуникация. – М., 2003. – Вып. 24. – С. 5 – 12.

3. Лихачев Д.С. Концептосфера русского языка / Д.С. Лихачев // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста: Антология. М.: Akademia. – 1997. – С. 280 – 287.
4. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А.М. Приходько. – Запоріжжя: Прем'єр, 2008. – 332 с.
5. Стернин И.А. Когнитивная интерпретация в лингвокогнитивных исследованиях / И.А. Стернин // Вопросы когнитивной лингвистики. – 2004. – № 1. – С. 65 – 70.

УДК 821.161.2.09 – 16

**Грищенко А.**

Науковий керівник – доцент І. П. Галак,  
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

## **ОБРАЗ РІДНОЇ ДОМІВКИ У ПОЕЗІЯХ ОЛЕКСИ ГАЙ-ГОЛОВКА**

*Стаття присвячена аналізу образу рідної домівки в поетичних творах Олекси Гай-Головка. Досліджено особисте ставлення автора до рідної землі, а також почуття емігрантської душі.*

Ключові слова: *Олекса Гай-Головка, Україна, лірика, образ, символ, ліричний герой, рідна земля, дім.*

Край, що має багатовікову історію, – Поділля – мальовничий, щедрий на таланти. Ця земля виростила таких майстрів слова, як В. Свідзинський, Б. Лепкий, М. Годованець, О. Смотрич, Василь Земляк та ін. До цієї когорти талантів належить і Олекса Гай-Головка. З'явився він на світ 12 серпня 1910 року у селі Писарівка Крутянського району Подільської губернії, там і провів свої дитячі та шкільні роки.



Світогляд письменника формувався як україноцентричний, його творчість просякнута національною ідеєю. На долю родини О. Гай-Головка випало чимало нещастя – її членів нарекли «нетрудовим елементом», місцева комуністична влада наклала значні податки на хату та майно родини, щоб змусити батька зректися духовного сану. Тяжкі та неоднозначні часи 20-х років ХХ століття драматично позначилися на долі письменника, травмували юну вразливу душу. З одного боку, чиста природа, спів пташок, степове сонце викликали в його душі ніжні почуття до навколишнього світу, а з іншого – чуже, дике оточення із беззаконням посіяли тривогу та неспокій. Як зізнавався сам поет, ці межові почуття назавжди закарбувалися у його душі.

О. Гай-Головко дебютував у літературі, коли 1931 року у Дніпропетровському літературному журналі «Зоря» було опубліковано його поезію «Балада про Федька». А вже 1934 року у Харкові виходить його перша збірка «Штурмові балади». Згодом він вирішує спробувати себе у прозі, і 1936 року виходить його збірка оповідань «Світання», а невдовзі і друга книжка «Десять новел» (1937). На початку 1942 року у Львові з'являється друга збірка поезій «Сурмач». А вже 1944 року О. Гай-Головка вивозять до Німеччини з редакцією газети української дивізії «Галичина». Після війни автор опиняється у таборах ДІ-Пі в Західній Німеччині. У квітні 1948 року виїздить до Англії, а у 1949 р. – до Канади. Живучи там, О. Гай-Головко одна за одною видає збірки поезій та прози, публікує значну кількість публіцистичних есе та літературознавчих розвідок, художніх перекладів.

Творчість письменника є досить недослідженим полем для вивчення науковцями. Найбільше дослідників привертає увагу поетична лабораторія митця саме у руслі розвитку україномовної поезії у Канаді. Так, О. Павловська у своїй дисертації «Ukrainian Canadian Literature in Winnipeg: A Socio-Historical Perspectivw? 1908-1991» (Вінніпег, 1997) проаналізувала творчість українських прозаїків, поетів, драматургів, які займалися літературною діяльністю у Вінніпезі. Не оминула авторка і творчої спадщини

О. Гай-Головка. Дослідженням творчості О. Гай-Головка займалися ще такі літературознавці: В. Мацько, Н. Швець, М. Луговик, Ю. Смолич, І. Накашидзе та ін., і переважна більшість вважали, що автор дотримується неокласичного напрямку.

У своїй ліриці О. Гай-Головка часто звертається до образу рідної домівки. У поезії «Заспівай же, вітре» автор ніби переноситься на рідну землю до свого дому: «барвінок стеле по землі / довгі, пишні і зелені коси», «буйнії колосся», «сади подільськії ряснії», «акації, що без кінця цвітуть» [3, с. 18]. Такі деталі відтворюють у нашій уяві образ рідної домівки, рідного краю та його просторів. Батьківщину поет називає «соняшною землею», вона, на його думку, «вродлива і пишна» [2, с. 87]. Епітет «соняшна земля» викликає подвійну асоціацію: в уяві постає образ сонця як небесного світила, яке осяює життя всім народам і націям, та соняшника як виключно українського символу – сонця в полі, адже цей образ символізує українську землю та дозволяє поринути у атмосферу безкраїх полів. І хоч поет був змушений писати про природу Поділля за його межами, він з легкістю міг відтворити рідні образи у своїй пам'яті і оживити їх на папері, можливо, навіть з іще більшою виразністю через те, що в нього боліла душа, тужило серце за рідною землею.

О. Гай-Головка звертаючись до теми рідного дому, не тільки оспівує тугу розлуки з нею, але й осмислює долю української діаспори у Канаді. Тому у текстах є образи ненаситних, кровожерливих хижаків, які йдуть на запах крові жертви і знайшли поета на новій землі. Але він не нітиться. Не занепадає духом, він вірить у краще майбутнє, бачить надію на порятунок, сподівається на повернення. Свої сподівання автор виражає через образ світанку:

Дивлюсь – цвіте світанок

Прозорий, тихий, ясно-голубий [2, с. 100].

Так, на першому плані образ світанку як початку нового етапу, але цей образ викликає нові асоціації: ліричний герой ніби відправляє читачів на

терени України. Кольорові характеристики світанку такі: жовтий та блакитний відтворюють в уяві український прапор. Блакитний – безкрає, ясне небо над широким степом, а жовтий – українське поле із золотим колоссям. Ледь помітний ніжно-прозорий рожевий відтінок неба символізує ту заповітну мрією про світле майбутнє Батьківщини. Образ світанку в поезії О. Гай-Головка навіює думки про відродження духовності українського народу, віри, яку радянська влада всіма силами хотіла вбити:

І люди побачать Бога

У церкві вкраїнського степу [2, с. 106].

Постає образ церкви-степу – найвищий ідеал духовності українських людей, адже церква та степ – це два архетипні споконвічні образи, що є священними для всієї нації. Кожен з цих образів має значну потугу, а їхнє поєднання тільки підкреслює силу незламності, стійкості, мужності, духу.

Яким би оптимістично налаштованим не був О. Гай-Головка, його все ж відвідувало почуття розчарування та смутку. Певні побоювання на рахунок того, що вже не стане сил для початку нового життя, породжують думки зневіри та знемоги. У поезії «Чекав, чекав» ліричного героя гнітить розчарування:

Розбилась арфа...

Стою, дивлюсь і плачу я [2, с. 126].

Образ арфа втілює образ уявної Батьківщини, ліричний герой завжди оберігав та плекав цю арфу як любов до рідної землі, а тут вона розбилася, щось обірвалося у душі, у свідомості.

О. Гай-Головку довелося зіткнутися з багатьма труднощами на своєму життєвому шляху, але, попри це, він залишився людиною, яка вірить у світле майбутнє, людиною, яка не покине в біді, хоча є в його творах і моменти туги та смутку. У ліричних творах Олексі Гай-Головка виразною є антитеза рідна земля, рідна домівка – чужина. Поет зіставляє, порівнює природні явища та реалії людського життя в Україні та в чужих землях.

Рідна домівка не полишає авторових думок ніколи, він завжди пам'ятає про неї, хоче повернутися, тужить. Вірить, що рано чи пізно, але його земляки дочекаються справедливості і будуть жити гідно.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Безпечник І. Олекса Гай-Головка і його смертельна дорога // Нові дні. – 1984. – №5. – С. 13-15.
2. Гай-Головка О. Поетичні твори: У 3 т. / О. Гай-Головка. – Т. 3 (1978-1997). Тернопіль: Тайп, 1998. – 180 с.
3. Гай-Головка О. Сурмач: Поетичні твори: (1997-2001) / О. Гай-Головка. – Тернопіль: Тайп, 2002. – 112 с.
4. Луговик М. Між двома смертями: (Про Олексу Гай-Головка) // Київ. – 1994. – №7. – С. 90-102.

УДК 812766355

**Десятникова К.**

Науковий керівник – доцент Л.Д. Корівчак,  
Херсонський державний університет

### **ЛІРИКА ГРИЦЬКА ЧУПРИНКИ В КРИТИЧНІЙ РЕЦЕПЦІЇ**

Художня спадщина Григорія Чупринки кількісно невелика: вона складається з семи прижиттєвих збірок ( «Огнецвіт» 1909, «Метеор» 1910, «Ураган» 1910, «Сон-Трава» 1911, «Білий гарт» 1911, «Контрасти» 1913, «Лицар-Сам» 1913) і значної кількості віршів, надрукованих на сторінках журналів. Вийшли тільки три томи його віршів (на початку 1920 року готувався четвертий том, але світу не побачив). Після смерті автора його твори публікувалися в різних антологіях і хрестоматіях, і тільки три рази були оприлюднені окремою збіркою (1926, 1930 і через шістьдесят один рік – в 1991).

**Актуальність роботи** полягає в глибокому осмисленні раннього українського модернізму і творчості Грицька Чупринки, як яскравого його представника.

**Мета роботи:** проаналізувати дискурс критичних оцінок доробку Грицька Чупринки, що дозволить простежити особливості формування естетичних поглядів українських літературознавців, дати належну оцінку самотності митця.

Г.Чупринка на початку своєї творчої «кар'єри» поставлені завдання бачив в основі газети «Рада» (тема селянства, національні настрої, песимізм). Через деякий час він перейшов на бік «Української хати», яка сповідувала «культ краси», звеличення самоцінності людини, рух і прагнення до трансцендентності. Для досягнення творчих завдань Чупринка звертається насамперед до форми віршів, вважаючи їх невідривними від змісту.

Особливу увагу Г.Чупринки привертає метрика і ритміка творів, застосування рими, алітерації, які для нього виступають одними із засобів музикальності вірша. Його захоплення формою призвело до критичних відгуків сучасників.

М. Євшан вважав, що ґрунтом поезії Чупринки є він сам «виключно і творцем, і матеріалом творчим» [4, с.498]. За спостереженням критика, у творах поета зображено «правдиву, конкретну, щоб так сказати легенду. Легенду про надзвичайно цікаву, багату та трагічну індивідуальність поетичну, яка становить основу буйної творчості Чупринки» [3, с.234].

Концепція творчості як чистої гри, не підвладної законам дійсності, а координованої лише згідно внутрішніх законів – звукових, асоціативних, містичних – змушує вважати символізм стильовою домінантою лірики Грицька Чупринки. Хоча Микола Вороний підкреслював, що такий символізм доречніше охарактеризувати як індивідуалістичний модерн – це «неспокійний фермент, що створює ілюзію поетичного поступу» [1, с.508].

Вихід поеми «Лицар-Сам» (1913) живило негатив сприйняття. Критики того часу не змогли розгледіти в поемі Чупринки перевагу духовного над

матеріальним. Вникнувши у внутрішній світ головного героя, винесли вердикт, що не було «у того індивідуаліста» творчої, внутрішньої роботи. У 1916 році, білоруський дослідник М.Богданович позначить поему надуманою, мертвою. Але він єдиний з тодішніх критиків, хто всебічно і планомірно намагався дати об'єктивну оцінку творчості Г.Чупринки, хоча і тут не уникнув повторів про розсіяний світогляд, вузький зміст творів, безгармонійну форму та зміст.

М. Зеров подав амбівалентне ставлення до доробку митця. Спочатку критик схвально оцінив стиль Грицька Чупринки: «В українській поезії деякі ідеї і мотиви вперше прозвучали в такій популярній, такій загальнодоступній формі» [6, с.239]. Але тут же досить різко висловився про невдалі неологізми поета, невміння володіти ритмом. «Теми його далеко не нові навіть в українській поезії, оброблення їх доволі примітивне і поверхове...» [6, с.245].

Після смерті поета погляди на його творчість не змінювалися тривалий час. Наприклад, в літературній хрестоматії «За 25 років» (1926) знову ж підкреслюється бідність тем і мотивів, брак почуття стилю. Згодом, критики починають шукати зв'язок між Г.Чупринкою і П.Тичиною.

Щодо впливу Г.Чупринки на П.Тичину, то М.Степняк в пізнішій статті, присвяченій автору «Сонячних кларнетів», згадує С. Черкасенка як майстра в чергуванні рим, довгих і коротких складів, повторення рядків і т.д., при цьому забуваючи про Г.Чупринку. В умінні моделювати строфу ставить на перше місце М. Філянського, також забуваючи про новаторство в її побудові Г. Чупринку, який у дослідника фігурує фрагментарно.

М. Жулинський у книзі «Із забуття в безсмертя (Сторінки призабутої спадщини)» стверджував, що Григорій Оврамович обрав для себе роль поета, який осягає вічні загадки людського на вершині мистецтва, і цю роль виконував натхненно і послідовно. Стихійність, розкутість і мелодійність його поетичного самовираження раз у раз натикалися на внутрішню потребу зазирнути у світ реальний, побачити, яким є те справжнє, а не уявне, символічне.

Л. Голомб простежує в поезиці ліричних віршів Г. Чупринки ознаки неоромантизму та символізму, репрезентує його як талановитого поета-

філософа, лірична думка якого спрямована на самопізнання та розкодування загадок світобудови. Дослідниця послідовно і багатогранно розкриває багатство образної системи митця, в якій органічно поєднуються «рух, звуки, переливи барв, контрасти дня і ночі, світла й темряви, вічності й сьогодення» [2, с.110], виокремлює оригінальні ключові образи-символи його художньої палітри – образи вогню, урагану, бурі.

Г. Чупринка як неоромантик схильний до інтуїтивного пізнання світу, і саме в такому ключі реалізується в його поезії тема митця і творчості. Л. Голомб добирає влучні, дуже показові приклади, здійснює ґрунтовний фаховий аналіз окремих творів, що дає змогу зробити науково виважені узагальнення. Важливо, що дослідниця вперше подає ґрунтовну наукову біографію знищеного фізично і несправедливо забутого в радянський час талановитого митця.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Вороний М. Грицько Чупринка. Лицар – Сам // Вороний М. Поезії. Переклади. Критика. Публіцистика. / Вороний Микола – К.: Основи, 1996. – С. 506 – 510.
2. Голомб Л. Три поети раннього українського модернізму: Олександр Олесь, Грицько Чупринка, Микола Філянський / Голомб Лідія. – Ужгород: Політграфцентр «Ліра», 2011. – 184 с.
3. Євшан М. Грицько Чупринка // Євшан М. Критика. Літературознавство. Естетика. / Микола Євшан – К.: Основи, 1998. – С. 224-234.
4. Євшан М. Грицько Чупринка. Контрасти // Євшан М. Критика. Літературознавство. Естетика. / Микола Євшан – К.: Основи, 1998. – С. 496 – 499.
5. Жулинський М. Григорій Чупринка // «Із забуття в безсмертя (Сторінки призабутої спадщини)» / Микола Жулинський. – Київ: Дніпро, 1990 р. – С.108 – 127.

6. Зеров М. Гр. Чупринка (З приводу нового видання творів) // Зеров М. Українське письменство. / Зеров Микола – К. : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2003. – С. 238 – 246.

УДК 811.161.2:654.197

**Довганюк Ю.**

Науковий керівник – доцент М. М. Гавриш,  
Хмельницький національний університет

## **ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ У СФЕРІ СУЧАСНОГО ТЕЛЕБАЧЕННЯ**

*У статті досліджується стан української мови у контексті сучасного телебачення. Увага акцентується на питанні мовної особистості та її впливі на розвиток державної мови.*

Ключові слова: *сучасне телебачення, мовна особистість, мовна компетентність.*

Один з елементів громадського життя, який активно реагує на суспільні процеси і віддзеркалює їх, – це засоби масової інформації. Вплив їх дуже великий на громадську свідомість. Здатність швидко охоплювати найширші аудиторії дає їм змогу формувати суспільну думку, визначати духовні цінності.

З огляду на те, що сучасне ХХІ століття заповонила ера новітніх технологій, кожна людина мимовільно породжує мовленнєвий процес. Для того, щоб він був ефективним його обов'язок відповідати загальноприйнятими нормам, які затверджені законом та Конституцією України. Мова телебачення – важливий елемент державної політики. Державний статус української мови зафіксовано в Конституції і шести законах про діяльність ЗМІ. Проте в інформаційному просторі досі немає потужної системи, яка здатна консолідувати суспільство для подолання теперішньої мовної кризи.



Аналізувати проблему сучасної мовної особистості не можна без вивчення людини поза її мовою. Багато наукових публікацій дозволяють розкрити цю проблему та знайти можливі підходи для її вирішення, а саме: розвідки про мовну політику в освітньо-інформаційному просторі (О. Антонюк, В. Луговий, Я. Перенський, М. Стріха); праці, присвячені проблемам функціонування українського телебачення (А. Погрібний, С. Караванський, В. Лизанчук, О. Пономарів).

Зважаючи на висвітлену інформацію, досі актуальним залишається питання вивчення стану та функціонування української мови в сучасних засобах масової інформації, зокрема на теренах телебачення; роль мовної особистості в процесі функціонування телемовлення. Актуальність дослідження зумовила мету статті – висвітлити стан української мови у сучасному телебаченні, акцентувати увагу на мовній особистості та прослідкувати її вплив на глядача.

Телебачення стало однією з форм повсякденного життя. До мовлення у прямому ефірі ставлять серйозні вимоги. Суспільство не завжди ознайомлене із сучасними віяннями мовних законів, тому орієнтується, здебільшого, на телевізійне висвітлення інформації, яка вважається достовірною. Більша частина населення бере за приклад для наслідування «досконалого» мовлення мовлення людей, які працюють на мас-медіа. У тележурналістських колах з'явилося поняття «елітарний носій мови» – це не той, що ніколи не робить помилок, а той хто здатний бачити їх у себе, бути в постійних пошуках шляхів удосконалення своєї мовної особистості. [6, с. 28]

Проаналізувавши стан української мови на телебаченні у репреспективі, можна стверджувати, що прослідковуються позитивні зміни у розгляді цього питання. Згідно із законом «Про телебачення та радіомовлення» від 23.05.2017, встановлено обов'язкові щотижневі квоти передач і фільмів українською мовою. Частка української мови в ефірі загальнонаціональних каналів та радіостанцій має становити 75% від усього мовлення. Проте, закон про мовні

квоти досі залишається на стадії реалізації в контексті телебачення та радіомовлення.

Напередодні набуття чинності закону голова Нацради доручив апарату почати моніторинг із тих телеканалів. За даними Нацради, станом на лютий 2017 року телеканал «Інтер», а також телеканал «Україна» мали найменші обсяги української мови в ефірі – всього 26%. Тоді як найбільші обсяги ефіру українською мовою було зафіксовано на телеканалах «Еспресо» (100%), 5 канал (99%), «UA: Перший» (97%) і «Культура» (97%). Телеканали медіагруп «1+1 медіа» і StarLightMedia мали 75% української мови [Електронне джерело <https://zbruc.eu/node/71828>].

Стаття 9 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» передбачає: «Телерадіоорганізації ведуть мовлення державною мовою». [2, с. 43] Керуючись цими законами теоретично з'явилось хороше підґрунтя для практичного використання української мови, її розвитку та швидкого поширення на теренах мас-медіа. Окрім цього, законодавство передбачає регулювання телевізійного мовлення щодо представників національних меншин, а саме: «Мовлення може здійснюватися мовою національних меншин, що компактно проживають на даній території». Цей факт забезпечує розвиток мов національних меншин, що є обов'язковою умовою побудови рівноправного демократичного суспільства.

Однак, в Україні простежується парадоксальний факт – мова національної меншини (а саме російська) витісняє державну мову, нівелює її рівень на вітчизняному телебаченні. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини Ніна Карпачова у своїй доповіді «Про стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні» [3] повідомила, що аналіз стану преси, радіомовлення і телебачення свідчить про те, що негативні тенденції в інформаційній сфері України не лише не подолані, а й набули загрозливого характеру для майбутнього нашої країни.

Мовна картина телебачення знаходиться у фазі білінгвізму, тобто двомовності. Це негативно позначається і на мовній особистості телеведучих,

які змушені використовувати у мовленні два мовних коди. Мовна компетентність телеведучих передбачає використання державної мови у телеєфірі та перемикання мовного коду на іншу мову (російську мову) лише в разі необхідності. Можна спостерігати такий приклад, коли телеведучі не досконало володіють перемиканням кодів, тому вживають у мовленні калькування або відверті русизми. Молодь, дивлячись та слухаючи передачі на телебаченні, використовує ненормовану мову – переважно суржик, бо не має чіткої межі перемикання кодів. Послугуючись чужим мовними надбаннями, повною мірою ми не використовуємо багаті ресурси рідної мови.

Від кожного учасника мовленнєвого процесу, а від телеведучих зокрема, залежить функціонування української мови в ефірі телебачення. Потрібно утвердити чітку мовну позицію, так звану мовну стійкість, яка забезпечить розвиток державної мови у телеєфірі. Мовна стійкість – необхідна умова для функціонування державної мови. За Л. Масенко, вона визначається як прояв духовного опору поневоленню, оскільки перехід на мову окупанта є кроком до компромісу з ним, пристосування до нерівноправних стосунків, тобто певною мірою і прийняття приниженого становища своєї мови. [5, с. 12]

Повноцінного функціонування української мови на українських телеканалах немає. За словами В. Дончика, для утвердження державної мови потрібно усувати деформації мови, зберігати її чистоту, евфонічність на сучасному телебаченні і у ЗМІ в цілому [1, с. 73]. Навіть на Першому державному каналі художні фільми, деякі науково-популярні і розважальні програми демонструються російською мовою. До майже всуціль російськомовних належать «Інтер», «ТЕТ», «ТОНІС», «ІСТV». У телеєфір виходять програми, у яких паралельно звучать дві мови: один з ведучих говорить російською, інший українською. Це переважно розважальні телепроекти, які динамічно змінюють свій зміст, а мовлення ведучих залишається незмінним.

Сучасне телебачення потребує державного контролю, який буде здійснений шляхом проведення добового моніторингу мовної ситуації,

відповідно до всіх норм чинного законодавства та сприятиме повноцінному використанню дотацій у межах телеєфіру. Важливу роль у практичній реалізації цих законів відіграє телеведучий, як «елітарний носій мови», який повинен вживати нормативну державну мову.

Отже, українське телебачення має ще багато мовних проблем, які потребують негайного втручання учасників телевізійного процесу. Від мовної компетентності телеведучих залежить рівень функціонування державної мови на теренах сучасного телепростору. Вимогливий глядач бажає отримувати добірний інформаційний контент. З огляду на цю засаду, мовлення ведучих потребує професійного оновлення: поглиблення мовленнєвої компетентності та закріплення мовної стійкості, що дозволить зміцнити статус державної мови на телебаченні.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Дончик В. Мова не винна: (Про суржик, двомовність і грамотність на українському ТБ) / В. Дончик // Слово і час. – 2001. – № 2. – С. 68-77.
2. Закон України «Про телебачення і радіомовлення». Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1994, № 10. – С. 43.
3. Електронний ресурс – [Режим доступу <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0001715-11>].
4. Електронний ресурс – [Режим доступу – <https://zbruc.eu/node/71828>].
5. Масенко Л. Мовна стійкість і мовна стабільність / Л. Масенко // Наукові записки НаУКМА. – 2002. – Т. 20: Філологічні науки. – С. 11-14.
6. Штурнак О. Порушення мовних норм на українських телеканалах (УТ-1, 1+1, ІНТЕР) / О. Штурнак // Телевізійна й радіожурналістика Текст : зб. наук.-метод. пр. – Львів : ЛНУ, 1997 – Вип. 5. – 2003. – 198 с.

Науковий керівник – доцент Л. Д. Корівчак,  
Херсонський державний університет

## ПРИГОДНИЦЬКІ КОМПОНЕНТИ У РОМАНІ МАКСИМА КІДРУКА «БОТ»

*У статті проаналізовано роман Макса Кідрука «Бот», виділено й охарактеризовано домінуючі риси пригодницької прози.*

Ключові слова: *пригоди, боти, інтрига.*

Предметом ретельної уваги дослідників протягом достатньо тривалого періоду залишається проблема літературних родів і жанрів. Стосовно цього питання і до сьогодні існують певні суперечки, проте майже всі дослідники літератури одноставні в тому, що в літературній ієрархії неабияке місце посідає масова (популярна) література [2, с. 413]. На думку окремих літературознавців, «поняття масової літератури – поняття соціологічне. Воно стосується не стільки структури того чи іншого тексту, скільки його соціального функціонування в загальній системі текстів, що утворюють цю культуру... Поняття це в першу чергу визначає ставлення того чи іншого колективу до певної групи текстів. Один і той самий твір може або входити в це поняття, або – виключатися з нього» [1, с. 381].

Мартін Грін пропонує визначення «пригоди», за яким це – «серія подій, частково, але не зовсім, випадкових, в умовах, далеких від домашніх і ймовірно також від цивілізованих (принаймні, у психологічному сенсі «далеких»), які становлять випробування для центрального персонажа... в ході яких він чи вона здійснює ряд подвигів, що роблять його чи її героєм» [3, с. 23]. До того ж у «модерних пригодах» «герой пригоди долає випробування за допомогою інструментів і технік сучасного світу» [3, с. 23].

**Актуальність роботи** полягає в тому, що для творчості М. Кідрука характерними є пригодницькі елементи, адже він, у першу чергу, письменник-мандрівник, а його дебютні твори були літературою мандрів.

«Бот» містить всі елементи книги мандрів, і його жанрову матрицю можна визначити як технотрилер із рисами травелогу, наукової фантастики.

**Мета роботи:** виділити й охарактеризувати на основі роману «Бот» М.Кідрука домінуючі риси пригодницької прози.

Ідея роману з'явилась, коли Максим Кідрук «вперше потрапив до Атаками, найсухішої пустелі на планеті Земля. Звідтоді ці образи часом навідували мене. У снах. Здебільшого недобрих снах...» [2, с. 559], а остаточно сформувалась під час подорожі Сахарою. Вже з цього можна побачити як автор переносить у книжки враження від своїх пригод.

Табунщик Т. О. виділила такі основні риси пригодницької прози: «динамічний, захоплюючий сюжет, різкі несподівані повороти подій, елементи інтриги, конфлікт добра і зла; романтично налаштований, значною мірою ідеалізований герой – яскрава індивідуальність, який активно відстоює власні ідеали, нерідко володіє надприродною силою, вміннями або вдачею тощо» [4, с. 4].

У романі «Бот» Макса Кідрука наявні домінуючі критерії пригодницької літератури. Так, автор розробив гострий сюжет – спроба зловити ботів, своєрідних суперсолдатів нового покоління. Головний герой – Тимур Коршаков, погоджується на дивну роботу і приїздить до Атаками – найсухішої пустелі на Землі. Ще не доїхавши до місця праці, він та його охорона потрапляє у засідку, гинуть люди. Результат цієї засідки є однією із головних інтриг твору. Письменник майстерно розповідає про незвичайні події за незвичайних обставин, і в незвичайному місці( пустелі Атакама), створює особливий – страшний – світ, відмінний від повсякденної реальності. Герої роману постійно потрапляють у різні неприємні ситуації, у яких вирішується їхня доля. Напружені конфлікти в особистому чи суспільному житті (загроза мирному населенню через втечу ботів) підсилюють інтригу твору.

Тимур репрезентує в романі добро і протистоїть будь-яким злим намірам. Він звичайний хлопець-програміст, але впродовж всього твору демонструє міцну волю та залізну силу духу, не пасує перед труднощами.

Впродовж усього роману головною таємницею залишаються боти – головні антагоністи твору. Автор потроху нам розповідає про них, але все одно ми не можемо зрозуміти їхньої природи.

Оповідь у творі ведеться від різних персонажів. Тимур – є провідною лінією, і саме через нього ми дізнаємось про більшість подій. Макака покликаний показати нам еволюцію ботів та їх нові уміння. Члени американського уряду підкреслюють секретність проекту, до якого залучили Тимура. Окрім цих сюжетних ліній є ще багато інших, в яких автор розриває секрети, розширює світ оповіді, увиразнює персонажів.

Кращі зразки літератури написані так, що читаються на одному диханні, утримуючи увагу читача з першої до останньої сторінки твору. Роман «Бот» Макса Кідрука завдяки пригодницьким компонентам зачаровує читача. Захоплюючі пригоди, несподівані повороти сюжету, інтрига, напружені конфлікти – всі ці риси надають твору динамізму, легкості.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Лотман Ю. М. Массовая литература как историко-культурная проблема // Лотман Ю. М. Избранные статьи : в 3-х т. / Ю. М. Лотман – Таллинн : Александра, 1992. – Т. 3. – 1992. – 468 с.
2. Кідрук М. «Бот» / Літературно-художнє видання / Макс Кідрук. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля». – 2012. – 564 с.
3. Подорож без кінця: літ.-критич. статті / упоряд. М. Славинський. – К. : Рад. письменник, 1986. – 279 с.
4. Табунщик Т.О. Пригодницька література: генеза, специфіка та особливості становлення [Електронний ресурс] // [litzbirnyk.com.ua](http://litzbirnyk.com.ua) > wp-content/uploads/2013/12

## ЗАГАЛЬНЕ ПОНЯТТЯ ПОЕТИКИ У ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

*У статті повідомляється про історію утворення такого терміну як поетика, її початок у античні віки та розвиток до сучасног світу. Йдеться про різні значення поетики, виділені вченими, а також предмет поетики.*

Ключові слова: *поетика, термін, літературознавство, зміст.*

Одним з найдавніших термінів літературознавства є поетика. Поняття «поетика» бере свій початок з грецької мови, грецьке слово «poietike» означає майстерність творення, техніка творчості. В епоху античності поетикою вважали науку про художню літературу. Як науку про «роблення» поетичних творів розумів поетику Аристотель, це добре висвітлено у творі «Поетика». Там містився набір правил, дотримуючись яких, можна було створити зразковий літературний твір. Це перший в історії твір, що узагальнив естетичні смаки доби античності, обґрунтував цілий ряд теоретико-літературних категорій, надавши їм певної системності. А Гораций у своєму творі «Послання до Пізонів» звертається до молодих людей, котрі займаються поезією, висловлює свої погляди на поетичну творчість та дає поради поетам. Пізніше за проблеми сутності мистецтва взяли філософія та естетика, залишивши поетиці питання, які перш за все стосувалися описання художньої форми. Згодом, вже в середні віки та добу відродження поетика поступово почала перетворюватися на самостійну науку, з чітко окресленими межами та завданнями. В ті часи



займалися поетикою Скалігер («Поетика»), Буало («Мистецтво поетичне») та інші. Скалігер, наприклад, вважав поетику «веселою наукою», тому й продовжував мету Горація «розважати та повчати». У 20 столітті слово «поетика» ототожнювалося з вивченням композиції, мов, з'являлися нові праці про поетику видів, жанрів, напрямів. На сьогодні існує не одне визначення цього терміну. Інколи поетикою називають наукою, яка вивчає конкретні частини літературознавства, наприклад, поетичне мовлення, композицію, версифікацію. А подеколи поетику верифікують, як допоміжний засіб для розкриття жанру, стильових тенденцій, літературних напрямів. Г. Клочек, проаналізувавши усі сучасні визначення, виділив такі значення цього терміна: художність, система творчих принципів, художня форма, системність, цілісність, майстерність письменника.

Важливим у цьому контексті є й таке міркування професора Г. Клочека щодо самої природи поетики як провідної літературознавчої універсали: «Зміст терміна "поетика" досить рухливий. Щоправда, це, в основному, стосується його функціонування у ХХ ст.».[1, с. 448]

Відомий філолог В. Виноградов розглядає предмет поетики як : "Питання про мотиви... і сюжети, про їх джерела і форми щеплень, про структурні варіації їх, про різні прийоми і принципи розгортання чи розвитку сюжету, про закони сюжетоскладання, про художній час як категорію побудови і руху подій у літературних творах, про композицію як систему складання, взаємодії, руху об'єднання мовного, функціонально-стилістичного та ідейно-тематичних планів словесно-художнього твору, питання про засоби і прийоми сюжетно-динамічної і власної мовної характеристики персонажів у різних жанрах і видах літератури, про жанрові структурні відмінності у співвідношеннях і зв'язках монологічної і діалогічної мови в різні епохи літературного розвитку і в різних типах словесно-художніх структур, про вплив ідейного задуму і тематичного плану твору на його стилістично-мовний лад, про зв'язки публіцистичного та образно-розповідних аспектів композиції літературних творів"[2, с. 155].

У теоретичній поетиці понятійна пара «форма і зміст» відома з давніх часів. У літературознавстві було запропоновано терміни "зміст" і "форма" замінити термінами "структура" та "ідея". Деякі для підкреслення зв'язку змісту і форми вживає терміни "змістоформи" і "формозмісти". Про зв'язок цих понять Гегель писав: "Зміст є не що інше, як перехід форми у зміст, а форма є не що інше, як перехід змісту у форму [3, с. 75].

Отже, у предмет поетики входять питання про мотиви і сюжети, про їх джерела і форми щеплень, про їх структурні варіації, про різні принципи розгортання чи розвитку сюжету, про закони сюжетоскладання, про художній час як категорію побудови і руху подій у літературних творах, про композицію як систему складання, взаємодії, про вплив ідейного задуму і тематичного плану твору на його стилістично-мовний лад, про зв'язки публіцистичного та образно-розповідних аспектів композиції літературних творів.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Клочек Г. Енергія художнього слова / Г. Клочек. – Кіровоград, Редакційно-видавничий відділ КДПУ ім. В. Винниченка. – 2007. – 448 с
2. Белодед И. К. Украинский язык в исследованиях академика В. В. Виноградова. «Вопросы языкознания». – 2006. – № 4. – 155 с.
3. Гегель Г. В. Ф. Эстетика , т. 1. М. / Г. В. Гегель. - Москва, «Наука», 1986. – 75 с.

**Єфремова О.**

Науковий керівник – доцент Л. В. Романенко,

Маріупольський державний університет

## **ХУДОЖНЯ РЕЦЕПЦІЯ ІСТОРИЧНОЇ ДІЙНОСТІ У РОМАНИ**

### **А. КОКОТЮХИ «БІЛА НІЧ»**

*У статті розглянуто художнє відображення історичної дійсності у романі А. Кокотюхи «Біла ніч». Звернено особливу увагу на діяльність українських-повстанських підрозділів та радянської влади на завершальному етапі Другої світової війни.*

Ключові слова: *історико-пригодницький роман, історична тематика, повстанські підрозділи, радянський уряд.*

Український літературний процес диктує свої вимоги, які формуються із плином часу. Сьогодні популярним жанром є історичний роман, а історична тематика відіграє не останню роль у художньому світосприйнятті. Вона приваблює не тільки «майстрів пера», але й звичайну пересічну людину. Як зазначає італійський філософ та історик Бенедетто Кроче: *«Мертва історія воскресає, минуле стає сучасним, коли того вимагає життя»* [1, с. 5]. Українське суспільство, як ніколи раніше, гостро переживає це «воскресіння історії», кожною клітинкою своєї душі відчуває минуле, яке раптом стало сучасністю.

Останнім часом письменники зосереджують свою увагу на відображенні історичного минулого, переосмисленні подій, які стали вирішальними у кривавих та жорстоких зіткненнях ХХ століття. Серед представників сучасної української романістики варто виокремити таких письменників, як Василь Шкляр («Залишенець»), Володимир Лис («Століття Якова»), Андрій Кокотюха («Біла ніч») та інші.

Андрій Кокотюха порівняно недавно почав працювати у жанрі історико-пригодницького роману, але це не завадило йому стати одним із найпопулярніших письменників XXI століття. Кожен його твір по-своєму цікавий та незвичайний.

Роман «Біла ніч» – один із останніх творів Андрія Кокотюхи, який побачив світ у 2017 році. Він є заключним у трилогії автора, присвяченій повстанському рухові на Волині у роки Другої світової війни. Події, описані у романі розгортаються навесні 1945 року, так би мовити на завершальному етапі війни. Українське підпілля на чолі з новоспеченим хорунжим Максимом Коломійцем на псевдо Східняк, все так же пекельно та нещадно бореться з радянською владою: *«...Хорунжим він став зовсім недавно...як командир бойової одиниці знав лише те, що безпосередньо необхідно для виконання бойового завдання...»* [2, с. 12]. Останній рік війни передбачав собою повне очищення лісів Західної України від так званих ворогів народу – українських повстанських загонів. Радянська влада направляла всі свої сили на їх знищення: *«Від початку року на лісову армію кинули як регулярні військові частини..., так і війська НКВС... Крім того, формувалися окремі винищувальні батальйони. Червоні блокували цілі райони, відрізаючи повстанські сотні одна від одної»* [2, с. 14]. Але подібні операції лише загартували та посилювали бажання продовжувати боротьбу. Ми бачимо, що А. Кокотюха у «Білій ночі» чітко окреслює між ким ведеться протистояння: підпільницькі угруповання на чолі зі Східняком, Червоним, Остапом та радянською владою, представленою органами НКВС.

Автор достовірно описує у романі атмосферу тогочасного Луцька, який був «визволений» радянськими військами від німецької армії. Луцьк уособлює ядро радянської влади. Саме там перебуває мозковий центр усіх воєнних операцій проти повстанців. Центральною постаттю, яка цікавить верхівку НКВС є Максим Коломієць – головний кандидат на знищення. Операція під назвою «Біла ніч» передбачала собою «знищення найактивніших командирів Української повстанської армії всіма силами й засобами».

Радянські спецслужби не лише засилають своїх агентів у середовище українського підпілля, але й вдало проводять масові операції зі знищення повстанців, акції вербування проходять блискуче, керівництво НКВС веде активну результативну на їх думку боротьбу. Але чи буде мати ця боротьба позитивні наслідки? Залякування мирного населення, привселюдні масові страти людей, катування засуджених, жорстокі допити підозрюваних – це лише підтверджує свободу дій радянської верхівки, яка відчула смак влади. На підтвердження цієї тези письменник вводить у текст опис наслідків побиття Марти: *«Марту били. Вона витерла кров, але подертий одяг, кривавий синець на половину лиця, розбита губа були красномовними...Марта ніколи не думала, що радітиме несподіваному спокою в переповненій тюремній камері»* [2, с. 236]. Слова Марти: *«Під вашою владою ми теж стогнемо. Хіба не знаєте, скількох розстріляли лише тут, у Луцьку, ще до того, як сюди зайшли німці? Ляхи закривали наші школи, громили читальні та кооперативи. Комуністи забирали нажите й заганяли людей у колгоспи, на безкоштовну працю. Німці спершу тицяли якись пряники, але не довго – хапали людей, гнали на працю до рейху...Тепер ваші знову женуть людей кого – у Сибір, кого – на Донбас...То в чому різниця? Де ви бачите звільнення?»* [2, с. 238] розкривають жорстокі реалії війни – протистояння поляків, німців та комуністів. Кожен із них знущався з простого українського народу як хотів, люди стали лише жертвами, заручниками завойовників.

А. Кокотюха не лише розкриває «робочу кухню» радянських органів держбезпеки та викриває їх агентурні провокації, а й зосереджує свою увагу на житті українських повстанців в умовах нової радянської влади. Небажання приймати ідеї червоних змушують борців за свободу, незалежність стояти на своєму до кінця. Жорстокість та брутальність у поводженні, тотальні підозри у зрадництві, насильницьке насадження радянських порядків з боку уряду НКВС лише посилило бажання більшості жителів виступати проти тогочасної влади. Але не тільки з боку «советів» були утиски селян, бо і підпілля використовувало їх у своїх стратегічних цілях. Мирне населення волею долі

опинилося між двох ворогуючих сил і було змушене брати участь у різноманітних військових операціях

Бажання відстоювати свою державу дає сили Східняку протистояти хитромудрим комбінаціям ворога і водночас бути на крок попереду. Оперативне минуле головного героя допомагає йому розгадати план «Біла ніч» і дискредитувати його. «Біла ніч» виявилася неефективною операцією, яка не реалізувала поставлені у ній задачі.

Роман А. Кокотюхи повністю відтворює картину тогочасної дійсності. Письменник майстерно розкриває протистояння підпілля та органів НКВС, акцентуючи на долях окремих людей.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Кокотюха А. Чорний ліс : роман / Андрій Кокотюха ; перед. І. Патриляка. – 2-ге вид. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 304 с.
2. Кокотюха А. Біла ніч : роман / Андрій Кокотюха ; перед. О. Пагірі. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. – 288 с.

УДК 821.161.2–31.09+927

**Журавльова Є.**

Науковий керівник – доцент Л.Д. Корівчак,  
Херсонський державний університет

#### **ОСМИСЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ КОХАННЯ У РОМАНІ «СТОЛІТТЯ ЯКОВА» В.ЛИСА**

*У статті звернено увагу на особливості літературно-художнього твору; наведено основні віхи творчості В.Лиса; схарактеризовано проблему кохання у роману «Століття Якова».*

*Ключові слова: літературно-художній твір, проблематика, роман, кохання.*

Літературно-художній твір – унікальне явище будь-якої літератури, через призму якого від покоління до покоління передаються особливості світосприйняття народу, його, звичаї, традиції, вірування. Кожен художній твір – це окремий витвір мистецтва, що є унікальним і неповторним [1, с. 116].

У більшості випадків актуальність літературно-художнього твору визначає його проблематика, що може бути найрізноманітнішого характеру: екологічного, психологічного, етичного, соціального, морального тощо. Іноді уже сама назва твору таїть у собі одну із проблем твору, що зазвичай є провідною. Наприклад, «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» П.Мирного та І.Білика, «Тіні забутих предків» М.Коцюбинського, «За двома зайцями» М.Старицького, «Україна в огні» О.Довженка, «Украдене щастя» І.Франка тощо.

*Проблематика* – сукупність накопичених питань, що потребують нагального дослідження та розв'язання. Поняття «літературна проблема» стосується передусім ідейно-тематичних аспектів художньої творчості, тому не завжди зведена до соціальних, національних, моральних, психологічних, екологічних, онтологічних, екзистенційних чинників, інколи передбачає задоволення розважальних потреб, зазвичай стосується естетичних критеріїв [2, с. 275].

Прикрим є той факт, що художні тексти сучасних українських письменників залишаються малодослідженими. Роман «Століття Якова» Володимира Лиса є саме таким, хоча побачив світ 7 років тому.

Володимира Савовича називають справжнім феноменом сучасності. Журналіст, драматург, прозаїк, майстер витонченого слова і глибоко народний письменник. Із кожним романом автор розкриває нові грані свого таланту. Перелік його нагород вражає: «Людина року», кавалер ордена «За заслуги» III ступеня, автор «Найкращого роману десятиріччя» (за роман «Століття Якова»),

володар численних премій конкурсу «Коронація слова», «почесний громадянин Волині».

Роман «Століття Якова» вважають найкращим романом не лише у доробку автора, а й у сучасній українській літературі. За співвідношенням із жанровим різновидом твір більш, ніж лаконічний, адже у неповні 250 сторінок автор зумів укласти події Першої і другої світових війн, часи колективізації, «розквіту» та занепаду соціалізму, селянське життя часів Незалежності, події сучасності.

**Актуальність роботи** полягає у тому, що роман В.Лиса «Століття Якова» є малодослідженим, оскільки до сьогодні ми не можемо знайти вичерпних критичних матеріалів про твір, лише відгуки та рецензії деяких українських письменників, зокрема, О.Забужко та О.Клименка. А проблема кохання є однією із провідних у романі.

**Метою дослідження** є осмислення авторської інтепретації проблеми кохання у романі «Століття Якова» Володимира Лиса.

Уже на перших сторінках роману автор починає розкривати перед читачем історію кохання головних персонажів Якова та Уляни. Будучи ще дітьми, вони пройшли три стадії у своїх стосунках: дружба (*«Та ж діти, кумо, мє сусіди, то й вони дружать...»*), прив'язаність (*«Ви-те ж бачите, кумо, що воне одне од одного не одходять. Чуть який мумент – Яшко до нас біжить, а Уляся до вашої хати норовить»*), кохання: (*«Діти-то діти, али я ж бачу, як ваш Яшко на неї дивиться. Як мої покійні бабуня казали – сто соловейків в оці сидять і виспівують. Та й Уляся до нуго горнеться...»*) [3, с. 21-22]. Однак, парі не судилося бути щасливими. *Проблему кохання* двох молодих людей породжує інша проблема – *класової нерівності*. Мати Уляни говорить матері Яшка: *«Али правда у тому, що хоче Федот, як підросте Уляна, з Вергунами породичатися. З теми багатириями, шо й ми не рівня. І тут хоч пий, хоч виливай»* [3, с. 22]. Можна відмітити, що кожна проблема ніби породжує нову, адже, виходячи з проблеми класової нерівності, маємо нову – *батьків і дітей*, коли батьки вирішують долю своїх дітей, без їх відома.



Сумніви викликають почуття Уляни, оскільки вона не перечить батькам і згодна вийти за нелюба: *«Я дала слово татові й мамі, що не буду їм перечити. І вийду за Тимоша»*. Однак, дівчина спростовує цей факт тим, що у її родині ніхто ніколи не перечив волі батьків, а у підтвердження своїх почуттів зазначає: *«Ясю, я тебе любила і буду любити. І дитину хочу від тебе, а не від нього. Не від Вергуна»* [3, с. 29].

Яків же не настільки покірний, як його обраниця, він не згоден ділити кохану, і тому викрадає Улянку з весілля, застосувавши зброю: *«Яків обминув матір, навіть відштовхнув протягнуту руку, вийшов на вулицю. Звісно, вони його побачили, побачили наведену на молодих цівку рушниці. Хтось закричав...»* [3, с. 39]. Не отримавши підтримки коханої, хлопець змушений повернути молоду, а сам ще довго переховувався після того випадку.

Наскрізною ниткою проходить у романі проблема подружньої зради, оскільки, будучи вже заміжною, Уляна зраджує своєму чоловікові Тимошу з Яковом, від якого народжує сина і доньку.

Відправившись на службу до польського війська, Яків усвідомлює, що не має права ламати сім'ї Уляни та Тимоша. Натомість, перед головним персонажем роману розкривається нова сторінка – зустріч із прекрасною дівчиною Зосею (*«Так вони їдуть вулицею. Яків відчуває тепло дівочого тіла, що ближчає й ближчає, дівчина неприховано тулиться до нього, може, боїться впасти, а може...»*) [3, с. 70]. Однак, і ця казка тривала не довго, страшну новину розповідає Яшкові полковий товариш: Зося – повія. (*«Вона, правда, Веслава першого обслужила, тоді Тадека, али й мені дісталось по вищому класові, як барону... Баба-люкс!... Та Зося...»*) [3, с. 73].

Засліплений ревностями Цвіркун (таке прозвище в селі мав Яків) з'являється до коханої прямо під час «робочого сеансу» і принижує, вигнавши її та ще одну дівчину голими на вулицю: *«Даремно вони намагалися опиратися. Благати про одіж. Вигнали їх голих-голісіньких надвір. Наказали згодом йти, не озираючись»* [3, с. 77].

Лише згодом Яків дізнається, що Зося – польська шляхтянка, а повією стала за досить дивних обставин:

- *«Що на тебе напало? – спитав Прокіп. – Ця Зося... Вона, щоб ти знав, шляхтянка. І брат у неї якийсь чиновник...»*
- *«Шляхтянка, кажеш?.. То чого ж вона ... така?»*
- *«Та щось про неї кажуть... Що була нещаслива любов... видно, таки боліло добряче» [3, с. 77].*

Автор показує читачеві неймовірну силу кохання: після ганебного приниження Зося не образилася на коханого, будучи нестямно закоханою, дівчина приходиться до свого кривдника і дає йому шанс почати все спочатку, ніби нічого і не було: *«Про що ви, пане улан, сказала непідробно-здивовано, я вас не розумію, певно, ви про когось іншого, а може пан розповідає сюжет якоїсь вистави?..» [3, с. 81].*

Після декількох щасливих ночей Яків та Зося сваряться, чоловік покидає кохану. Вона ж бажаючи помститися, збирається вийти заміж за багатого нелюба, однак є речі важливіші за будь-які багатства: почуття, щастя, діти, родина. Пожертвувавши своїм шляхетним походженням, випещеними панськими руками, маєтками у Польщі, Зося переїжджає до Цвіркуна в село, тяжко працює на полі та вдома, народжує чоловікові 6 дітей і, навіть, змінює віру, проте ні на краплину жінка не жалкує про зроблений вибір: *«Зося не цуралася жодної роботи. Доїла корову... перебирала бульбу й лушила квасоллю, орудувала праником... вчилася серпом орудувати, коли прийшли жнива. Треба сказати, що Яків, як міг, пом'якшував її життя. Дмухав ніжно на покалічені пальчики, порізані в те перше її жнивне літо серпом, змащував тріщини на руках дістаткою в баби Гаплички маззю. Крадькома цілував ті нещасні руки..» [3, с. 128].*

Довго б ще жили Яків та Зося, якби вороги не вбили жінки. Тяжко було Якову, але він жив, жив заради дітей, заради світлої пам'яті про свою дружину та двох донечок, яких жорстоко вбили. Після смерті коханої Цвіркун більше не

виявляв цікавості до жінок, бо єдине своє кохання – Зосю зберіг у серці на довгі роки.

Володимир Лис у романі «Століття Якова» розкрив низку проблем: класової нерівності, батьків і дітей, подружньої зради, вбивства, але домінантною є проблема кохання. Автор майстерно доводить, що попри бідність, непорозуміння, зради кохання все-одно існує. І кожен сам обирає на яку стежку йому ставати: бідного щастя чи багатой душевної пустоти.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури: Підручник / За наук. Ред. Олександра Галича. – 4-те вид., стереотип. – К.: Либідь, 2008. – 488 с.
2. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т.2 / Авт.-уклад. Юрій Ковалів. – К: ВЦ «Академія», 2007. – 624 с.
3. Століття Якова: роман / Володимир Лис; передм. О.Забужко. – 4-те вид., стереотип. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. – 240 с.
4. Ференц Н. Основи літературознавства. Підручник для студентів, аспірантів, викладачів ВНЗ / Надія Ференц. – К.: Знання, 2011. – 431с.

**Журавльова Є.**

Науковий керівник – доцент С.А.Мартос,  
Херсонський державний університет

## **ПЕРЕЙМЕНУВАННЯ ХЕРСОНСЬКИХ ВУЛИЦЬ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ДІЇ ЗАКОНІВ ПРО ДЕКОМУНІЗАЦІЮ**

*У статті наведені наслідки дії Законів про декомунізацію; схарактеризовано геоніми, пов'язані з іменами визначних діячів Херсонщини.*

Ключові слова: *мовна політика, декомунізація, геонім.*

Гостро у будь-якій країні постають мовні питання, адже одномовних та мононаціональних держав, як таких, практично не існує. Особливо актуальними мовні питання є для України, де протягом усієї історії існування держави створювалися умови для мовної асиміляції українців. Одним із найгостріших питань для нашої країни є питання білінгвізму, що бере свій початок ще від перших визвольних змагань Української держави з Російською імперією.

Актуальність роботи. Державна мовна політика України сьогодні спрямована на активне поширення української мови як державної у всіх сферах суспільного життя. Одним із напрямів сучасної мовної політики постав процес ухвалення низки законів про декомунізацію, який є базисом для викорінення явища білінгвізму на території нашої держави, а також для витіснення пережитків радянських постулат, ідеологій, символів тощо. Не оминула дія згаданих законів і Херсонську область, де було перейменовано низку геонімів, що мали комуністичну семантику.

Мета дослідження полягає у характеристиці геонімів, що пов'язані з визначними діячами Херсонщини.

Усі новостворені геоніми пов'язані з історичними подіями, визначними діячами, певним міським об'єктом, є деформованими або такими, що існували до приходу радянської влади. Слід відзначити, що великий пласт нових назв географічних об'єктів тепер знаменуються імена видатних діячів, що мають безпосереднє відношення до Херсонщини. Велика кількість геонімів є антропологічними, тобто такими, що пов'язані з власними іменами людей.

Одним із ключових питань при перейменуванні міського простору постало присвоєння вулицям імен визначних діячів Херсонщини, адже пам'ять про людей, що зробили свій вклад у розбудову регіону сприяє пробудженню національної самосвідомості суспільства, повертає місту ті здобутки, що були втрачені в ході встановлення нових режимів.

Усього було перейменовано 104 міських об'єкти, із них 80 вулиць, 14 провулків, 4 парки, 2 площі, 2 проїзди, 1 проспект та 1 шосе.

У Дніпровському районі було перейменовано 23 об'єкти, у Корабельному районі - 41 об'єкт, у Суворовському - 42 об'єкти.

Зупинимося детально на розгляді геонімів, що пов'язані з визначними діячами Херсонщини.

В основу цієї тематичної групи покладено антропоніми – власні імена людей. Вона охопила широкий пласт інтелігенції. Так, геонімам Херсона, що попередньо мали радянські, комуністичні назви, присвоєно імена визначних діячів культури та мистецтва, науки й техніки, учених, засновників заводів та підприємств, лікарів, політичних та громадських діячів, просвітителів, князів, гетьманів. Деякі перейменування стосуються навіть цілих родин та династій.

Значна частина перейменованих вулиць, нові назви яких стосуються персоналій, нині названі іменами визначних українських (у більшості випадків) та іноземних діячів культури та мистецтва, просвітителів, освітян.

На карті Херсона натрапляємо на ім'я відомого кіноактора, виконавця більш ніж 130 ролей, уродженця Херсона *Миколи Гринька (вулиця Миколи Гринька*, колишня назва – *Бегми*); української оперної співачки, однієї з найкращих виконавиць українських народних пісень і романсів, заслуженої

артистки УРСР, артистки Херсонського українського музично-драматичного театру *Оксани Петрусенко* [3, с.46]. (*вулиця Оксани Петрусенко*, колишня назва – *Карла Лібкнехта*); українського художника авангардизму, живописця, скульптора, уродженця Херсона *Володимира Баранова-Росіне* (*прізд Баранова-Росіне*, колишня назва – *Ватутіна*); українського драматурга, актора, режисера, театрального діяча, уродженця Херсонської губернії, перший «Збірник драматичних творів» якого вийшов 1886 року в Херсоні *Івана Карпенка-Карого* (*вулиця Івана Карпенка-Карого*, колишня назва – *Луначарського*); українського актора, режисера, театрального діяча, письменника, перекладача, випускника херсонської гімназії *Миколи Садовського* (*вулиця Миколи Садовського*, колишня назва – *Сакко і Ванцетті*); *сестер Софії, Марії та Олени Гозадінових*, діячок народного просвітництва, які, відмовившись від сімейного життя, всі свої сили упродовж кількох десятиліть віддавали організації в Херсоні жіночої освіти [1, с.56] (*провулок Сестер Гозадінових*, колишня назва – *Любарської*).

Геоніми Херсона увінчані іменами державних, громадських і політичних діячів: українського державного і політичного діяча, публіциста, полковника Армії УНР, вихідця із Херсонщини *Володимира Кедровського* [3, с.44] (*вулиця Полковника Кедровського*, колишня назва – *Будьонного*); громадського діяча, прибічника ідеї української державності, одного з учасників створення спілки «Просвіта» у Херсоні *Івана Челюка* (*вулиця Івана Челюка*, колишня назва – *Плеханова*); українського громадського і державного діяча, правника, письменника *Дмитра Марковича*, який більше десяти років поширював свою діяльність на Херсонщині (*вулиця Дмитра Марковича*, колишня назва – *Урицького*); генерала-хорунжого Армії УНР, отамана знаменитого кінно-гірського гарматного дивізіону запорозького корпусу Дієвої Армії УНР, уродженця Херсона *Олексія Алмазова* (*вулиця Генерала Алмазова*, колишня назва – *Безродного*).

Деякі вулиці та провулки міста названо іменами видатних українських діячів науки: фольклориста, етнографа і громадського діяча *Андрія Грабенка*,

який більшу частину свого життя перебував у центрі громадської та культурно-просвітницької діяльності міста Херсона (*вулиця Андрія Грабенка*, колишня назва – *Петра Алексеєва*); історика, публіциста і літературознавця, випускника херсонської гімназії *Ілька Борщака* (*вулиця Ілька Борщака*, колишня назва – *Артема*); етнографа, земського статистика, громадського діяча, який проводив статистичні дослідження в Чернігівській, Херсонській, Полтавській губерніях, Києві та Харкові; входив до складу українських громад Одеси, Єлизаветграда, Херсона, Харкова, Чернігова, Петербурга, Києва, Полтави, *Олександра Русова* (*вулиця Олександра Русова*, колишня назва – *Бабушкіна*); українського і польського ботаніка, дослідника херсонської флори і фауни, засновника природничо-історичного музею в Херсоні *Йосипа Пачоського* (*провулок Йосипа Пачоського*, колишня назва – *Спартаківський*); археолога Півдня України, засновника першого музею в Херсоні *Віктора Гошкевича* (*вулиця Віктора Гошкевича*, колишня назва – *Держинського*); українського астронома *Олени Казимирчак-Полонської*, що з 1945 до 1948 року жила в місті Херсоні, працювала викладачем математики та астрономії в Херсонському педагогічному інституті (*вулиця Олени Казимирчак-Полонської*, колишня назва – *Дибенка*).

Міська влада не оминула вшанування пам'яті засновників міста: будівника Херсона, інженер-полковника *Миколи Корсакова* (*провулок Інженера Корсакова*, колишня назва – *40 років Жовтня* (Суворовський район)); засновника Херсона, генерал-фельдмаршала, князя *Григорія Потьомкіна-Таврійського* [1, с.81] (*вулиця Потьомкінська*, колишня назва – *Карла Маркса*).

Серед геонімів Херсона сьогодні виділені й імена тих, хто активно сприяв розвитку економіки міста: *Ісаака Гуревича* – засновника промислових підприємств у містах Херсоні та Каховці, зокрема із виробництва сільськогосподарських машин та знарядь (*провулок Ісаака Гуревича*, колишня назва – *Баумана*); *Армане Еммануїла дю Плессі де Рішельє* – одеського градоначальника, херсонського воєнного губернатора, який у часи економічної

кризи сприяв розвиткові промисловості міста (*вулиця Рішельєвська*, колишня назва – *Жовтневої революції*); цілого покоління розбудовників херсонських чавуноливарних та суднобудівних заводів – *родини Вадонів (провулок Родини Вадонів*, колишня назва – *Сергія Лазо*).

Одна з херсонських вулиць нині має ім'я Новоросійського і Бессарабського генерал-губернатора, власника великої кількості маєтків на Херсонщині князя *Михайла Воронцова (вулиця Воронцовська*, колишня назва – *Комунарів*), а один із провулків уславлений ім'ям легендарного капітана вітрильника «Товариш», начальника Херсонського морехідного училища, який зростив не одне покоління курсантів – *Олега Ванденка (провулок Капітана Ванденка*, колишня назва – *Рози Люксембург*).

Ім'ям відомого українського хірурга, доктора медичних наук, професора, який працював головним лікарем однієї з лікарень міста, директором і професором хірургії Херсонського виробничого медичного інституту, відомого першою у світі клінічною пересадкою нирки реципієнтові від загиблої людини *Юрія Вороного* названий окремих геонім (*вулиця Хірурга Вороного*, колишня назва – *Клари Цеткін*).

Дія Законів «Про декомунізацію» у нашій державі започаткувала процес реабілітації історичної минувшини, сформувала підґрунтя для активного залучення соціуму до процесів збереження державності, самобутності та національних надбань, пробудила національну самосвідомість, змусила українців спілкуватися державною мовою. Перейменування географічних об'єктів стало одним із чинників реалізації згаданих законів.

Нові геоніми Херсона сприяють поверненню історичної пам'яті міста, підвищують інтерес населення до минувшини, допомагають заглибитися в історію та збагнути її значимість для майбутніх поколінь.



## ЛІТЕРАТУРА

1. Костюк Л. Херсон. Улицы помнят : путеводитель / Л. Костюк, В. Ракович, И. Ратнер. – Симферополь : Таврия, 1987. – 112 с.
2. Масенко Л. Мовна ситуація України / Л. Масенко. // Незалежний культурологічний часопис «І». – 2004. – №35. – С. 2 – 6.
3. Оленковський М. Історичні постаті та історичні події у майбутніх назвах вулиць Херсонщини / М. Оленковський. – Херсон, 2010. – 56 с.

УДК 811.161.2'366](045)

**Защик М.**

Науковий керівник – старший викладач Н. В. Тільняк  
Національний технічний університет України «Київський політехнічний  
інститут імені Ігоря Сікорського»

### **МОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО НАУКОВОГО ТЕКСТУ**

*У статті досліджується застосування термінів у сучасних наукових текстах. Висвітлюється особливості використання частин мови у науковому стилі.*

*Ключові слова: терміни, наукові тексти, частини мови.*

Науковий стиль мовлення використовується в наукових працях, для викладення результатів наукової та дослідницької діяльності. Науковий текст - спосіб репрезентації наукової інформації, результат наукового дослідження. Він обов'язково відображає ту чи іншу проблему, висуває гіпотези, орієнтує на нове знання, характеризуються доцільністю і раціональністю усіх положень, орієнтований на досягнення дослідницької мети та завдань. Мистецтво наукового тексту полягає у тому, щоб не тільки рельєфно відобразити окремі його складові, а й інтегрувати їх у цілісність [1, с. 19].

Основними особливостями наукового тексту є велика кількість термінів, схем, таблиць, графіків, абстрактних (часто іншомовних) слів, наукова фразеологія (стійкі термінологічні словосполучення), цитати, посилання. До мови наукової літератури ставляться особливо суворі вимоги щодо дотримання норм, що сприяє посиленню логізації викладу. Усі міркування автора твору мають спрямовуватися на переконливе обґрунтування висновків, результатів, яких було досягнуто він під час дослідження. Чітка послідовність мислення автора передбачає насамперед логічне, а не емоційно-чуттєве сприйняття наукового твору [2, с. 175].

Розглянемо головні мовні засоби в науковому стилі за рівнями літературної мови. Загальноживані слова, загально-наукова лексика й терміни визначають мовні особливості стилю творів, у яких ідеться про результати досліджень, досягнення науковців. Слова у таких текстах вживаються у своїх прямих значеннях, синонімів майже немає. Із зображальних засобів переважають порівняння. Фразеологія покликана, з одного боку, визначати логічні зв'язки між частинами висловлювань, з іншого боку, позначати певні поняття, будучи термінами.

На лексичному й фразеологічному рівнях слід виділити наявність великої кількості термінів із різних галузей знання. Оскільки наука оперує не образами, а поняттями, то наукові твори також насичені абстрактною лексикою.

Найбільшу частину інформації викладено з застосуванням наукових і спеціальних термінів. Потрібно прагнути того, щоб кожен розділ був самостійним науковим дослідженням з певної складової загальної проблеми, щоб кожна складову було викладено в тексті, а текст був цілісним, а не фрагментарним [3].

Вживання частин мови в науковому стилі мовлення є суворо нормативними. У науковій мові більшою мірою переважають іменники, дієслова, прикметники і, меншою мірою, займенники та частки.

Іменник є найпоширенішим в наукових текстах, зокрема, іменники з абстрактним значенням і віддієслівні іменники (дослідження, узагальнення).

Слід звернути увагу на вживання родового відмінка однини іменників чоловічого роду другої відміни.

У складних словах – назвах населених пунктів відмінюється кожна частина. У звертаннях частіше використовується кличний відмінок (Іване Степановичу, добродію Андріє). Чоловічі прізвища на -ко, -ук та з нульовим закінченням відмінюються, а жіночі – ні. Іменники на позначення жінок за професією або родом занять у наукових текстах вживаються в чоловічому роді. У науковому стилі використовують найчастіше відносні прикметники (аналітичний, експериментальний) та аналітичні форми вищого і найвищого ступенів порівняння якісних прикметників (найдоцільніший).

Для вживання дієслів у науковому стилі є характерним:

- інфінітив, що має форму на -ти (починати, виконувати), а не на –ть;
- форма теперішнього часу (розглядається, існують тощо);
- форма 1-ої особи множини у відгуках і виступах (цінність наукової роботи вбачаємо);
- дійсний спосіб (мотивувати, інтерпретувати);
- недоконаний вид у складних формах у текстах фахового спрямування (будуть виконані);
- інфінітиви у поєднанні з модальними словами (необхідно відзначити).

Серед числівників поширені однозначні числа, які не мають посилань на одиниці виміру, у науковому тексті записують словами. Складні, складені, кількісні та дробові числівники позначаються цифрами.

Займенник «ми» використовується для вираження думки певної групи людей, але частіше він вживається у сполуках на нашу думку, на наш погляд. Займенник «ви» вживається для вираження поваги, пошани: прошу Вас, зважаючи на Вашу думку тощо.

Вживаними є вказівні займенники «цей», «той», «такий» з прийменниками: у тому випадку, з цією метою. Найбільш поширеними у науковому тексті є прислівники зі значенням ознаки дії (принагідно), стану

особи (радісно, приємно), іншої ознаки (вдячно, мудро). Можливе також використання ступеневих форм якісно-означальних.

Отже, беручи до уваги вищесказане, можна зробити висновок, що сучасний науковий стиль характеризується прагненням до стиснення, збільшення обсягу інформації при скороченні обсягу тексту. На граматичному рівні це проявляється у виборі форм слова і в побудові словосполучень, речень. Написання наукового тексту вимагає від його автора не тільки професійних знань з певної галузі науки, але й умінь структурувати науковий матеріал, уживати відповідні мовні засоби.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Селігей П. О. Науковець і його мова / П. О. Селігей // Українська мова. – 2012. – № 4. – С. 19.
2. Селігей П. О. Науковий стиль української мови: ресурси оновлення / П. О. Селігей // Мовознавство. – 2006 – С. 175
3. Наукове дослідження[Електронний ресурс] // Вікіпедія. Вільна енциклопедія // Режим доступу до ресурсу: <https://uk.wikipedia.org>

УДК 811.161.2'42(043)

**Золотарьова К.**

Науковий керівник – доцент В. О. Дворянкін,  
Маріупольський державний університет

#### **ПОНЯТТЯ «СВІЙ ПРОСТІР» У МОВНІЙ ТКАНИНІ ТВОРІВ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

*У статті розглянуто специфіку реалізації поняття «свій простір» у поетичному доробку Тараса Шевченка. Звернуто увагу на найуживаніші*

номени в художньому мовленні митця, які є важливим сегментом його ідіостилю.

Ключові слова: мовотворчість, мовна картина світу, поняття «свій простір», вербалізація.

Творча спадщина Т. Шевченка – явище складне й неоднозначне. Не випадково сучасне вітчизняне мовознавство активно досліджує авторський стиль митця. Зокрема, різні аспекти мовотворчості письменника стали предметом наукових праць І. Білодіда, Л. Гнатюк, С. Єрмоленко, А. Мойсієнка, Л. Мацько та ін.

Всебічне лінгвістичне студіювання поетичної спадщини Т. Шевченка передбачає й вивчення засобів вербалізації окремих понять в ідіостилі митця, що, на нашу думку, є базовими. З одного боку, актуальність порушеної проблеми зумовлена активним науковим інтересом до засобів вербалізації поняття «свій простір», а з другого – важливістю матеріалу, яким стала поетична спадщина Т. Шевченка, автора неперевершених сакральних текстів, основоположника нової української літературної мови.

Мета розвідки – опис реалізації поняття «свій простір» у поетичних текстах Т. Шевченка.

Так, у процесі аналізу було встановлено, що для автора обшир України – сакральний. Назва *Україна* як репрезентант поняття «свій простір» має високу функціональну активність у поетичному мовленні Кобзаря: *А Україна! / А степи широкі! / Там повіє буйнесенький, / Як брат заговорить* [3, с. 64]; *Ще на Україні веселі / І вольнії пишались села / Тойді, як праведно жили / Старий козак і діток двоє...* [3, с. 223]. Ця номінація – важливий сегмент епічної оповіді, засіб історичної конкретики. Онім *Україна* як засіб вербалізації згаданого поняття може супроводжуватися низкою присвійних займенників (*своя, наша, мій*) для підсилення належності до «своїх», до кола найбільших цінностей: *Люблю, як щиру, вірну дружину, / Як безталанною своєю Вкраїну!* [3, с. 340]; *Я так її, я так люблю / Мою Україну убогу, / Що проклену*

святого Бога, / За неї душу погублю! [3, с. 336]; *І все з собою заберу, / Малого сліду не покину / **На нашій** славній **Україні**, / На нашій – не своїй землі* [3, с. 312]. Мовний світ Т. Шевченка засвідчує використання топоніма *Україна* з прикладкою *небога*, що конкретизується присвійним займенником жіночого роду: *Я всю мізерію оддав / **Моїй Україні-небозі**...* [3, с. 481]. Поет у своїх творах часто персоніфікує образ України, ототожнює її з рідною матір'ю: ***Україно, Україно!** / **Ненько моя, ненько!*** [3, с. 46]; *Привітай же, **моя ненько**, / **Моя Україно**, / **Моїх діток нерозумних**, / **Як свою дитину*** [3, с. 46]. Зауважимо, що лексема *Україна* вживається в прямому номінативному значенні. Цей номен виявлено в поетичних текстах письменника у формі звертання. Країна в художньому світі митця усвідомлюється як матір. Це, очевидно, дає змогу авторові підкреслити значимість простору рідної землі, вплинути на реципієнта емоційною наснаженістю.

У структурі поетичного континууму Т. Шевченка трапляються й гідроніми, які входять до номінативного поля «свій простір»: ***Широкий Дніпр** не гомонить: / Розбивши вітер чорні хмари / Ліг біля моря одпочить. / А з неба місяць так і сяє* [3, с. 16]; *Де милий ночує: чи в темному гаю, / Чи в **бистрім Дунаю** коня напова, / Чи, може, з другою, другу кохає, / Її, чорнобриву, уже забува?* [3, с. 16]; *Нема Богдана червонить / І **Жовті Води**, й **Рось зелену**. / Сумує **Корсунь** староденний: / Нема журбу з ким поділить* [3, с. 92]. Поряд із гідронімами засвідчено ад'єктиви (***широкий Дніпр**, **бистрий Дунай**, **Рось зелена***), уживання яких сприяє образності, наближенню мови поетичних творів до загальнорозмовного варіанта, а також створенню широкої епічної картини в художньому тексті.

Поняття «свій простір» в ідіостилі Кобзаря може виражати й лексема *хата*, яка відбиває явище, пов'язане з територією, що охоплює значну частину української землі: *Сем'я вечерея **коло хати**, / Вечірня зіронька встає* [3, с. 317]; *Село! Село! Веселі **хати!** / Веселі здалека палати, / Бодай ви терном поросли!* [3, с. 323]. Зауважимо, що у творах митця засвідчено використання просторового прийменника *коло* (*коло хати*) для підкреслення належності до

«своїх», тобто найбільших цінностей. Лексему *хата* у «Словнику мови творів Шевченка» подано зі значенням ‘житлове приміщення, домівка, господа’ [1, т. 2, с. 373]. «Словник української мови» засвідчує цей номен як полісемантичний: ‘сільський одноповерховий житловий будинок’, ‘внутрішнє житлове приміщення такого будинку’, ‘родина, люди, які живуть, перебувають в одному такому приміщенні’, ‘квартира, частина житлового будинку, що складається звичайно з однієї або кількох кімнат, кухні, передпокою тощо, з окремим ходом; кватира, помешкання, хата’ (останнє значення супроводжується ремаркою «розмовне слово») [1, т. 11, с. 29–30]. У художньому світі Т. Шевченка філософсько-естетичний потенціал образу хати окреслюється назвами *ослін* ‘переносна кімнатна лава для сидіння’ [2, т. 5, с. 771] та *покуть* ‘в українській селянській хаті – куток, розміщений по діагоналі від печі, та місце біля нього’ [2, т. 7, с. 57]: *В хаті, як у Раї!! / А я сижу на покуті, / Тільки поглядаю* [3, с. 187]; *Коло його стара мати / Сидить на ослоні, / За сльозами ледве-ледве / Вимовляє доні* [3, с. 30].

Свою поетичну реальність Т. Шевченко часто переносить у село, метафоричний архетип якого також позначений національним колоритом. Цей номен здебільшого має позитивне забарвлення: *І пустиню опанують / Веселії села* [3, с. 510]; *І я згадав своє село. / Кого я там, коли покинув?* [3, с. 316]; *От вертаюсь / В село до дівчини вночі – / Аж тільки мати на печі, / Та й та, сердешна, умирає* [3, с. 320]; *Село на нашій Україні – / Неначе писанка, село* [3, с. 322]. Назви ландшафту передбачають конкретну організацію контексту, інформують про візуальні картини, тло подій, створюючи детальні зорові образи. Автор мальовничо описує об’єкти, що розташовані біля будівлі. Це маніфестовано іменниками-апелативами: *Садок вишневий коло хати, / Хрущі над вишнями гудуть* [3, с. 316]; *Ставок, гребелька, і вітряк / З-за гаю крилами махає* [3, с. 462]; *Цвітуть сади, біліють хати, / А на горі стоять палати, / Неначе диво* [3, с. 322]; *Щоб лани широкополі, / І Дніпро, і кручі / Було видно, було чути, / Як реве ревучий* [3, с. 292]. У деяких випадках митець апелює до демінутивів (*гребелька, ставок, садок*).

Отже, поняття «свій простір» ілюструє мовомислення не лише Кобзаря, а й більшої частини українців того часу. Перспективу подальших досліджень убачаємо в описі вираження поняття «свій простір» у поетичному доробку майстрів слова початку ХХІ століття.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Словник мови Шевченка : у 2 т. / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні ; редкол. : В. С. Ващенко (відп. ред.) та ін. – К. : Наук. думка, 1964. – Т. 2. – 566 с.
2. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні ; редкол. : І. К. Білодід (гол.) та ін. – К. : Наук. думка, 1970–1980. – Т. 5. – 1974. – 840 с. ; Т. 7. – 1976. – 723 с. ; Т. 11. – 1980. – 699 с.
3. Шевченко Т. Г. Кобзар / Т. Г. Шевченко ; вступна стаття О. Гончара ; приміт. Л. Кодацької ; іл. худож. О. Данченка. – К. : Дніпро, 1984. – 606 с.

УДК 821.161.2-31Шкляр(043)

**Золотарьова К.**

Науковий керівник – доцент О. В. Євмененко,  
Маріупольський державний університет

#### **ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНИЙ ДИСКУРС ДОКУМЕНТАЛЬНОЇ ПОВІСТІ В. ШКЛЯРА «ЧОРНЕ СОНЦЕ»**

*У статті проаналізовано повість В. Шкляра «Чорне Сонце». Зосереджено увагу на достовірності фактичного матеріалу, що був використаний у творі, досліджено міфологічне підґрунтя повісті.*

*Ключові слова: документальна література, повість, АТО, міфологія.*



Починаючи з весни 2014 року в царині сучасної української літератури окреслюється нова тематична ніша, що пов'язана з темою АТО. На сьогодні це вже розлога різножанрова бібліотека, що охоплює сотні книжкових видань та тисячі публікацій у періодиці, збірках, Інтернеті. Одним із зразків української військової прози є повість В. Шкляра «Чорне Сонце». Загалом, творчості «батька українського бестселеру» наукові студії присвятили такі дослідники, як Я. Голобородько, Т. Гребенюк, Г. Кривопишина, З. Крутивус, С. Філоненко, Р. Харчук та ін. Якщо говорити про ступінь вивчення повісті «Чорне Сонце», то на сьогодні майже немає критичних статей, які б окреслювали особливості цього епічного твору, тому тема обраної роботи є актуальною.

Мета розвідки – окреслити прикметні ознаки документальної повісті В. Шкляра «Чорне Сонце».

У авторській інтерпретації повість має підзаголовок – «Дума про братів азовських». За словами самого автора, це твір насправді не про вузьколокальний конфлікт у межах Донбасу, а про російську-українську війну, що документально зафіксована бійцями добровольчого полку «Азов». Усі історії й персонажі в повісті мають прототипів, бо автор багато подорожував, бачив на власні очі фронтове життя. Позивні (Чек, Моцарт, Глядач, Руна, Хорват, Кузя, Сократ, Хома та ін.), що мали хлопці з полку «Азов», у творі не змінено, лише головного наратора перейменовано із «Художника» на «Маляра».

Повість фрагментарно зображує життя та побут Маляра та його побратимів (кохання між Маляром та його «Янголом», пригоди у Іловайську, життя військових на базі в Урзуфі, події в Маріуполі тощо). В. Шкляр чітко не визначає часовий проміжок: відсутність точності веде до абстрагування описуваних подій, відкриває простір для фантазії. Попри це, твір рясніє документальними фактами. Наприклад, оповідач детально змальовує базу в Урзуфі, де мешкає полк. Маляр зауважує, що «...26 травня ми, будучи ще чорними чоловічками, без особливих зусиль захопили маєток для власних потреб» [2]. Звернемо увагу, що така подія мала місце у перебігу АТО. У

новинах, соціальних мережах за 26 травня 2014 з'явилися дописи щодо успішної ліквідації небезпечного складу з великим арсеналом стрілецької зброї, де згодом оселилися азовці. У повісті згадується й маріупольська майстриня Ольга Черьомушкіна, яка прикрасила майже півтора метра метрів фасадної огорожі бази петриківським розписом.

Особливу увагу приділено таким локаціям як Іловайськ, Маріуполь, Широкино, Лебединське, Павлопіль, Гранітне тощо. Автор із неприхованим захопленням описує місто, яке стоїть на передовій, постійно обороняється та є осередком патріотизму, високої громадянської свідомості – Маріуполь. Маляр згадує день визволення міста: «Як зараз пам'ятаю той спекотний день 13 червня, асфальт плавився і грузнув під ногами, п'ятниця була, пекельна п'ятниця, а ще більше пам'ятаю ніч, коли ми перед наступом ночували в аеропорту» [2]. У згаданому уривку змальовано ніч із 13 на 14 червня, коли місто було звільнено від проросійських терористів. Крім того, у повісті зображено реальний факт, що пов'язаний із Донецьким академічним російським драматичним театром (Маляр довго міркував над тим, чому театр, який розташовується у Маріуполі, має назву Донецького академічного). Дещо в сатиричному плані перед нами постає образ директора театру, Чекаленка Григорія Олександровича. Його мова рясніє русизмами, він зауважує, що Маріуполь – це «російськомовне місто» [2]. Маляр обурюється тим, що у населеному пункті, яке «розмовляє південно-східним наріччям української мови» [2], немає вистав державною мовою. Можливо, Маріуполь може завдячувати бійцям полку «Азов» за появу україномовної п'єси «Шельменко денщик» у репертуарі театру. До речі, прем'єра вистави відбулась 23 травня 2015 року, як і засвідчено в повісті.

Оповідач побіжно згадує протести у 2012 році проти дискримінаційного мовного закону (закон набув чинності 10 серпня 2014 року та встановлював, що державною мовою України є українська, проте істотно розширено використання регіональних мов; закон зобов'язує громадян розвивати та популяризувати регіональну мову); «ленінопад» у містах країни та й

безпосередньо сам Євромайдан. Автор настільки точно та лаконічно передає думки та почуття головного героя щодо подій у Україні, що віриш та осмислюєш кожне слово.

Незважаючи на те, що думки головного наратора сповнені суб'єктивізмом, автор показує бійців у межових ситуаціях, у яких азовці позбулися такого почуття як «страх», вони присвятили себе служінню українському народу та виконують свій громадянський борг: «Ми завжди готові до неї, до смерті, ми перемогли страх ще на Майдані, коли пішли на кулі з дерев'яними щитами, коли поруч падали мертві друзі, а ми йшли і йшли до останнього, а потім кожен, хто вижив, сказав собі: «Мене вже немає, я вбитий, але Бог ще відвів мені час для війни, тому не треба нічого боятися – коли я впаду, то повернуся туди, звідки прийшов. От і все» [2].

Попри те, що твір засновано на реальних подіях, проблема використання факту, документа й співвідношення їх із домислом є центральною для визначення специфіки сучасного документального письма. Як зауважує дослідниця документальної літератури Ірина Савенко, художність в документальній літературі постає в дещо інакшому значенні. Художність – це майстерність письменника в komponуванні документального матеріалу, у побудові композиції й розташуванні фактичних подробиць, переосмисленні й трансформації подій і епізодів тощо. Художність не заважає збереженню «правди життя» [1]. Повість «Чорне Сонце» В. Шкляра, безперечно, документальна, автор настільки переосмислив матеріал наданий бійцями полку «Азов», що твір вирізняється своєю естетичною цінністю та ідейною навантаженістю. Водночас письменник вводить у повість любовну лінію між Ангеліною та Маляром. Ми не можемо стверджувати, що цей факт є реальним, але «кохання під час холери» робить твір чуттєвим та дещо сентиментальним. Автор вплітає у художню канву твору власне міфологічне обрамлення. Зокрема, назва «Чорне Сонце» безпосередньо пов'язана з емблемою, що є на руках бійців полку «Азов». Письменник наголошував, що він має закодований зміст, пов'язаний із так званім покликком крові. За однією версією, Чорне

Сонце – це сакральний солярний символ, який означає процес знищення всього ворожого, старого та силу і волю до оновлення і переродження. Крім того, у повісті зустрічаємо образ скіфської баби, яка виступає берегинею та захисницею. Оповідач ніби закохався у її красу та жіночність: «Вона стояла серед розбомбленого подвір'я гола-голісінька – сама богиня Лада – і всією собою кликала мене до себе. Не можна сказати, що вона аж так уже сяяла вродою – мала трохи обвислі груди, руки тримала складені внизу живота, ніби насамперед хотіла захистити своє лоно, – але її обличчя було загадковішим за усмішку Мони Лізи» [2]. Згодом ми дізнаємося, що ця закам'яніла на віки фігура врятувала головного наратора від ворожих осколків.

Отже, повість В. Шкляра «Чорне Сонце» – яскравий зразок сучасної документальної прози. У художню канву твору автор майстерно ввів прототипи, реальні локації та історичні факти, спогади бійців. Попри це, повість вражає своїм емоційним навантаженням та міфологічним обрамленням. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у детальному описі міфологічних елементів, образів-символів та ступеню авторського домислу в повісті.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Савенко І. Основні проблеми документального письма в контексті літературознавчого дискурсу межі століть [Електронний ресурс] / Ірина Савенко. – Режим доступу : <http://litmisto.org.ua/?p=19050>.
2. Шкляр В. Чорне Сонце [Електронний ресурс] / Василь Шкляр. – Режим доступу : <http://bukva.mobi/vasil-shklyar-chorne-sonce.html>.

**Зубкова І.**

Науковий керівник – доцент Т.В.Громко,  
Центральноукраїнський державний  
педагогічний університет ім.Володимира Винниченка

## **ТВАРИННИЦЬКА ЛЕКСИКА (ДИКІ ЗВІРІ) НА МАТЕРІАЛІ ГОВІРОК КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

*У статті досліджуються морфемні, лексико-семантичні особливості та словотвірна будова тваринницької лексики (дикі звірі) в говірках сучасної Кіровоградщини.*

Ключові слова: *діалектна лексика, тваринницька лексика (дикі звірі), семантика, говірка*

Найменування тварин становлять розгалужений шар лексики, який неодноразово був предметом лінгвістичного аналізу в східнослов'янській лексикології. Лексику живої природи описували українські та зарубіжні лексикологи на матеріалі літературної мови та окремих діалектів.

Першим зібрав і упорядкував народні назви тварин І. Г. Верхратський у шести випусках словника “Початки до уложення номенклятури и терминології природописної, народнєї” [2]. Зазначимо, що серед усіх зон українського діалектного континууму найповніше проаналізована мисливська лексика з території Західного Полісся завдяки працям Г. Л. Аркушина [1]. У контексті вивчення тваринницької лексики деякі назви диких тварин описує Н. П. Шеремета на основі говірок південноволинсько-подільського порубіжжя [5]. О. П. Карабута досліджувала лексико-семантичну і словотвірну структуру назв ссавців сучасної української мови [4].

Однак тематична група лексики (ТГЛ) «Тваринний світ», зокрема лексико-семантична група «Дикі звірі» не була предметом дослідження в усіх центральноукраїнських говірках. Цей компонент словникового запасу загальнонародної мови ще чекає своїх дослідників.

Нами досліджено джерела формування тваринницької лексики, проведено аналіз назв диких звірів, які поширені на території регіону у спеціальній літературі: зоологічних оглядах, тлумачних словниках, «Червоній книзі Кіровоградщини» мовознавчих працях. У ході проведення дослідження було опитано 40 мешканців міста Кропивницького та області.

При виконанні завдань роботи було використано методичні рекомендації щодо дослідження місцевої діалектної лексики Т.В. Громко [3].

Було встановлено, що тваринницька лексика (дикі звірі) належить до найдавніших шарів лексики української мови. Це насамперед пов'язано зі способом життя й господарювання наших предків, адже полювання були одним з основних видів промислів українців. Різноманітні ознаки, якості і властивості тварин були невичерпним джерелом для їх номінації. Зрозуміло, що будь-яка тварина, маючи кілька виразних ознак (зовнішніх, внутрішніх чи функціональних), кожна з яких могла стати підґрунтям її назви, могла мати (і часто мала) не одну, а дві й більше назв на досить невеликій території.

Наявність паралельних найменувань у тваринницькій лексиці свідчить про те, що в ній процес витворення системи ще не завершений, і тому ця система і на сьогодні є незамкненою, до неї можуть входити все нові і нові лексеми. Усі лексеми, що означають найменування тварин, структурно поділяються на такі типи: прості слова, складні слова і словосполучення.

Значна частина назв тварин є давніми непохідними утвореннями і з погляду сучасної української мови не підлягають поясненню. Їх значення можуть трактувати лише етимологічні словники.

Дослідження виявило, що на всій території області здебільшого поширені літературні терміни. В окремих випадках традиційні терміни зовсім невідомі діалектоносіям. Більшість літературних назв, мають по декілька фонетичних,

морфологічних або акцентуаційних варіантів: *вовчуха, вовчиц'а, зайац, зайіц', вовчєн'а, вовчин'а, вовчонок, вовчєн'а*.

Основу розглянутої народної тваринницької лексики (дикі звірі) становлять слова: *хиждки, дикі тварини, звірі, ссавці, лісні звірі, стайні звірі, мл'єкоп'ятайущийє, звірі, хиждки, тварини, м'ясоїдні, дика фауна*.

Диференційні ознаки диких звірів зазвичай передаються описовим словосполученням на зразок «прикметник + іменник». Диференційні ознаки «стать», «вік» тісно переплітаються. У назвах дорослих тварин сема «стать» виявляється найчіткіше. Сема «вік» у назвах диких тварин чітко проявляється тоді, коли корелятами є семи «маля» і «доросла особина».

Значною мірою назви представлені русизмами, які найчастіше вживають паралельно з українськими відповідниками: *волчица – вовчиц'а, мл'єкоп'ятайущийєс'а – ссавці, крот – кр'іт, б'єлка – б'їлка*.

За належністю до певної термінології та сфери вживання серед розглянутих одиниць можна виділити: 1) загальноновживані, з-поміж яких: а) такі, що зберігають літературне значення: *вовк, лисец'а, кр'іт, б'їлка*; б) такі, що відрізняються від літературного значення повністю або частково: *вод'а/на /криса, дика свин'а, вєпр*; 2) власне-місцеві лексеми: *кбсой, огн'ова, патрикей, сон'а, мат'орий, злод'єй, йарий, хдз'айка, скакунец'а, ствол, шахт'ор, л'ошка*.

Вживаються асоціативні назви для маловідомих видів. Прикладами є: «бобер» = *нутр'їя*, «тхір» = *перєгузн'а (або перев'язка)*, «дика коза» = *сарна (або козул'а)* та ін.

Аналіз тваринницької лексики (дикі звірі) на прикладі говірок регіону засвідчив, що найпродуктивнішим способом словотворення є суфіксація. Суфікси часто є засобом вираження величини, розміру тварини: *білочка, йїждчок, зайчик, мише'н'а*.

Функціонально активним є суфікс *-очк-*, для номінації семи маля найбільш продуктивними виявилися суфікси *-ат-*, *-ят-*.

У творенні назв чоловічого роду поширеним є суфікс *-ак-*, який поєднується з іменниковими і прикметниковими основами: *йі́жак*, *мі́шак*, *бі́л'ак*, *ру́сак*, *слі́пак*, *хі́жак*. Серед суфіксальних найменувань чоловічого роду зафіксовані лексеми із суфіксами *-ук-*: *зай́чук*, *-юк -*: *па́ц'ук*. У словотворчій структурі аналізованих назв поширений також суфікс *-ець-*. Шляхом додавання цього суфікса до іменникових основ утворилися назви, твірною основою яких вказує на особливість тварини: *йі́жатець*, *сліп'ець*.

У деяких назвах диких звірів зустрічається складний суфікс *-атник-*: *зай́чатник*. Численними прикладами засвідчені найменування з суфіксом *-ун-*: *вов́кун*, *гри́зун*, *лі́сун*, *ло́сун'*, *ска́кун*. Чимало найменувань диких звірів утворено за допомогою непродуктивних суфіксів від іменних основ: *-ань-вухан'*, *-ич-* *йі́жачич*, *-ок-* *баба́чок*.

Найбільш продуктивним суфіксом, за допомогою якого утворилися назви жіночого роду, є загальнослов'янський суфікс *-к-(а)*. Найменування диких тварин утворюються як від іменникової основи *лі́ска*, так і прикметникової *шведка*, рідше від дієслівної *перев'язка*.

Великою продуктивністю серед лексем жіночого роду відзначається суфікс *-иц-(я)*, що поєднується з іменниковими основами *бі́лиця́*, *бобри́ця*, *вовчи́ця*, *зайчи́ця*, *йі́жиця́*, *ку́ниця́*, *лі́сиця́*, *ло́сиця́*, *оле́ниця́*.

Паралельно моделі з суфіксом *-иц-(я)*, яка означає тварин жіночого роду, функціонує модель із суфіксом *-их-(а)*. Утворені вони від повних основ іменників чоловічого роду: *бобри́ха*, *зайчи́ха*, *йі́жа́чиха*, *лі́си́ха*. Для лексем з суфіксом *-ин-(а)* характерне значення одиничності: *зві́рина*, *тва́рина*, *ло́сина*.

Незначну кількість складають лексеми з суфіксами *-ух-(а)*, *-ул-(я)*. У назвах диких звірів ці суфікси приєднуються до іменникових основ: *ко́зул'а*, *ко́сул'а*.



Префіксально-суфіксальні найменування оформляються префіксами *не-*, *під-* та нульовим суфіксом і формантом *-ок-* і утворюють назви від іменних основ – *'нетел'*, *'підлісок'*, *'підсвинок'*.

Частина назв утворена складанням основ: звіриницька ферма – *звіро'ферма*, кормові віники – *кормо'віники*, зернові снопики – *зерно'снопики*.

Дослідження номінаційних процесів у тваринницькій лексиці (дикі звірі) говірок, які поширені на території Кіровоградщини дає можливість говорити не лише про багатство її лексичного складу, а й про відкритість і водночас стабільність говіркової системи назв диких тварин. В останні десятиріччя тваринницька лексика (дикі звірі) зазнає відчутних змін, зумовлених різними чинниками: розвиток суспільства, міграційні процеси, старіння носіїв говірок, екологічний стан.

З посиленням входження літературної української мови в усі сфери життя, з розвитком сприятливих суспільно-економічних та культурних умов, з помітним впливом преси, художньої літератури, радіо, телебачення, діалекти зазнають значної деформації, поступово наближаючись до літературної мови.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок: у 2 т. / Г. Л. Аркушин. – Луцьк: Вежа, 2000. – Т. 1. – 354 с.; Т. 2. – 458 с.
2. Верхратський І. Початки до уложення номенклатури і термінології природописної, народної, в. 1 – 6. Л., 1864 – С.79.
3. Громко Т. В. Інноваційні підходи до дослідження місцевої діалектної лексики в школі / Т. В. Громко // Наукові записки. Вип. 151. – Серія: Філологічні науки . – Кропивницький: РВВ ЦУДПУ ім. В. Винниченка, 2017. – С. 154 – 168.
4. Карабута О. П. Морфемна будова зооназв / О. П. Карабута // Південний архів : зб. наук. праць: філол. науки. – 2003. – № 20. – С. 119–124.

5. Шеремета Н. П. Південноволинсько-подільське діалектне порубіжжя (за матеріалами тваринницької лексики) : автореф. дис. ... канд. філол. наук / Н. П. Шеремета. – К., 2000. – 19 с.

УДК 81'276.6:355

**Іщенко М.**

Науковий керівник – доцент І.В.Гайдаєнко,  
Херсонський державний університет

## **ВЕРБАЛІЗОВАНІ ЗАСОБИ ПОЗНАЧЕННЯ ЕМОЦІЙ У РОМАНІ П.ЗАГРЕБЕЛЬНОГО «ЄВПРАКСІЯ»**

*У статті досліджено мовні засоби на позначення емоцій, що функціонують у романі П.Загребельного «Євпраксія», зокрема подано класифікацію та аналіз емоційної лексики.*

*Ключові слова: проблема «емоцій в мові», емоційна лексика, мовні засоби.*

В останнє десятиліття з боку лінгвістів спостерігається посилена увага до лексики на позначення емоційного стану людини, мовна реалізація якого ще не повністю досліджена як в теорії комунікації, так і в теорії тексту. Однак, сьогодні у межах особливої гуманістичної парадигми з'явився напрям, що активно розробляє проблематику «емоцій у мові». Як наслідок, у «лінгвістиці емоцій» одним із пріоритетних напрямів постало вивчення текстів, що виражають світ емоцій, зокрема тих засобів, за допомогою яких письменник виражає своє ставлення до тих чи інших людей, явищ, фактів, передає свої почуття, емоції.

Проблеми зв'язку мови та емоцій завжди цікавили дослідників різних поколінь, а тому існує надзвичайно велика кількість праць, присвячених психолінгвістиці, зокрема розгляду питань вираження емоцій у мові. Лінгвісти,

Є. Ковалевська [2], М. Красавський [3], В. Шаховський [4] та інші вивчали мовні засоби на позначення емоцій, їх особливості та функціонування.

Метою нашої статті є з'ясувати лінгвостилістичні функції мовних одиниць на позначення емоцій у романі П. Загребельного «Євпраксія».

У лінгвістичних дослідженнях не вирішеним залишається питання щодо складу емоційної лексики. Дехто з лінгвістів вважає, що не варто відносити до емоційної лексики мовні одиниці, які виражають емоції та почуття. Інші мовознавці висловлюють протилежну думку.

Особливий інтерес викликає класифікація емоційної лексики Є. Ковалевської, яка, поділяючи мовні одиниці на класи, враховує принцип експресивності значення. Згідно з класифікацією вченої, емоційна лексика включає:

- слова з емоційно-понятійним змістом;
- з емоційно-оцінним компонентом;
- емоційно-експресивну лексику з компонентом «інтенсивність»;
- слова з експресивно-стилістичним значенням [2, с. 460].

Досліджуючи слова на позначення емоцій у романі П. Загребельного «Євпраксія», ми спиралися на вищезгадану класифікацію Є. Ковалевської.

Слова з емоційно-понятійним змістом виділяють залежно від співвідношення понятійного та емоційного в слові, вони передають емоційний стан у широкому значенні. До того ж, їх можна поділити на слова, які позначають позитивні та негативні емоції. Таких назв у тексті твору досить багато, серед них превалюють назви, що представляють негативні емоції, вони представлені у творі широко, найчастотніше і передаються через переживання головної героїні. Наприклад, *безнадія, розпач у душі, непевність і невідомість*: «...і світ для нього поймався слізьми й безнадією; усі, хто оточував дівчинку, були безмірно старі, весь світ мовби постарів, а попереду теж могли ждати її лиш старощі й безнадія» [1, с. 23].

Наступний клас слів – емоційно-оцінна лексика, у основу якої покладено позитивну або негативну оцінку оточення, людей тощо. Наприклад,

словосполучення *нещасна дівчина, сором'язливий Рудигер, недоречний і безглуздий маркграф, ласкаві чеберяйчики* вжиті для відтворення певних вражень. У фразях *безнадійна, безкінечна, німа дорога, похмура замкова зала* з метою змалювання образів автор використовує персоніфікацію.

Протиставлення слів з позитивним та негативним значенням є частотним у творах митця. У досліджуваному романі словосполучення *зіщулена і перестрашена дівчинка* письменник уживає в антонімічному порівнянні з *довготелесим барониськом*. Таким чином, ці вирази набувають більшої емоційної забарвленості: «... *знахабнілий Рудигер захотів повалятися на князівських перинах... зіщулена й перестрашена дванадцятилітня золотоволоса дівчинка... і довготелесий барониськом, з нахабним усміхом на ще молодій, але вже достоту заматерілій мармизі*» [1, с. 25].

Образ Євпраксії митець характеризує з різних боків, послуговуючись словами *безсила, змучена, спустошена, безпорадна, вичерпана* – це назви-синоніми, що мають однакове значення, але автор уживає їх поряд для того, щоб описати скрутне становище дівчини.

У творі наявні компаративні словосполучення: *германська грубість – руська лагідність*, що можуть слугувати індикатором однієї з провідних проблем роману, адже вони стосуються не лише окремих персонажів, а й широкого суспільного загалу.

Третій клас лексики – емоційно-експресивна з компонентом «інтенсивність», що означає підсилення. Більшість слів, які ми визначили, є поєднанням іменників з прикметниками та дієслів з іншими частинами мови. Емоційний стан Євпраксії, змальований у романі, дуже напружений і представлений виразами *билася в княжому повозі, кричала, шматувала одяг*. Остання група досліджених лексем – слова з експресивно-стилістичним значенням. Слова, що належать до стилістично забарвленої лексики, характеризуються, насамперед, наявністю чи відсутністю додаткового конотативного значення, тобто певних емоційних відтінків.

Більшість слів, навіть стилістично забарвлених, сприймається без будь-яких емоцій. Це експресивно нейтральна лексика. Сюди належать слова, що позначають різні абстрактні поняття (*буття, недоторканність, розкіш, істина*), історизми (*князь, дружина, княжна, маркграф, рицар*).

Окрім того, у творі наявна низка лексем, що надають висловлюванню емоційного забарвлення, містять стилістично-оцінний відтінок. Це експресивно забарвлена лексика, що, у свій час, поділяється на слова високого та низького стилю.

Лексика високого стилю:

- 1) книжна піднесена (*вельможність, бентежність, торжество, благородство, учтування*). Ці слова підсилюють враження читача від оточення та подій, що відбуваються. Наприклад: «... і тоді вперше згадала вона про свою вельможність і в першому нападі шалу закричала...» [1, с. 7].
- 2) поетична (*чорноліс, хмари куряви, безмежжя піднебесь, круглооко дивилась, легенька, мов хмаринка*). Автор використовує таку лексику для поетизації навколишнього світу та образів самих героїв, через що виникають піднесені емоції з семантикою щастя. Наприклад: «Усе потонуло в хмарах куряви, світ зник з-перед очей нещасної дівчини...» [1, с. 7].

Лексика низького стилю:

- 1) розмовно-побутова (*пиндючився, скособочився, шугали, розплямкано вигукував, варнякали, запихаються*). Дії героїв відразу набувають негативного значення, виникають емоції, що відтворено таким прикладом: «Саксонці, знай, обпивалися й об'їдалися, допізна сиділи коло вогнищ, варнякали всіляку гидоту, реготали від соромітницьких розповідей...» [1, с. 24].
- 2) просторічна (*очиська, губенята, мармиза, морди*). Подібну лексику П. Загребельний використовує для зовнішньої характеристики персонажів. Вона викликає невдоволення, або для зосередження на

певній частині тіла й викликає емоції у читача: «... і довготелесий баронисько, закутий у залізо, в грубих чоботях, з нахабним усміхом на ще молодій, але вже достоту заматерілій мармизі» [1, с. 25].

- 3) лайлива (*свині недовірливі, недопес, собака слов'янська, собачі свині, свинячі собаки*). Використовується для порівняння людських якостей із тваринними, що викликає огиду до героїв, які вимовляють подібні слова. Наприклад: «*Недопес, – подумав абат Бодо, – чистісінський тобі недопес*» [1, с. 44].

Виділивши у романі лексеми на позначення емоцій та скласифікувавши їх відповідно до семантичного навантаження, можемо відзначити, що Павло Загребельний майстерно використовує таку лексику для надання широких характеристик персонажів та їх дій, а також для підсилення емоційної напруги з боку читача, що змушує його прожити прочитане разом із героями від першої і до останньої сторінки твору.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Загребельний П. А. Євпраксія: роман / Павло Архипович Загребельний. – Київ: Дніпро, 1987. – 319 с.
2. Ковалевская Е. Г. Избранное. 1963–1999 / Под ред. д-ра филол. наук проф. К. Э. Штайн / Евгения Григорьевна Ковалевская –Санкт-Петербург. – Ставрополь: СГУ, 2012. – 687 с.
3. Красавский Н. А. Эмоциональные концепты в немецкой и русской лингвокультурах / Николай Алексеевич Красавский. – Волгоград: Перемена, 2001. – 495 с.
4. Шаховский В. И. Лингвистическая теория эмоций: монография / Виктор Иванович Шаховский. – Москва: Гнозис, 2008. – 416 с.

**Калпакчі Є.**

Науковий керівник – доцент Н. М. Хрустик  
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

## **АКТИВНІ ПРОЦЕСИ СЛОВОТВОРЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: АБРЕВІАЦІЯ**

*У статті на матеріалі мови ЗМІ досліджуються активні дериваційні процеси в сучасній українській мові. Розглядається питання творення абревіатур. Наголошено, що абревіатури завдяки особливостям своєї словотвірної структури здатні оперативно й адекватно номінувати нові суспільні явища та процеси.*

Ключові слова: *ЗМІ, активні процеси словотворення, абревіація, абревіатура.*

До активних дериваційних процесів у сучасній українській мові належить продукування слів абревіатурним способом словотворення. Вивченню цієї проблематики присвячені праці Н. Клименко, Є. Карпіловської, К. Городенської, Л. Кислюк, А. Нелюби, О. Стишова та інших мовознавців.

Мета статті – дослідження активізації абревіатурного способу словотворення як однієї із особливостей розвитку сучасного дериваційного процесу в українській мові.

Об'єкт вивчення – сучасний процес словотворення в українській мові. Предмет нашого спостереження – висока активність творення абревіатур як важлива ознака дериваційного процесу. Фактичний матеріал дослідження становить 365 лексем, утворених шляхом абревіації. Джерельною базою вивчення послуговувала мова ЗМІ [5 – 7].

Перед собою ставимо завдання: визначити змістове наповнення абревіатур та сфери їх функціонування; довести, що творення абревіатур є

важливою ознакою сучасного дериваційного процесу в українській мові; з'ясувати, якими причинами зумовлена висока продуктивність творення слів аббревіатурним способом.

Абревіація – один із наймолодших способів словотворення, різновид складання, при якому слова утворюються поєднанням усічених частин слів або ж усічених частин та цілих слів, що становлять собою лексикалізоване словосполучення. Це самостійні слова принципово нової структури, що утворюють особливу підсистему словотвірної системи української мови.

Абревіатурні скорочення можуть використовуватися в абсолютно різних дискурсах різноманітними соціальними прошарками, що надає цьому способу словотворення універсальності.

Помічено, що інтенсивне використання аббревіатур зумовлене передусім екстралінгвальними (позамовними) чинниками, зокрема так званою перебудовою в колишньому СРСР, здобуттям Україною незалежності, пожвавленням зв'язків зі світовою спільнотою, глобальними змінами в її розвитку та багатьма іншими причинами. У зв'язку з цим у сучасній мові діють й інтралінгвальні чинники, найголовнішим з яких виступає закон економії мовної енергії, мовних засобів. Він тісно взаємодіє також із ще одним важливим внутрішньомовним чинником, що притаманний мові ЗМІ і має власне прагматичний характер, – ощадливим використанням газетної і журнальної площі й ефірного часу [3, с. 34].

Широке використання і поширення аббревіатур на сучасному етапі розвитку суспільства є наслідком економії мовних засобів і мовних зусиль, що зумовлено потребами людського мислення та спілкування. Абревіація скорочує матеріальну оболонку комунікативних одиниць, збільшуючи тим самим швидкість надходження інформації, виступає засобом концентрації інформації. Завдяки аббревіатурам скорочується обсяг друкованого тексту та ефірного часу.

Об'єктом нашого зацікавлення є мова ЗМІ. Абревіатури публіцистичного стилю називають соціальними. Вони наявні в заголовках, рубриках, підписах, але більшою мірою – в текстах. Серед них є загальноновживані слова, що нині



перебувають в активі української лексики, а є й ті, що ще не ввійшли в літературне мовлення (перебувають на периферії).

За змістовим наповненням ці слова поділяються на такі групи: назви державних, партійних, громадських, профспілкових та інших установ, організацій як в Україні, так і в інших державах, назви міжнародних організацій (*ЄІС – Європейський інвестиційний банк, МПА – Міжпарламентна асамблея, РНБОУ – Рада національної безпеки і оборони України*); назви підприємств, навчальних, освітніх, наукових закладів та установ (*НУБіП – Національний університет біоресурсів і природокористування, УЦОЯО – Український центр оцінювання якості освіти*); назви держав та адміністративно-територіальних одиниць (*Бенілюкс – Бельгія, Нідерланди, Люксембург, так звані ОРДЛО – окремі райони Донецької і Луганської області*); назви осіб за родом діяльності, збірні найменування осіб (*нардеп – народний депутат, ЛГБТ – лесбіянки, геї, бісексуали, трангендери*); назви різних технічних винаходів та пристроїв (*АПО – апарат повільного охолодження, БМП – бойова машина піхоти*); назви документів, законодавчих і судових актів (*КК – Кримінальний Кодекс, КПК – Кримінально-процесуальний кодекс*). Найбільш чисельною групою аббревіатур є назви державних, партійних, громадських, профспілкових та інших установ. Це пояснюється тим, що з відновленням незалежності України виникло багато нових партій, громадсько-політичних організацій. Ознакою євроінтеграційних процесів в Україні є поява великої кількості скорочень із компонентом *євро*: *євродама, євродепутат, євроінтеграція, єврооптиміст, європарламент, європесиміст, євроринок, євроспільнота* тощо.

Абревіатури функціонують у багатьох сферах сучасного життя: суспільно-політичній, фінансово-економічній, військово-технічній, науково-освітній, спортивній та церковній.

Внаслідок активних міжмовних контактів відбувається проникнення до словникового складу української мови іншомовних слів, серед яких і складноскорочені слова, що дали поштовх до утворення відаббревіатурних похідних. На сучасному етапі розвитку української мови абсолютним лідером

серед «постачальників» іншомовних слів, зокрема великої кількості складноскорочених, є англійська мова, яка має статус міжнародної. Напр., *VIP (Very Important Person)* – з англ. *дуже важлива персона*, *PR (public relations)* – з англ. *зв'язки з громадськістю*, *IT (Information Technology)* – з англ. *інформаційні технології тощо*.

Популяризація абрєвіатурних запозичень дає підстави говорити про певну тенденцію розвитку в сучасній українській мові.

Словотвір як один із найбільш динамічних рівнів мови реагує на зміни, які відбуваються в суспільстві. Найбільш яскраво це виявилось в періоди радикальних змін державного, соціального, економічного устроїв.

Мова ЗМІ, які є авторитетним джерелом інформації для більшості людей, здатна впливати на динаміку мовного розвитку.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Клименко Н. Ф. Словотвірна структура і семантика складних слів у сучасній українській мові / Н. Ф. Клименко. – К. : Наук. думка, 1984. – 251 с.
2. Нелюба А. Від графічної економії до нових словотворчих засобів і основ (складання скорочених основ і його наслідки в словотвірній номінації) / А. Нелюба // Вісник Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника. Філологія. – Івано-Франківськ : Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2007. – Вип. XV – XVIII. – С. 222 – 226.
3. Стишов О. А. Нові абрєвіатури в мові мас-медіа кінця ХХ століття / О. А. Стишов // Мовознавство. – 2001. – № 1. – С. 33 – 40.
4. Хрустик Н. М. Сучасна українська мова. Морфеміка. Словотвір : підручник / Н. М. Хрустик. – Одеса : Фенікс, 2015. – 270 с.

#### Джерела

5. Освіта України. – 2015.
6. ТСН. Канал «1+1»
7. Урядовий кур'єр. – 2015. – 2017.

**Катранич Т.**

Науковий керівник – доцент Ю.Р.Курилова

Запорізький національний університет

**ЗАСОБИ МОДЕЛЮВАННЯ ОБРАЗУ ВІЛЬГЕЛЬМА ФОН ГАБСБУРГА  
В РОМАНІ НАТАЛКИ СНЯДАНКО «ОХАЙНІ ПРОПИСИ ЕРЦГЕРЦОГА  
ВІЛЬГЕЛЬМА»**

*У статті досліджуються засоби моделювання образу головного героя твору «Охайні прописи ерцгерцога Вільгельма». У центрі роману Н.Сняданко зображується одна з найекстравагантніших постатей імператорської родини Габсбургів – Вільгельм Франц фон Габсбург-Лотрінген, український військовий діяч, політик, дипломат, поет, полковник Легіону Українських Січових Стрільців.*

*Ключові слова: засоби моделювання образу, ідентичність, альтернатива, гендер, фемінність.*

Стаття присвячена дослідженню засобів моделювання образу головного героя роману Наталки Сняданко «Охайні прописи ерцгерцога Вільгельма». Процес дослідження засобів моделювання образу актуалізує широке коло філософських, історичних і методологічних проблем. Варто визнати, що у вітчизняному літературознавстві відсутні дослідження роману Н.Сняданко «Охайні прописи ерцгерцога Вільгельма», а саме образу Вільгельма фон Габсбурга. Саме тому можна визначити завдання статті: аналіз портретної характеристики героя, його ідентичності та авторської позиції.

Творчість Н. Сняданко є вагомим внеском у сучасну українську літературу, її твори виходили окремими книгами у Польщі, Росії, Німеччині. Також Н.Сняданко перекладає з польської, німецької, російської мов, а саме:

твори Франца Кафки «Замок», Фрідріха Дюрренматта «Суддя і його кат» («Грек шукає грекиню», «Аварія», «Обіцянка», «Підозра», «Суддя і його кат», 2007), Юдіт Герман «Нічого, крім привидів», Крістіана Тільманна «Суперники. Близнюки рідко грають поодиноці», «Який промах», Неле Моост, Керстін Фьолькер «Моллі Махлюй. Ти зможеш, маленька чарівнице!», Моллі Махлюй. Маленька чарівниця. Тільки не зрада!», «Моллі Махлюй. Маленька чарівниця зовсім велика», «Щасливої подорожі, маленька чарівниця», Гюнтера Грасса «Кіт і миша».

У 2017 році у творчому доробку письменниці з'являється її нове творіння – роман «Охайні прописи ерцгерцога Вільгельма», який вона писала три роки, адже, як відомо, Вільгельм фон Габсбург мав цікаву біографію та навіть воював в лавах Січових Стрільців.

Про неординарну постать Вільгельма фон Габсбурга писали також й інші дослідники, серед яких: Т.Снайдер, Т.Осташко, Ю.Терещенко. Саме на основі цих досліджень був написаний роман. Після прочитання монографії Тімоті Снайдера, Наталка була вражена його біографією і була здивована, чому в Україні про нього ще нічого написано: *«Це ж неймовірно цікавий персонаж»*[1].

Для творчості Наталки Сняданко характерні лінійні форми оповіді, порушення гендерних питань та висвітлення їх у творах, широкий спектр засобів іронії, якими авторка вдало апелює у своїх творах.

Центральний образ роману – ерцгерцог Вільгельм. Вільгельм фон Габсбург був реальною історичною особою, яка вважала себе українцем, хоч мала австрійське походження.

Перш за все письменницю цікавлять саме деталі його біографії, розписані досить детально. М.Максименко у своєму дослідженні звертає увагу саме на цю особливість творчості Наталки: *«Коли вона зосереджує погляд на персонажеві, то її насамперед цікавлять його передісторії, виписані настільки деталізовано, що стає зрозуміло: для Наталки Сняданко є набагато насиченішими, інформативними, ніж виклад основних подій»* [4,с.4].

Н.Сняданко досить детально описує дитинство Вільгельма, а саме: спілкування Вільгельма з сестрою, його подорожі до Велічки та Ворохти, навіть детально (по годинах) описує розпорядок дня родини Габсбургів.

Одним із основних засобів характеристики Вільгельма є його мова. Авторка намагається відтворити справжню мову Вільгельма, це вдається їй завдяки уривкам листів, які Вільгельм писав другові Іванові, з яким вони були спільні щодо своїх поглядів щодо незалежності України: *«Любий друже, наші справи йдуть непогано, тому ми повинні ще дужче боротися, й у цьому нас ніщо не зупинить. Буду керувати цією боротьбою, до кінця боротися за мою Батьківщину та за мій хоробрий народ.»* [3, с.327]. Саме в цих листах його мова насичена пафосом героїзму.

Вільгельм фон Габсбург був патріотом України, відстоював її незалежність, брав участь у переговорах з Карлом I щодо того, щоб покращити політичну ситуацію в Україні: *«Я здоровий, пробуваю ще на позиції з моїми уукраїнцями»* [3, с.335]. Отже, можна сказати, що Вільгельм не відокремлював себе, не вважав себе вищим за своїх побратимів, хоча й був представником знаменитого роду Габсбургів.

Авторська характеристика образу Вільгельма ґрунтується на дослідженнях життєпису Вільгельма вітчизняними істориками і також на особистих записах князя, які він диктував Осипові Назаруку.

Цей роман є виключення зі звичайних автобіографічних творів, адже в ньому письменниця, так би мовити, продовжує життя головного герою, адже насправді життя легендарного князя обривається 18 серпня 1948 року: *«18 серпня 1948 року, після трьохсот п'ятдесяти семи днів у советському ув'язненні, Вільгельм помер від туберкульозу»* [2, с.250]. Саме завдяки впровадженню альтернативної історії, яка відображається у введенні додаткових персонажів, які не були реальними історичними особами та не мали жодного відношення до Вільгельма, авторка зображує стародавній та сучасний Львів та відтворює своє ставлення до героя. У сучасному Львові Вільгельм не помирає,

а одружується, виховує доньку та онука, а помирає в 1985 році: *«Дідусь Вільгельм помер 10 лютого 1985 року в поважному 90 – літньому віці»*[3,с.308].

Також ще одним засобом моделювання образу Вільгельма є опис зовнішності, який досить виразний: *«На тлі Карла Вільгельм виглядав дуже вирашно. Високий, із ефектно зачесаним назад білявим волоссям і з еротичною ямкою на підборідді, стрункий, в ореолі військової слави, вбраний у вишиванку...»* [3,с.310].

У своєму творі Наталка Сняданко порушує проблему ідентичності особистості, що додатково характеризує головного героя. Саме в розмові з онукою Галиною Вільгельм висловлює свою думку щодо цієї проблеми: *«Дитино, знай, тобі можуть подобатись і хлопчики, й дівчатка, навіть обоє нараз, і ніхто не має права сказати тобі, що се не є нормально!»* [3, с.192]. Можна сказати, що авторка осучаснює героя за допомогою цих слів, робить його толерантним, адже в реальному житті Вільгельм був бісексуалом. В інтерв'ю сайту «Життя» Наталка говорить: *«Думаю, що вже настав той час, коли це навіть в нашій літературі, такій цнотливій, має перестати бути скандалом»* [1].

Також, окрім цього, Наталка Сняданко порушує проблему гендерних стереотипів, які стосуються фемінності: *«Жінка повинна бути струнка, підтягнута, спортивна, освічена, вродлива, мудра, твереза. Жінка повинна вміти чудово готувати, невтомно прибирати, прати, дбати про затишок в оселі, винахідливо організовувати дозвілля, любити дітей, добре заробляти без відриву від домашніх справ, одягатися скромно, проте спокусливо...»* [3, с.221].

Також особливим та специфічним є жанр роману, адже спостерігаємо синтез декількох жанрів: історичного, автобіографічного, психологічного та альтернативного романів. На презентації роману на Запорізькій книжній толоці, яка відбулася двадцять сьомого жовтня дві тисячі сімнадцятого року, на якій була присутня авторка статті, Н.Сняданко дещо специфічно говорить про жанр цього твору: *«...тут намішано багато різних стилів, не хочеться вживати слово «жанр», це спроба відійти від класичного розуміння. Тому що, якщо я*

*пишу класичний історичний роман, я починаю з 1895 і поступово переходжу до 2008. Сучасна література від цього відступає...».*

Отже, можемо констатувати, що Наталка Сняданко, створюючи образ Вільгельма фон Габсбурга, приділила багато уваги політичній позиції Вільгельма, його ставленню до українського питання, зовнішній характеристиці Вільгельма, його внутрішньому світові. Можна виокремити такі засоби моделювання образу головного героя: портретні характеристики, особисті записи та листи головного героя, авторська характеристика, яка здійснена за допомогою альтернативної історії, мова, думки щодо самоідентичності людини та вчинки головного героя.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Горбань Д. Письменниця Наталка Сняданко: Ідея вільного вибору ідентичності є досі незвичною в Україні [Електронний ресурс] / Діана Горбань. – Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/culture/2017/09/20/226525/>
2. Снайдер Т. Червоний князь: монографія/ Тимоті Снайдер. – Київ: Грані-Т, 2011. – 296 с.
3. Сняданко Н. Охайні прописи ерцгерцога Вільгельма [Текст]: роман/ Наталка Сняданко – Львів : Видавництво Старого Лева, 2017. – 544 с.
4. Творчі обрії Наталки Сняданко: інтелект-реліз / Авт.укладач М.М. Максименко. – Полтава, 2015. – 20 с.

## **ЛІНГВОСТИЛІСТИКА ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ**

*У статті розглянуто базове поняття тексту, представлено лінгвістичний та стилістичний аналізи тексту як найголовніші складові його комплексного філологічного дослідження.*

*Ключові слова: текст, лінгвістичний аналіз, стилістичний аналіз, мовні засоби, функціональний стиль.*

У сучасному мовознавстві лінгвостилістичний аналіз та інтерпретація художнього тексту є одними з найактуальніших питань, які привертають увагу лінгвістів багатоплановістю дослідження. Художній текст вивчається на матеріалі творів різноманітних жанрів художньої літератури, що характеризуються своєрідною структурно-композиційною й мовностилістичною організацією, яка впливає на процеси розуміння адресатом творчого задуму письменника.

Обрання тексту центральним об'єктом дослідження у сучасній філологічній науці зумовлене також розширенням відомостей про нього у зв'язку з досягненнями низки суміжних наук: прагматики, психолінгвістики, теорії комунікації, лінгвокультурології, когнітивістики і т. п. Все це пояснює зростання інтересу до тексту у галузі викладання іноземної мови. У різні періоди проблемою вивчення та аналізу художнього тексту займалися такі вчені, як М. М. Бахтін, В. В. Виноградов, Л. В. Щерба, В. М. Жирмунський. Основним завданням цієї наукової статті виступила спроба систематизації знань про структуру тексту та основні напрямки його аналізу, відмінності між лінгвістичним та стилістичним аналізом тексту та їхню роль у роботі із



художніми текстами. Інтерес до аналізу тексту у сфері сучасної гуманітарної освіти визначається необхідністю здійснення вдосконалення загальної культури людини. Вміння інтерпретувати текст дозволяє долучатися до авторського бачення світу, дає можливість, знайомлячись з текстами, подорожувати у часі і просторі, розвиває культуру мовного спілкування. Художній текст – це втілений у художній формі фрагмент концептуальної картини світу автора, відображений ним з позицій певного естетичного ідеалу. Зміст літературного твору відображає авторську картину світу, певну систему духовних цінностей письменника, його оцінку дійсності. Цю картину можна досягнути через систему особливих мовних і немовних засобів і прийомів, а також через композицію тексту. У світлі цього зосередимо увагу на лінгвостилістичному аналізі тексту, який включає розгляд його мовної організації, вивчення взаємозв'язків мовних засобів у системі тексту. Предметом лінгвістичного аналізу художнього тексту є його мовна організація: зв'язки мовних засобів різних рівнів, що виражають певний ідейно-художній зміст твору. За Н. М. Шанським лінгвістичний аналіз художнього тексту включає розгляд низки фактів:- застарілих слів та зворотів, тобто лексичних і фразеологічних архаїзмів та історизмів (особливо жорстко і уважно повинні бути проаналізовані семантичні архаїзми);- незрозумілих фактів поетичної символіки;- застарілих і оказіональних перифраз;- незнайомих діалектизмів, професіоналізмів та термінів;- індивідуально-авторських новотворів у сфері семантики та словотвору;- ключових слів художнього тексту, що розглядається, як художнього цілого з певним конкретним змістом;- застарілих або ненормативних фактів в галузі фонетики, морфології та синтаксису [4, с. 54]. Основним завданням лінгвістичного аналізу художнього тексту є вивчення мовних засобів різних рівнів у системі художнього тексту з функціонально-естетичної точки зору, з точки зору їх відповідності авторському задуму та індивідуальній манері автора. Необхідно розрізнити характеристику мовних одиниць в системі тексту та їх особливості в системі мови. Це пов'язано з тим, що мовні одиниці в тексті утворюють власну мовну систему, яка підпорядкована певним комунікативним завданням у відповідності

з авторським задумом. У зв'язку з цим мовні одиниці можуть зазнавати різного роду образної трансформації. У цілому можна зробити висновок, що лінгвістичний аналіз художнього твору передбачає розгляд його як майстерної організації мовних засобів, які відображають певний ідейно-тематичний та образний зміст, здатний викликати у читача естетичний ефект. Лінгвістика тексту, яка спирається на семантику, синтаксис і прагматику тексту, визначаючи сфери свого впливу, частково претендує на проблематику психолінгвістики та стилістики. Розвиваючись різними шляхами, лінгвістика і стилістика тексту прагнуть через аналіз структури пізнати його змістовну сутність. Взаємно збагачуючи та доповнюючи одне одного, лінгвістика і стилістика тексту розвиваються паралельно. Від лінгвістики тексту комунікативна стилістика тексту відрізняється інтересом до проблеми смислового розгортання тексту на основі системно-діяльнісного підходу до нього. Умовно стилістичний аналіз тексту можна віднести до другого етапу філологічного вивчення тексту: стилістичний аналіз ґрунтується на лінгвістичному розгляді тексту (дослідженні його мовних засобів різних рівнів їхньої організації), але цим не обмежується. Стилiстичний аналіз тексту повинен бути комплексним, таким, що враховує екстралінгвістичні фактори мовного спілкування, які проявляються у текстовій діяльності.

Текстоцентризм сучасної наукової парадигми стимулюють розвиток різних підходів до тексту, який розглядається і як дидактичний матеріал, і як форма комунікації, і як явище культури. Різноманіття аспектів аналізу тексту, що усе частіше отримує відображення у дослідницькій літературі, вимагає узагальнення і систематизації. Детальніший розгляд основ теорії тексту, його структури, факторів текстотворення та різних типів аналізу художнього тексту належать до наших основних інтересів в межах подальших досліджень із теми.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Болотнова Н. С. Филологический анализ текста / Нина Сергеевна Болотнова. – Москва : Флинта: Наука, 2009. – 520 с.

2.Кожина М. Н. Стилистика / Маргарита Николаевна Кожина. – Москва : Просвещение, 1993. – 462 с.

3.Эфімов Л.П. Стилiстика англійської мови / Л. П. Эфімов. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 240 с.

4.Шанский Н. М. Филологический анализ художественного текста / Н. М. Шанский, Ш. А. Махмудов. – Санкт-Петербург, 1999. – 318 с.

УДК 316.77 82

**Коломейцева Х.**

Науковий керівник – З.О.Митяй  
Мелітопольський державний педагогічний  
університет ім.Б.Хмельницького

## **СПІВІСНУВАННЯ КІЛЬКОХ СВІТІВ В РОЗРІЗІ САКРАЛЬНОСТІ СВІТОСПРИЙНЯТТЯ У ТВОРЧОСТІ В. ШЕВЧУКА**

*У статті досліджується світоглядна модель Валерія Шевчука через дуалістичний світ, опозицію реального та ірреального, сакрального та профанного.*

Ключові слова: *сакральне, профанне, міфологізм, дуалізм.*

Інтерпретований В. Шевчуком вимір «сакральності» реалізується в химерно-історіософському стилі літературного контексту. Повісті та романи автора містять в собі відбиток «химерної прози». Багато творів наближається до своєрідного міфу, мають специфічний параболічний характер впливу на свідомість читача, акумулюють сприйняття притчовими та символічними образами, суть яких зрозуміла лише в культурно-історичному контексті.

Домінантами світоглядної моделі автора є синтез традиційних схем народного сприйняття та релігійно-моральної доктрини. Образна система

творів Валерія Шевчука має виразні міфологічні та фольклорні витoki, що характеризуються реміфологізованою сюжетною обробкою, унікальною модифікацією фольклорної образності. Письменник трансформує традиційні міфологічні образи та мотиви у русло сучасних ідейно-естетичних та морально-філософських проблем [1, с. 19]. В мовленні це виявляється функціонуванням співвідношень учасників текстотворення дійсність – письменник – образ – текст – читач з контекстуальними візіями художнього твору. Мовна форма твору являє собою відображення світовідчуття автора, цінностей та пріоритетів його «Я».

Для творів Валерія Шевчука характерним є дуальне розділення світу на кілька метафізичних площин. Часто в текст вміщено багато авторських роздумів про сенс життя, пошук істини, війну статей, причини та фінали яких автор осмислює в філософському ключі. Валерій Шевчук відноситься до письменників, які утверджують новий тип інтелектуальної прози, який синтезує не лише новітні філософські віяння, а й традиційні вірування та звичаї, своєрідність національного фольклору, біблійно-християнську символіку, давню українську мудрість, зокрема логос Григорія Сковороди тощо. Поняття «сакральності» в цьому розрізі творчості письменника виходить за межі релігійності та набуває виміру «духовності», «надприродності», «містичності».

На мовному рівні подібні мотиви виражаються через ряд лексем та їх поєднання, що репрезентують певні сукупні смисли. Наприклад, в повісті «Закон зла» для мовного вираження цих явищ автор використовує лексеми з алегорійним та символічним смислом: «амазонки», «стародавні відьми», «санатиха» – всі ці поняття символізують жінку та передають її метафізичну надприродну суть. Варто відмітити, що саме в повісті «Закон зла (Загублені в часі)» ідентифікація жінки крізь призму її надприродного стародавнього походження часто виражається поєднанням номінації образу жінки з дією містичного значення: «демонологічними перетвореннями, відьмами, чаруванням, зільництвом і всяким таким, отже, й сам був не без темноти в душі» [5, с. 76].

Постмодернізм, який має паралельні стильові відповідники в культурі бароко, також помітний в прозі В. Шевчука. Наприклад, образ жінки крізь призму екзистенціалізму змальовується автором за допомогою лексем «творителька», «чеснотлива», «благословенна» (роман «На полі смиренному»): «Вмістилище нечистоти і гріха – душа грішна, – сказав той, котрий світло від себе випромінював. – Жінка перш за все – життя творителька і через це благословенна богом, коли вона чиста серцем і душею, коли матір'ю вона стає доброю і жоною чеснотливою» [4, с.39].

Трохи іншу ідентифікацію та мовне її вираження помічаємо в романі «Дім на горі», в якому образ жінки висвітлено крізь ракурс необарокової культури, тому жінку описують лексеми «чорна», «морочна», «знеможена». В романі «Дім на горі» необарокові мотиви та їх лексичне вираження поєднуються з постмодерними тенденціями, тому для означення ідентифікату «жінка» автор паралельно вживає лексеми «гола», «біла», «чорна», «висока»: «Грав на кобзі, аж прихилився до неї, Іван, а чорна висока жінка танцювала» [3, с. 315]. Отже, вже у змалюванні жіноцтва простежується вираження дуального розподілу, який буде ключовим для всієї творчості Валерія Шевчука.

Варто відмітити, що сакральний світ письменника відображає духовно-культурний пласт свідомості нації, держави, індивіда в розрізі багатовікової історичної культури. На мовному рівні відслідковуємо часте вживання автором лексем «світ», «країна», «край», «всесвіт» та інші, що семантично несуть сакральність власного простору та певне розділення світу на «свій» та «чужий».

Через світ душі та пошуків власного «Я» Валерій Шевчук відтворює типовий для нього мотив дороги, який виступає в творах своерідною метафорою. Це виражається введенням в тексти лексем «дорога», «шлях», «стежка», «путь». Контекстуальне значення дороги як пошуку себе, власного «Я» виражається в лексемах «шукати», «думати», «мріяти», «пізнавати», «вірити», наприклад, в романі «На полі смиренному».

Сакральне вираження смислів в творчості Валерія Шевчука має дуальність в протиставленні сакрального та профанного, виявляється певна двоплановість світовідчуття та світосприймання: створюється своєрідна опозиційність духовного та матеріального, добра та зла, високого та низького, вічного та тимчасового, свого та чужого [2, с. 150]. У мові це реалізуються у функціонуванні в текстах слів-символів, які стають ключовими для розуміння ситуацій як зовнішнього, так і внутрішнього світу героїв. У Валерія Шевчука функціонують такі слова-символи: дорога, дім, сонце, ріка, небо, очі, дерево, трава та ін. Наприклад, значення символу «дім» для розуміння духовності у вимірі сакральності смислів художнього твору становить собою асоціативну номінацію «свій простір». Особливо символічне значення вживаної лексики «дім» та його дуальної семантики (будівля / храм душі) виявляється в романі «Дім на горі»: бароковий мотив поєднання зовнішнього (профанного) та внутрішнього (сакрального), крізь призму якого дім виступає як фортеця духовності, а підніжжя гори, на якому стоїть дім – поле вічної боротьби добра та зла. В романі поруч з лексемою «дім» вживаються автором слова на позначення його метафізичної суті – «незвичайний», «непростий», «темний», «жіночий», «рідний».

Для вираження протиставлення в текстах добра та зла В. Шевчук на мовному рівні застосовує антураж темних барв, що виражається сполученнями слів («осінній чорний став», «утла синь», «чорностав») і суворих пейзажних подробиць («став повісплений», «п'янке бездоння», «високогорлі сосни») автор вимальовує внутрішній світ героїв в період його переломних моментів. В творах яскраво виражені два символи – ідіома «земля» як означення духовного та матеріального вираження проблеми двовимірності світу: «Не зрозуміла, що сама земля, до якої тулиться, – її співучасниця й робить з нею чудо» [3, с. 82].

Міфопоетична модель світу у творах В. Шевчука представлена у вертикальному і горизонтальному розрізах, які зводяться до єдиного локального топосу, своєрідного ядра. Це певний священний простір, що в залежності від ускладнення текстової структури художнього твору, може

звужуватися до внутрішнього «Я» героя і розширюватися до великого географічного простору, в межах якого діє герой. Кодом у розумінні авторської картини світу є символіка. Саме міфологічний підхід до тлумачення його творів дає змогу зрозуміти філософсько-психологічну наповненість творів через опозицію реального та ірреального, сакрального та профанного. Ірреальне часто представлене вимірами оніричного простору, який занурює героїв у «філософську реальність», вигадку. Сакральний простір локалізує всі внутрішні пориви героїв роману, створюючи єдину сюжетну картину, в якій розглядаються складні проблеми людської особистості.

Отже, творчість Валерія Шевчука та її мовне втілення містить в собі різноманітні спектри для ідентифікації сакральності художньої літератури: для прози письменника характерною є пов'язаність її з «філософією існування» – з пошуками і пізнанням людської особистості як індивіду, а отже, з філософією екзистенціалізму. Лексика творів письменника, яка формує його мовленнєвий світ, вживається в різних семантичних поєднаннях, що в комплексі з образотворчими мовними засобами (епітетами, порівняннями, гіперболами, метафорами) дозволяє автору описати та змалювати поступ духу людини та утаємничити читача в сакральний світ людської душі засобами вербальної комунікації.

В творах В. Шевчука гармонійно поєднується сакральне та профанне. Типовою ознакою прози автора є паралельне вживання лексем, які позначають світ профанний та одночасно сакральний, зокрема це лексеми на позначення кольору (чорний, білий, сірий), ознак (втомлений, осяйний), номінації (дорога, земля, жінка) тощо. Наскрізними для творчості Шевчука є образи-символи, які носять характер «перехідності» з одного твору в інший.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Карпова О. П. Особливості метафоричного мислення Валерія Шевчука / О. П. Карпова // Філологічні студії. – Луцьк : Вежа, 2001. – № 3.– С. 16-21.

2. Павлишин М. Р. Міфологічне, релігійне та філософське у прозі Валерія Шевчука / М. Р. Павлишин // Павлишин Марко. Канон та іконостас. – К.: Час, 1997. – С. 143–156.
3. Шевчук В. Дім на горі: Роман-балада / В. О. Шевчук. – К. : Рад. письменник, 1983. – 487 с.
4. Шевчук В. На полі смиренному / В. О. Шевчук. – Харків : Фоліо, 1994. – 494 с.
5. Шевчук В. Закон зла (Загублена в часі) : інтелект. детектив / В. О. Шевчук // Дніпро. – 1999. – № 1 – 2. – С. 57 – 87.

УДК 811.161.2'37'373.7

**Коротка А.**

Науковий керівник – доцент Н. В. Громова  
Сумський державний педагогічний університет  
імені А. С. Макаренка

### **СЕМАНТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З КОЛІРНИМ КОМПОНЕНТОМ**

*У статті досліджуються фразеологізми, у складі яких наявний колірний компонент. Здійснено семантичний аналіз фразеологізмів-колоронімів сучасної української літературної мови.*

*Ключові слова: фразеологізм, колоронім, семантика та функціонування лексеми, фразеологічний фонд.*

Фразеологізми – це один з найбільш яскравих феноменів мови. Вони є засобом зберігання культурно-історичної інформації, виступають сполучною ланкою між поколіннями, служать сховищем і засобом передачі колективного досвіду. Володіючи стилістичною маркованістю і семантичною зв'язністю



компонентів, ідіоми вражають своєю образністю і викликають у носіїв мови ментальні асоціації.

У фразеологізмах з колірним компонентом відбито національно-культурні традиції українського народу. Такі фразеологізми викликають значний інтерес для дослідження у мовознавців, проте в українському мовознавстві усе ще залишаються недостатньо з'ясованими питання семантики та функціонування лексем на позначення кольору у складі фразеологічних одиниць. Значний внесок у розвиток цього питання зробила Т. Семашко, зазначивши: «Фразеологічний фонд будь-якої мови не є сталим, незмінним. Він увесь час розвивається і характеризується постійною дією двох процесів: появою нових фразеологічних одиниць і випадінням із ужитку застарілих» [3, с. 22].

Незалежно від існування в мові традиційно прийнятих колоронімів, список їх є відкритим і може поповнюватися як за рахунок запозичень назв нових найменувань якихось особливих відтінків кольорів, так і метафоричним шляхом – на основі порівняння із певним. Колоронімом називають лексичну одиницю, денотативним значенням якої виступає ознака кольору [3, с. 10].

На основі прикметників, що позначають кольори, формуються численні сталі сполучення – це «...узуальні прикметникові фраземи й оказіональні утворення різного ступеня фразеологізації» [3, с. 12].

Найпоширенішими у складі фразеологізмів виступають такі кольори: білий, чорний, червоний, синій тощо.

Символічне значення *білого* кольору походить від світла краси, досконалості, святості миру, злагоди: «до білого снігу» [4, с. 73], «білий прапор» [4, с. 327], «білого світу не видно» [4, с. 70], «біла акція» [4, с. 632], «біла пляма» [4, с. 327]. Оригінальним є походження та значення фразеологізму «*біла ворона*» – той, хто виділяється серед інших чимсь незвичайним, зовсім не схожий на інших [4, с.125].

Щодо лексеми *чорний*, то вона має переважно негативні асоціації, їх ототожнюють з лихом, страхом, смутком, злом і смертю: «*про чорний день*» – на випадок крайньої скрути [4, с. 207], «*як чорний віл у ярмі*» – працювати дуже тяжко [4, с. 215], «*у роті чорно*» – хто-небудь дуже злий [4, с. 209], *чорне діло* [4, с. 207], *чорна кішка пробігла* [4, с. 209 ], *чорний ворон* [4, с.124].

В українській фразеології червоний в більшій мірі використовується як порівняння та має значення кохання, пристрасті, небезпеки: «*червоний, як рак*» – почервонів від хвилювання [4, с. 297], «*червоний, як маків цвіт*» [4, с. 285], «*червоніє, як рижок*» – дуже красивий [ 4, с. 297], «*проходити червоною ниткою*»[4, с. 580], «*пустити червоного півня*»[4, с. 587].

Менш вживаним є фразеологізми з колірним еквівалентом *синій*: «*синій птах*» [4, с. 582] у значенні надії на краще. Синій колір асоціюється з морем та небом, саме тому в українській фразеології велика кількість стійких сполучень на позначення природних явищ у поєднанні з ним: «*синій грім*» [4, с. 183], «*за синє море*» [4, с. 185], «*синє море грає*» [4, с. 185], «*синя тиша*» [4, с. 187] .

Одним із головних значень зеленого кольору є «молодість, юність, тріумф»: «*зелений імідж*» [4, с. 178], «*зелена революція*»[4, с. 180], «*зелений рух*»[4, 180], «*молодий і зелений*» [4, с. 179], «*зелена молодість*»[4, с. 179]. В українській фразеології використовуються сталі вирази «*зелена вулиця*» [4, с. 182] та «*зелене світло*»[4, с. 180] в значенні можливості рухатися вперед без перешкод.

Мало фразеологізмів із *сірим* кольором. Для нього характерна буденність, невиразність: «*сіра зона*» [4, с. 228], «*сіра схема*» [4, с. 229], «*сірий кардинал*» [4, с. 231], «*сірий люд*» [4, с. 231], «*сіре життя*» [4, с. 231], «*сіра людина*» [4, с. 229]. Передаючи відтінок середній між білим та чорним, такий колоронім має семантику: «нічого не вартий», «непомітний», «тяжкий», «нелегальний», «небезпечний» [3, с. 14].

Позитивні асоціації в українського народу викликає *рожевий* колір (один із відтінків червоного): «дивитися крізь рожеві окуляри» [3, с. 14]. Він часто вживається для людей, які не помічають вад, проблем тощо. Такий фразеологізм має синонімічні значення: «ідеалізований», «безтурботний», «безжурний» [3, с. 14].

Отже, фразеологізм – це унікальне явище, що переважно засвідчує нам своєрідне етнонаціональне сприйняття світу. Він є органічною частиною нашої повсякденної мови і становить один з основних і невід’ємних складників її канви.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Винорадов В.В. Лексикологія и лексикографія. / В.В. Виноградов. – М., 1997. – 254 с.
2. Ларін Б.О Фразеологія та лексикографія / Б.О. Ларін. – К.: Наукова думка, 1989. – 307с.
3. Семашко Т.Ф. Особливості семантики та функціонування слів-кологативів в українській фразеології: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / Т.Ф. Семашко. – К., 2008. – 27 с.
4. Фразеологічний словник української мови / [авт. – уклад. Білоноженко В. М. та ін.]. – К.: Наукова думка, 1993. – 788с.
5. Южченко В.Д. Народження і життя фразеологізму / В.Д. Южченко. – К.: Рад. школа, 1988. – 144 с.

**Кравчук А.**

Науковий керівник – старший викладач Н. В. Тільняк  
Національний технічний університет України  
«Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського»

## **РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИХ ТЕКСТІВ У ФОРМУВАННІ КВАЛІФІКАЦІЇ СПЕЦІАЛІСТА**

*У статті пояснюються особливості професійно-орієнтованих текстів. Визначаються мета, завдання та актуальність цих текстів, їх важливість у формуванні професійної компетенції майбутніх фахівців. Розглядаються основні методи опрацювання текстів професійного спрямування.*

*Ключові слова: професійно-орієнтований текст, компетенція фахівця, наукоємність, спеціаліст, навчання, опрацювання інформації, професійна підготовка.*

У сучасному світі людина повсякчас сприймає, аналізує та відтворює великі об'єми інформації, тобто бере участь у комунікації. На основі накопичених знань здійснюються вже нові відкриття – таким чином відбувається науковий прогрес. Для цього досліджують і засвоюють безліч текстів, різних типів яких стає так багато, що, напевне, не існує таких явищ, понять чи процесів, які неможливо було б описати. Якщо розглядати комунікацію саме у дослідницькій або науковій галузі, то слід наголошувати на тому, що допустимими текстами вважаються лише ті, що відносяться до наукового стилю. У житті та роботі спеціаліста професійно-орієнтовані тексти відіграють виняткову роль, оскільки в період його професійної діяльності є засобами задоволення пізнавальних потреб. Причому будь-який фахівець повинен мати компетенцію не тільки у певних навичках, притаманних його

фаху, а й у комунікативних функціях, пристосованих до сприйняття та створення наукоємної інформації. Реалізацією вищеперерахованих вимог вважається метою і завданням текстів професійного спрямування.

Професійно-орієнтований текст, так само як і науковий, загалом виступає способом подання наукової інформації, результатом наукового дослідження. Проте має деякі відмінності та особливості, а саме: такі тексти більш спрямовані на засвоєння знань, формування професійної компетенції, зокрема, у молодих фахівців. У тексті обов'язково мають бути: зміст знання (функціонує вже як семантика тексту) і саме знання (поступово досягає статусу наукової інформації) [1, с. 23]. Використання професійно-спрямованого матеріалу дозволяє формувати наступні загальні компетенції [2, с. 68]:

- розуміння сенсу і соціальної значимості своєї майбутньої професії;
- здійснення пошуку і використання інформації, необхідної для ефективного виконання професійних завдань, професійного і особистісного розвитку;
- самостійне визначення цілей і пріоритетів у подальшому розвитку у своїй галузі, вміння займатися самоосвітою, підвищення кваліфікації.

Професійно-спрямовані тексти також характеризуються наступними принципами [3, с. 4]:

- зрозумілість і доступність викладеної інформації цільовому читачеві;
- інформативність та актуальність. Тексти обов'язково несуть певну інформацію, які потім можна обміркувати чи обговорити з колегами;
- послідовне і поетапне формування умінь та навичок. Завдання по роботі з текстом логічно вибудовані.

Крім того, всі тексти професійного спрямування об'єднуються такими критеріями, як-от: актуальність, навчальна спрямованість, інформативність, композиційна оформленість, відповідність тематиці вивчення, відповідність рівню мовної та професійної підготовки. Професійно-орієнтовані тексти є, дійсно, важливими і корисними джерелами знань. На відміну від підручників або великих томів довідкової літератури, вони містять актуальну інформацію,

адже створюються за відносно невеликий відтинок часу і, зазвичай, публікуються електронно або друкуються невеликим тиражом. Таким чином студент або будь-хто інший може засвоїти матеріал, який є популярним і обговорюваним у наукових колах. Текст професійного спрямування може бути написаний як викладачем в університеті, так і науковцем, а отже може бути призначеним для фахівців різних рівнів кваліфікації, а не лише для студентів-початківців [4, с. 187].

Існує велика кількість завдань, які використовуються при роботі над цими текстами. Опрацювання таких текстів можна поділити на три етапи [5, с.34]:

- підготовчий, де використовуються завдання по введенню до теми і тренуванню лексики, відповіді на питання, тісно пов'язані з темою тексту і т. п.;
- текстовий, де читач вже з повним розумінням опановує інформацію;
- завершальний, де відбувається закріплення лексики, а також подальше обмірковування прочитаної теми. Саме на останньому етапі всі завдання, як правило, мають продуктивний характер і сприяють розвитку професійних навичок.

Отже, професійно-орієнтовані тексти спрямовані на ефективне донесення актуальної інформації, яке підкріплюється практичними завданнями. Але такий вид літератури використовується не лише початківцями, а й спеціалістами різних рівнів компетенції, що свідчить про їх універсальність. Загалом такі типи текстів відіграють дуже важливу роль у процесі формування загальної компетенції і кваліфікації фахівця.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Валгіна Н. С. Теорія тексту: Навчальний посібник / Н. С. Валгіна. – Москва: Видавництво МГУП "Світ книги", 1998. – 210 с.
2. Клим Б. І. Методика управління навчально-виховним процесом у професійних ліцеях: Методичні рекомендації / Б. І. Клим. – Львів : Сполом, 2006. – 98 с.

3. Свердлова І. О. Методика формування лексико-граматичних навичок усного мовлення на професійні теми при понятійній організації матеріалу: "Методика навчання: германські мови" / І. О. Свердлова. – К.: Київський державний лінгвістичний університет, 1996. – 16 с.
4. Барабанова Г. В. Методика навчання професійно-орієнтованого читання у немовному ВНЗ / Г. В. Барабанова. – К.: Фірма "ІНКОС", 2005. – 315 с.
5. Віленський М. Я. Технології професійно-орієнтованого навчання у вищій школі: Навчальний посібник / М. Я. Віленський, П. І. Образцов, А. І. Уман // За ред. В. А. Сластеніна. – М.: Педагогічне товариство, 2004. – 192 с.

**Курлова А.**

Науковий керівник – доцент Л. М. Стівбур  
Запорізький національний університет

### **СТИЛЕВЖИТОК ЛЕКСИЧНИХ ДІАЛЕКТИЗМІВ У РОМАНІ В. ЛИСА «СТОЛІТТЯ ЯКОВА»**

Українська літературна мова бере свої початки від часів Шевченка та Котляревського, діалектна ж мова сягає історичної давнини – часів племенних утворень на території сучасної України та прилеглих земель. В основу північних (поліських) говорів лягли перетворені племінні діалекти деревлян і сіверян, південно-західних – діалекти дулібів (бужани, або волиняни), хорватів (білі), уличів й тиверців, південно-східних – різноплеменні діалектно-мовні нашарувань на місцеву полянську основу [2, с. 113].

В енциклопедії «Українська мова» наведено такі групи діалектизмів: акцентуаційні, фонетичні, словотвірні, граматичні, лексичні, семантичні, фразеологічні [4, с. 145]. Також у ній розрізняються власне лексичні діалектизми і етнографізми: «Лексичні діалектизми становлять дублети до літературних відповідників (лєгінь – парубок, тійстра – торба, пєрун – грім,

фудульний, б'утний – гордий, м'єва – чайка) або синоніми часто з виразним експресивним забарвленням (баскалічитися «посміхатися», голінний «охочий до чого-небудь», еретуватися «сердитися», наобісити «набриднути») [4, с. 150].

В основі роману В. Лиса «Століття Якова» лежить волинсько-поліська говірка північного наріччя. Автор вдається до частотного вживання лексичних діалектизмів, відтворюючи особливості побуту, життя і мислення загорян.

Дієслівні діалектизми представлені у романі найширше. Вони надають мові експресії та відповідного до ситуації емоційного забарвлення. У значенні «говорити» В. Лис використовує різноманітні діалектні варіації цієї лексеми. Наприклад, *затарандорити* «набридливо повторювати те саме»: «*Затарандорила то Ольга – мусите дожжити*» [3, с. 176], (*тарандіти* «тріщати, стрекотати, відстукувати» [1, с. 371]; *жвандіти* «набридливо говорити»: «*І не сокори. Не жванди*» [3, с. 197], (*жвиндіти, жвиндати* «незрозуміло говорити; ревити» [1, с. 218]; *галайкувати* «кричати»: «*То не мішай. І не галайкуй*» [3, с. 188], (*галайко* «криклива людина» [1, с. 84]). У значенні «посварити» вживається дієслово *посабанити*: «*Олька посабанила, побушувала*» [3, с. 59], а у значенні «погребувати» – *погрумічати*: «*...а тибє, Олько, та твою плетуху Гришиху за кумів, думаю, не погрумічаєте, прийдете*» [3, с. 32], (у цьому випадку бачимо вплив білоруських говірок, у яких наявний діалектизм «*грумечаць*», що означає «гребувати»). Словосполучення «швидко піти» В. Лис замінює одним діалектним словом *посагонити*: «*І як тобі цеї голубочки? Бач, куди посагонили...*» [3, с. 136]. На відміну від літературної мови, де немає слова, що б позначало таку дію, як «підняти й покласти, докладаючи зусиль» діалектна мова має такий відповідник, а саме «*втаругунити*»: «*Понатуживишсь, як коло доброї колоди, на ліжко втаругунив*» [3, с. 17], (*таругунитись* «іти куди-небудь, пертися» [1, с. 192].

Із-поміж дієслів В.С. Лис використав кілька росіянізмів: *запомнити* «запам'ятати»: «*Вікторія, запомните, тату*» [3, с. 189]; *пощитати* «вирішити»: «*Атож, пощитала – нащо дідові письмо*» [3, с. 14]; *здіватися* «знущатися»: «*Ну, чули, тату, воно ще й здіваєця!*» [3, с. 20].



Окрему групу діалектизмів складають назви одягу: *маринарка* «чоловічий піджак»: «*Яків одірвався від шитва – камізельку чи як там теперішньому називається те, що під маринарку піддягають, латав*» [3, с. 59]; лексема *маринарка* відома у волинсько-поліських та західно-волинських говірках і є полонізмом; *майтечки* «трусички»: «*Тільки старе, геть вибруднене платтячко, а під ним, вочевидь, давно не міняні мایتечки, трусики, як типерка кажуть*» (у цій лексемі також простежуємо вплив польської мови); *шальоха* – велика вовняної хустки: «*А тоді вже сказала – нащо пані така добра, нащо, то ж вельми дорога шальоха*» [3, с. 109].

Ще одна група діалектизмів – це місцеві назви меблів, кухонного начиння та побутового приладдя: *куфер* «скриня для одягу»: «*Свої пошиті одєжини берегла у кюфєрі й тільки іноді перебирала й дивилася, як на щось, що заблукало невідомо з якого світу*» [3, с. 130]; *люстро* «дзеркало»: «*Наче втікаючи од думок, він став дивлятися в люстро*» [3, с. 52] (ця лексема наявна в усіх волинсько-поліських говірках і належить до полонізмів); *шкалик* «маленька пляшечка місткістю 100–150 г»: «*Дістань оно там, у миснику, шкалик з горілкою*» [3, с. 228]; *гладишка* «глиняний глечик для молока»: «*Улюбленою ж стравою цих селян на свята була гомачка – сметана, перемішана з виробленим у гладишках сиром*» [3, с. 128].

Наступна група лексичних діалектизмів – це назви страв: *гомачка* «сир, розтертий зі сметаною»: «*Улюбленою ж стравою цих селян на свята була гомачка*» [3, с. 128]; *тук* «жир зі смаженого сала»: «*Їжею були кисле й свіжовидосне молоко (в кого були корови), зрідка шкварки, себто печене сало, хліб, вмочений у тук*» [3, с. 128] (за походженням це слов'янський архаїзм); *лагодзінки* – загальна назва солодощів: «*Пані – молоденька жінка – наказала, що купувати: мнесо, ковбаски, всілякі там лагодзінки*» [3, с. 68].

Тематична група назв людини та її рис представлена такими діалектизмами: *політок* «підліток»: «*Матері в поділ ткнувся, чого вже давно не робив, бо політок як-не-як*» [3, с. 23]; *любовальниця* «коханка»: «*З маринарки та туку сміялася. Зі слова «любовальниця»*» [3, с. 187].

Кількома говірковими словами репрезентується тематична група анатомічних та фізіологічних назв: *льоxкі* «легені»: «*Той смалив тютюн, як холеру, нажив болячку в льоxких*» [3, с. 175]; це субстантивований прикметник у формі множини; *груба* «вагітна»: «*Я груба, Яську*» [3, с. 32]; *швидкий*, *шмидкий* – синоніми-евфемізми до слова пронос: «*Він давно вже не п'є молока, бо ж одне розстойство од того, швидкий нападає, та то Ольга так вимовляє, а він каже по-їхньому, загоренськи – шмидкий*» [3, с. 12]; у цьому ж значенні вживається росіянізм *розстройство* – розлад органів травлення.

Тематична група назв рослин включає в себе такі діалектизми: *к'яти* «квіти»: «*Щоденно ішла на лужок, приносила звідти квіти (к'яти, як казали в їхньому селі ще на польський манір)*» [3, с. 44]; сам автор зауважив, що це виразний полонізм (від польського *kwiaty*); *бульба* «картопля»: «*Ну, а далі звична круговерть, вже не смерті, а життя: оранка, сівба, садіння бульби, полоття й косовиця*» [3, с. 145]; *бакун* «тютюн»: «*Що, бакун має пропадати?*» [3, с. 13]; *ведмеді* «ожина»: «*Усе поросло чагарником – терен, лоза, ведмеді*» [3, с. 87]; інші місцеві назви рослин: «*І цвiдрубал, і кропивицю лісову, розмай-траву, і квітушку цибуляну*» [3, с. 20].

Отже, лексичні діалектизми у романі «Століття Якова» є своєрідним стилістичним прийомом, який В. Лис використовує в діалогах героїв і в авторському мовленні з метою відтворення регіонального колориту та для мовної характеристики персонажів, адже саме у діалектній мові криється самотність народу.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Аркушин Г.Л. Словник західнополіських говірок : у двох томах / Григорій Львович Аркушин. – Т. 2. – Луцьк: Вежа, 2000. – 458 с.
2. Жилко Ф. Т. Нариси з діалектології української мови / Ф. Т. Жилко. – К. : Радянська школа, 1966. – 307 с.

3. Лис В. С. Століття Якова : роман / Володимир Савович Лис ; передм. О. Забужко. – Х. : Кн. клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010. – 240 с.
4. Українська мова : Енциклопедія / М. В. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. – [2-ге вид., випр. і доп.]. – К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. – 842 с.

УДК 81-255.2:004

**Лагно А.**

Науковий керівник – старший викладач Н. В. Тільняк  
Національний технічний університет України  
«Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського»

## **КОМП'ЮТЕРНА ТЕРМІНОЛОГІЯ ТА ОСНОВНІ МЕТОДИ ЇЇ ПЕРЕКЛАДУ**

*У статті пояснюються особливості комп'ютерної термінології та основні методи перекладу комп'ютерних термінів. Проблеми перекладу текстів комп'ютерної галузі.*

*Ключові слова: комп'ютерна термінологія, методи перекладу комп'ютерних термінів.*

Основним джерелом інформації для сучасних вітчизняних науковців є тексти англійською мовою, тому все більш нагальною стає потреба у фахівцях, які можуть професійно й якісно перекладати науково-технічні тексти українською мовою. У зв'язку з цим, у вищих навчальних закладах ставлять за мету формування навички виділяти необхідну інформацію з текстів за фахом та перекладати їх.

На сучасному етапі очевидний факт комп'ютеризації різних сфер знань є

беззаперечним. Відповідно, в умовах масового використання персонального комп'ютера в різних галузях, будь-якому користувачу персонального комп'ютера необхідно вміти застосувати певні найменування для позначення апаратного та програмного забезпечення комп'ютера та ознайомитися з поняттями, що необхідні для розуміння роботи комп'ютерних процесів.

Допомогти в цьому може саме знання комп'ютерних термінів.

Аналізуючи останні дослідження і публікації проблемного поля науково-лінгвістичних пошуків у сучасному освітньому просторі, доречно згадати роботи В. Коптілова, Т. Кияка, А. Д'якова [2], В. Карабана [3] та ін.

«Характеризуючи комп'ютерну термінологію, необхідно відмітити динаміку її виникнення та інтенсивність збагачення новими лексичними одиницями» [1]. Стрімкий розвиток комп'ютерних технологій та розширення всесвітньої мережі Інтернет спричинили активізацію номінативних процесів, у результаті яких утворилася і продовжує утворюватися велика кількість лексичних одиниць термінологічного характеру. Це є причиною появи елементів новизни у текстах з проблем комп'ютерних наук та інформаційних технологій. Вони є особливо цікавими, проте пов'язані з вживанням нових термінів, ще не зафіксованих у словниках. Зрозуміло, що такі випадки можуть створювати серйозні проблеми в процесі перекладу.

Основна складність перекладу текстів комп'ютерної галузі, а саме переклад термінологічних одиниць, полягає у розкритті та передачі засобами української мови іншомовних реалій. Обов'язкова умова повноцінного перекладу будь-якого спеціального тексту, особливо комп'ютерного, – це повне розуміння його перекладачем. Дослівний переклад термінів, без проникнення у їх сутність, без знання самих явищ, процесів та механізмів, про які йдеться в оригіналі, може призвести до грубих помилок у перекладі.

Дослідження показують, що в процесі перекладу комп'ютерних термінів українською мовою використовуються наступні методи:

1) Транслітерація /транскрипція;

«Транслітерація – це передача літер алфавіту однієї мови літерами або

сукупністю літер алфавіту іншої мови, тобто літерна імітація форми вихідного слова» [2].

Шляхом транслітерації були запозичені такі терміни як terminator – термінатор; hacker – хакер; printer – принтер; computer – комп'ютер.

2) Калькування (від фр. *calque* — копія).

«Калькування – це переклад лексичних одиниць оригіналу, шляхом заміни їх складових частин (морфем або слів) лексичними відповідниками у мові перекладу» [2].

Прикладами калькування є переклад таких термінологічних словосполучень як *access code* – код доступу; *autorepeat* – автоматичний повтор.

Калькування є виправданим при перекладі термінологічних словосполучень тоді, коли складові елементи цих словосполучень уже посіли певне місце у термінологічній системі мови перекладу і є доступним для розуміння спеціалістів.

У випадку, коли словосполучення складається з термінів, які ще не увійшли у вживання в певній галузі науки чи техніки на мові перекладу і потребують свого тлумачення, використовують експлікацію.

3) Експлікація (переклад на основі аналогії (із застосуванням стандартної лексики в іншому значенні));

«Експлікація (від лат. *explicatio* – роз'яснення) – це лексико-граматична трансформація, при якій лексична одиниця мови оригіналу замінюється словосполученням, яке дає пояснення або визначення даної одиниці» [2]. За допомогою експлікації перекладають багатокомпонентні термінологічні словосполучення як, наприклад, *native mode* – режим роботи у власній системі команд.

Продуктивність експлікації при перекладі українською мовою також пояснюють розбіжностями у способах творення слів та словосполучень. В англійській мові переважають багатокомпонентні безприйменникові словосполучення, що не є притаманним українській мові і це створює певні труднощі у процесі перекладу. Ці труднощі часто усувають за допомогою

калькування зі зміною послідовності компонентів словосполучення. Приклад: BIOS - Basic Input/Output System – базова система введення-виведення; DMA - Direct Memory Access – прямий доступ до пам'яті.

Якщо значення англійського слова повністю відповідає значенню українського, то це еквівалентний переклад. Цей вид перекладу досить поширений при перекладі англійських комп'ютерних термінів, хоча в українській мові існує не надто велика кількість слів-відповідників у цій галузі. Можна навести такі приклади еквівалентного перекладу: keyboard - клавіатура; memory – пам'ять.

Комп'ютерна термінологія є, мабуть, найбільш динамічною із термінологічних систем, і в ній навряд чи колись можна буде поставити крапку та вважати дослідженою, оскільки інновації в комп'ютерній техніці розвиваються досить стрімко.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Дерба С. М. Українська термінологія в галузі прикладної (комп'ютерної) лінгвістики (логіко-лінгвістичний аналіз) / Дерба Світлана Миколаївна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. - К., 2007. - 20 с.
2. Д'яков А. Основи термінотворення : семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А. Д'яков, Т. Кияк, Київ: Вид. дім «КМ Academia», 2000,—218с.
3. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми / В. І. Карабан. – Вид. 4, випр. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 576 с.

Науковий керівник – старший викладач Н. В. Тільняк  
Національний технічний університет України  
«Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського»

## **ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄТОВАНІ ТЕКСТИ, ЇХ ОСОБЛИВОСТІ ТА ВИКОРИСТАННЯ**

*У статті досліджуються професійно-орієнтовані тексти в житті наукових фахівців. З'ясовуються особливості текстів за фахом, визначаються складності при написанні наукових статей.*

*Ключові слова: професійно-орієнтований текст, фаховий текст, види читання, компетенція фахівця, стилі та підстили української мови.*

В умовах стрімкого розвитку технічних галузей, зростає потреба в використанні професійно-орієнтованих текстів. Це легко пояснюється тим, що такі тексти, мають науково пізнавальну цінність для фахівця. Професійно-орієнтовані тексти займають важливу роль у навчанні. Розглянемо професійно-орієнтовані тексти детальніше.

Текст – це повідомлення, складене з сукупності речень, що пов'язані між собою змістом та лексико-граматичними засобами.

Текст за фахом – це засіб становлення та розвитку професійної майстерності.

Від змісту тексту залежить ефективність організації навчальної діяльності з розумінням смислової інформації та результативність засвоєння професійної лексики.

В українській мові виділяють такі стилі та підстили: художній стиль, науковий стиль, офіційно-діловий стиль, публіцистичний стиль, конфесійний стиль, розмовний стиль.

Професіно-орієнтовані тексти здебільшого належать до наукового стилю. З'ясуємо особливості таких текстів.

Характерними особливостями професійно-орієнтованих текстів є інформативність, логічність, точність, об'єктивність, ясність та зрозумілість.

В професійно-орієнтованих текстах, переважно використовується науковий стиль, тому що саме він може максимально точно та об'єктивно передати інформацію читачеві.

Працюючи з текстом певного стилю, важливо врахувати стилістичні

- особливості та обрати певний вид читання. Виділяють чотири види читання:
- переглядове,
- пошукове,
- ознайомлююче,
- вивчаюче [3].

Для роботи з текстами великого обсягу доцільно використовувати прийоми ознайомлюючого читання. Матеріалом для вивчаючого читання є пізнавальні наукові тексти, що містять важливу інформацію.

Наявність сформованих навичок читання професійно-орієнтованих текстів дозволить людині постійно підтримувати та поповнювати свої знання, відкрити можливості для самостійного розвитку та досягнення професійного успіху [1].

Велику роль у розвитку науковця відіграє його вміння спілкуватися та обмінюватися інформацією з колегами, які працюють закордоном, тому фахівцям важливо бути спроможними передати проміжні та кінцеві результати своїх досліджень англійською, французькою або іншою іноземною мовою.

Під професійно-орієнтованим навчанням іноземної мови (ПОНІМ) розуміється навчання, яке в центрі уваги ставить потреби студентів у вивченні іноземної мови з орієнтацією на особливості майбутньої професії, спеціальності. Такий підхід передбачає поєднання процесів оволодіння професійно-орієнтованою іноземною мовою з розвитком особистісних якостей



студентів, знанням культури країни мови, що вивчається та набуття спеціальних навичок, що базуються на професійних і лінгвістичних знаннях. Практична мета ПОНІМ полягає у досягненні випускниками нелінгвістичного вишу такого рівня іншомовної професійно-орієнтованої комунікативної компетенції, який дозволить їм використовувати іноземну мову у своїй професійній діяльності на рівні міжнародних стандартів. Природно, що при таких високих вимогах до випускника неможливо вузу в плані професійно-практичного володіння іноземною мовою все актуальнішими стають питання розробки ефективних методик навчання іноземної мови для спеціальних цілей.

Головною вимогою професійно-орієнтованого навчання іноземної мови є необхідність наблизити зміст і методи її викладання до практичних та майбутніх професійних потреб студентів. З огляду на це конче необхідним є ретельне вивчення завдань і цілей, що стоять перед певним контингентом студентів, обов'язковий облік їхніх інтересів і мотивації. У першу чергу це відноситься до підбору матеріалу, його критичного осмислення з урахуванням професійної специфіки студентів та рівня мовної компетенції. Завдання викладача полягає в організації такого впливу навчальної інформації на студентів, щоб професійні потреби трансформувалися в джерело їхньої активності та змусили працювати на задоволення виниклих потреб [2].

За стильовою ознакою професійно орієнтовані тексти, використання яких можливе в профільних класах, можуть бути не лише наукові, але публіцистичні й художні. Такі тексти мають досить складну інформаційну структуру, яка утворена з однієї сторони професійною інформацією, а з другої сторони, фоновою, яка є також дуже важливою .

Отже, професійно-орієнтовані тексти не легкі для опрацювання, через те, що вони досить вузькоспеціалізовані, проте вони є прекрасним джерелом наукових фактів та термінів.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Єщенко Т. Роль тексту і дискурсу у формуванні професійного мовлення студентів технічних спеціальностей / Т. Єщенко // Наукові праці ДОННТУ. – Серія «Педагогіка, психологія і соціологія». – No 1(13). – 2013. – С. 1–7.
2. Пентилюк М. Концепція навчання української мови в системі профільної освіти / М. Пентилюк, О. Горошкіна, А. Нікітіна // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2006. – No 9–10. – С. 76–84.
3. Пентилюк М. Українська мова : підручник [для 11 класу загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою : рівень стандарту] / М. Пентилюк, О. Горошкіна, Л. Попова. – Х. : Сіцця, 2012. – 207 с.

УДК 811.161.2:81'373.7

**Лось Г.**

Науковий керівник – доцент Н. О. Зубець  
Запорізький національний університет

### **КУЛЬТУРНИЙ КОД В УКРАЇНСЬКІЙ МІНІМАЛЬНІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ**

*У статті розглянуто втілення елементів культурного коду (соматичного, просторового, часового, предметного, біоморфного, антропологічного, духовного) на прикладі мініїдіом. З'ясовано, що мінімальна фразеологія відіграє помітну роль у процесі людського мислення та світовідчуття.*

*Ключові слова: культурний код, лінгвокультурологія, мініїдіома.*

У людському суспільстві передавання соціального досвіду відбувається за рахунок трансформування інформації в коди – моделі, правила формування ряду конкретних повідомлень. Як ідеальне утворення, породжене певною культурою, код дозволяє проникнути на її смисловий рівень.

У лінгвокультурологічній науковій парадигмі на перший план сучасних досліджень виступає культурний код як «система знаків матеріального та культурного світу, що стали носіями культурних смислів» [1, с. 9]. Актуальним і необхідним видається студіювання формовиявів, вербалізації світосприйняття та світогляду українців на різних мовних рівнях, зокрема фразеологічному.

Мета нашої розвідки – описати особливості репрезентації культурного коду на прикладі фрагменту мовної системи – мінімальної фразеології.

В. Красних, розмірковуючи над поняттям «код культури», порівнювала його з «сіткою, що культура накинула на навколишній світ, яка членує, категоризує, структурує й оцінює його» [2, с. 232-233]. Відомо, що в основі світогляду кожного народу знаходиться система предметних значень, когнітивних схем, соціальних стереотипів, які впливають на культурну конотацію фраземного знаку. У зв'язку з цим варто навести думку В. Телії, яка визначила фразеологізми як «мікротексти культури» [3, с. 19]. Дослідження української фразеології в етнолінгвістичному й лінгвокультурологічному аспектах зорієнтовано на розкриття особливостей відображення у фразеологічних одиницях елементів народної культури (праці Н. Бабиц, М. Жуйкової, Г. Кузь, Л. Савченко, М. Скаб, В. Ужченка, Л. Щербачук та ін.).

Сучасні класифікації включають різну кількість кодів (від трьох до тринадцяти), з-поміж яких базовими є соматичний, просторовий, часовий, предметний, біоморфний, духовний. Вибрані нами мінідіоми з Фразеологічного словника української мови [4] відображають цей спектр лінгвокультурних кодів.

У **соматичному коді** особливе місце посідають символічні функції різних частин тіла людини (розум, стійкість, міра вияву чогось, пристосованість, працьовитість тощо): з *головою*, не в *голові*, через *голову*, по [саме] *горло*, на

*язиці, не по зубах, на зубок, на око, під ніс, з-під рук, у руку [їдеться], на ногах, до ноги* та ін. Через усвідомлення себе, власної будови як частини цілої світобудови людина прийшла до аналізу Всесвіту.

**Просторовий код** культури номінує світоглядні уявлення людини через антропоморфні метафори. Він має два вияви просторової організації. З одного боку, просторові лексеми в інтегрованому змісті мінідіом позбавляються буквальної семантики (*на відчені, на видноті, на приколі, за [синім] морем*), з іншого – до просторового коду зараховуються знаки інших концептосфер і кодів (*на вітер, до вітру, на чолі, на виду*). Відповідні знаки локалізації позначають стани, якості, дії, вчинки людини, час тощо.

**Часовий код** культури – це уявлення людини про матеріальні та нематеріальні світи через часову вісь. Він фіксує членування часової осі, відображає рух людини за нею, кодує буття в світі й виявляється у ставленні людини до часу: *в секунду, по хвилині (хвилі), з роками, у роках, на носі, до пори, за [якусь (одну і т. ін.)] мить, з часом* і т. д.

Під **предметним кодом** культури розуміють уявлення людини про дійсність через відношення до предметів, які оточують її в побуті, професійній діяльності. Цей код пов'язаний із предметами, що заповнюють простір і належать до реалій навколишнього світу: *під мітлу, за трати, до кола, до копійчки, у лабеті, з м'ясом, на пні, до хати*. Він указує на конкретність національного світогляду.

**Біоморфний код** пов'язаний із життєздатними істотами, якими наповнена реальність. У ньому чітко окреслюється етнічна стереотипність, яка виявляється в номінуванні стійких, схематизованих уявлень, суджень, емоційно забарвлених оцінок моральних, розумових, фізичних якостей. Стрижневими компонентами в таких фразеологізмах є назви свійських тварин, диких звірів, птахів, комах: *ні за собаку, на коня, не верблюд, з півнями, за горобця, під мухою*. Невід'ємними елементами українського культурного простору є бестії: *до біса, ні чорта, ні духа, до [зелених] чортиків*.

**Духовний код** культури складають моральні цінності, еталони, ідеали та пов'язані з ним базові опозиції культури: *добро – лихо* (на добро, у добрі; до лиха, на лихо), *біда – щастя* (не біда, на щастя, в щасті).

Фразеологізми, в тому числі й мінімальні ідіоми, – особливі вербальні знаки, наділені культурною пам'яттю. Вони надають комунікативному процесу не тільки особливої образності, експресивності, аксіологічності, а й велику кількість смислів, що базуються на комплексі народних уявлень.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика / В. В. Жайворонок. – К.: Довіра, 2007. – 262 с.
2. Красных В. В. Этнопсихолінгвістика и лингвокультуро́логия: [курс лекцій] / В. В. Красных. – М.: «Гнозис», 2007. – 284 с.
3. Телия В. Н. Первоочередные задачи и методологические проблемы исследования фразеологического состава языка в контексте культуры //Фразеология в контексте культуры. – М.: Языки русской культуры, 1999. – С.13-24.
4. Фразеологічний словник української мови: В 2-х книгах / За ред. Л. С. Паламарчука. – К.: Наук. думка, 1993. – 907 с.

**Ляшкова О.**

Науковий керівник – доцент В.І. Тихоша,  
Херсонський державний університет

## ІНШОМОВНІ СЛОВА В ЕПІСТОЛЯРІЇ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

*У статті розглянуто особливості вживання іншомовної лексики Лесі Українки. Аналіз епістолярних текстів письменниці засвідчує, що вона добре знала та послуговувалася не лише рідною, а й рядом іноземних мов. Детермінологізація латинізмів у листах поетеси відображає особливості їх*

*уживання в українській літературній мові того часу, й зокрема - взаємодію східноукраїнської та західноукраїнської мовно-літературної практики.*

Ключові слова: *епістолярна спадщина, іншомовні слова, мовна особистість, комунікативний акт.*

Феномен людського спілкування є складним явищем. У ньому тісно переплетені соціальні, психологічні та мовні чинники, комплексне дослідження яких допомагає встановити особливості «мовного мислення», виявити окремі сторони взаємозв'язків між мовою і психологією людей, риси національно-культурної спадщини мовної поведінки. Мовознавці наголошують на необхідності вивчення комунікативного акту на основі комплексного підходу з урахуванням усіх його складників.

Листування серед інших видів творчості займає чільне місце у спадщині Лесі Українки. Листи Лесі Українки є цінним джерелом для вивчення її біографії, творчості, поглядів. Через листування поетеса підтримувала зв'язки не тільки з рідними, знайомими, друзями, а й з усім літературним та мистецьким світом.

Листи поетеси, як жодні інші свідчення, дають змогу впритул наблизитися до світу мрій, думок і сподівань її благородної й витонченої душі.

Листування Лесі Українки вирізняє, передусім, орієнтація на народне мовлення українців, звернення до традицій мовленнєвого етикету інших народів і, що не менш важливо, неповторна індивідуальна манера письма. Леся Українка – це мовна особистість, яка прагнула «до творчого самовираження, вільного, автоматичного здійснення різнобічної мовної діяльності» [2, с.93].

Уживання іншомовних слів в епістолярних текстах Лесі Українки має певні особливості. Підґрунтя такого аналізу становлять дослідження із семантики (Н. Арутюнова, Ю. Апресян, А. Уфимцева, Л. Дядечко, М. Кочерган, В. Жайворонок, А. Мойсієнко, О. Селіванова, С. Єрмоленко, Л. Мацько та інші).

У листах Лесі Українки представлено мовні параметри різних рівнів, що зумовлює потребу дослідження явища, оскільки використані в епістолярію мовні одиниці набувають додаткових відтінків.

Листи поєднували Лесю Українку, яка вимушено вела міграційний спосіб життя, зі світом, «оживляли» дні її самотності. Вона зізнавалась, що тривала відсутність новин з дому викликала в неї хворобу листування. Як ніхто інший, Леся добре знала ціну листам «з рідного краю», хоч не раз жалкувала, що доки дійдуть вони на чужину, «то мають вже не сучасний, а хіба історичний інтерес» [4, с. 24]. Листи вона писала українською мовою. Питання мови як найважливішої ознаки національної свідомості, етнічної самобутності було надзвичайно важливим для Лесі Українки. Свої думки, враження, оцінки суспільно-політичних, наукових, культурних подій і звичайні побутові турботи вона передавала рідною материнською мовою. Для письменниці було принциповим зізнання: «ніколи іншою мовою, як тільки своєю, листів не писала і, певне, не писатиму» [5, с. 91]. Саме слово лист у Лесі Українки має різні синонімічні найменування: лист, листище, «книга», «універсал», карточка, одкритка, закритка, графійка. Наприклад: «Одкриток я взагалі не пишу, а на «книги» не завжди є час і сила. (Сестрі 16 листопада 1899 р) [4, с. 42].

Епістолярний дискурс – це форма передачі емоційного стану особистості поетеси, яка відчувала внутрішню форму образного вислову, яка жила в світі іншомовних літератур і постійно трансформувала цей світ в український інтелектуальний контекст. У цьому виявляється своєрідний мовний європеїзм Лесі Українки. рос.: «С глаз долой, из сердца вон» [6, с. 323]; лат.: «O tempora, o mores!» [5, с. 351]; французькою: «Laisser faire, laisser passer» («Хай буде, як буде») [5, с. 163]; «A la guerre comme a la guerre» (на війні, як на війні») [5, с. 170]; «fais gne tu devars, advinne gue pourra» («Роби, що треба, хай буде, що буде») [5, с. 337]; «Quand on est bete, c'est pour toujuors» («Коли хто дурний, то це вже назавжди») [5, с. 391]; італ.: «Veder Napoli e poi morire» («Побачити Неаполь, і потім вмерти») [5, с. 173]; польською: «Nie mila ksiadzu o? ra - idi, cider, dodomu» («Не мила панові жертва - іди, теля, додому») [5, с. 278]. Це

засвідчує, що письменниця добре знала не лише рідну мову, а й інші. Про своє знання європейських мов Леся Українка писала в листі до М. І. Павлика 27 березня 1903 р. [7, с. 57 - 58], де йшлося про можливість викладати мови в галицьких гімназіях. Французьку, німецьку вона знала так досконало, що могла писати статті цими мовами; вільно володіла італійською, польською; за її словами теоретично знала англійську. Могла розмовляти, як довідуємося з інших листів, болгарською мовою. Сама відзначала, що вимову в російській мала гіршу, ніж у французькій. У листах письменниця часто торкається теми вивчення чужих мов: «Серед киян молодих остатнього часу починає ширитись європеїзм; вони починають учити європейські мови й інтересуватись європейською літературою» (3 листа до М.П. Драгоманова 24 грудня 1889 р.) [5, с. 45]. Знання мов для Лесі - це вихід у широкий світ, бачити його не лише через переклади з російської: «Біда, що більшість нашої української громади сидить на самій нужденній українській пресі, а через те не бачить як слід світу - ні того, що в вікні, ні того, що поза вікном... Та вже тепер поміж нашою молодістю громадською почалось таке „западнечество“, що багато хто береться до французької, німецької, англійської мови, аби могли читати чужу літературу» (3 листа до М.П. Драгоманова 17 березня 1891 р.) [5].

Епістолярій письменниці багатий на формули мовного етикету, які є специфічними у текстах листів Лесі Українки. Вокативні вирази подано різними мовами (французькою, німецькою, латинською, болгарською тощо): «*Liebe, liebste Wunder blume!*» (любий, найлюбіший чарівний квіте – нім.) [8, с. 42]; «*Liebe, ferne Lotos blume!*» (Любий, далекий лотосовий квіте! – нім.) [8, с. 56]; «*Chere petite Radinette!*» (Дорога маленька Радочко! – фр.) [8, с. 134] тощо. Вони містять народнопоетичні образи, що передають різні почуття до адресата та є стилістично вагомими: «А на літо, аби дав мені бог заробити гроші за недавно послані до російських журналів праці (між іншим і за Вас), *liebe morgen seele* (люба ранкова душе – нім.)» [8, с. 442] (любов); «... і горить моє серце, що я не знаю, як живе, що думає мій хтосічок, мій дорогий, моя *Wunder blume* (чарівна квітка – нім.)» [8, с. 332] (захоплення, прихильність). Звертаємо увагу на вибір



мови вокативів для різних адресатів. Італійські звертання використано у листах до сестри Ольги (милозвучна мова дає можливість передати ніжні та ласкаві почуття): «Тебе Gioglio d'oro, міцно-міцно цілую» (золота Лілеє – італ.)[8, с. 232]; «Gioglio mio!» (моя Лілеє – іт.)[8, с. 78]. Такі лексеми слугують засобом експресивізації епістолярного тексту та містять оцінний компонент: «Бувай здорова, mia rosa odorata» (моя запашна троянда – італ.)[8, с. 65]; « до побачення, Gioglio carissimo! (найдорожча Лілея – італ.)»[8, с. 79]; «Міцно цілую тебе, так міцно, як люблю тебе, mio Gioglio bianchissimo ...» (моя найбільша Лілея – італ.) [8, с. 237].

Французькі вокативи містять шанобливі вирази, оказіональні утворення, демінутиви, які надають різних емоційно-експресивних відтінків епістолярію і використані у звертаннях до друзів, однодумців, рідше родичів: «Cher petit Radis!» (моя маленька Радо – фр.)[8, с. 94]; [8, с. 381](любов);«Вибачайте, cher matre, що приписую на сьому кланті ... (дорогий учителю – фр.)»[8, с. 265]; [8, с. 353] (повага); «Cher confrere (дорогий побратиме - фр.), чи не будете ласкаві зайти до нас ...»[8, с. 112]; [8, с. 91] (повага та прихильність); «Милая Лидочка! Chere boule fixe!» (дорогий непорушний колобок – фр.)[8, с. 456](симпатія, любов).

Досить чисельну групу становлять іншомовні фразеологічні одиниці субстантивного типу. Іншомовні фрази цього структурного типу набувають різних граматичних форм, але на експресивне забарвлення вони не впливають. Додаткові відтінки виникають за рахунок використання різних мов та експресивновагомих лексем:«... думаю вертатись в початку мая ..., коли не затримає тут яка-небудь force suprete (вища сила – фр.)»[8, с. 477]; «... слід, щоб вона (Лілія) жила там і надалі, бо інакше буде проводити Hundes efen (собаче життя – нім.) ...»[8, с. 167](негативна оцінка); «Публіці бракує таких драм, як “Троянда”, але таким драмам бракує акторів, – от і cercle vicieux (зачароване коло – фр.)»[8, с. 421], «... отак все більше dolce far niente(солодким неробством – італ.) займаюсь»[8, с.342] тощо.

Іншомовні вислови в епістолярії Лесі Українки розмежовано за емоційно-оцінними компонентами на такі групи:

1) ті, що викликають позитивні емоції (з позитивною оцінкою схвалення): *«Отже, обійшлась без пригодків, audentur Apollo et Musae!» (Хвала Аполлонові і музам – лат.)*[8, с. 231];

2) ті, що викликають негативні емоції (з негативною оцінкою засудження, ганьби): *«А всі оці трупи “чим більше змінється, тим більше лишається те саме» (фр.)* [8, с. 257];

3) ті, що передають сумнів, невпевненість (оцінке ж значення може бути різним): *«За допомогою “якби” можна б і Париж вкласти в пляшку» (фр.)*[8, с. 144].

Окремі іншомовні слова, словосполучення та речення в епістолярному тексті Лесі Українки виконують експресивну, естетичну, волюнтативну та інші функції.

Таким чином, використання письменницею надбань світової народної мудрості свідчить про високий рівень володіння нею багатьма мовами, про наявність образного мислення, про здатність влучно охарактеризувати будь-яке явище за допомогою іншомовних лексичних елементів.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Вашків Л.П. Епістолярна літературна критика: становлення, функції в літературному процесі. Тернопіль, 1998. – 135с.
2. Кочерга С.О. Леся Українка – мариніст// Українське літературознавство – Львів, 1990. – Вип. 55. – С. 9– 25.
3. Кузьменко В.І. Епістолярна критика Лесі Українки// Вісник Київського славістичного університету. –К., 2003. – Вип. 16. – С. 47–52.
4. Кузьменко В.І. Письменницький епістолярій в українському літературному процесі 20–50-их рр. ХХ ст.– К., 1998. – 306с.
5. Леся Українка. Кримські спогади. – Сімферополь, 1986. – 304с.
6. Мірошниченко Л.П. Над рукописами Лесі Українки. – К., 2001. – 264с.

7. Святовець В.Ф. Епістолярна спадщина Лесі Українки. – К., 1981. –184с.
8. Українка Леся. Листи// Зібр. творів: у 12 т.– К., 1978. –Т10. –542с.

УДК 81'23

**Мандич Т.**

Науковий керівник – доцент О.П. Карабута  
Херсонський державний університет

**АСОЦІАТИВНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ ЯК МЕТОД ВИВЧЕННЯ  
МЕТАФОРИЧНИХ ВЕРБАЛІЗАТОРІВ КОНЦЕПТОСФЕРИ «СПОРТ»  
(на матеріалі телевізійних спортивних трансляцій)**

*У статті здійснено спробу експериментального вивчення асоціативного поля слів, що виступають метафоричними вербалізаторами концептосфери «спорт» у спортивному медійному дискурсі. Висвітлено потенціал слів для творення нових значень в умовах реконструкції фрагменту концептуально-мовної картини світу українців.*

*Ключові слова: асоціативний експеримент, концептосфера «спорт», метафоричні вербалізатори, спортивний дискурс.*

Слово як вербалізатор концептів має високий потенціал для творення нових переносних значень, тому вибір потрібного значення з усієї можливої множини лексико-семантичних варіантів зумовлюється мовленнєвою ситуацією та знаннями мовця. Повторюваність метафоричного значення у спортивних трансляціях є підставою для його кодифікації, хоча це лише один із невизначеної кількості засобів об'єктивації поняття. Водночас коментатор спортивної трансляції, пропонуючи власне бачення вербалізації концепту, не має гарантії того, що глядач так само зіставляє поняття з наведеним словом. Тож правильне розуміння глядачами коментаторської метафори відбувається не лише завдяки асоціативному зв'язку між концептами, а й доповнюється

візуальним образом. Застосування методу асоціативного експерименту пояснюється тим, що вся сукупність асоціацій, наведених респондентами до запропонованих слів-стимулів, сприятиме ґрунтовнішій реконструкції складових концептосфери «спорт», оскільки «у дослідженнях концепту головною і кінцевою метою аналізу є опис цілісної концептуальної структури, тобто виявлення усієї сукупності різного роду знань, які всіляко детермінують об'єкт концептуалізації» [2, с.54].

У стимульному списку наведено лише метафоричні вербалізатори, тобто контекст і відеофрагменти епізодів, що образно пояснюються, не подавались. У такий спосіб можна практично перевірити припущення: чи настільки вільні нові лексико-семантичні варіанти слів-стимулів, що утворилися завдяки вторинній номінації, чи вони не існують поза спортивним контекстом і виникають лише в єдності з візуальним образом.

Із огляду на те, що стимульний список сформовано зі специфічного шару лексики та що досі немає аналогів експериментального вивчення взаємозв'язків метафоричного мовлення тележурналістів і його сприйняття глядачами, проведено пілотний асоціативний експеримент, для якого дібрано 48 метафоричних слів-стимулів та опитано 50 респондентів.

Респондентів поділено на тих, хто орієнтується у спорті, та тих, хто ним не цікавиться. Цей поділ виявився цілком виправданим, оскільки реакції перших були максимально наближеними до значень метафор, зафіксованих у трансляціях, або мали інше тлумачення, що, утім, можна логічно пояснити в тісному зв'язку з поняттєвим апаратом спорту. Асоціації других частіше за все жодним чином не пов'язувалися зі спортом, незважаючи на поставлену перед респондентами умову, а це свідчить про неусвідомлення цією групою осіб усіх образних можливостей слова, їхньої здатності утворювати велику кількість різнотипних значень, адже запропоновані асоціації засвідчили примітивний зв'язок із елементарними поняттями, предметами та явищами, що належать до розряду повсякденного. Цією розбіжністю в асоціаціях підтверджується думка В. Ніконової, яка погоджується з О. Кубряковою в тому, що концепти є

вродженими та набутими [1, с.119]. Якщо концепти тематичні та стосуються певної групи людей, то їх розуміння залежить від набутого в цій галузі досвіду. Без фонових знань необізнана у спорті людина не зможе ні вербалізувати концепт, ні сприйняти його, оскільки він відсутній у її свідомості. Наведемо декілька асоціативних полів метафоричних вербалізаторів концептосфери «спорт» згідно з відповідями учасників асоціативного експерименту (збережено авторське написання).

Поширений серед прихильників футболу вислів *бити по горобцях* означає пробивати дуже неточно, вище воріт. Майже всі вболівальники подали правильні варіанти, найчастішими з яких були: *вище воріт (4); мазати, бити в «молоко» (2); бити мимо (2); стріляти мимо (2); не влучити в ціль (2); м'яч не влучає у ворота, летить високо над воротами; мазала, приціл збитий*. Із-поміж нейтральних глядачів такою точністю визначилися лише кілька учасників: *промазувати; промахуватись; невлучно кидати, метати, стріляти* тощо. Проте фіксуємо велику кількість не пов'язаних зі спортом асоціацій: *нічого не робити (2); убивство; стрільба; затрачати велике зусилля в роботі; з рогатки* тощо.

Оказіональну метафору *висмикувати бур'ян* ужито у футбольних коментарях у зв'язку з наявністю трав'яного покриття ігрового майданчика. Коментатор має на увазі налагодження якості гри, ліквідацію помилок чи розв'язання ігрових проблем. Асоціації вболівальників достатньо влучні: *позбавлятися поганих гравців або елементів гри; виправляти помилки (2); чистити склад команди; вдосконалювати вміння*. Чимало асоціацій не тотожні коментаторському значенню, але демонструють потенціал для об'єктивації інших спортивних понять: *вириватися вперед; вилучати поганих гравців (2); звільнити невдачу з команди*. Необізнані у спорті глядачі у більшості випадків були близькими до узагальнених асоціацій, що можуть реалізовуватись не лише у спортивному дискурсі, хоча, безперечно, у наведених варіантах змістовий компонент має спільне зі змаганнями: *висмикувати м'яч ногами у суперника; делать что-то не принося результаты; долати якусь перешкоду; прибрати*

*зайвих*. Мали місце і перетини з повсякденням: *город (2); упасть, дотронуться до земли; чистота; зарядка*.

Говорячи *вмикати косу*, коментатор має на увазі підкат, зроблений із метою відібрати м'яч у суперника. Не всі учасники експерименту зуміли знайти аналогію у площині спорту, тож в асоціативному полі цього стимульного словосполучення, як майже в кожному асоціативному полі, наявні пропуски, але в достатньо великій кількості. Уболівальники розпізнали поняття, закодоване таким вербалізатором: *систематично порушувати правила (бити по ногах); бити по ногах; лупити по ногах; починати грубо грати і «косити» суперника по ногах; підкат*. Менш точними виявилися варіанти, що давали якісну характеристику діям спортсменів: *швидко пересуватися; прискорюватись; швидко виконувати якісь вправи; прийшов час діяти; грати без стопу; напролом*. Решта опитаних продемонструвала слабші асоціативні зв'язки між господарською дією та ігровим прийомом. До тих, що відповідають зафіксованому значенню, зараховуємо лише один варіант – *в американському футболі нападники розштовхують суперників*. Домінантними виявилися змістові паралелі, проведені з інтенсивністю та спрямованістю руху: *швидко бігти; бігти навскіс; жорсткий рух, вперед, без розбору; бути швидким і точним; діагональное режущее движение; сносит всё на своём пути*. Учасники цієї категорії також навели різнотипні, недоречні для спортивного дискурсу варіанти, як для *косіння; косить; під час тренування вимикається світло; кричать; вести себе як дівчинка (2)*. У двох останніх випадках фіксуємо активізацію звукового образу та сплутування омонімів.

Оказіональне метафоричне словосполучення *еритроцит у тромбі* позначає спортсмена, дії якого набувають властивостей, притаманних складнику кровоносної системи: еритроцит приносить поживлення. Нашаровуючи цю ознаку на командні ігри, коментатор описав вдалу заміну гравця, який своєю появою активізує роботу всього колективу та сприяє покращенню результату. Те, що ця метафора ексклюзивна в мовотворчості конкретного журналіста, є причиною ускладненого розуміння її глядачами.

Констатуємо, що потрактування цього стимульного словосполучення не мало жодного правильного варіанту. Найбільш прийнятними вважаємо такі відповіді вболівальників, як *нападаючий у штрафному майданчику суперника; центр чогось; свежее веяние; яскрава пляма в команді*. Незнання анатомічних понять призвело до хибного зіставлення цього поняття зі спортом: *блокування гри; гравець, який завжди не на своєму місці*. Недоречними вважаємо низку термінологічних та образних асоціацій на зразок: *будова крові; тромбоцит; загущення крові; не в своїй тарелке; надіятись на краще; ні богу свічка, ні чорту кочерга; зайвий, пилюка в оці*. Серед відповідей учасників другої групи є значення, майже тотожне коментаторському – *центральный гравець або член команди, який дуже важливий*. Зіставлення еритроцита з певною складовою призвело до формування низки асоціацій: *затора в грі; суддя; частина команди*. Значення, що не стосуються спорту, максимально пов'язані з людським організмом: *згусток; заноза в душі; кров'яне тільце; болезнь; составляющая; медики*.

Отже, асоціативний експеримент засвідчив, що для повноцінного розуміння метафори треба враховувати контекст і візуальний образ ситуації, що описується. Зафіксовані значення є повторюваними в низці трансляцій або чітко усвідомленими з урахуванням перерахованих факторів, якщо мова йде про оказіональні образні висловлювання. На наше переконання, постійна відтворюваність метафоричних значень та проблематичність їхньої інтерпретації певним колом глядачів, які мають обмежені знання в галузі спорту й мінімальну практику перегляду спортивних трансляцій, є суттєвою підставою для кодифікації метафоричних значень вербалізаторів концептосфери «спорт» у лексикографічних джерелах.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Ніконова В. Г. Концепт – концептуальний простір – картина світу: досвід поетико-когнітивного аналізу художнього тексту / В. Г. Ніконова // Вісник КНЛУ. Серія Філологія. – Том 15. – № 2. – 2012. – С.117-123.

2. Нузбан О. В. Актуалізація концептів HARD / SOFT у сучасному англomовному дискурсі: дис. на здобуття наук. ст. к.ф.н.: 10.02.04 / О. В. Нузбан. – Чернівці, 2015. – 254 с.

**Мардар'єва А.**

Науковий керівник – доцент Н. В. Орлова,  
Херсонського державного університету

### **ДЖИНСА У ДРУКОВАНИХ ВИДАННЯХ ХЕРСОНЩИНИ**

*У статті проаналізовано замовні журналістські матеріали на сторінках популярних херсонських газет «Гривна», «Херсонський вісник», «Новий день»; досліджено обсяг поняття «джинса», охарактеризовано маркери політичної джинси.*

Ключові слова: *джинса, замовні матеріали, прихована реклама.*

Замовна журналістика є відносно новою проблемою українського медіасередовища. Починаючи з 2004 року корупційну практику у вітчизняних ЗМІ називають *джинса, заказуха, матеріали на замовлення, тексти з ознаками замовності, підкуп* тощо. Розміщення проплачених замовником матеріалів, адаптованих до репортерського стилю, стало звичайною справою для журналістів усіх ЗМІ. Нині джинса є поширеним явищем, що, на жаль, серед значної кількості українських медійників не розглядається як негатив.

Причиною джинування експерт Ради Європи Растро Кужель називає низькі професійні стандарти, складні економічні умови українського медіаринку, низьку рентабельність медіабізнесу під час пост-економічної кризи, тиск власників ЗМІ на редакційну політику, відсутність довгострокової стратегії розвитку медіа, низьку оплату журналістської праці, відсутність відповідальності за розміщення замовних матеріалів тощо [4]. Медіакритики,



медіаюристи, медіаексперти стурбовані зростанням джинси у вітчизняних ЗМІ, низьким рівнем професійної свідомості журналістів, зокрема тих, що працюють у регіонах.

Метою наукової розвідки є дослідити специфіку використання замовних матеріалів у друкованій пресі Херсонщини в період виборчої кампанії до місцевих рад 2015 року.

Для досягнення поставленої мети передбачено розв'язання наступних завдань: з'ясувати обсяг поняття «джинса»; визначити маркери політичної джинси; дослідити характер замовних матеріалів на сторінках аналізованих видань.

Джерелами дослідження слугували номери газет Херсонщини за період виборчої кампанії до місцевих рад восени 2015 року, а саме: «Херсонський вісник», «Новий день», «Гривна» до, під час і після виборчої кампанії (номери від серпня до листопада 2015 року).

Слово «джинса́» фіксують спершу в професійному мовленні журналістів, а пізніше – в медіакритичних публікаціях. Масово про явище джинси у вітчизняному медіапросторі почали говорити наприкінці 2000-их років, тоді ж з'явилися перші наукові розвідки, в яких дослідники зробили спробу осягнути сутність та ознаки цього поняття.

Узагальнюючи визначення українських медіаекспертів, у нашій роботі використовуємо таку дефініцію: джинса – умисно прихована реклама чи антиреклама, подана в мас-медіа у вигляді журналістських матеріалів (новин, аналітики тощо).

Цікавою є історія появи терміна. Джинса – це явище, характерне для пострадянської журналістики України та інших республік колишнього СРСР. У нашій країні джинса прийшла на зміну «темникам» часів Кучми приблизно у 2004 – 2008 роках. А. Сайчук, покликаючись на статтю російської Вікіпедії, припускає, що «назву джинсі дав український оператор мобільного зв'язку, який активно просував свій продукт – пакет Jeans, послуговуючись в тому числі засобами прихованої реклами» [5]. Також побутує думка, що в значенні

«замовний матеріал» термін джинса виник на початку 1990-их рр. в Росії, коли фірма, що відкрила магазин одягу в Москві, попросила відзняти журналістів з Першого каналу інформаційний сюжет, за який заплатила не грошима, а бартером – джинсами. Журналісти інтернет-видання «Телекритика» пропонують власну версію походження терміна: джинси – одяг журналістів, в кишеню яких зацікавлені особи підсовують гонорар/хабар за підготовку та/або розміщення замовних матеріалів. Існує й таке тлумачення: «замовні матеріали схожі на джинсову тканину, яка з лиця одного кольору, а зі споду інша» [2, с. 46].

Синонімами терміна *джинса* є: *матеріал з ознаками замовності, прихована реклама, дурналістика, заказуха*.

В Україні моніторингом джинси та неналежного маркування опікуються Інститут масової інформації (ІМІ), експерти інтернет-видань «Телекритика», «Медіакритика», Osvita.Mediasapiens, Detector.media та інші.

У сучасному українському медіапросторі джинса – поширене явище, особливо напередодні виборів. Розрізняють джинсу політичну, комерційну/економічну і корпоративну.

Під **політичною джинсою** розуміють: 1) статті, виготовлені прес-службами урядових структур, політичних партій; 2) соціологічні дослідження, що фальсифікують рейтинги політичних сил; 3) т.зв. аналітичні статті сумнівних авторів, в яких під виглядом експертної оцінки пропонують односторонню позицію певної політичної сили; 4) «листи від робітників», в яких ніби від імені громади висловлено схвалення чи обурення певного факту; 5) коментарі в нових медіа з метою дискредитації оприлюдненої інформації, її автора або висловлених оцінок [2, с. 46-47].

Поширеним є твердження, що у період виборчої кампанії все, що про політику, – джинса. Перед виборами кандидати в депутати використовують будь-яку нагоду прорекламувати себе. Справедливою є думка медіаекспертки С. Колодницької, що «під час кампанії знайти у медіа якісну й незаангажовану політичну інформацію або аналітику майже неможливо» [3].

Узагальнюючи дослідження медіаекспертів, виділяємо такі основні **ознаки політичної джинси**. По-перше, в замовних матеріалах грубо порушуються ключові стандарти журналістики: балансу думок; відокремлення фактів від оцінок; достовірності, неупередженості та повноти інформації. По-друге, чітка «полярність» матеріалу: реципієнту намагаються переконливо довести, що щось є «хорошим», а щось – «поганим», в матеріалі не подано думок опонентів. По-третє, в замовному матеріалі немає серйозних покликань на якісні і різноманітні джерела інформації.

Важливо чітко визначати маркери замовного матеріалу, щоб відрізнити його від неякісної журналістської роботи. Аналіз публікацій українських медіаекспертів (С. Колодницької, О. Довженка, О. Голуб, А. Сайчука та ін.) дозволив виділити наступні **маркери політичної джинси**:

1. Серія (або один) матеріалів тільки позитивного або тільки негативного характеру про політика або політичну силу.
2. Один і той самий матеріал трапляється одночасно у кількох ЗМІ, притому у деяких його ідентифікують як рекламу.
3. Використання популярної у суспільстві ідеї певним політиком (тези, заклики).
4. Думки експертів (справжніх чи підставних) (незбалансовані і лише позитивні/негативні).
5. Покликання на сумнівні соціологічні опитування.
6. Матеріал присвячено конфліктові, відображена позиція тільки однієї сторони.
7. Відсутність у новини посилання на джерело інформації.
8. Тема матеріалу не є суспільно важливою, публікація не має явного інформаційного приводу.
9. Поява політика на соціальних акціях, благодійних заходах.
10. Публікація різних «листів від...» (робітників, медиків тощо).
11. Матеріал підписано незвичним прізвищем, схожим на псевдонім (Степан Луговий, Марина Степова тощо), або зацікавленою особою.

Важливо розуміти *відмінність між рекламним матеріалом і політичною джинсою*. Замовні тексти не мають відповідного маркування, їх подають «без плашки» (реклама, на правах реклами, P, R, \*).

*Авторами матеріалів на замовлення* є журналісти, їх готують переважно зі згоди редакції. Трапляється, політична джинса з'являється і без дозволу останньої. Оплатою політичної джинси не завжди є гроші. Це може бути бартер, послуги, «добровільно» розміщені матеріали (журналісти роблять це з огляду на тиск з боку власника ЗМІ).

На предмет політичної джинси під час передвиборчої кампанії 2015 року в газетах Херсонщини «Херсонський вісник», «Новий день», «Гривна» проаналізовано 1307 журналістських матеріалів. Із них 135 публікацій мають ознаки замовності.

Журналісти газети Херсонської міської ради «Херсонський вісник» під час місцевих виборів 2015 р. очікувано джинсують на користь діючого міського голови В. Миколаєнка. Зафіксовано численні порушення стандартів балансу думок, відокремлення фактів від оцінок, неупередженості та повноти інформації. У журналістських матеріалах простежується чітка полярність (про дії міської ради, його очільника – тільки позитивно), іміджеві тексти не мають ніякого маркування, всі міські події висвітлювалися винятково через значущість дій мера. Виявлено також додаткові маркери політичної джинси: матеріали підписано псевдонімами, використання закликів, популярних ідей, пряма агітація. Політична джинса в «Херсонському віснику» не залежить від виборів, вона наявна на сторінках видання постійно.

Редакція газети «Новий день» загалом дотримується правил маркування політичної реклами, хоча не завжди. Найпоширенішими засобами політичної джинси є: публікація замовного матеріалу під виглядом новини (низка текстів про О. Вікула), спецвипуск додатка «Наш край» (кандидат від цієї політичної сили - головний редактор газети А. Жупина), подання прихованої політичної реклами в рубриках, що дезорієнтують читача («У прес-клубі «Новий день», «Знайомство зблизька», «Актуально», «Кур'єр» тощо), іміджеві інтерв'ю,

специфічна верстка і маркування політичної джинси, розміщення прихованої реклами як «листи від..., привітання, подяки», псевдоаналітика.

Найменше джинсує найпопулярніша херсонська газета «Гривна». Порівняно з «Новим днем» (наклад від 25100 до 27200 прим.), вона користується найбільшим попитом (тираж від 47800 до 48500 прим.). Проте редакція цієї газети також джинсує, але робить це більш професійно. Серед засобів політичної джинси нами виявлено: псевдоаналітика, двозначність рубрик («Наши реалии, реклама». «Грани бытия, реклама» «На слуху, реклама»), іміджеві матеріали про кандидатів у депутати подають як новини, публікації, що не мають явного інформаційного приводу, залучення кандидатів у депутати в якості експертів.

Порівнюючи використання політичної джинси в трьох аналізованих виданнях за період передвиборчої кампанії до місцевих рад 2015 року ми дійшли висновку, що найбільше замовних матеріалів у газеті Херсонської міської ради «Херсонський вісник» – 29%, у незалежній громадсько-політичній газеті Херсонщини «Новий день» – 12 %. Найменше політичної джинси зафіксовано в інформаційно-економічному, культурно-просвітницькому часописі «Гривна» – 5 %. Відсотки матеріалів із ознаками замовності відповідають популярності газет серед херсонських читачів. Видання, що найменше джинсує – «Гривна», має найбільші накладі (до 48500 прим.), відповідно користується довірою в аудиторії.

Узагальнюючи думки українських медіаекспертів (О. Голуб, В. Сюмар, Н. Лігачової та ін.), накреслюємо такі **шляхи подолання корупції в ЗМІ**:

- 1) прозорість медіавласності (прийняття Закону «Про відкритість медіавласності»);
- 2) прозорість редакційної політики;
- 3) ЗМІ - тільки бізнес;
- 4) саморегуляція журналістської спільноти;
- 5) здорова конкуренція між ЗМІ;
- 6) додаткова освіта журналістів через тренінги;

7) медіаграмотність громадян [1].

Джинса – це ганебне явище сучасної української журналістики. Замовні матеріали в мас-медіа засвідчують відсутність демократичних засад журналістської діяльності, низьку самосвідомість українських журналістів.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Голуб О. Що таке «джинса» і як її вилікувати [Електронний ресурс] / О. Голуб. Osvita.mediasapiens. [сайт]. – Режим доступу : [http://osvita.mediasapiens.ua/ethics/standards/scho\\_take\\_dzhinsa\\_i\\_yak\\_ii\\_viliku\\_vati/](http://osvita.mediasapiens.ua/ethics/standards/scho_take_dzhinsa_i_yak_ii_viliku_vati/). – Назва з екрану.
2. Журналістика : словник-довідник / авт.-уклад. І. Л. Михайлин. - К. : Академвидав, 2013. - С. 46 - 47.
3. Колодницька С. Як розпізнати політичну джинсу [Електронний ресурс] / С. Колодницька. Osvita.mediasapiens. [сайт]. – Режим доступу : <http://old.mediasapiens.ua/material/2384>– Назва з екрану.
4. Кужель Р. Як вирішити проблему оплачуваних матеріалів у ЗМІ? Рекомендації експерта Ради Європи Расто Кужела [Електронний ресурс] /Р. Кужель. Osvita.mediasapiens. [сайт]. – Режим доступу : [http://osvita.mediasapiens.ua/media\\_law/government/yak\\_virishiti\\_problemu\\_oplachuvanikh\\_materialiv\\_u\\_zmi\\_rekomendatsii\\_eksperta\\_radi\\_evropi\\_rasto\\_kuzhela/](http://osvita.mediasapiens.ua/media_law/government/yak_virishiti_problemu_oplachuvanikh_materialiv_u_zmi_rekomendatsii_eksperta_radi_evropi_rasto_kuzhela/)– Назва з екрану.
5. Сайчук А. Що таке «джинса» і з чим її їдять? [Електронний ресурс] / А. Сайчук. Телекритка. Медіаграмотність [сайт]. – Режим доступу : <http://www.telekritika.ua/medialiteracy/2010-03-31/52023> – Назва з екрану.

**Маширо Н.**

Науковий керівник – доц. Зубець Н.О.

Запорізький національний університет

## **АВТОКОМУНІКАТИВНИЙ ХАРАКТЕР ЩОДЕННИКОВИХ ЗАПИСІВ К. МОСКАЛЬЦЯ**

*У розвідці охарактеризовано сучасний мовний жанр епістолярного стилю – «щоденникові записи», щодо розуміння якого досі не існує єдності в поглядах учених. На тлі його типових рис розкрито суть такого особливого виду спілкування, як автокомунікативність.*

Ключові слова: *епістолярний стиль, щоденник, автокомунікативність.*

Сьогоднішній епістолярний стиль динамічно розвивається: розширюються його функції, з'являються нові й осучаснюються традиційні жанри. На сучасному етапі розвитку лінгвістики вчені приділяють велику увагу щоденниковій літературі, яка здавна була і формою самовираження, і формою самоспостереження. За допомогою антропоцентричного підходу до аналізу мови науковці досліджують жанр щоденника, який розкриває внутрішній світ автора, передає найтонші порухи його душі, особливості мовлення, способи передачі думок, вражень від почутого й побаченого. Такою є мета й нашого дослідження, яку ми реалізуємо на прикладі творчості Костя Москальця.

Варто зазначити, що наразі серед учених не існує єдності поглядів щодо розуміння і тлумачення щоденника як жанру, визначення його особливостей. Зокрема, Т. Черкашина відносить до типових рис щоденникової літератури безсюжетність, фрагментарність, спонтанність, зміну форм і тем, літературну необробленість записів, а також автобіографічність і сповідальність [5, с. 42].

Н. Хараман зазначає, що невизначеність адресата більшості щоденників впливає на форму викладу матеріалу – це здебільшого монолог або внутрішній

діалог, що також визначає характер мовних засобів, якими послуговується автор щоденникових записів. Дослідниця вважає, що записи «для себе» завжди пов'язані зі свободою вираження думок, звідси інтенсивне залучення в текст неповних речень, еліптичних скорочень, імпліцитна передача інформації. Через те, що ведення щоденника передбачає перетин двох сфер – писемного та внутрішнього мовлення, їх взаємодія призводить до посилення ліричної експресії [4, с. 72].

С. Ігнат'єва наголошує, що найважливішою жанровотворчою ознакою щоденника є безадресна мовленнєва діяльність, у якій відсутній експлікований комунікант-реципієнт, тобто «справжній адресат» [1, с. 197-198].

За словами Т. Радзівської, «під час ведення щоденникових записів суб'єкт і адресат комунікації представляються в одній особі», що надає висловленню «автокомунікативності» [3, с. 102].

Аналіз наукових джерел, що висвітлюють теорію і практику епістолярію від давнини до сучасності, дозволяє стверджувати, що автокомунікативність – це особливий вид комунікації, діалог людини з собою, коли уможлиблюється його оприлюднення. Це, зокрема, засвідчує досліджена епістолярна спадщина Т. Шевченка, Є. Чикаленка, В. Винниченка, О. Довженка, В. Стуса та багатьох інших. У нових умовах життя в центрі наукових пошуків постають щоденникові записи наших сучасників, зокрема відомого митця К. Москальця.

Це український поет, прозаїк, перекладач, літературний критик, музикант, член Національної спілки письменників України та Асоціації українських письменників. Його перу належать поетичні та прозові твори, зокрема есеїстика. До прозового доробку письменника належать книги «Вечірній мед», «Досвід коронації», «Рання осінь» та досить своєрідна й оригінальна – «Келія чайної троянди», жанр якої сам автор визначає як щоденникові записи, для яких властиві безсюжетність, фрагментарність, спонтанність, зміна форм і тем, автобіографічність, сповідальність і автокомунікативність. Ураховуючи професію, лінгвокультуру, варіанти реалізації авторської оповіді, відносимо розглядане джерело до жанру



літературно-художнього щоденника, для якого характерна белетризована позиція автора з естетичним мотивуванням зображуваного.

Ведення щоденника спрямоване на те, щоб допомагати людині, особливо митцеві, аналізувати не тільки навколишній світ, але й власні переживання, емоції, вчинки за допомогою викладу думок на папері. Автокомунікативність у щоденникових записах К. Москальця виявляється в тому, що автор усвідомлює появу реального персонажа – майбутнього читача, апелювання до якого стає компонентом оповіді, а це визначає поведінкову стратегію творця та стилістичну манеру викладу матеріалу. К. Москалець часто використовує займенниково-дієслівні форми другої особи однини, що допомагає йому подивитися на себе збоку, усвідомити власні настрої та бажання, бути «тут-і-зараз». У такий спосіб автор імітує спрямовану комунікативну дію «внутрішнього голосу» на своє зовнішнє «я»: *Сплять дружина і донька, а **ти пишеш**, і день біло-золотий над засніженим Львовом, і це, оце називається щастям, але **ти прикладаєш палець до вуст**, так, ми будемо мовчати... [2, с. 17-18]; Деякий час **міркуєш** – розпочинати нову сторінку чи зайнятися чимось іншим, не кидаючи письма. І **розумієш**, що розпочинати нової сторінки не варто [2, с. 83]; **Роздмухуєш** жаринку життя свідомості, яка зайнялася від кави, тютюну і Моцарта [2, с. 84].*

Іноді письменник послуговується таким типом висловлювань, у яких він звертається до свого «внутрішнього голосу» з позиції зовнішнього суб'єкта відповідно до норм ведення діалогу – вживає звертання: *Більше половини переступного року минуло. Знову ті самі декорації. Час на сцену, **Костику**, твій вихід [2, с. 65]; Сліпну над книжками, не сплю ночами, виснажуючи й без того виснажене тіло, – марно, **Костику**, марно [2, с. 105]; А ти? Що ж ти, **Костику**, романтику, містику, орфіку, посланче небес? [2, с. 179].*

Автокомунікативний характер «Келії чайної троянди» підтримується також питальними інтонаціями в реченнях. Їхнє використання дає можливість

авторові вести внутрішній діалог, знаходити для себе відповідь на важливі запитання, дає змогу рухатися вперед, розвиватися через посередництво самоаналізу: *Але ж ти сам усього цього хотів? І не заперечуй, бо я знаю краще. Ти хотів цього ще тоді, коли без копійки повертався електричкою до Бахмача...* [2, с. 8]; *Хто такий я? Чого я хочу? Ті самі питання, що й десять років тому; так само немає відповіді* [2, с. 21]; *І убога правда, обдерта баба-жебракка з торбами, від якої смердить, яка божевільна, – чому так часто ототожнювалася мені Україна з цими божевільними бабами – колись, на вокзалі у Києві, і недавно – на автостанції у Батурині?* [2, с. 72].

У щоденникових записах К. Москалець неодноразово вживає вставлені конструкції, за допомогою яких подає більш влучний варіант написаного, зазначає додаткову інформацію, згадану ним під час або після вираження думки на папері. Такі уточнення теж є складником автокомунікативності щоденникових текстів, бо вони засвідчують процес критичного переосмислення власних відчуттів та суджень: *Бережеш чистоту, боїшся (остерігаєшся) марнувати час* [2, с. 84]; *Дивно: відчувши ось так Провінцію (дуже гарне, звучне слово), я пригадав якимось чином свою юну нікому не належність, той настрій безпечної вищості* [2, с. 84]; *Вигадувати сюжети, писати навмання, шліфувати стиль, – як Флобер, Пруст і Набоков, – забувши про тих безталанних ексцентриків, які руйнували стиль або постмодерністично (слівце!) глузували з нього, пародіювали...* [2, с. 58].

Помічено, що Кость Москалець іноді використовує неповні речення, що є свідченням запису думок «для себе». Можна сказати, що речення такої структури дають змогу швидше викласти власні міркування на папері, допомагають зафіксувати природний хід думок: *А потім – Таня і Кирилівська церква, врубелівська Мадонна з немовлям, вузькі й круті сходи на хори і музика Березовського; а потім – Таня і Лавра, вузесенький серпик місяця в*

*руїнах собору, липень, вишита сорочка і довга й запашна дівоча коса, яку розлітав...[2, с. 78-79]; Нарешті стало холодніше, у небі – хмари [2, с. 101]; Уривки думок, намагання не думати, припинити хаотичний внутрішній монолог – і знову думки, незакінчені або непочаті фрази [2, с. 183].*

Отже, щоденникові записи Костя Москальця представляють нам автора як багатогранну творчу особистість. Завдяки твору ми уявляємо всю глибину його мислення, майстерність володіння словом. Творчість Костя Москальця є цінним матеріалом для дослідження особливостей літератури ХХІ століття, зокрема – щоденникових записів. «Келія чайної троянди» дає повне уявлення про таку специфічну рису щоденника, як автокомунікативність.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Ігнат'єва С. Функціонально-комунікативний простір в українському щоденниковому дискурсі / С. Ігнат'єва // Науковий вісник Криворізького національного університету: зб. наук. ст. – Кривий Ріг: ДВНЗ «КНУ», 2012. – Вип. 7. – С. 194-204.
2. Москалець К. Келія чайної троянди. 1989-1999: Щоденник / К. Москалець. – Львів: Кальварія, 2001. – 204 с.
3. Радзиевская Т. Человеческий фактор в языке. Коммуникация, модальность, дейксис [монографія] / Н. Арутюнова, Т. Булыгина, А. Кибрик, Т. Радзиевская и др. – М.: Наука, 1992. – 280 с.
4. Хараман Н. Мовний образ автора у «Щоденнику» О. Довженка: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Хараман Наталія Олександрівна. – К., 2015. – 199 с.
5. Черкашина Т. Система документальної літератури: внутрішня організація / Т. Черкашина // Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка: зб. наук. ст. – Луганськ: Вид-во ЛНУ ім. Т. Шевченка. – 2011. – №9 (230). – С. 37-45.

**Мельниченко О.**

Науковий керівник – доцент І.В.Григоренко

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

## **КОНЦЕПТ «ПСИХІАТРИЧНА ЛІКАРНЯ» У ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ (на матеріалі силуетів Лесі Українки «Місто смутку»)**

*Автор визначає ключові характеристики концепту «психічна лікарня» у оповіданні-силуеті Лесі Українки «Місто смутку», наголошуючи на особливому зацікавленні письменниці темою тонкої грані божевілля-небожевілля.*

Ключові слова: *Леся Українка, концепт, психіатрична лікарня, божевілля, «Місто смутку».*

Образ психіатричної лікарні та божевільного з'явився в українській літературі за кілька років до появи першої книги З. Фрейда «Тлумачення сновидінь» (1900).

Психіатрична лікарня, як концепт, увібрала в себе широкий спектр розуміння, що наявний в творах української літератури кінця ХІХ – початку ХХ ст. Це зумовлено тим, що саме психлікарня – це притулок, місце, де перебувають хворі, яким поставлено діагноз. Саме в психіатричній лікарні опозиція Розум/Божевілля є найбільш виразною [2]. Невротичні персонажі, якими заселені драми Л. Українки, проза М. Хвильового, В. Винниченка, І. Домонтовича, В. Підмогильного розсіяні серед інших, встановити критерій психічної норми у процесі їх аналізу неможливо, бо норми як такої не існує.

У 1896 р. Леся Українка написала силуети «Місто смутку», навіяне перебуванням у психіатричному санаторії в містечку Творки під Варшавою. Слід знати, що у Творках містилась психіатрична лікарня, де лікарем-психіатром був Олександр Петрович Драгоманов – молодший брат Олени

Пчілки, матері поетеси (отже, дядько Лесі Українки) [1]. Ця лікарня була відкрита в 1891 році. Нині Творки не є окремим поселенням, а частиною міста Прушків у 15 км на захід від Варшави. Леся Українка як модерна мисткиня обрала нетрадиційний жанровий різновид оповідання – «силуети». За визначенням у «Літературознавчій енциклопедії», «силует-зображення істот, що близьке до відображення їх тіні» [3]. Таке зображення не передбачає наявності чітких внутрішніх і зовнішніх характеристик особистості-лише обрис, контур, суть (що характерно для поетики імпресіонізму). Недарма герої-персонажі постають як спогади ліричної героїні (причому нічні спогади, ще менше чіткі і яскраві) та не мають власних імен: «молода чорноока дівчина», «уривчастий жіночий голос», «молода поетеса», «підстаркувата жінка», «божевільна композиторка», «веселий маніак», «геній християнства» та ін. Це далекі від реалістичних персонажів-характерів універсальні образи-символи, представлені якоюсь фразою чи промовою, деталлю, самохарактеристикою, діалогом.

Оповідачка твору переживає почуття страху, жалості і, сором сказати, цікавості, що обгортає сторонню людину при вході в цю велику *vekehrte Welt* (світ навиворіт), як і кожний, хто потрапляє в подібні заклади. Серед хворих її увагу привертає один молодий чоловік. Він називає себе найстарішим божевільним, і, окрім того, ще й професором нової психіатрії. Після невеликої розмови цей чоловік дав оповідачці своє, як він назвав, професорство – щойно списаний папірець і взяв слово не показувати лікарям закладу. Писання молодого науковця виявилось діагнозом власної хвороби – *Mania Erotica* («систематична маячня»), з переліком симптомів, визначенням ступеня поширення («Не так рідко, як думають вони»), списком ліків, рекомендаціями щодо профілактики, прогнозом («Все одно, не варт про се думати»). Діалог, хоч не сповна (бо не має остаточного порозуміння), але відбувається.

Оповідачка намагається зрозуміти Божевілля: «Довго я дивилася на се писання і довго думала потім: що се? – бред чи жарт? Але в сьому місті всі жарти поважні... І згадався мені безумний король Лір, як він просить своїх

провожатих: «Дайте мені поговорити з сим Тебанським філософом...». Останнє речення твору є знаковим: «Я хочу сказати слово сьому самому вченому тебанцеві» [1]. Вимальовується продовження діалогу, незважаючи на нерозгаданість мови Божевілля

Силуети «Місто смутку» – єдиний твір, де цікавість поетеси привернув душевно хворий чоловік. Письменниця твором зруйнувала певний стереотип про свою прозу як виключно реалістичну. Леся Українка переймалася питанням божевілля загалом, без будь-яких гендерних розмежувань, адже в «Місті смутку», незважаючи на те, що більшість пацієнтів лікарні для душевнохворих – жінки, основна увага звернена на чоловіка, точніше на його душевний стан. Діалог з чоловіком не дає впевненої відповіді, що це людина є божевільною. На хворобу вказує те, що чоловік був на гімнастиці разом з іншими хворими. Тільки написане у записці (систематичний бред) вказує, що у людини дійсно присутня певна манія. Герої «Міста смутку», так би мовити, фрагментарні, описані побіжно, що ще гостріше висуває питання: «Де та границя, що відділяє нормальне від ненормального?», що було взято епіграфом до силуетів авторкою [1]. В принципі, цей епіграф є логічним до будь-якого твору Лесі Українки, де б мав місце мотив божевілля, адже нема такого героя, дослідивши якого, реципієнт зробив би остаточний висновок: цей здоровий, а цей – психічно хворий.

Отже, неврівноважена, божевільна, одержима людина завжди викликала інтерес суспільства, тому що мотивація вчинків такої людини – завжди загадка, й у всі часи дослідники та літератори боролись за те, щоб висвітлити хоч частину сутності такого індивіда. У творі «Місто смутку» письменниця зруйнувала певний стереотип про свою прозу як виключно реалістичну.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Леся Українка. Місто смутку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.l-ukrainka.name/uk/Prose/MistoSmutku.html>.

2. Философская энциклопедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа:

[https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc\\_philosophy/4425/%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%A6%D0%95%D0%9F%D0%A2](https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/4425/%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%A6%D0%95%D0%9F%D0%A2).

3. Українська літературна енциклопедія в п'яти томах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://izbornyk.org.ua/ulencycl/ule.htm>.

УДК : 811.161.2 : 81'322 : 004.77

**Молоцький В.**

Науковий керівник – доцент І. М. Бакаленко

Запорізький національний університет

## **ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ-МЕМІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ**

*У статті досліджується проблема використання інтернет-мемів у якості дидактичного матеріалу на уроках української мови та літератури. Охарактеризовано особливості появи мемів як одиниць інформації. Подано приклади найпопулярніших інтернет-мемів і запропоновано шляхи їх використання у навчально-виховному процесі.*

*Ключові слова: Інтернет, інтернет-мем, лінгводидактика.*

Сучасна освіта передбачає пошук нових методів і технологій навчання, що спрямовані на всебічний розвиток особистості, на формування її практичних умінь та навичок. Важливими в цьому процесі є як традиційні, так і нетрадиційні методичні інструменти. Активний розвиток Інтернету як соціального середовища спонукає сучасну школу до використання технологій, які виникають безпосередньо у Всесвітній мережі. Явище інтернет-мемів у мові все частіше привертає увагу науковців, оскільки спілкування користувачів в Інтернеті сприяє створенню особливої субкультури, яка впливає на розвиток

мови в цілому. На тлі розвитку сучасних технологій виникає інтернет-лінгвістика, яка дає поштовх до розуміння того, як розвивається сучасна мова.

Активне входження інтернет-мемів у мовне середовище знайшло своє відображення в працях таких науковців, як М. Громова, Т. Гавриліна, М. Жулінська, Н. Смоляр та інші. Однак це явище ніколи не розглядалося як дидактичний засіб навчання, чим і зумовлена актуальність нашої розвідки.

Мета дослідження полягає у виявленні особливостей інтернет-мемів як одиниць інформації, шляхів використання інтернет-мемів у якості дидактичного матеріалу на уроках української мови та літератури.

Для досягнення поставленої мети передбачено розв'язання таких завдань: визначити суть поняття «інтернет-мем»; охарактеризувати особливості «інтернет-мемів» як одиниць інформації; визначити шляхи використання інтернет-мемів на уроках української мови та літератури.

Інтернет став могутнім джерелом виникнення різноманітних явищ, які впливають на сучасний розвиток мовознавства. Одним із них є інтернет-меми. Мем (англ. *meme*; в іншій транскрипції – «мім») – одиниця культурної інформації, поширювана від однієї людини до іншої за допомогою імітації, навчання тощо [1]. З появою комп'ютерних мереж виникло явище інтернет-мема, що характеризується новим середовищем поширення та новими способами розповсюдження інформації. Це поняття набуло популярності в середині першого десятиліття XXI століття.

Термін «мем» уведено в 1976 році англійським біологом Річардом Докінзом у книзі «Егоїстичний ген», який висунув ідею про тотожність таких базових одиниць, як мем та ген. У наукових розвідках з генетики вчений стверджував, що меми, як і гени, схильні до природного відбору, мутації та штучної селекції, тобто їх функції абсолютно схожі. У лінгвістиці меми спочатку називали крилатими фразами, мовними кліше та навіть пареміями [2]. Отже, власне меми існували ще до появи Інтернету, але їх форма існування та вираження дещо відрізнялися.



На думку науковців, основна функція інтернет-мема – подати певну інформацію (текст, посилання) користувачам мережі. Як правило, їх створюють для розваги, але таким способом може поширюватися й інша інформація, у тому числі наукова.

Джерелами виникнення інтернет-мемів можуть бути актуальні події й новини, персонажі фільмів, висловлювання відомих людей тощо. В останні роки в соціальних мережах з'явилося чимало мемів, пов'язаних з українською мовою та літературою, зокрема на такі теми: поширені труднощі написання слів, літературні герої творів, висловлювання відомих митців. Інтернет-меми зі згаданою тематикою користуються великою популярністю серед школярів, абітурієнтів, студентів і навіть викладачів. Джерельною базою таких інтернет-мемів є створені у фейсбуці спільноти «Відеорепетитор української мови» [3] та «Файні меми про українську літературу» [4].

У ході педагогічної практики в Запорізькій гімназії № 11 в одному з дев'ятих класів було проведено експериментальне дослідження, у ході якого було використано інтернет-меми на заняттях української мови та літератури. Розглянемо деякі завдання, що були застосовані на практиці, а також найбільш популярні інтернет-меми, які можна було б використати в подальшій професійній діяльності як дидактичний матеріал.

1. У чотири колонки записано вісім однакових слів, але різними мовами: українською, білоруською, польською та російською. Наприклад: укр. *сніданок*, білор. *сняданак*, пол. *śniadanie*, рос. *завтрак*. Нижче, під колонками, зроблений запис у вигляді висновку: «Без коментарів, одна мова тут очевидно зайва». Ідея цього інтернет-мема допомагає візуально порівняти лексичні та графічні особливості східнослов'янських та західнослов'янських мов, дає основу для тлумачення питання походження української мови. Така навчальна методика спонукає учнів аналізувати інформацію, узагальнювати свої міркування й доводити загальним висновком.

2. Кадр з фільму, на якому актор Д. Нагієв прийняв позу горілиць, розкинувши руки в сторони долоньями догори. Інтернет-мем супроводжується написом: «Префікс пре- пишеться в значенні дууууже». Ідея картинки допомагає учням асоціативно запам'ятати подане правило правопису з української мови (Мал. 1).



Мал. 1

3. Колаж, на якому зображено, як товсте нахабне обличчя з написом на лобі «Місто» поступово поглинає людину. Інтернет-мем створений як посилання на роман В. Підмогильного «Місто». Його ідея допомагає розкрити вічне питання: «Чи може звичайна людина підкорити місто?». Відповідь очевидна й візуально демонструє наслідки дій героя у творі, оскільки на останньому малюнку ми вже бачимо вдвічі більше обличчя. Представлений інтернет-мем можна було б використати на занятті української літератури в одинадцятому класі під час вивчення творчого шляху письменника й аналізу його роману «Місто». Така навчальна методика сприятиме проявам творчої уяви учнів, надасть можливість вільного висловлювання школярами свої думки.

4. Фото жінки, яка однією рукою рве на голові клаптик свого волосся, а іншою рукою тримає вже відірваний. Над головою жінки зображено схему будови слова. Руки з клаптиками волосся символізують відірвану букву від кореня та префікса (Мал. 2). Інтернет-мем візуально демонструє неправильність переносу слів і наслідки порушення поданого правила на прикладі дій та емоцій жінки.



Мал. 2

5. Фото, на якому дівчина сидить на канапі, а позаду неї стоять кілька чоловіків. На її обличчі прикріплений символ емодзі, що посміхається, а на обличчі чоловіків – символ емодзі, що плаче. Картина візуально представляє трагічну долю Лесі Українки, а сама дівчина уособлює незламний образ української поетеси. Використання цього інтернет-мему передбачає звернення

учнів безпосередньо до художніх творів Лесі Українки та біографії відомої поетеси. Такий приклад може бути використаний і на заняттях української мови, зокрема розвитку зв'язного мовлення.

Наведені приклади підтверджують, що головним компонентом інтернет-мема є його емоційність. Фактично цей засіб не є змістовним, але в силу своєї природи він наповнений певною інформацією й стимулює учнів до спілкування. На думку К. Соколової, «мем виступає тим майданчиком, на якому і відбувається обмін індивідуальними змістами. З цієї точки зору для успішної комунікації абсолютно не потрібне глибоке розуміння мема, навпаки, різниця у сприйнятті породжує комунікаційний сплеск» [5, с. 122].

Поняття «інтернет-мем» у мовознавстві трактується як базова одиниця, що передає інформацію між користувачами комп'ютерної мережі. Його особливістю є те, що він сприймається візуально й потребує творчого підходу. Як показує практика, інтернет-мем в освіті – це абсолютно нове явище й вимагає ретельного відбору під час підготовки до занять. Така форма роботи на заняттях подобається учням, а результати є ефективними. Школярі демонструють свою творчу уяву та власний підхід до роботи.

Інтернет-меми яскраво ілюструють мовні явища, проблеми героїв літературних творів і їх авторів. Однак не всі інтернет-меми можуть бути використані як дидактичний матеріал, у чому й виявляється їх недолік, тому що деякі з них можуть містити в собі ненормативну лексику або зображення, передбачені лише для дорослих.

Отже, інтернет-меми з точки зору лінгводидактики можна вважати одним із засобів навчання, оскільки, по-перше, меми стимулюють в учнів навички творчого мислення та візуального сприйняття матеріалу; по-друге, такий вид роботи є доступним для дистанційного навчання; по-третє, навіть учні можуть долучатися до складання інтернет-мемів, а їх виконане завдання оцінюватися вчителем як один із видів творчих робіт.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Словник іншомовних слів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.jnsm.com.ua/ures/book/index.shtml>
2. Жулінська М. Інтернет-меми як одиниці інформації у кіберпросторі // М. Жулінська, Н. Смоляр // Актуальні питання іноземної філології. – 2015. – № 2. – С. 66-71.
3. Відеорепетитор української мови. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.facebook.com/videorepetitor/>
4. Файні меми про українську літературу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.facebook.com/ukrlit.mem/>
5. Соколова К. В. Меми як засіб комунікації в Інтернет-середовищі / К. В. Соколова // Гуманітарний часопис. – 2012. – № 1. – С. 118-123.

УДК 821. 161.2-1.09.

**Нежельська І.**

Науковий керівник – доцент А. В. Третяченко  
Придністровський державний університет (Молдова)

### **МОТИВНО-ОБРАЗНЕ НАПОВНЕННЯ ЛІРИКИ НАТАЛІ ЧАМЛАЙ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «Я – ТВІЙ САД»)**

*У статті розглядається поетична збірка «Я – твій сад», аналізуються провідні мотиви та образи, визначаються художньо-поетичні особливості та прикмети ідіостилю авторки.*

Ключові слова: *лірика, мотив, образ.*

Сучасна українська мисткиня Наталя Чамлай – поетеса від народження, її світовідчуття тривожне, її думки збентежені. Слово для неї не забава, а спосіб висловлення переживань.

Наталя Володимирівна народилася на Черкащині, в невеличкому місті Городище, яке близько Моринців. Закінчила фізико-математичний факультет Херсонського педінституту. Шевченківській край плекав юну душу піснями. Батько часто водив Наталочку стежками, які сховає Тарас «малими босими ногами. І це зосталося у пам'яті на все життя.

Кажуть, що поет починається з власної біографії. У Наталі Чамлай кожний вірш – біографія пам'яті, біографія серця, любов до України. В одному із віршів із гіркотою поетеса зізнається: «і я журавкою була». Відлетівши з рідного гнізда, забула чи призабула про домівку. Але то лише на час. Зі щемом і болем відчувала, як не вистачає материнського тепла і рідного слова. І не полетіла, а впевнено пішла до... самої себе. Ця дорога – найважча з усіх доріг на землі. Як повітря в легені, так і волі в душу потрібно їй. Ось як вона сама про це пише: «Батькові завдячую жагою до справжньої волі, якої завжди так прагне людина, іноді навіть не усвідомлюючи того...

В юності я не усвідомлювала цього прагнення. Тепер боляче згадувати, як заповзято суперечила я батькові, коли чула від нього про погане чи викривлене висвітлення в підручниках окремих історичних подій на Україні» [4, с. 4].

Про свою матір поетеса згадує: «Мама рідко мене виховувала. Тим дорожчі краплини її життєвої мудрості, яку вона передавала мені, коли ми жили разом. Материнська самовіддана любов – то найбільший скарб. Поки мама була поряд, то любов її сприймалася, як належне. Мабуть, вона, та любов, накопичувалась десь в глибині душі, і її виявилось так багато, що вона потребує свого виходу до людей через слово...» [4, с. 5].

Поетеса – автор збірок «Я – твій сад», «Кришталі з небесної криниці» і «Вічне танго життя». Поезії Наталі Чамлай друкувались в одеській періодиці – в журналах «Літературна Одеса», «Зоря вечорова». Наталя Володимирівна – член Всеукраїнського товариства «Просвіта» з 1994 року. Переможниця Національного радіо конкурсу «Пісня року–96», Лауреат літературного фестивалю «Південна ліра–2001», член національної Спілки письменників України з 2004 року.

У мисткині є поезії глибокого філософського спрямування, інтимна та іронічна лірика, вірші для шкільної молоді, пісні на музику Остапа Гавриша та Миколи Свидюка. Також Наталя Чамлай пише прозу – притчі, новели, казки, оповідання.

**Об'єктом** нашого дослідження ми обрали поетичний доробок авторки, а саме її першу збірку «Я – твій сад».

**Предметом** розвідки є ключові мотиви та образи у згаданій збірці.

Дебютну книгу поетеси «Я – твій сад» складають три розділи: «Я – твій сад», «Над Україною дощі», «Формула для щастя» та цикл «Фантазії на тему літа».

Значну частину своєї творчості Наталя Чамлай присвятила темі кохання. Багато сторіч поспіль саме ця тема будила серця і митців, і звичайних людей, очищувала та надихала, допомагала людині стати кращою, повірити в себе, сповнювала життя сенсом, а особистість – прагненням щастя, наснагою жити та творити, дихати на повні груди, відкривши свою душу і сповнене коханням серце світові й людям.

Слово у Наталі Володимирівни із чистої криниці душі, а не від філологічної запрограмованості. У розділі «Я – твій сад» та циклі «Фантазії на тему літа» своє «омріяне кохання» вона «вливає в пісні й сонети», утверджуючи думку: «Так люблять лиш одні поети!».

*Буду любити тебе,  
Поки сніги не впадуть.  
Пролісок перший зійде –  
Буду любити тебе.*

*Буду любити тебе,  
Поки сади зацвітуть.  
Зілля зросте молоде –  
Буду любити тебе [4, с. 9].*

Завдяки досконалій єдності змісту й форми вірш справляє надзвичайно сильне враження. Поетеса говорить про вічне кохання, вживаючи риторичне речення: «*Буду любити тебе вічно й безмежно. Завжди!*». Цікавим є те, що вірш написаний рефреном.

Ще одна поезія інтимного звучання «Я – твій сад», що дала назву ліричній збірці, розкриває мотиви любові, єдності людини й природи:

*Так вдихають аромат від квітки,  
Свіжий ледве чутний аромат...  
Я ж не квітка, я уже ягідка.  
Ти пересади мене в свій сад.*

*Доглядай за мною дуже ніжно.  
Місце відшукай таке в саду,  
Щоб було і сонячно, й затишно, –  
Я тоді весною знов зійду [4, с. 8].*

Вірші любовної тематики сповнені щирістю й чистотою почуттів, благородством душі. Інтимні почуття в них переплітаються з мотивами осмислення життя, долі.

У розділі збірки «Над Україною дощі» крізь біль і відчай ліричної героїні звучать мотиви глибокої самовідданої любові до батьківщини, до отчої землі:

*З тих пір я маю ціль одну-єдину:  
Подарувати ВІЛЬНУ УКРАЇНУ [4, с. 28].*

Батьківщина завжди живе в серці Н. Чамлай, болить у кожному написаному слові, повноцінне життя для неї можливе тільки за умови невідривності від свого народу і його долі, на основі традицій і духовних здобутків нації.

У поезіях розділу «Формула для щастя» розкриваються філософські мотиви – роздуми над вічними категоріями щастя, любові, дружби, швидкоплинністю часу, мінливістю буття:

*Щоб не було надвечір надто гірко,  
Пильнуйте:*

*де ліхтар, де справжня зірка [4, с. 32].*

Авторка торкається проблем, над якими людство міркує повсякчасно. У віршах немає закодованості, хитросплетінь, нагромадження незрозумілого. У творах філософського звучання поетеса реалізувалася як особистість зі своїм неповторним внутрішнім світом, схильна до розмислів та самозаглиблення.

Індивідуальний стиль Н. Чамлай пов'язаний з використанням елементів народнопоетичної мови. У віршах щедро вжито фольклорні тваринні та рослинні образи журавлів, зозулі, чайки, тополі, смереки, вишневого саду, волошок, жита, мавок, що свідчить про глибоку закоріненість лірики письменниці в етнічний ґрунт, у рідну культуру, відображає національну форму світосприйняття.

Пейзажна та інтимна поезія авторки пересипана барвистими епітетами: *«зілля молоде», «листя золоте», «пролісок перший», «осінні барви», «золотолисте багаття»* та вишуканими метафорами: *«шматочок осені палає», «хвилюють осінні барви», «сум підспіває», «багаття говорить», «місто поринає у сон», «шепоче прибій», «бавиться вітер».*

Таким чином, на основі аналізу збірки Н. Чамлай «Я – твій сад» приходимо до висновку, що провідними у ліриці поетеси є інтимні, громадянські, філософські мотиви. У її текстах визріли ключові концепти коханого, України, людини, любові, душі, краси, які мисляться нероздільно, складаючи змістове ядро творчості.

Характерні риси мистецького доробку письменниці – щира, довірлива інтонація, сповідальність, самовіддана любов до світу й людини, простота вислову думки, звернення до фольклорної традиції.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. – К.: ВЦ «Академія», 1997. – 752 с.
2. Словник символів / За ред. М. Дмитренка. – К.: Народознавство, 1997. – 156 с.



3. Чамлай Н. В. Я – твій сад / Наталя Чамлай. – Одеса: Редакційно-видавничий відділ обласного комітету у справах преси та інформації, 1995. – 48 с.

УДК 070.3:316.77]:811(045)

**Нечипорук Ю.**

Науковий керівник –ст. викладач Н. В. Тільняк,  
Національний технічний університет України  
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

### **ЗАЛЕЖНІСТЬ МАС-МЕДІА ВІД МОВНИХ НОРМ**

*У статті досліджується мова мас-медійного простору як важливий інструмент комунікації журналістів. Узагальнюється матеріал про порушення мовних норм та журналістських стандартів.*

*Ключові слова: мас-медіа, журналісти, ЗМІ, журналістські стандарти, штампи, мовні кліше, мовні норми.*

Увесь мас-медійний простір, зокрема сфера ЗМІ, зосереджується перш за все на аудиторії. Сприйняття глядацькою публікою прямо-пропорційно залежить від подання матеріалу. Задля коректного піднесення новин, повідомлень, подій, тощо, та уникнення конфузів існують деякі стандарти, що потребують дотримання. Серед журналістів побутують деякі технічні прийоми, до яких вони вдаються задля того, щоб інформація набула більшого розголосу чи несла у собі більшу експресію. А мова, якою ведеться повідомлення, повинна бути лаконічною та передавати суть простими виразами. Проте не все так просто. Та до чого ж приводять відхилення від встановлених норм та стандартів?

Відомо, що хороші журналісти повинні бути вмілими філологами, адже доносити інформацію коректно та граматично правильно є їхнім чи не

найбільш основним завданням. Крім того, журналіст повинен чітко і лаконічно формулювати думки і водночас контролювати, щоб виклад інформації не перетворився у суб'єктивний виступ. Також важливо, щоб вживані терміни відповідали своїм первинним значенням, а не були надуманими. «Використання професіоналізмів і термінів повинне бути виправданим стилістично. Крім того, воно повинне бути помірним, доцільним, зрозумілим. Завжди слід пам'ятати, що деякі з професіоналізмів і термінів можуть бути невідомі читачеві не професіоналу. Тому, якщо не можна обійтися без якогось спеціального слова, його потрібно вміло подати у контексті» [1, с. 74]. Не варто зловживати іншомовною лексикою, абрєвіатурами, бо їх надмір ускладнює сприймання, розуміння викладеного в газеті матеріалу.

Чимало людей мають зауваження, щодо роботи журналістів. Зокрема доволі часто можна зустріти примітки, щодо недотримання мовних норм. Що ж, як правило, кожного місяця проводиться перевірка якості роботи ЗМІ – «Моніторинг публікацій у регіональних друкованих ЗМІ щодо «джинси» та дотримання професійних стандартів журналістики» [2, с. 21]. Оцінювання виконання норм журналістами готується за такими критеріями як, баланс поглядів та точність, оперативність та достовірність, повнота подання інформації та відокремлення фактів від коментарів. Нещодавно експерти цього проекту висунули на обговорення той факт, що для повноти здійснюваного аналізу й більшої об'єктивності висновків, окрім існуючих шести, необхідно запровадити ще один критерій – дотримання мовних норм.

Часто журналісти, що «працюють на когось», вживають влучні мовні кліше заяложені штампи. І це не дарма, адже основними перевагами їх вживання є те, що вони ефектно й лаконічно звучать у контексті, подають значну кількість інформації через її найпростіші елементи, сприяють логічному викладу і мають масовий мовний вплив, що забезпечує легкість передачі і сприйняття інформації. Проте знання плюсів використання мовних кліше нерідко виливається у зловживання, яке викликає виникнення штампів – мовних зворотів, що кожен раз машинально повторюються та втрачають

повноту сенсу разом з експресивністю тим самим посилюється ситуативна неспіввідносність і недоцільність актуалізації у текстах. У результаті, натомість інформативності як головної характеристики мас-медійного стилю отримуємо квазіінформативність. Квазі...(віл лат. Quasi – щось начебто, неначе, як би) – складова частина складних слів, відповідна за значенням словами: «нібито», «уявний», «помилковий» (квазігерой, квазімистецтво, квазімарксист, квазінаука, квазіпрогрес) [3, с. 410 ].

Щоб розповісти про квазіінформативність детальніше варто зазирнути до нашої історії. Неозброєним оком можна побачити, що квазіінформативність значною мірою була притаманна українським ЗМІ у час радянської доби. Текст подавався на подобі цього: «Ми успішно здійснюємо комуністичне будівництво. Генеральний секретар ЦК КПРС мудро очолює це грандіозне будівництво. Також завдяки йому та рішенню XX-го з'їзду в нас найкраща безоплатна освіта, медицина, тощо. Тож ми найщасливіші та наша країна найкраща». Цей приклад і є порушенням стильової норми. Публіцистичний стиль повинен був виконувати інформаційно-змістову функцію, що досягається фактологічними інструментами впливу. А натомість переважали ідеологеми та специфічна концептуальна інформація.

Подібні ідеологеми вищезазначеній були своєрідним фільтром, через який пропускали газетний матеріал. Метою таких багаторазово відтворюваних конструкцій був маніпулятивний вплив на індивідуальну й колективну свідомість. Бо як відомо, будь-яка ідеологія прагне пояснити й обґрунтувати той соціальний і політичний порядок, який вона захищає. Завдяки мас-медіа створюються й ефективно використовуються різноманітні умовні формули і штампи для створення позитивного образу інституції чи окремого політичного діяча, формується сприятливе для них соціально-політико-психологічне середовище. Однак це вже царина не журналістики, а, наприклад, паблік релейшинз.

Тож вживання мовних кліше має як і переваги, так і вади. Використовуючи експресивні влучні мовні кліше журналісти ЗМІ можуть не

тільки досягти бажаного ефекту, а й наразити себе на небезпеку. Декотрі клішовані мовні одиниці можуть викликати сумніви щодо точності інформації. У результаті, «якщо у редакції є сумніви щодо точності інформації, а перевірити її з певних причин неможливо, від неї слід відмовитися, якою б цікавою вона не була. Що більш сенсаційною чи скандальною виглядає інформація, то більш ретельною має бути її перевірка» [2, с. 24].

Отже, мова є дуже важливим інструментом комунікацій, з яким потрібно вміло користуватися, зважуючи всі плюси і мінуси. Узагальнюючи викладений вище матеріал, доходимо висновку, що порушення мовних норм спричиняє відхилення від журналістських стандартів, таких як точність та достовірність. А це – не допустимо в сфері ЗМІ. Тож введення контролю мовних норм журналістів є необхідним задля попередження неточностей та конфузів.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Грабчиков С. М. Слово о газете // Культура мови журналіста / пад руд. М. Я. Цікоцкага. – Мінск, 1982. – С. 62–79.
2. Засоби масової інформації: професійні стандарти, етика та законодавчі норми: наук. вид. / укл.: Т. Петрів, А. Сафаров, В. Сюмар, О. Чекмишев. – К.: Нічлава, 2006. – 100 с.
3. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный. / Т. Ф. Ефремова. – М.: Русский язык, 2000. – 1084 с.

## ЛЕКСИЧНА ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ В СТУДЕНТСЬКОМУ МОВЛЕННІ ХЕРСОНА

*У статті досліджено проблеми інтерференції у функціональному аспекті, основні вияви порушення мовлення, встановлено перевагу використання у мовленні респондентів лексичних інтерферем іменників, прикметників, дієслів та прислівників.*

Ключові слова: *інтерферентні явища, білінгв, двомовність, кальки.*

Серед пріоритетних проблем сучасного мовознавства вагоме місце посідає питання подальшого розвитку і функціонування української мови як мови побутового спілкування в традиційно двомовних ареалах. Особливої значущості набуває проблема розвитку мовленнєвої культури молоді Херсонщини. Одним з основних виявів порушення нормативності мовлення є наявність інтерферентних помилок, що зумовлені білінгвальною ситуацією.

На нашу думку, на сьогодні проблема українсько-російської двомовності, мовної поведінки особистості в умовах білінгвізму є недостатньо вивченою. Відсутність спеціальних досліджень явищ інтерференції в мовленні молоді Херсонської області зумовлює потребу вивчити стан функціонування української та російської мов у ситуації білінгвізму.

Поняття *інтерференція* (від лат. *inter* – між, взаємно і *ferentis* – той, що несе, переносить) у лінгвістичних словниках визначається як перенесення особливостей рідної мови на іноземну, яку вивчають [2, с.96].

В українському мовознавстві інтерференцію розглядають як зміни в структурі чи в елементах структури однієї мови під впливом іншої. Зокрема,

С. Семчинський, називає інтерференцію «процесом взаємодії систем та елементів цих систем у мовах, що контактують» [3, с. 31].

Зовнішні чинники та обставини зумовлюють напрямок мовного впливу та його інтенсивність, сама ж суть змін визначається відношеннями структур мов, які контактують. Ми погоджуємося з думкою Ю. Жлуктенка, що «чим більше в обох мовах є однакових чи подібних моделей, структурних елементів, парадигматичних схем, коренів та ін., тим більше створюється сприятливих можливостей для розвитку процесів взаємодії» [1, с.12].

Нами було проведено експериментальне дослідження інтерферентних явищ у мовленні молоді Херсона. У ньому брали участь молоді люди віком від 17 до 22 років, що мешкають у Херсоні та Херсонській області й навчаються в Херсонському державному університеті (кількість респондентів – 100 осіб з філологічних та нефілологічних факультетів). Об'єктивність результатів анкетування гарантувала його анонімність.

У підсумку найпоширенішою мовою спілкування молоді Херсона було визначено суржик – 53%, на другому місці російська – 27%, українська становить 18%, інша – 2%. Серед 100 опитуваних 79% здобували і/або здобувають освіту українською мовою, 15% – російською, 5% – обома, 1% – іншою. Більшість респондентів охоче хотіли б вдосконалити свої навички володіння українською мовою (56%), російською мовою (25%), іноземними мовами (94%). Однак є ті, кому це не потрібно: українська мова (14%), російська (60%), іноземні (1%). Ті ж, хто не має на це часу, становлять невеликий відсоток: українська (30%), російська (15%), іноземні мови (5%).

Однією з активно досліджуваних проблем на сьогодні є вивчення результатів взаємодії близькоспоріднених мов, оскільки на теренах України набуло широкого розповсюдження інтерфероване мовлення, тобто активне використання російських компонентів в українському мовленні. Найбільш яскраво інтерференція виявляється на лексичному рівні.

У мовленні респондентів, усний і писемний варіанти якого ми досліджували, більшість *лексичних інтерферем* становлять іменники.

Інтерфедеми-абстрактні іменники часто зустрічаються у мовленні студентів негуманітарних напрямів підготовки, напр., защита замість нормативної української лексеми *захист*; отработки замість укр. *відпрацювання*; празники замість укр. *свята*; рішимості замість укр. *рішучість*; треніровки замість укр. *тренування*; учьоба замість укр. *навчання*.

Розповсюдженими також є інтерферентні помилки, яких припускаються при номінації людей: дежурний замість укр. *черговий*; жильці замість укр.  *мешканці*; защитник замість укр. *захисник*; врач замість укр. *лікар*; мальчик замість укр. *хлопчик*; невеста замість укр. *наречена*; парікмахер замість укр. *перукар*.

Факти лексичної інтерференції засвідчені серед іменників, що означають назви предметів і речовин, напр., Бокал – це запозичення з латинської за посередництва французької, яке українська мова теж засвоїла з російської (рос. *бокал*), унаслідок чого український відповідник *келих* майже зовсім перестав вживатися в мовленні молоді досліджуваного регіону. Обмежено вживаються такі интерфедеми як галстук замість укр. *краватка*, зонтик замість укр. *парасоля*, карандаш замість укр. *олівець* стакан замість *склянка*.

Серед інтерфедем-прикметників у мовленні студентів трапляються як відносні, так і якісні прикметники.

Серед якісних прикметників зафіксовано вживання неблаговидні справи замість українських *недобрих, поганих, чорних*; інтересна книга замість укр. *цікава*; опасна операція замість укр. *небезпечна*; вкусний обід замість *смачний*; хороші результати замість укр. *добрі*; капризна дитина замість укр. *вередлива, примхлива*; крупний центр замість укр. *великий* тощо.

Відносні прикметники-інтерфедеми здебільшого належать до загальноновживаної лексики, наприклад словосполучення: «учбовий центр» замість *навчальний*; льготний проїзд замість укр. *пільговий*; налоговий кодекс замість укр. *податковий*; доходна справа замість укр. *прибуткова*;

плідотворний урок замість *плідний*; зйомочний процес замість укр. *знімальний*; научна робота замість укр. *наукова*.

Інтерфедеми-дієслова є також розповсюдженими лексичними інтерферентними помилками: замість укр. *придбати* вживається інтерфедема обзавестися; благоустроюється замість укр. *упорядковується*; надіюся замість укр. *сподіваюся*; загрязняють замість укр. *забруднюють*; розрішають замість укр. *дозволяють*. Зрідка вживаються інтерфедеми опоздав замість укр. *спізнився*, отказався замість укр. *відмовився*, спросив замість українського дієслова *спитав*.

Достатньо поширені також інтерферентні помилки, яких припускаються при використанні прислівників, наприклад: замість *поряд* нерідко вживають інтерфедему рядом (рядом з гуртожитком); замість *узимку* під впливом рос. *зимой* ужито зимою; стидно замість укр. *соромно*; тяжело замість укр. *важко*; вірно замість укр. *правильно*.

Отже, проведене дослідження виявило, що українська мова в побутовому середовищі внаслідок низки позамовних чинників на Півдні України має нижчий соціальний статус, ніж російська. Тому значна частина студентської молоді регіону, на жаль, на сьогодні ще не має достатньо сильного морального стимулу для підвищення культури власного українського мовлення.

Усі зафіксовані нами в усному мовленні факти лексичної інтерференції можливо оцінити за схожістю/розбіжністю лексем в українській та російській мовах, оскільки їх вплив одна на одну в умовах тотального білінгвізму надзвичайно вагомий при виникненні інтерференції. Двомовність на побутовому рівні має наслідком культурну та мовну асиміляцію, нівелювання національної свідомості.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Жлуктенко Ю.А. Лингвистические аспекты двуязычия / Ю.А. Жлуктенко. – К.: Вища школа, 1974. – 176 с.



2. Розенталь Д.Э., Теленкова М.А. Словарь-справочник лингвистических терминов / Д.Э. Розенталь, М.А. Теленкова. – М.: Просвещение, 1985. – 309 с.
3. Семчинський С.В. Семантична інтерференція мов / С.В. Семчинський. – К.: Вища школа. – 1974. – 256 с.

УДК 811.161.2'373.7

**Новікова В.**

Науковий керівник – доцент Т.Г.Окуневич,  
Херсонський державний університет

## **СУТНІСТЬ ТА ОЗНАКИ ФРАЗЕОЛОГІЧНОЇ ОДИНИЦІ**

*Стаття має на меті розкрити сутнісні ознаки лексично неподільних стійких сполучень слів, що використовуються для образного називання об'єктів та явищ навколишньої дійсності, дослідити значення, форму і функціонування фразеологізмів в українській мові.*

*Ключові слова: фразеологія, фразеологізми, фразеологічна одиниця, фразеологічний зворот, структурні ознаки, семантичні ознаки.*

Кожна мова має свої характерні особливості, які відрізняють її від інших, має той лексичний запас, який несе в собі мудрість народу, що творила мову, його вірування, відбитки соціально-економічних, культурних умов життя, менталітету. Саме таким джерелом життєвого досвіду народу є фразеологізми. Це лексично неподільні стійкі сполучення слів, що застосовуються для образного називання об'єктів довколишньої дійсності і мають надзвичайну силу експресії. Українська фразеологія багата й різноманітна.

Фразеологія тривалий час функціювала як складова частина лексикології і лише в 50-х роках ХХ ст. виокремилась в окрему дисципліну завдяки працям В. Виноградова. Історія вивчення української фразеології тісно пов'язана з

іменами Л.Авксентьєва, В.Ужченка, Д.Ужченка та Ф.Медведева, оскільки саме їхні праці є основою наукових засад фразеології.

Мета статті – з'ясувати сутність та ознаки української фразеології, дослідити значення, форму і функціонування фразеологізмів.

У процесі багатовікового розвитку кожна мова створює свою оригінальну систему лексично неподільних стійких сполучень слів, що використовуються для образного називання об'єктів та явищ навколишньої дійсності. Саме такі стійкі багаточленні назви вивчає мовознавча наука фразеологія, а самі мовні одиниці називаються фразеологізмами.

Предметом фразеології як окремого розділу мовознавства виступає дослідження природи фразеологізмів, властивих їм структурних і семантичних ознак, а також джерел формування і закономірностей функціонування у мовленні.

Фразеологія (гр. *phrasis*– вислів, зворот, *logos* - слово, вчення) – розділ мовознавства, що вивчає усталені вирази, звороти мови. Це мовознавча дисципліна, що всебічно вивчає структуру і семантику фразеологічних одиниць, їхню функцію у мові та мовленні, їхнє виникнення та розвиток [5, с.6]. Її становлення активно розпочалось у 40–50-ті роки ХХ ст. Української фразеологія – функціональна й історична наука, що виросла на фундаменті фольклористичних, етнографічних, етнолінгвістичних праць, фразеологічних збірань О. Потебні, М. Сумцова, І. Франка, М. Костомарова, П. Чубинського, П.Куліша, М. Номиса, Б. Ларіна та ін.

Фразеологізмом учені називають семантично пов'язане сполучення слів, яке, на відміну від подібних до нього за формою синтаксичних структур (словосполучень або речень), не створюється у процесі мовлення відповідно до загальних граматичних і значенневих закономірностей поєднання слів, а відтворюється у вигляді фіксованої конструкції з властивим їй лексичним складом і значенням. Спільною назвою для всіх фразеологізмів є фразеологічна одиниця [5]. Цей термін уперше ввів у вітчизняну науку В.Виноградов. Вона є структурно-семантичною єдністю, монолітністю, що характеризується, як

правило, стійкістю словникового складу та додержанням незмінності порядку компонентів. «Стійкість фразеологічної одиниці розуміється як сукупність обмежень у виборі змінних компонентів фразеологічної одиниці на лексичному, семантичному, морфологічному і синтаксичному рівнях» [2, с. 23].

Фразеологічна одиниця є основою фразеології. Вона сприймається як певна цілісність, що в процесі мовлення заново не твориться, а відтворюється, бо вона вже є в системі мови в готовому вигляді, має свої, притаманні тільки їй ознаки. Повне або часткове переосмислення – ознака типового фразеологічного звороту. Межа фразеологізму – складне речення. Утворення, які виходять поза його межі, не можуть розглядатись як фразеологічні одиниці. І. Білодід дає таке визначення: «фразеологічною одиницею, звичайно, називають лексико-граматичну єдність двох і більше нарізно оформлених компонентів, граматично організованих за моделлю словосполучення чи речення, яке, маючи цілісне значення, відтворюється в мові за традицією, автоматично» [1, с. 16]. На думку М. Жовтобрюха, фразеологічними одиницями слід називати стійкі словосполучення, що сприймаються як одне ціле, як єдиний вислів або мовний зворот, неподільний на окремі частини без втрати його значення.

Фразеологізми, на думку Н.Москаленко, утворюють специфічну систему одиниць, об'єднуючись у її складі за кількома типологічними ознаками. Ознаками фразеологічних одиниць є: 1) семантична цілісність; 2) відтворюваність; 3) відносна постійність компонентного складу та структури (стійкість); 4) експресивність. Семантична цілісність полягає в тому, що значення фразеологічної одиниці не може бути витлумачене, інтерпретоване на основі безпосереднього врахування значень складників – відповідних слів, які належать до лексичної системи. Цілісність значення формується внаслідок переосмислення вільного словосполучення-прототипу, деактуалізації компонентів, які різною мірою втрачають предметну направленість. Окремі значення компонентів втрачаються, і формується нове значення, що є значенням фразеологізму [4, с. 23].

Більшість науковців основною ознакою фразеологічної одиниці вважають

відтворюваність, яка в мовленні пояснюється тим, що ці одиниці вже існують у мові (свідомості, пам'яті) як готові «блоки», з яких ми конструюємо речення і які використовуємо в процесі образної номінації предметів, явищ, властивостей. Вони не створюються в мовленні подібно до вільних словосполучень, вживання яких мотивується конкретними комунікативними потребами, а відтворюються як готові одиниці з фіксованим значенням, компонентним складом і структурою. Фразеологічні одиниці відтворюються як готові утворення, що беруться членами певного мовного колективу з пам'яті. Щоб такі одиниці легко здобувалися з пам'яті, вони мають бути широко відомими носіям мови. На думку А.Смерчко, властивість відтворювання зумовлена не тільки лінгвістичними, а й психологічними факторами [6].

Сталість фразеологізму забезпечується тим, що він завжди має у своєму складі одні й ті ж слова (інколи з певними варіаціями), що розташовуються у фіксованому порядку. Відносна постійність компонентного складу та структури фразеологічної одиниці виявляється як діалектична єдність константного (інваріантного) і змінного (варіантного). Теоретично її можна інтерпретувати як діапазон варіювання у межах норми. Фразеологізми представлені в літературній мові у вигляді таких найуживаніших типів варіантів: лексичних: *хоч в око дай (стрель), очі (баньки) вилупити, очі з лоба (голови) вилазять*; фонетичних: *нехай (хай) повилазять очі*; словотворчих: *відкривати (розкривати) очі, одним оком скинути (окидати)*; граматичних: *муляти око (очі), плювати в вічі (очі)*; квантитативних: *[аж] очі рогом, очі не висихають [від сліз]*.

Експресивність як ознака фразеологічних одиниць постає з їхнього призначення – передавати через почуття наше ставлення до фактів навколишньої дійсності, підсилювати логічний та емоційний зміст висловлюваного, виступати засобом суб'єктивного увиразнення мови. Фразеологізми виступають не для позначення нових реалій, а для оцінної характеристики вже названого. Експресивність ґрунтується насамперед на основі образності, тобто на імпліцитному зіставленні фразеологічного й вільного омонімічного сполучення, словокомплексу-прототипу з найбільш

частотними переважно нейтральними їх складниками і цілісною метафоричною одиницею. У фразеологізмах відчутна влучна характеристика, сконденсованість думки, оцінна функція, у них матеріально втілені яскрава метафора, промовиста гіпербола, зіставлення-паралелізм, каламбур, гумористичний евфемізм [7, с. 23].

## ЛІТЕРАТУРА

1. Сучасна українська літературна мова : лексика і фразеологія / за заг. ред. акад. АН УРСР І. К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1973. – 439 с.
2. Виноградов В.А. Фразеологізм. Лингвистический энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1990.
3. Денисенко С. Національно-культурна специфіка фразеології у сучасних дослідженнях // Мова і культура: Серія „Філологія”. – Наук. вид. – К.: Видавн. Дім Дмитра Бураго, 2001. – Вип. 3, Т. 2: Культурологічний компонент мови. – С. 62 – 65.
4. Москаленко Н.А. З історії дослідження української фразеології // Українська мова і література в школі. – 1967. – № 10. – С. 22 – 26.
5. Словник фразеологізмів української мови / Укл. В.М. Білоноженко, І.С. Гнатюк та ін.; Нац. академія наук України. Інститут української мови. – К.: Наукова думка, 2003. – С. 462 – 467.
6. Смерчко А. Фразеологізми як форми вираження семантичних універсалій // Гуманітарна освіта України на межі століть: Наук. семінар 2 – 3 жовтня 2000 р.: Зб. наук. праць. – Вип. 4. – Дрогобич, 2001. – С. 128 – 132.
7. Ужченко В.Д. Фразеологія сучасної української мови: Навч. посіб. / В.Д.Ужченко, Д. В. Ужченко. – К.: Знання, 2007. – 494 с.

**Олея О.**

Науковий керівник – доцент І.М.Ліпницька  
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

## **ПОЕЗІЯ ПОЛЯ ВЕРЛЕНА У ПЕРЕКЛАДАХ МИКОЛИ ВОРОНОГО: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ**

*Стаття присвячена компаративному аналізу поезії П.Верлена в перекладах М.Вороного у зіставленні з його оригінальною лірикою. Дослідження засвідчує, що, адаптуючи поетичні твори П.Верлена для вітчизняного читача, М.Вороний використовує національні образи та ритмомелодику української мови.*

*Ключові слова: компаративний аналіз, модернізм, символізм, перекладна поезія, оригінальна поезія, лірика, переклад, Микола Вороний, Поль Верлен.*

Буремне помежів'я ХІХ-ХХ ст. спричинило філософський та мистецький розвій як намагання європейських митців і мислителів знайти шляхи порятунку від катаклізмів новітньої доби. Соціальна та культурна криза, принципово інші життєві умови вимагали нових естетичних засад для творчості, які б дали змогу висвітлити внутрішній світ людини, зрозуміти її суть, не акцентуючи увагу виключно на соціальній зумовленості, як вимагали закони реалістичної та натуралістичної творчості.

Суспільні й політичні зрушення, нові філософські та мистецькі віяння, намагання подолати кризу національної ідентичності й прагнення дорівнятися до європейського рівня мистецтва, «йти за віком» [3, с. 156] породили сплеск творчої активності серед молодого української інтелігенції.

Одним із перших в українській літературі, хто відчув і зрозумів кризу народницьких ідеалів та почав переймати оновлені естетичні європейські стандарти, був Микола Вороний. Його творча спадщина і сьогодні потребує

уважного прочитання, адже радянські літературознавці вбачали у ньому лише декадента й дрібнобуржуазного співця абстрактної краси. Праці О.Білецького, Г.Вервеса, Т.Гундорової, М.Луцюка, Я.Славутича та ін. дослідників присвячені аналізу виключно поетикальних експериментів митця, формальних та виражальних особливостей лірики М.Вороного, однак перекладацька спадщина митця досі не викликала наукового інтересу, що і зумовлює актуальність дослідження.

Мета статті простежити специфіку перекладацької діяльності М.Вороного, зокрема дослідити особливості образотворення та ритмомелодики у перекладах поезій Поля Верлена.

Микола Вороний – талановитий митець, автор оригінальної громадянської та інтимної лірики, літературний критик, громадський діяч та перекладач. На формування мистецьких концепцій поета вплинуло захоплення тогочасними європейськими філософськими течіями, особливо ідеями Артура Шопенгауера, французькою та німецькою літературами. Велике зацікавлення у М.Вороного викликали французькі символісти з їх новими ідеями та формальними пошуками. Проте митець не лише захоплювався новими поетичними віяннями, а й робив власні переклади поезії Поля Верлена, Сюллі-Прюдома, Жана Мореаса тощо.

Найбільший вплив на творчість та естетичні погляди М.Вороного мала лірика та формальні експерименти Поля Верлена. Французький символіст відкинув стару поезію, з її описовими, логічними й завершеними фразами; поставив під сумнів риму, традиційну розміреність вірша. Перший рядок Верленової програмної поезії «Поетичне мистецтво» декларує: «Найперше – музика у слові!» [2, с. 122]. Він поклав у основу своєї лірики фарби й звуки, короткі фрази, ритміку та мелодійність мови, що стали виразниками душевних настроїв поета.

Вороний не був схильним до крайнощів, проголошених Полем Верленом. Естетичні канони символізму дали йому можливість розкрити красу й

мелодійність рідної мови, що завжди були притаманні українській народнопоетичній пісенній традиції.

У національному літературному процесі кінця XIX – початку XX ст. особливого значення набувають українські переклади найкращих зразків європейської літератури. Великого значення цьому надавали І.Фанко, Леся Українка, М.Драгоманов, М.Славінський, В.Щурат, Б.Грінченко тощо. Таким способом передові українські митці намагались ознайомити українців із новими віяннями, ідеями, розширити жанрове, тематичне й естетичне різноманіття національної літератури, вивести її на світовий рівень.

Проте у кінці XIX – на початку XX ст. ще не була розроблена єдина послідовна методологія перекладу, тому проблеми точності, адекватності, свободи перекладача у поводженні з текстом-оригіналом лишалися невирішеними [4], були розпливчати межі між перекладом і переспівом літературного твору. Перекладачі покладались на свій літературний таланти, власні переконання, мету та інтуїцію.

У своїх перекладах поезій Поля Верлена М.Вороний намагається передати яскраву образність, провідний мотив, настрій та новаторську форму поетичного твору.

Як і Верлен, Вороний співець «краси страждання». Він дотримується у перекладах мінорної інтонації, властивої ліриці французького символіста й власній оригінальній поезії. Основними засобами передання настрою ліричного героя є художні образи, кольори, звуки, ритмомелодика української мови. Наприклад, у перекладі «За вікном, ніби в рамі картини...» Вороний використовує зорові образи (полонини, ріки, ліси, луки, блакить неба) та звукові (зловісний крик пугача) дуже близькі уяві українського читача. У поезії «Великий чорний сон упав...» переважає чорний колір, туман, темрява й образи сна та колиски: «Колиска – я. В льоху на дні // Гойдає мимохить // Чиясь рука мене. Я – в сні: // Мовчіть! Мовчіть!» [3, с. 201]

Поет не використовує у текстах нагромадження сонорних звуків, таких як «р», «н», як це часто роблять перекладачі поезій Верлена, щоб максимально



передати звукові особливості оригінального тексту. Натомість Вороний намагається адаптувати французькі тексти до зображально-виражальних засобів і можливостей рідної мови, піклується про красу й мелодійність перекладного тексту.

Подібні до вищезгаданих мотиви й образи М.Вороний використовує й у оригінальній ліриці, реалізуючи на ґрунті рідної мови і національної символіки новаторські поетикальні ідеї Верлена. Яскравий приклад – поезія «Спомини». Сум, мінорний настрій передані «сумерковими тонами», монотонним звуконаслідування похоронного передзвону «Дінь-дон...», повторенням-відлунням звуку «н»: «Ніби на екрані // Образи в тумані, // Крізь сон» [3, с. 82]. Повторюються образи сну і туману, «хатка в полонині...» тощо.

Отже, М.Вороний як перекладач намагається максимально перенести поетичні твори Поля Верлена на український ґрунт, використовує для цього відповідну лексику, образи, ритмомелодику рідної мови. Для нього провідними є власне формальні експерименти французького символіста, краса поетичної мови, мінорні настрої або ж «чорний» розпач поетової душі. Крім того, перекладна поезія Вороного й оригінальна дуже схожа за багатьма аспектами, адже митець використовував естетичні канони символізму і новаторські ідеї Поля Верлена, як джерело для власної творчості, що дало йому можливість по-новому побачити багатогранність й мелодійність української мови та національну символіку, розширити тематичні та формальні обрії, образне та жанрове різноманіття національної поезії, а також вивести її на якісно новий рівень.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Білецький О. Микола Вороний // Збір. пр.: [в 5 т.]. – Т. 2. / О.Білецький – К.: Наук. думка, 1965. – С. 596-624.
2. Верлен П. Лірика / Поль Верлен – К.: Дніпро, 1968. – 174 с.

3. Вороний М. Поезії. Переклади. Критика. Публіцистика / Микола Вороний – К: Наук. думка, 1996. – 704 с.
4. Козак Л. Перекладацька діяльність В.Щурата [Електронний ресурс] / Л.Козак. – Режим доступу: <http://www.inst-ukr.lviv.ua/files/paradygma/346-354-kl.pdf>

**Онуфрієнко В.**

Науковий керівник – доц. І.В. Гайдаєнко,

Херсонський державний університет

## **СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ СКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ В РОМАНІ**

### **П.КУЛІША «ЧОРНА РАДА»**

*У статті досліджено роль синтаксичних засобів в організації текстів художнього стилю, зокрема визначено стилістичні функції складних речень у романі П.Куліша «Чорна рада».*

*Ключові слова: складне речення, стилістичні функції, художній стиль.*

Для кожного функціонального стилю сучасної української літературної мови властиві характерні особливості синтаксичних побудов, свої типові конструкції, що вводяться у текст і взаємодіють у ньому, виконуючи відповідну стилістичну функцію. Для художнього стилю провідним завданням є вплив на людську психіку, почуття, думки через зміст і форму створених автором різних текстів. Художній стиль передбачає попередній добір мовних засобів для створення різноманітних літературних творів. Цей стиль є універсальним, адже він поєднав у собі весь лексичний потенціал мови.

Зазначимо, що дослідження стилістичних властивостей складного речення, як часто вживаної форми вираження думки є актуальним. Питання вивчення вживання складних речень у всіх стилях мови залишається відкритим.

Метою нашої статті є вивчення стилістичних особливостей уживання складних речень в історичному романі Пантелеймона Куліша «Чорна рада», а предметом – складні речення, їх стилістичні функції у досліджуваному творі.

Український мовознавець О.Пономарів з приводу стилістики слова, словосполучення та речення зазначав: «Елементарна поетичність мови, тобто образність окремих слів і постійних словосполучень, хоч би яка вона була помітна, є незначною порівняно із здатністю мов створювати образи із сполучень слів, все одно, образних чи безобразних» [5,.25].

За різних ситуативних умов кожна синтаксична конструкція набуває певного стилістичного забарвлення. Будь-яке розгорнуте, інтонаційно завершене висловлення може мати відтінок емоційності – позитивної чи негативної. Тому будь-яка конструкція, навіть найбуденніша може набувати різних стилістичних відтінків і, відповідно, мати стилістичне забарвлення.

Складне речення становить синтаксичне утворення вищого рівня складності. Предикативні частини складного речення мають модель простих речень, об'єднаних у складне — за змістом, структурно та інтонаційно, утворюючи окрему комунікативну одиницю. Тому частини складного, особливо складнопідрядного, речення лише умовно можна називати реченнями. Однак це допускається з методичних міркувань — щоб полегшити вивчення синтаксису складного речення. Водночас очевидним є те, що «просте речення» як предикативна частина складного речення саме собою не виражає відносно закінченої думки, не є інтонаційно завершеним, не виконує функції самостійного речення — ці ознаки притаманні всьому складному реченню, а не його предикативним частинам. Такі конструкції є характерними зокрема для художніх творів.

У досліджуваному тексті нами було виявлено складні речення, що виконують різноманітні стилістичні функції, а саме:

- використовуються для описів зовнішності персонажів, які є мовновиражальними засобами відтворення колоритності, експресивності мовлення героїв: *Один був молодий собі козак, збройний, як до війни; другий по*

одежі і по сивій бороді, сказати би, ніп, а по шаблюці під рясою, по пістолях за поясом і по довгих шароварах на виду – старий козарлюга [3,с.5]. Знати їх було хіба по довгому оселедцю з під шапки да по шаблях і пістолях — шаблі й пістолі були в деяких дорогії [3, 108].

- уживаються для того, щоб відтворити емоції героїв, їхню реакцію на щось несподіване, з'ясувати чому щось відбулось саме так, а не інакше: *Василь Невольник з великої радості не знав, що й робити: кинувся до Шрама й поціловав його в коліно. І нікому було на такі наруги жаловатись, бо й самого короля сенатори, папи да єпископи у руках держали* [3,с.5].

- використовуються для розлогіх описів природи певної місцевості, що створюють тло подій та настроїв героїв: *Сонце світило стиха, без жару; і любо було поглянути, як воно розливалось по зелених вітах, по сукуватих, мохнатих дубах і по молодій травиці. Пташки співали і свистали усюди по гаю так голосно да гарно, що все кругом неначе усміхалось* [3,с.7] *Росли там над водою старі дуби з березами; вони й місце скрашали, і холодок запорозьким братчикам давали* [3, 106]. Уживання таких конструкцій надає мові твору виразності та образності.

- застосовуються для портретних описів, що є образними фоновими засобами відтворення сюжету : *Справді, Василь Невольник був собі дідусь такий мізерний, мов зараз тільки з неволі випущений: невеличкий, похилий, а очі йому позападали і наче до чого придивляються, а губи якось покривились, що ти б сказав – він і зроду не сміявся* [3,с.55].

- вказують на психологічний та емоційний стан героїв: *Стара неня була радесенька, що в сина трапивсь знакомий гість, і зараз почала його трактовати* [3, 99]. *Ти думаєш, може, мене засмутили миргородці да половці з зінківцями?*[3,с.127] *Шрам їхав за ними похмурий, як ніч, що надходила* [3,с.128].

- вводяться до тексту для зображення рис характеру персонажів, з метою створення образності твору, створення психологізму оповіді: *Химерний той Іванець морочив голови людській, мов не своєю силою: мов який чарівник-*

чорнокнижник, ходив він поміж миром, сіючи свої чари [3,110]. Щирий і незлобливий був лицар, да вже і як допечуть йому, то стережись тоді кожен [3,с.130]. Надувшись, мов той сич, проходив він із своїми підручниками мимо козацькі купи і, бачся, нічого злого й не діє, тільки то там, то сям що-небудь блявкне, да так же то козаків гірким словом зневажає, так їм те нещасне панство да гетьманство в вічі тиче, що козаки прислухаючись тільки уси кусають [3,с.130].

- застосовуються для образного відображення певних звичаїв та традицій козацтва, колоритизації подій: *Діди обідали в гетьманському курені; тільки батько Пугач прийшов на трапезу до Кирила Тура, і то вже була велика честь усьому куреневі [3, 107]. Трапезуючи, добре тягнули братчики горілку, мед, пиво, однак ніхто не впивсь, так-то вже повтягувались [3,118].*

- використовуються з метою мотивації та конкретизації дій персонажів твору: *Назбиралось люду незчисленна сила, і все то була сільська чернь, мужики, що позіходились грабова-ти Ніжень, як приобіщав їм Брюховецький [3, 107]. Везли колись за мною в Січ жупани й сап'янці возами, везли золото і срібло мішками, а я все збув із рук, аби моїм діткам було добре! [3, 109].*

- уживаються для зображення елементів одягу з метою увиразнення конкретизації психологічного стану героя, мотивації його поведінки, увиразнення зовнішньої характеристики: *Що глибше в кут, то все був люд одягніший, були тут уже й міщани в личаках і в синіх каптанах, було й городове козацтво в блакитних да в зелених жупанах; а кармазини шаровари або жупан запорозький хоть би один [3, 107]. Одні ж у кармазинах і при шаблях, а другі в синіх каптанах та сіряках, без шабель, тільки декоторі держать рушниці да коси на плечах [3, 121].*

Складне речення в окремих випадках є граматично організованим поєднанням членів речення, має декілька граматичних центрів, які із семантико-синтаксичного боку являють собою один синтаксичний комплекс

часу й модальності, а з формально-синтаксичного боку може бути поєднанням за допомогою предикативного зв'язку.

Таким чином, синтаксичні засоби відіграють важливу роль в організації текстів художнього стилю. Залежно від змісту, функціонально-стилістичного призначення, будови та емоційно-експресивного забарвлення складні речення виконують різноманітні стилістичні функції.

## ЛІТЕРАТУРА

1.Бабич Н. Практична стилістика і культура української мови: Навч. посібник/ Бабич Надія. – Львів: Світ, 2003. – 248с.

2.Дудик П. Стилiстика української мови: Навч. посiбник/ Дудик Петро – К.: «Академія», 2005. – 250с.

3.Куліш П. Вибрані твори/ Передмова А.Гулика/ Куліш Пантелеймон-К.: Сакцент Плюс, 2007. – 169с.

4.Мацько Л. та ін. Стилiстика української мови: пiдручник/Мацько Любов, Сидоренко Олена, Мацько Оксана, за ред. Мацько Любов. – К.: Вища школа, 2003. – 462с.

5. Пономарів О. Стилiстика сучасної української мови: пiдручник/ Пономарів Олександр. – К.: Либiдь, 1992. – 248 с.

УДК 81'373.46

**Павликівська Ю.**

Науковий керівник – доцент Г.М.Гайдученко

Херсонський державний університет

## **ВНУТРІШНЬОСИСТЕМНА ПОЛІСЕМІЯ У ТЕРМІНОЛОГІЇ ВИДАВНИЧО-ПОЛІГРАФІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА**

*Автор підіймає проблему унормування та стандартизації української термінології видавничо-поліграфічної галузі, аналізує внутрішньосистемну*

*полісемію видавничої термінології, а саме багатозначність усередині терміносистеми.*

Ключові слова: *термін, полісемія, видавничо-поліграфічна термінологія.*

Українська термінологія вже упродовж двох століть привертає до себе увагу багатьох учених, фахівців, ентузіастів національного відродження. Видавничо-поліграфічна справа — особлива царина, яку мають знати не лише працівники видавництв і друкарень, а й усі, кому потрібно готувати до друку свої роботи, тобто фахівці будь-якої сфери — наукової, навчальної, просвітницької, політичної тощо.

Працюючи над унормуванням та стандартизацією української наукової і технічної термінології, більшість мовознавців та фахівців різних галузей пристають до думки, що оптимальною є ситуація, коли за кожним із понять закріплено один термін. Однозначність терміноодиниць унеможливила б різноманітні непорозуміння й неточності у фаховому спілкуванні. Вимога однозначності залишається в сучасній термінології лише «бажаною характеристикою терміна, але з цього зовсім не випливає, що вимога однозначності регулярно виконується» [3, с. 23].

Водночас треба зважати на те, що існування багатозначних термінів має об'єктивні підстави, серед яких вітчизняні дослідники виокремлюють насамперед: «1) позамовні причини (соціальні, суспільно-політичні, науково-технічні тощо, схильність людського мислення до систематизації та узагальнення знань про явища реальної дійсності, відкриття нового знання й поява нових понять); 2) мовні причини (приналежність термінів до лексико-семантичного складу мови, асиметричність знака і значення, певна обмеженість кореневого словникового матеріалу» [1, с. 7].

У сучасній термінології видавничо-поліграфічного виробництва функціонує чимала кількість багатозначних термінів. Мета нашого дослідження — проаналізувати внутрішньосистемну полісемію видавничої термінології, а саме багатозначність усередині терміносистеми.

Внутрішньосистемна полісемія в термінології видавничо-поліграфічної сфери спричинена розвитком відповідних понять, які, з часом розширюючись та уточнюючись, поповнюються вторинними значеннями. За кількістю значень можна виділити двозначні, тризначні і чотиризначні видавничі терміни.

Більшість проаналізованих термінів мають по два значення: *абзац* – 1) частина тексту від одного нового рядка до другого, логічно виокремлена елементарна композиційна одиниця твору, 2) початок частини тексту з нового рядка; *автогравюра* – 1) гравюра на дереві (автоксилогравюра), лінолеумі (ліногравюра) чи металі (офорт, різець, суха голка та ін.), яку виконав автор графічного твору, 2) гравюра відбита з друкарської форми, на яку зображення наніс сам його автор; *боковик* – 1) дрібна ілюстрація, зсунута вбік, винесена на поле сторінки, 2) особливий вид заголовка або поєднання заголовка з підзаголовком (чи з рубрикою), суть якого полягає в тому, що підзаголовок або рубрику заверстують зліва чи справа поруч з основним заголовком; *вокабула* – 1) слово з перекладом його іншою мовою, 2) заголовок статті словникового видання; *літера* – 1) металевий брусок з рельєфним дзеркальним зображенням букви або знака на верхньому торці, що є друкувальним елементом, 2) буквена позначка пункту переліку в літерно-тематичному заголовку, родо-літерному заголовку, родо-літеро-тематичному заголовку, заголовку-літері; *примітки* – 1) елемент апарату видання – стислі доповнення до основного тексту або роз'яснення до окремих його фрагментів, що має довідковий характер і не містить тлумачення цих фрагментів, 2) факультативний елемент бібліографічного опису з додатковими відомостями про видання – про його мову, посвяту, апарат тощо; *хвіст* – 1) нижній зовнішній берег сторінки, а також нижній край книжки, протилежний головці книжки, 2) нижня частина таблиці.

Набагато менше термінів мають по три значення, наприклад: *вкладання* – 1) комплектування книжкового блоку («аркуш в аркуш») для шиття за допомогою накидання, 2) комплектування складного книжкового зошита вкладанням ілюстрації або дробової частини аркуша в середину зошита, 3)



комплектування прошивного форзаца з аркушем для шиття за допомогою накидання; *гранка* – 1) стовпчик рядків друкарського складу довільної довжини, 2) відбиток, зроблений з гранки складовини і призначений для коректури або розклеювання макета книжки технічним редактором, 3) металева дошка з трьома бортами, що служить для зберігання й перенесення складовини, а також для встановлення складовини при тому чи іншому його оброблянні; *заголовок* – 1) назва внутрішнього підрозділу твору (частини, розділу, параграфа) або видання (частини, розділу, елементів апарату), 2) назва структурної частини рубрики допоміжного покажчика, який позначає об'єкт пошуку, 3) назва, яка визначає номер і тему таблиці, зміст її рядків і граф; *матриця* – 1) відбита на пластичному картоні або іншому матеріалі заглиблена копія друкарської форми високого друку, яка слугує відливною формою для виготовлення стереотипу, 2) металевий брусок із заглибленим зображенням літери чи знака на торці, який слугує відливною формою для виготовлення літер ручного складання, або металевий брусок з таким самим зображенням на одній з вузьких бокових сторін, який разом з іншими матрицями являє собою відливну форму для відливання рядків у рядковідливних складальних машинах (лінотипах), 3) контрштамп з рельєфним, випнутим зображенням для конгревного тиснення.

Поодинокі видавничі терміни можуть мати й більшу кількість значень, як от термін *автор* – 1) фізична особа, авторською працею якої створено твір, 2) укладач упорядкованого твору (зібрання творів інших авторів), 3) перекладач (автор перекладеного твору), 4) творець похідних творів (обробки, аранжування тощо).

За структурою більшість внутрішньосистемних багатозначних термінів – однослівні: *абзац, альманах, боковик, вступ, верстатка, вкладка, вклеювання, вставка, в'язь, гравюра, гриф, гротеск, декалькоманія, екслібрис, естамп, кегельна, копія, коректура, криття, редакція, рубчик, цицера, шапка* та інші. До полісемічних аналітичних конструкцій належать, зокрема: *авторське право, видавничі права, додатковий том видання, нове видання* та деякі інші.

Значна частина полісемічних термінів утворилася шляхом метонімічного перенесення. Наприклад, за моделлю «процес – результат» утворилися терміни: *виокремлення* – 1) графічне увиразнення літер, слів, словосполучень чи інших знаків на тлі основного тексту; 2) літери, слова, словосполучення, речення, інші знаки, що за своїм складально-графічним оформленням відрізняються від оформлення основного тексту; *зображення* – 1) процес відтворення чогось; 2) рисунок, малюнок, карта; *коректура* – 1) виправлення у коректах помилок і похибок, допущених виконавцями при складанні і репродукуванні оригіналів або не зауважених автором та видавничими працівниками при підготовці оригіналів; 2) сукупність коректурних виправлень.

За цією ж моделлю творяться й багатозначні видавничі терміни-іменники на *-к(а)*: *вкладка, вклейка, вставка* тощо, проте на сучасному етапі більшість фахівців у контексті упорядкування термінології схильна розрізняти такі терміни, закріплюючи за назвами процесів суфікс *-нн(я)*: *верстання, вкладання, вклеювання, вставляння*.

Багатозначні видавничі терміни творяться також за допомогою метонімічного перенесення назви твору на назву видання, наприклад: *автореферат* – 1) реферат або короткий виклад змісту твору (звичайно наукового), написаний самим автором, 2) видання, яке вміщує складений автором реферат наукового дослідження; *інструкція* – 1) твір, що є зібранням керівних вказівок, настанов, 2) офіційне, нормативне чи виробничо-практичне видання керівних вказівок та настанов.

Творення внутрішньосистемних полісемічних термінів відбувається і на основі метонімічного перенесення з назви способу друку на назву видавничої продукції, виготовленої цим способом, наприклад: *декалькоманія* – 1) спосіб перебивання декоративних зображень на папір та ін. матеріали за допомогою клейового ґрунту, 2) вкритий верствою клею аркуш паперу, на якому надруковане декоративне зображення, яке можна перебити на зволожену гладку поверхню паперу і різних предметів; *літографія* – 1) різновид плаского друку, друк з пласкої поверхні без рельєфу – з літографського каменя, цинку,

алюмінію, на поверхню якого нанесено рисунок олівцем чи тушшю, 2) відбиток, отриманий цим способом та інші.

Для сучасної видавничої термінології властива зовнішньосистемна, міжсистемна та внутрішньосистемна полісемія. З огляду на вимогу однозначності терміна в межах окремої терміносистеми передусім слід уникати внутрішньосистемної – полісемії всередині термінології видавничо-поліграфічної галузі. Полісемія видавничих термінів найчастіше спричинена розвитком понять на основі метонімічних та метафоричних перенесень.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Михайлова Т. В. Семантичні відношення в українській науково-технічній термінології: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01. / Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2002. – 20 с.
2. Огар Е. І. Етапи та чинники формування української друкарської термінології // Проблеми української науково-технічної термінології: Тези доп. 1-ї Міжнар. наук. конф. – Львів: Наук.-термінологічна лаб. Львів. політехнічного ін-ту, 1992. – С. 45—48.
3. Пекарская Л. А. Реализация требований к „идеальному” термину в процессе речевого функционирования терминологии // Термин и слово: Межвузовский сб. – Горький: Изд-во ГГУ им. Н. И. Лобачевского, 1981. – С. 22—28.

**Парфененко В.**

Науковий керівник – доцент О.П. Карабута

Херсонський державний університет

## **ФУНКЦІОНУВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У ПОЛІТИЧНОМУ ТЕКСТІ**

*У статті висвітлено актуальні питання пов'язані з вивченням мовних засобів політичного тексту, зокрема фразеологізмів, що слугують для створення прагматичного потенціалу тексту і впливу на адресата таких інформаційних текстів, як суспільно-політичні, політичні газетні інформаційні та тексти політичних промов. Розглянуто політичний текст як об'єкт лінгвістичного вивчення, специфіку вживання фразеологізмів у політичному тексті.*

Ключові слова: *політичний дискурс, політичний текст, політична лінгвістика, фразеологічні одиниці, «соматизм».*

Політична діяльність відіграє особливу роль в житті суспільства. Вважається, що від певної політичної позиції або ситуації залежить місце країни на міжнародній арені, її взаємини з іншими державами, а також її роль у діяльності світової спільноти. Однак, важливу роль у визначенні іміджу країни відіграє спосіб її презентації політичними лідерами держави. За допомогою виступів політики мають можливість звернутися як до міжнародного співтовариства, так і до громадян своєї країни.

**Актуальність** статті зумовлена необхідністю вивчення і опису специфіки мовних засобів (зокрема фразеологізмів), що функціонують у політичних текстах особливого формату і політичного статусу (а саме – у промовах політичних діячів), у зв'язку із збільшеною роллю політичної та ідеологічної інформації в сучасному політизованому суспільстві.

Дослідження такого явища, як політичний текст, потребує його вивчення через призму ряду наук: лінгвістики тексту, теорії мовних актів, політичної лінгвістики, прагмалінгвістики, соціолінгвістики, теорії комунікації та теорії мовної дії.

**Метою** статті є виявлення та опис фразеологізмів, домінуючих в українських політичних текстах (а саме – у політичних промовах) і у визначенні ролі та функцій цих мовних засобів в обраному для дослідження політичному інформаційному комунікативному просторі.

У відповідності з поставленою метою у статті вирішуються конкретні **завдання**:

- 1) дослідити поняття політичного дискурсу;
- 2) дати визначення фразеологізму як одному з компонентів політичного тексту;
- 3) розглянути фразеологічну основу текстів політичних промов;
- 4) визначити роль і місце фразеологічних одиниць у політичних текстах.

Зацікавлення протягом останнього півстоліття суспільства умовами та механізмами політичної комунікації зумовило виникнення і розвиток такого напрямку, як політична лінгвістика. Її появу можна вважати певним балансом у співіснуванні політики та мовознавства. Адже політика сьогодні є перенасичена теоретичним матеріалом, а лінгвістика – практичним.

Витоки політичної лінгвістики знаходимо в працях П.Лазарфельда, У.Ліппмана, Г.Маклюєна, Р.Парка. Значний внесок у становлення цієї науки зробили К.Ажеж, Р.Водак, Т.Іларіонова, М.В.Ільїн, Дж.Лакофф, Т.Лебедева, Ю.Ніснечин, А.Соколов, Ю.Степанов, Л.Федотова, Б.Фірсов, К.Хаккер.

Об'єктом політичної лінгвістики є політична комунікація, яка аналізує змінює або творить політичну реальність. Адже, як зазначає російський вчений А.Чудінов, «кожна людина, яка хоча б зрідка читає пресу, дивиться телебачення, стає адресатом політичної комунікації» [4, с.61].

Процес комунікації є невід'ємною частиною сучасного життя. Основне призначення політичної комунікації – боротьба за владу.

В основі політичної комунікації лежить дискурс. Дискурсом прийнято називати складне комунікативне явище, що містить у собі і соціальний контекст, який дає уявлення як про учасників комунікації (і їх характеристики), так і про процеси виробництва і поняття повідомлень.

Найпростішим прикладом дискурсу є політичний дискурс. Головна мета політичного дискурсу – переконати аудиторію. На мовному рівні це відбивається на виборі лексико-фразеологічних одиниць, наприклад, спеціалізованої лексики, жаргонізмів, фразеологічних зворотів, вибір яких залежить від ступеня впливу на аудиторію.

Наприклад, великою мірою впливають на опонента фраземи із сатиричними елементами негативної конотації: «...ми дуже ретельно підходимо до кадрової політики, і як в нас з'являється якась **паршива вівця**, ми намагаємось чиститися від таких людей» [Кость Бондаренко. – Радіо Свобода. – 23.03.2016] – від *блудна (приблудна) вівця* з акцентом на лексемі *вівця* - перен. Про покірну, м'яку людину [1, с.104].

Існують фразеологізми, нейтральні за своїм забарвленням, фразеологізми, що належать виключно до книжних стилів, а також ті, що мають яскраве розмовне забарвлення. Так, наприклад, один із таких зворотів є притаманним О.Ляшку, який говорить, що «ця **московська зозуля** [Ю.Тимошенко], одягнена в українські вишиванки намагалася чужими руками реалізувати кремлівський план по захопленню влади» [ Олег Ляшко. – LIVE – 17 .11. 2016].

Фразеологізми мають усі потрібні для політичного дискурсу та мас-медіа характеристики, тобто вони є яскравими, влучними, експресивними і мають здатність надавати повідомленню певного оцінного забарвлення. Фразеологізми приречені на їх масове використання у мовленні, так як вони є загальнозрозумілими. На сторінках преси все частіше з'являються промови політиків, що насичені фразеологічними виразами.

У промовах політичних діячів можна зустріти фразеологічні одиниці з позитивним чи негативним емоційно-оцінним компонентом, що створюють образи, які закарбовуються у свідомості адресата. Наприклад, особливої

виразності додає іронічний відтінок політичної мети, О.Тягнибока: *«Коли від можновладців люди чують слово «реформи», – хапаються за кишені, бо будуть грабувати...»* [Олег Тягнибок. «Свобода слова» з Андрієм Куликовим. - ISTV. - 28.05.2012] - вихідна ФО *вхопитися (хапатися, братися, взятися) за голову* - бути у відчаї, розпачі; дуже переживати, шкодувати.

Таким чином, фразеологічні одиниці вживаються авторами свідомо і цілеспрямовано, сприяють більшій аргументованості та експресивності промови, оскільки головною прагматичною метою будь-якого політичного дискурсу є переконання адресата у правильності висловлюваних ідей задля залучення на свій бік якомога більшої кількості прихильників.

Лексика мови, що визначає компонентний склад фразеологічних одиниць, тісно пов'язана з навколишнім світом, оскільки вони викликають образні асоціації з інтелектом, фізичною працею, життям, відчуттями, а також асоціації, пов'язані із сприйняттям світу, його пізнанням і зміною.

Рука як символ влади пов'язується передусім із перебуванням при владі, оволодінням чимось. Наприклад, *«протягати загребущі руки»* – контамінований фразеологізм, у якому поєднуються дві ФО *протягати руки* – *«намагатися заволодіти чим-небудь, захопити, привласнити щось»* та *руки загребущі* – *«хто-небудь дуже жадібний, ненаситний, прагне до наживи»*.

*Рука* як символ здивування зустрічається у виступах О.Тягнибока: *«Потім будуть розводити руками, обурюватися й дивуватися, як же таке могло трапитись...»* (Свобода, 2016, №385). ФО *розводити руками* – набуває значення виражати здивування, розгубленість.

Фразеологічні одиниці *«каша в голові»*, *«хвора голова»* в політичних текстах свідомо використовувалися лише для дискредитування опонентів, показу їх розумової неповноцінності. Напр.: *«Дивуєшся отій каші в голові людини, що прагне показати себе арбітром нації.»* (Новий час, 2013, №48); *«Запідозрити мене [Сергія Ратушняка] в антисемізмі чи ксенофобії – це звальювати з хворої голови на здорову»* (Ужгород, 2014, №43).

Фразеологізм із словом *голова* в значенні «на шкоду собі» зустрічаємо у виступі Олега Тягнибока до 100-ліття Степана Бандери: *«І саме тому ім'я Великого Українця Степана Бандери бояться навіть вимовити вголос. Щоб, бува, не накласти на свою голову...»* (Свобода,2017, №391).

Фразеологізми із словом *крок*, характерні для політичних текстів М.Опанащенка, народного депутата Верховної Ради від Херсонщини, мають здебільшого позитивне спрямування. Він наголошує, що *«ми поступово робимо «крок за кроком» для того, щоб мир було досягнуто шляхом домовленостей»*; *акцентує увагу на те, що «перший крок до перемовин вже зроблено»* (Сьогодні,2014,№4).

Фразеологічні одиниці покликані пожвавити виклад, зацікавити читача, дати матеріалу емоційний заряд: устромляти інструкції в колеса, хід конем кульгавим, уся із себе. Аналіз усталених виразів, покликаних активізувати почуття та емоції виборців, показав, що переважна більшість їх використовувалася для характеристики існуючої влади чи політичних сил, що прагнули до неї.

Результати аналізу семантики тематичних груп фразеологічних одиниць і контекстів їх функціонування дають підстави стверджувати, що політичні фразеологізми виконують функцію потужного впливу на інтелект, свідомість і волю адресата.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Словник фразеологізмів української мови / [ред.-упоряд. В. М. Білоноженко та ін.]. – К.: Наук. думка, 2008. – 1104 с.
2. Стахова В.Г. Трансформаційність фразеологічних зворотів як засіб експресивності усного політичного дискурсу сучасних ефірних ЗМІ / В.Г.Стахова – [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/8718/1/Stakhova>
3. Фразеологічний словник української мови / За ред. Л.С. Паламарчук. – К., 1993. –984 с.



4. Чудинов А.П. Современная политическая лингвистика / А.П.Чудинов – Екатеринбург, УрГПУ, 2006. – 267 с.

УДК 811,161.2`276,6(045)

**Перімов Р.**

Науковий керівник – старший викладач Н. В. Тільняк  
Національний технічний університет України "Київський політехнічний  
інститут імені Ігоря Сікорського"

## **ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИХ ТЕКСТІВ**

*У статті визначено основні особливості використання професійно-орієнтованих текстів у сучасному світі, стандарти наукових текстів. З'ясовано, що професійно-орієнтовані тексти мають ряд особливостей у навчанні та інформуванні суспільства.*

*Ключові слова: науковий стиль, професійно-орієнтовані тексти, послідовний виклад думок.*

Останнім часом велику увагу приділяють вивченню наукових текстів та їх різновидів. Це зумовлено тим, що у сучасному світі інформаційних технологій більшість інформації подається саме у цьому стилі. Науковий стиль логічно та послідовно подає факти та аргументи, що легко сприймаються суспільством та надають чіткі вказівки.

По-перше, тексти у цьому стилі можуть бути використані для вивчення як технічних, так і гуманітарних дисциплін. У науковому стилі обов'язкова присутність логічного викладу думок та наказів, що легко сприймаються суспільством та які можна використати для швидкого і ефективного здобуття інформації та навичок.

Для цих текстів є можливість одночасно як і правильно показати професійно-орієнтовану інформацію, так і донести її до тих читачів, що не розуміють цю тему. Це дає стимул приділити більше уваги для вивчення цих стилів та збільшення їх користі. Цього можна досягти при використанні наукових текстів у статтях і публікаціях.

По-друге, один з різновидів наукових текстів, науково-публіцистичний, що постійно використовують у засобах масової інформації, передає найголовнішу інформацію з максимальною ефективністю до великої кількості людей. Це зацікавлює людей та спонукає їх до пошуку додаткової інформації про стиль тексту [1].

Також, навчально-науковий різновид, що спрямований на те щоб навчити людей, не втрачає свої наукові ознаки. За допомогою цих здатностей можна швидко навчити велику кількість учнів та студентів чи зацікавити багатьох людей. У сучасному світі це використовують у навчальних закладах, та курсах з певних предметів.

Деякі з наукових текстів можна виділити як просте зображення певних досягнень одного з діячів. Ці тексти можуть не тільки розповісти про досягнення, а й натякнути читачам що вони теж можуть використати наукові тексти для своїх повідомлень. Такі оголошення будуть зрозумілими та інформаційними.

Наукові тексти необхідні для використання в учнівських та студентських публікаціях а саме, реферати, доповіді, курсові роботи, презентації, дипломні роботи. Усі наукові роботи, Мала Академія Наук, дисертації, також мають бути написані у науковому або науково-публіцистичному стилі. Саме це надає їм зрозумілості та правильності викладу [2].

Більшість компаній та організацій показують новини та досягнення саме у науковому стилі, а не публіцистичному. Також, незважаючи на те, що у газетах та журналах традиційно пишуть публіцистичним стилем, останнім часом більшість статей написані у науковому або науково-публіцистичному

стилі. Це зумовлено тим що науковий стиль краще сприймається та розуміється через чіткий виклад думок та фактів, що має бути присутній у ньому.

Оголошення також можуть бути у науковому стилі, але це вже залежить від типу та мети оголошення. Якщо мета оголошення інформативна то краще за все буде використати науковий стиль, щоб донести максимальну кількість інформації за мінімальний час. Якщо ж мета оголошення зацікавити читачів, то потрібно використовувати багато кольорових зображень та великі фігурні літери щоб звернути увагу та змусити людей прочитати оголошення.

Засоби масової інформації також використовують науковий текст як інструмент для написання більшості своїх проектів з метою передати інформацію із зацікавленням користувачів та викласти думки так, щоб було зрозуміло для максимальної кількості людей будь-якого віку.

Для показу інформації у інструкціях та інших ознайомлювальних документах використовується виключно науковий стиль. Мета цих документів чітко, швидко та стисло сформулювати повний звіт по предмету чи засобу. Саме науковий текст має ці здатності та може викласти весь список деталей на які потрібно звернути увагу.

Отже, наукові тексти та їх різновиди дуже позитивно впливають на сучасних людей. Це стосується усіх користувачів засобів масової інформації та Інтернету. Тому використання наукових текстів дуже поширено у наш час і має доволі великі перспективи. Більшість публікацій та ознайомлювальних документів вже певний час використовують тільки науковий стиль. Також, навчання за допомогою текстів має можливість бути використаним у сучасному світі, що також непогано впливає на вивчення та розповсюдження наукового стилю.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Барабанова Г.В. Методика навчання професійно-орієнтованого читання в немовному ВНЗ: монографія / Г.В. Барабанова. – К.: Фірма «Інкос», 2005. – 315 с.

2. Образцов П.И. Проекування и конструювання професіонально-орієнтовної технології навчання / П.И. Образцов, А.И. Ахулкова, О.Ф. Черниченко. – Орел, 2005. – 61 с.

УДК 811.161.2'373.45(045)

**Подольський Д.**

Науковий керівник – старший викладач Н.В. Тільняк  
Національний технічний університет України «Київський політехнічний  
інститут імені Ігоря Сікорського»

## **АНГЛІЦИЗМИ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ**

*У статті досліджується проблема культури мовлення та мовні зміни в процесі розвитку суспільства та науки. Висвітлюється позиція англійської мови у сферах життя та її історичний вплив на українську мову.*

*Ключові слова: культура мовлення, англіцизми, лексика.*

Сучасний світ характеризується бурхливим розвитком засобів масової інформації та сучасних комунікаційних технологій. Ці процеси тісно пов'язані з глобалізацією, тобто зникненням кордонів між країнами та їх культурами, уніфікацією, і що важливо, розширенням меж спілкування. Ці всі фактори стали вирішальними у зрушенні мовленнєвої культури у багатьох країнах, зокрема в Україні.

Культура мовлення визначається як сукупність навичок і знань людини, які забезпечують цілісне використання мови для ефективного досягнення мети спілкування з дотриманням правил та етичних норм. Тобто культура мовлення передбачає вибір мовцем мовних норм вимови, наголосу та використання доречних мовних засобів відповідно до ситуації [1].

Проблемою культури мовлення на сьогодні є те, що ми швидко реагуємо на нові для нас речі, через що наше мовлення зазнає змін. Окрім цього, суспільство тяжіє до чіткого та лаконічного висловлення думок заради економії часу. Таким чином на телебаченні, у повсякденних розмовах та навіть під час серйозних дискусій ми все частіше чуємо англіцизми, які доволі швидко просочуються у нашу мову. У зв'язку з розширенням міжнародних кордонів, зі змінами у сферах впливу та бажанням людей якнайшвидше обмінюватися інформацією англійська мова стала розповсюджуватися по всьому світу в якості «домінуючої мови».

Така позиція англійської мови у світі обумовлена її природою. На відміну від української мови, англійській мові не притаманні суфікси та закінчення, які б зображували зв'язок між словами у реченні, тобто лексичні одиниці певним чином не залежать одна від іншої. Варто також згадати, що зазвичай складні речення українською мовою в англійській мові будуть трансформуватися в прості речення [2, с. 327].

Проте, насправді, англіцизми почали проникати в нашу мову задовго до появи Інтернету. Вважається, що ще у XVI столітті українська мова почала вбирати в себе іншомовну лексику разом з розвитком зовнішньої торгівлі. Важливо зазначити, що цей процес відбувався через російську мову, яка мала значний вплив на нашу мову. Наступні періоди активного проникнення англіцизмів спочатку в російську, а потім в українську мову були пов'язані з правлінням Петра I та Катерини II. Збагачення лексики відбувалося у таких сферах як торгівля, побут, наука, а саме математика та загально-інженерні науки. Однією з ключових причин зростаючої популярності англійської мови є посилення престижу Англії на світовій арені в ході її історії.

Вже наприкінці XX століття, коли використання української мови поширилося на більшість сфер життя людини у зв'язку зі здобуттям Україною незалежності та відповідно зміною статусу української мови на державну, збільшилася кількість іншомовного матеріалу у мовленні українців. З того часу використання англіцизмів в рідній мові набирає обертів.

За дослідженнями Чернікової Л.Ф., наразі ми використовуємо англіцизми в таких сферах діяльності:

- економіці (фандрейзинг, баєр, лот, франшиза);
- суспільно-політичній сфері (аплікант, омбудсмен, ньюсмейкери, спічрайтер);
- засобах зв'язку (роумінг, баннер, лептоп, і-мейл, онлайн, емоджи);
- науці, культурі, освіті (перфоманс, коледж, тендер, уфологія, фентезі);
- молодіжній субкультурі (ді-джей, чил-аут);
- масовій культурі (трилер, блокбастер, хепі-енд);
- спорті (стритбол, маунтинборд, скейтинг,);
- ЗМІ (копірайтер, програма у стилі "лайф", інтерв'юер);
- рекламі (слоган, біг-борд, пабліситі);
- дизайні (стайлінг, бренд) [3, с. 129].

Наведені приклади показують в переважній більшості ті реалії, які прийшли до нас ззовні, тому слова на позначення цих реалій не мають відповідної заміни в українській мові. Однак існують і такі слова англomовного походження, які мають український відповідник. Вживаючи англіцизм замість рідного слова, ми поступово руйнуємо мову та не даємо їй розвиватися у своєму ключі. Прикладами таких слів є «екстраординарний», хоча ми маємо українське слово «особливий», або ми звикли говорити «дефіцит» замість того, щоб використовувати слово «нестача» [4].

Наведемо ще декілька прикладів:

- меседж – повідомлення;
- скролити – гортати;
- контент – зміст, інформація;
- кастинг – відбір.

Отже, за останні роки до складу лексики української мови увійшло багато слів англійського походження, які позначають нові явища культурного та суспільного життя. Крім цього, частина англіцизмів, які українці вживають у

повсякденному житті, просто заміняють та витісняють українські відповідники, що призводить до занепаду української мови та головної культури мовлення, притаманної українцю.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Александрова В. Ф. Мовленнєва культура сучасної молоді [Електронний ресурс] / В. Ф. Александрова. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: [http://elibrary.kubg.edu.ua/6909/1/V\\_Aleksandrova\\_UMAN\\_GI.pdf](http://elibrary.kubg.edu.ua/6909/1/V_Aleksandrova_UMAN_GI.pdf).
2. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: Підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів / Михайло Петрович Кочерган. – К.: Видавничий центр "Академія", 2001. – 368 с.
3. Чернікова Л. Ф. Англіцизми в сучасній українській мові / Л. Ф. Чернікова, Т. І. Смілик // Культура народів Причорномор'я / Л. Ф. Чернікова, Т. І. Смілик. – 2009. – №152. – С. 129–133.
4. Надаймо перевагу українському слову! [Електронний ресурс]. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ar25.org/article/nadaymo-perevagu-ukrayinskomu-slovu.html>.

УДК: 81'373:81'38:070.48 (477)

**Полесюк А.**

Науковий керівник – доцент І.І.Ільченко

Запорізький національний університет

## ОНОМАСТИЧНИЙ ПРОСТІР ГАЗЕТ

*У статті досліджуються особливості вживання власних назв у газетах, їхні функції, стилістичне навантаження. До цього часу це питання ще не достатньо вивчене, що й зумовлює актуальність наукової розвідки.*

Ключові слова: *онім, онімний, антропоніми, топоніми, гідроніми, фонові оніми.*

Газети, як один із засобів масової інформації, мають величезний вплив на наше світосприйняття. Читаючи їх, ми завжди звертаємо увагу на власні назви, лексико-семантичні, синтаксичні, прагматичні особливості газет. Для будь-якого засобу масової інформації властивий фактаж, що полягає в інформуванні читача про справжню, не вигадану подію, що відбулась чи відбудеться, тобто про об'єктивну дійсність. Це зумовлює використання в мові газет такого поширеного шару лексики, як власні назви, які точно називають місце та учасників події. Оніми становлять собою індивідуальні найменування окремих одиничних об'єктів, і для читача газети виступають підтвердженням достовірності інформації.

Наше дослідження ґрунтується на лексико-семантичному аспекті використання власних назв у газетних текстах. Джерельною базою послуговували такі газети, як: «Запорізька правда» – газета Запорізької ради та державної адміністрації, «Урядовий кур'єр» – газета Кабінету міністрів України та «Голос України» – газета Верховної Ради України.

Специфіка використання онімів в газетах безпосередньо залежить від стилю видання, його читацького спрямування. В них використовуються найрізноманітніші види онімів. Використані газети різні за своїм змістовим наповненням, кожна з них має свої особливості.

Найпоширенішим класом власних назв у текстах газет є антропоніми – власні назви людей, які можна розглядати за структурою: двочленні (імена + по батькові або імена + прізвище): *Дмитро Маркович: У Запоріжжі Дмитро Маркович* посприяв формуванню експозиції тематичної виставки [ЗП, №42 (23777), с. 10], *Володимир Сосуновський: Святковий ярмарок відбувся за ініціативи селищного голови Володимира Сосуновського* [ЗП, №42 (23777), с. 2], *Павло Жебрівський [УК, №199 (6068), с. 7]: За ініціативи керівника обласної адміністрації Павла Жебрівського відновили міст через Бахмутку,*



**Ольга Ромілович:** *Ольга Ромілович* мала лише 18 років [УК, №199 (6068), с. 7], **Євгенія Коритнік:** Депутат Китайгородської сільради **Євгенія Коритнік** демонструє свою копію карти [ГУ, №196 (6701), с. 2], **Віктор Сударев:** **Віктор Сударев** – директор Казенного підприємства «Морська пошуково-рятувальна служба» [ГУ, №196 (6701), с. 1].

Часте вживання антропонімів дає змогу стверджувати про антропоцентризм досліджуваних газетних видань. Власні назви людей виконують насамперед номінативну функцію, несуть смислове й емоційне навантаження, мають практичне значення.

Цікавим є використання псевдоніму **ОНУКА:** *На честь Дня міста в Запоріжжі виступила ОНУКА* [ЗП, №42 (23777), с. 14]. Він не є аббревіатурою, а позначає родинні зв'язки, тобто солістка гурту Наталія Жижченко віддала данину поваги до видатного українського майстра музичних інструментів Олександра Шльончика, свого дідуся.

Наступною поширеною групою є топоніми – власні географічні назви, серед яких виокремлюємо такі види:

- полісоніми – назви міст: **Василівка:** *Над Василівкою* засяяли золоті хрести на куполах [ЗП, №42 (23777), с. 3], **Соледар:** У Соледарі ввели в експлуатацію істотно оновлений міст [УК, №199 (6068), с. 6], **Чорноморськ, Скадовськ:** *Місця базування катерів – Чорноморськ, Скадовськ* [ГУ, №196 (6701)];
- ойконіми – назви сіл: **Терпіння:** *Терпіння* відсвяткувало 215-й день народження [ЗП, №42 (23777), с. 8], **Чаплинка:** У Чаплинці святкують новосілля [УК, №199 (6068), с. 8], **Колодіївка:** *Мешканці села Колодіївка* ще й досі переконані, що живуть в унікальному місті [ГУ, №196 (6701), с. 9];
- хороніми – назви будь-яких територій: адміністративні: **Запорізька область:** *Найбільш процвітаюча громада в Запорізькій області* [ЗП, №42 (23777), с. 5], **Козівський район:** *Меморіальна дошка на честь провідного діяча ОУН та УПА, яку відкрили в Козівському*

*районі* [УК, №199 (6068), с. 6], *Новосанжарський район*: У селі *Крута Балка Новосанжарського району* врочисто відкрили навчальний заклад «*Капітошка*» [ГУ, №196 (6701), с. 2] та неадміністративний – *Запорізький край*: Багатонаціональну розмаїтість *Запорізького краю* представили національно-культурні товариства [ЗП, №42 (23777), с. 5];

- макротопоніми – власна назва, що означає назву великого географічного об'єкту, який має широку популярність: *Україна*: *Україна* експортувала цього року вже 343 тонни равликів [ЗП, №42 (23777), с. 1], *Сполучені Штати Америки*: Марафон морської піхоти *Сполучених Штатів Америки* [УК, №199 (6068), с. 7], *Закерзоння*: Крайовий провідник ОУН на *Закерзонні* [УК, №199 (6068), с. 6];
- регіоніми *Донбас*: *Бойові дії на Донбасі* [ЗП, №42 (23777), с. 4], *Волинь*: 23 травня 1944 року під час прориву куреня «*Бистрого*» на *Волинь* дівчина загинула [УК, №199 (6068), с. 5], *Житомирищина*: На *Житомирищині* відкрили міст [ГУ, №196 (6701), с. 9].

Слід зазначити, що в газеті «Запорізька правда» виділяємо ще й такі види топонімів, як еклезионіми – назви культових споруд: *Свято-Успенський храм*, *Свято-Троїцький кафедральний собор*, *храм Покрови Пресвятої Богородиці*, *Вірменська Апостольська церква*, *Українська греко-католицька церква*, *Українська православна церква київського патріархату* [ЗП, №42 (23777), с. 22-24].

Об'єднує «Запорізьку правду» та «Голос України» використання дромонімів – назв скверів, парків: *Парк Трудової слави* [ЗП, №42 (23777), с. 27], *Національний заповідник «Хортиця»* [ЗП, №42 (23777), с. 20], *Подільські Товтри* [ГУ, №196 (6701), с. 9].

Топоніми постають не лише як засіб окреслення місця, де відбувається подія або про яке йдеться розповідь у публікації, а є показником національної приналежності, виражають відчуття своєї держави.

Незначною є група гідронімів – власних назв водних об'єктів, які виокремлюємо в «Урядовому кур'єрі» та «Голосі України»:

- потамоніми – власна назва річок: **Бахмутка** [УК, №199 (6068), с. 6], **Дністер** [ГУ, №196 (6701), с. 7], **Дунай** [ГУ, №196 (6701), с. 7], **Ірша** [ГУ, №196 (6701), с. 10];
- пелагоніми – назви морів: **Чорне море, Азовське море** [ГУ, №196 (6701), с. 8];
- лімноніми – назви озер: **Ялпуг, Кугурлуй** [ГУ, №196 (6701), с. 5];  
а також такі гідроніми, як **Керченська протока** [ГУ, №196 (6701), с. 4], **Арабатська стрілка** [ГУ, №196 (6701), с. 5], **Дністровський лиман** [ГУ, №196 (6701), с. 3].

З проаналізованих ономастичних груп слід зазначити й про такий клас, як фонові оніми, які використано в «Запорізькій правді»:

- ідеонім **Покрова Пресвятої Богородиці**, як вид культуронімів. З контексту цей вид онімів простежується, як назва свята: «У святковий день сотні людей прийшли відзначити свято **Покрова Пресвятої Богородиці**» [ЗП, №42 (23777), с. 25], однак доцільно буде стверджувати, що власна назва містить й агіонім (назва святих) – **Пресвята Богородиця**;
- агіоніми: **Мати Божя** [ЗП, №42 (23777), с. 29], **Христос** [ЗП, №42 (23777), с. 23], **Спаситель (у значенні Бог)** [ЗП, №42 (23777), с. 22];
- бібліоніми: **Біблія** [ЗП, №42 (23777), с. 23], **Новий Завіт** [ЗП, №42 (23777), с. 22], **Євангеліє** [ЗП, №42 (23777), с. 22];
- бібліоантропоніми: **Іоанн** [ЗП, №4 (23777), с. 23], **Матфей** [ЗП, №42 (23777), с. 23];
- реаліоніми, тобто імені існуючих, в даному випадку церковних діячів: **єпископ-помічник Ян Собіло, отець Олександр Коцюр, пастор реформатор Олександр Павлюк, єпископ Фотій, владика Степан, протоієрей Роман Садовий** [ЗП, №42 (23777), с. 22-23];

- прагматонім *Друга Світова війна*, смислове навантаження якого впливає з контексту: «В парку представили сучасну бойову техніку, а також відреставровану техніку Другої світової війни» [ЗП, №42 (23777), с. 15];
- космонім *Чумацький шлях*, який вживається в переносному значенні: «Розвитку торгівлі сприяло те, що через селище проходив старий Чумацький шлях» [ЗП, №42 (23777), с. 15].

У газеті «Урядовий кур'єр» маємо ще один вид оніму – сайтонім (власна назва вебсайтів) *Твіттер*: «Написав на своїй сторінці в *Твіттері* Президент Петро Порошенко» [УК, №199 (6068), с. 5].

Фонові оніми виконують у текстах газет функцію вторинної номінації, створюють фон оповіді.

Таким чином, проаналізувавши подані газети, можна зазначити, що переважна більшість уживаних у досліджуваних текстах власних назв представлена антропонімами, що включають імена реальних осіб, топонімами, що охоплюють національні і світові полісоніми, ойконіми, макротопоніми, гідроніми. Інші групи власних назв, фонові оніми, є менш частотними, займають периферійну частину онімного простору. Це дає підстави стверджувати, що в газетних текстах широко використовуються різноманітні види онімів. Використання широкого пласту власних назв дає чітку, достовірну інформацію читачу про зміст газетної публікації та встановлює змістовий зв'язок інформації з об'єктивною дійсністю.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Ільченко В. І. "Актуалізатори" в газетному заголовку / В. І. Ільченко // Наукові записки Інституту журналістики. – К: Ін-т журналістики, 2002. – Том 8. – С. 172-175.

## СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

1. Голос України – ГУ
2. Запорізька правда – ЗП
3. Урядовий кур'єр – УК

УДК 811.161.2'276.6(045)

**Прокопова Г.**

Науковий керівник – старший викладач Н.В.Тільняк,  
Національний технічний університет України «Київський політехнічний  
інститут імені Ігоря Сікорського»

### **ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНИХ ТЕКСТІВ**

*У статті аналізуються синтаксичні, лексичні і морфологічні аспекти професійних текстів. Автор таких текстів повинен послуговуватися як правилами української літературної мови, так і вимогами наукового стилю. Досліджуються терміни як важлива складова професійно орієнтованого тексту.*

Ключові слова: *професійний текст, галузі діяльності, особливості, терміни.*

Оволодіти будь-якою професією неможливо без засвоєння певних загальних і професійних знань, а також опанування мовою, якою користуються представники певної професії, галузі виробництва або роду занять, тобто мовою професійного спілкування та особливостями текстів, що нею написані. Тож, розгляньмо особливості наукових, в даному випадку професійно орієнтованих текстів, з якими часто стикається фахівець.

Науковий текст – це засіб представлення інформації наслідок наукового дослідження. Загальні ознаки: чіткість і предметність в тлумаченнях,

об'єктивність в аналізі, логічність, тезисність, довідність, аргументованість міркувань і висновків, переконливість, прозоре і недвозначне пояснення зв'язків причин і наслідків, узагальнення, суворості структура викладу, широке застосування слів іншомовного походження і термінів, схем, графіків, символів, назв, посилань і цитування, здебільшого використання складних речень, орієнтованість на досягнення дослідницької мети, відсутність образності тощо[1, с. 3]. Традиційно поділяється за призначенням на чотири базові типи: науково-навчальний, науково-публіцистичний, науково популярний і власне науковий [1,с. 4].

Вимоги до професійного тексту:

- Текст повинен бути чітко структурованим, цілісним, поділятися на розділи й параграфи.
  - Повинен мати деталізований розподіл на значеннєві частини, абзаци та речення. Абзаци мають бути обґрунтованими й зводитися до викладу однієї думки.
  - У тексті не має бути повторів, зайвих слів, канцеляризмів.
  - Спеціальні терміни необхідно вживати в їх конкретному значенні.
  - Структура речень повинна бути прозорою, негроміздкою.
  - Недоречним є виклад матеріалу від 1-ї особи однини, вільне скорочення.
- Перевагу варто надавати безособовим формам викладу.

Розгляньмо мову фахового тексту в контексті норм української літературної мови.

Лексеми професійних текстів поділяються на чотири різновиди:

- 1) міжгалузеві термінологічні одиниці, які не належать тільки певній галузі;
- 2) терміни певної галузі, що мають власне визначення;
- 3) професіоналізми.

Професіоналізм – слово або вислів, який використовується в певному професійному середовищі. Професіоналізми властиві мові певної професійної групи.

Існують певні правила професійної мови. Необхідно:

1. Вживати загально відомі, зрозумілі усім мовцям слова.
2. Коректно вживати іншомовні слова.
3. Уникати використання вузькоспеціальних термінів, термінів-новотворів.
4. Уникати кальок з інших мов.
5. Уникати тавтології й беззмістовних слів.
6. Використовувати багату синонімію української мови.

Іншомовні слова слід вживати з урахуванням конкретного тексту, якщо вони набули міжнародного визнання або не мають відповідників в українській мові.

Термін – це слово або словосполучення, що визначає чітко окреслене поняття певної галузі діяльності людини. За ступенем спеціалізації терміни розділяються на загальнонаукові (вживаються майже в усіх галузевих термінологіях), міжгалузеві (вживаються в кількох галузях) і вузькогалузеві (характерні лише для певної галузі). Нові терміни з'являються шляхом використання загальноновживаного слова для позначення поняття з науки; словотвору за допомогою префіксів, суфіксів, складання слів і основ, скороченням слів; запозичення з інших мов.

Виокремлюють певні морфологічні особливості використання граматичних засобів:

- вживаються переважно безособові форми дієслова на -но, -то;
- велика кількість односкладних і безсполучникових речень; прямий порядок слів;
- багато простих поширених речень, складних речень із сурядним чи підрядним зв'язком;
- часто трапляються абстрактні іменники дієслівного походження;
- розповсюджені дієслівні форми 3-ї особи займенників, відсутні форми 1–2-ї особи;
- стандартизація і типізація (використання кліше);
- майже не застосовуються особові займенники, частки, вигуки та прислівники.

Загальна грамотність документа, тобто чіткість й логічність викладу, відповідність не тільки нормам правопису, а і правилам, обраного типу професійної літератури, досягається, зокрема, завдяки синтаксису. Використовують узгодженні й неузгодженні означення. Структура речення систематизована; присутні вставні слова, які містяться переважно в його першій частині й мають пояснювальну функцію, узгоджують виклад; майже всі присудки вживаються в теперішньому часі. Розповсюджений прямий порядок слів.

Отже, мова професійного тексту має свої правила, що містять як загальні літературні норми, так і певні доповнення до них, притаманні науковому стилю. Перш за все, вона складається з термінології, властивій тій галузі діяльності людини, в якій використовується, а також з професіоналізмів. Вона максимально логічна формальна і точна, до її характеристик можна віднести й однозначність тлумачень, відсутність займенників 1-ї особи однини, вживання безособових дієслів і поширених або складних речень. Розподіляється за сферами діяльності (галузями науки, культури, мистецтва тощо), в яких функціонує.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Ботвіна Н.В. Офіційно-діловий та науковий стилі української мови / Н.В. Ботвіна. – К., 1998. –190 с.
2. Непийвода Н. Ф. Мова української науково-технічної літератури (функціонально-стилістичний аспект) / Н. Ф. Непийвода. – К, 1997. – 303 с.



## СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОСТИХ РЕЧЕНЬ У ПОВІСТІ «ЧЕРЕВИЧКИ БОЖОЇ МАТЕРІ»

*У статті розглядаються особливості семантики простих речень у повісті Марії Матіос «Черевички Божої Матері».*

*Ключі слова: просте, розповідне, питальне, спонукальне, окличне речення, семантика.*

Аналізуючи семантику простих речень у повісті Марії Матіос «Черевички Божої Матері», необхідно приділити особливу увагу не лише структурі, але і змісту твору, тому що саме із контексту випливає значення та сенс вживання того чи іншого висловлення. Адже характер та мета використання того чи іншого речення неможлива без усвідомлення його місця в тексті.

Семантична структура речення – це зміст речення у загальному, типізованому вигляді, який ураховує ті елементи значення, що передбачаються його формою.

Залежно від характеру та мети висловлення всі прості речення у повісті письменниці можна розподілити на три види:

1. Розповідні – містять повідомлення про певний факт, подію, повідомлення про явища оточуючої дійсності: *Дитина знову зітхає* [1, с. 9]; *Вона не любить сварку* [1, с. 9]; *Сонце світило* [1, с. 12]; *У тебе, Зісю, кучерів нема* [1, с. 15]; *Але ніхто того не боїться* [1, с. 65]; *Подумала Іванка, подумала, озирнулася кілька разів на всі боки, та й обома руками вчепилася за верх хреста* [1, с. 70]; *Людина сама її має знайти й заволодіти нею* [1, с. 76]; *Та спасу від падучої хвороби не було* [1, с. 87]; *Вона й сама люто сердилася на Петра з того*

*боку ріки [1, с. 90]; Глибоке зітхання вирвалося з Михайлових грудей [1, с. 116]; Панотець мовчки перехрестився [1, с. 153]; Слимачок повзе Іванці по литці [1, с. 206].*

У діалогах Марія Матіос використовує стверджувальні конструкції розповідних речень: – *Що ти робиш, Іванко?! – Тату, я хотіла завстидати град [1, с. 36]; – Гріх? – Гріх! [1, с. 69]*

2. Питальні речення авторка у повісті вживає дуже часто, але з різною метою:

- питання побутового, буденного характеру: *Хто тобі казав, Зісю? [1, с. 14]; Маріко, а ваша корова вже побігалася? [1, с. 40]; І що я такого смішного сказав? [1, с. 67]; А коли була перша війна? [1, с. 112]; А друга війна коли зачалася? [1, с. 113]; А кого жиди шахрують? [1, с. 113]; І я колись шахрувати буду? [1, с. 113]; А що, люди з тих грузовиків можуть наврочити? [1, с. 129]; А кого ще будуть вести? [1, с. 152];*

- риторичні запитання, які не потребують відповіді: *За що вони так люто б'ються там, на місяці? [1, с. 8]; Навіщо старі люди розказують дітям лякливі історії? [1, с. 11]; Як вона боса Ісуса носить між люди? [1, с. 25]; Хіба вона що погане надумала?.. [1, с. 31]; Що мені з тобою, дитино, робити?.. [1, с. 71]; Що воно тими лісами шукає? [1, с. 72];*

- питально-окличні речення – таких конструкцій Марія Матіос уживає небагато, проте за їх допомоги авторка підкреслює глибину поставленого питання, прагнення дізнатись відповідь на нього, хоча ці речення у своїй більшості наближаються до риторичних: *Та хіба може наступити смерть місяця?! [1, с. 10]; Хіба вона може ходити між людьми боса?! [1, с. 25]; Може і справді хочуть опинитися під шкірою її долоньки?! [1, с. 23]; Де вона діла свої черевички?! [1, с. 25]; Що мали робити твої тато?! [1, с. 31]; Що ти робиш, Іванко?! [1, с. 36]; То нащо Бог озлостився на Іванку?! [1, с. 89]*

3. Спонукальні речення письменниця використовує задля впливу однієї особи на інших, з метою спонукати до певної дії. Такі речення авторка використовує зрідка: *Успокийся, жінко! [1, с. 92]; Фстать! [1, с. 191]*

На особливу увагу заслуговує величезний масив окличних речень, які використала письменниця у своїй повісті. Ми поділили їх на групи за семантикою:

- речення, що передають захоплення, радість, сподівання: *Отоді Іванка знов розіграється!* [1, с. 9]; *А вона його колись таки знайде!* [1, с. 32]; *І встид таки ж вигнав!* [1, с. 37]; *Іванка буде!* [1, с. 49]; *Але ти станеш здорова!* [1, с. 91];

- речення, у яких висловлено погрозу, попередження, невдоволення, розчарування: *Діти, будете сьогодні биті! Ой будете биті!* [1, с. 12]; *А тут діти зробили таку шкоду!* [1, с. 12]; *Знову сьогодні нашкодили!* [1, с. 43]; *Давно гудза на голову шукає!* [1, с. 129]; *Война прийшла до нас!* [1, с. 168];

- речення, у яких відчувається переживання, страх (в основному такі конструкції Марія Матіос використовує у формі звертання до Бога, передаючи психічний стан героя): *Божечку!* [1, с. 18]; *Господи Ісусе Христе!* [1, с. 21];

- окличні речення, що використовуються з метою підсилення уваги читача на конкретному висловлюванні: *Я би кіпл на твоїй голові, Якове, помацала очима з неба!* [1, с. 15]; *Тато тобі казав!* [1, с. 16]; *А вона би та розігралася!* [27, с. 38]; *Але я нікому не скажу!* [1, с. 78]; *Вона – мама Бога!* [1, с. 87]; *А Бог – її син!* [1, с. 87]; *Це він застрілив!* [1, с. 187]; *Хінда просила знайти Елі!* [1, с. 201]

Отже, доходимо висновку, що семантична наснаженість простих речень у повісті Марії Матіос є різнобарвною і нерозривно пов'язаною із процесом розуміння змісту тексту.

Авторка широко використовує розповідні, питальні, спонукальні речення. Вдається до застосування питально-окличних речень, що тримає динамічну напругу твору. Окличні речення Марія Матіос застосовує з метою передачі почуттів героїв, їх настроїв.

Вдале використання семантичних функцій простих речень дало змогу Марії Матіос зробити текст емоційним, динамічним, напруженим, цікавим для прочитання та реалістичним.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Матіос М. В. Черевички Божої Матері вирвана сторінка з буковинської саги: Повість / М. В. Матіос. – Львів : ЛА «Піраміда», 2013. – 208 с.
2. Мацько Л. І. Стилїстика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; За ред. Л. І. Мацько. – К. : Вища шк., 2003. – 462 с.
3. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови : Підручник / О. Д. Пономарів. – К. : Либідь, 1992. – 248 с.

УДК 821.161.2-143

**Пухова І.**

Науковий керівник – доцент І.В. Мельничук

Маріупольський державний університет

### **ДО ПИТАННЯ ЕМБЛЕМАТИЧНОСТІ ЯК ОДНОГО З ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ БАРОКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

*У статті увагу зосереджено на дослідженні емблематичної поезії, яка ввібрала в себе такі риси барокового стилю, як дотепність, символізм, синтез мистецтв, складна форма.*

Ключові слова: *бароко, емблематична поезія, емблема, символ.*

Добу бароко небезпідставно вважають добою переломною в історії українсько-європейських культурних взаємин. Саме під цю добу активізуються процеси зближення нашої культури з культурою «латинської Європи», її входження в той культурний контекст, що поступово перетворювався на

загальноєвропейський. Бароко стало першим спільним «великим стилем» усього континенту, яким не були ані готика, ані ренесанс

В епоху бароко з'являється «емблематичний» спосіб мислення, де світ сприймається людиною як система невідомих ідей та символів, пізнання яких приведе до духовної істини, до Бога. Це наклало значний відбиток на мистецтво та літературу барокової доби. Вірш Г. Смотрицького, члена Острозького гуртка, на герб князів Острозьких у «Острозькій Біблії» (1580 – 1581) є першим зразком книжного віршування в українській літературі.

*Емблема* – це фігурне зображення, яке одним своїм виглядом ясно передає характер і життя речі, яка мислить, ґрунтуючись на природних властивостях інших речей, які мислять [1, с. 237]. До того ж це синтез двох мистецтв, а саме образотворчого (а саме штихарства) та літератури, тобто під емблемою розуміють зображення (малюнок), над яким, звичайно, був заголовок, а під ним епіграма, тобто емблема складалась з трьох частин: малюнка, заголовку і епіграми, мабуть, саме через ці головні ознаки її ще називають «зримою метафорою».

На тлумаченні емблематичних творів побудовані твори багатьох барокових письменників, вони спираються на давні традиційні системи образів античності (міфологія), середньовіччя (Біблія), а також не забувають про створення нових образів. Саме про цей емблематичний характер мислення свідчать заголовки видань: «Меч духовний» Лазаря Барановича, «Перло многоцінне» Кирила Транквіліона-Ставровецького, «Млеко» Івана Величковського.

Розглядаючи історію «зорової» поезії, М. Сорока [3] наголошує, що найпопулярнішими в добу бароко були збірники емблем, такі як «Emblematum liber» Андре Альциата (1531, Аугсбург), яка включає 103 емблеми, її перевидавали понад 170 разів, а також «Amorum emblemata» (Антверпен, 1608), «Amoris divini emblemata» (Антверпен, 1615) Отто Веніуса, «Pia desideria» єзуїта Германія Гуго (Антверпен, 1624), «Typus mundi» (1627), укладеної школою риторики єзуїтського ордена в Антверпені, «Emblems» (Лондон, 1635)

Франсіса Кворлза та багато інших. Збірник Альціата складався з «тріади»: зображення сполучень предметів чи їх самих, міфологічних, біблійних чи історичних фігур; їх смисл розкривався через зображення чи пояснювальний підпис. Зазвичай в основу емблеми покладали візуальну метафору, тому вона створювалася завдяки несподіваному поєднанню асоціацій та вигаданого внаслідок цього образу, де поняття набували вигляду ілюзорної конкретності. Емблематична поезія, завдяки її розповсюдженості, зрештою стала жанром масової літератури в добу бароко.

Камерарія «*Symbolorum et emblematum*» (1590) є однією з найпопулярніших емблематичних збірок, яка мала значний вплив на українську літературу. Вона знаходилася, наприклад, у зібранні книг Сильвестра Медведєва. У Єпіфанія Славинецького була «Символіка єгипетська», у бібліотеках Стефана Яворського, Феофана Прокоповича зберігалися емблематичні збірники Сааведри Фахардо, Германа Гуго та ін.

Д. Чижевський, відомий дослідник українського бароко, дуже цікаво характеризує емблематичні збірки: «Емблематичні збірки – це своєрідний синтез малярства та поезії... Важливо, що сама форма сполучення малюнка та вірша ставила перед авторами віршів (що одночасно мусили «вигадати», «винайти» малюнки або вибрати їх з вже відомого матеріалу інших збірок) своєрідні завдання» [4].

Під емблемою (з лат. «додатковий, допоміжний орнамент») розуміють предмет або зображення, яке умовно або символічно виражає якийсь поняття, ідею. Зображення в емблематиці передбачає одне, але завжди означає більше. Можна зробити висновок, що емблема є сукупністю ідей для можливих осмислень певної ситуації, чи взагалі життя. Найчастіше емблема використовується як символічне зображення, яке супроводжується віршем чи прозовим текстом. Відомі такі символи, як солярні знаки, зображення звірів, рослин та тварин, людини, архітектурних споруд тощо. Люди барокової епохи шукали таємні знаки, що часто приховували містичний зміст.

М. Довгалевський у своїй поетиці «Сад поетичний» визначає чотири види емблем: природна, штучна, богословська та історична (*naturale, artificiale, theologicum et historicum*).

Значним джерелом емблематичних символів та зображень слугує Біблія. Біблійна символіка має тісний зв'язок з античною міфологією, а на слов'янському ґрунті – з язичництвом.

Розвиток жанру емблеми можна помітити у слов'янській літературі. Твори емблематичного характеру, збірнику Альціата, а також ті, що виходили слідом за ним, швидко розповсюджувались у Польщі, Чехії, Україні. У мистецтві цих країн вже простежувалося поєднання літератури та живопису. Є думка, що зображальні засоби більш важливі за своєю силою, ніж словесні, тому і відбулося звернення до емблеми та жанрів, які пов'язані з нею. Саме в емблематичних жанрах найкраще розкриваються риси бароко – метафоризм, алегоризм і символізм.

Думка емблематичного вірша афористично загострювалася як стріла, вражаючи «певними словесними та стилістичними засобами» [5]. Тільки захоплююча та вражаюча емблема могла дивувати.

Початком розвитку збірок у книжковому форматі можна вважати винайдення книгодрукування і бурхливий розвиток друкарства у XVI ст. Це вплинуло і на розповсюдження текстової ілюстрації у книгах. Вірші на герби почали з'являтися на обкладинці книжки, щоб розтлумачити на початку чи наприкінці видання герб автора.

Отже, сутність емблематичної літератури полягала в предметній реалізації вторинних (переносних) значень, у прагненні представити абстрактні уявлення і поняття в зримі, наочній формі.

Емблематика існує не тільки як окремий жанр, її елементи знаходять у драмі, а саме в прологах, кантах, монологів, де вона іноді допомагає знайти відповідь на незрозумілі події.

Емблематичний вірш може відділитись від малюнка та вести власне життя, так само і емблематичні малюнки можуть почати жити самостійно: як

образ на стіні, як окремий малюнок, як деталь ікони, деталь штиху, титульної сторінки книжки тощо.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Довгалевський М. Поетика (Сад поетичний)/М.Довгалевський. – К.: Наукова думка, 1973. – 432с.
2. Кречотень В. І. Українська книжна поезія середини XVII ст. // Українська поезія. Середина XVII ст./ Упоряд. В. І. Кречотень, М. М. Сулима.– К.: Наукова думка, 1992. – С. 5 – 23.
3. Сорока М. Зорова поезія в українській літературі кінця XVI – XVIII ст./ М.Сорока. – К.: Голов. спеціаліз. ред. літ. мовами нац. меншин України, 1997. – 208 с.
4. Чижевський Д. Українське літературне бароко / Д. Чижевський — К.: Видавництво "Обереги", 2003. – 576 с.

УДК 371.3.016:811.161.2

**Романець Т.**

Науковий керівник, доцент Окуневич Т.Г.

Херсонський державний університет

## **РОЛЬ КОМУНІКАТИВНО-ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ У НАВЧАННІ УЧНІВ РІДНОЇ МОВИ**

*Стаття присвячена з'ясуванню сутності комунікативного спрямування у навчанні учнів української мови, що виявляється у навчанні школярів розв'язувати комунікативні завдання з метою оволодіння високим рівнем спілкування рідною мовою і сприяє всебічному мовленнєвому розвитку учнів.*

Ключові слова: комунікативно-діяльнісний підхід, мовленнєве спілкування,



*види мовленнєвої діяльності, комунікативне спрямування, комунікативні вміння.*

Розвиток мовлення учнів розглядається як одне з найважливіших завдань шкільного курсу рідної мови. Тому необхідним є розгляд комунікативно-діяльнісного підходу до навчання мови, який передбачає органічне поєднання свідомих і підсвідомих компонентів, тобто засвоєння правил оперування мовленнєвими моделями, яке відбувається одночасно з оволодінням їх комунікативно-мовленнєвою функцією. Цей підхід визначився в результаті методичного осмислення наукових досягнень в галузі лінгвістики (теорія комунікативної лінгвістики) і психології (теорія діяльності).

Термін «комунікативні вміння і навички» є міжпредметним, тому розглядається у лінгвістичній, психологічній, методичній літературі.

Лінгвісти В.Виноградов, Б.Головін, М.Пилинський, В.Русанівський розуміють комунікативні вміння як вміння спілкування, передачі інформації, думок, почуттів, волевиявлень людини. Психологи Н.Жинкін, А.Леонт'єв, І.Синиця розглядають комунікативні вміння як складний процес, який вимагає активізації творчих здібностей учнів, їх пізнавальної діяльності.

Методисти І.Варзацька, Н.Кучеренко, Л.Шевцова визначають комунікативні вміння і навички як осмислення теми й головної думки, добір і систематизацію матеріалу, реалізацію задуму, удосконалення написаного, вміння конструювати тексти усіх типів і стилів мовлення.

Комунікативне спрямування процесу засвоєння рідної мови визначається метою навчання мови – сформувати вміння і навички мовленнєвої діяльності для вирішення комунікативних завдань у різних сферах та ситуаціях спілкування. Реалізація комунікативно-діяльнісного підходу в навчальному процесі відбувається завдяки здійсненню учнем мовленнєвої діяльності, тобто оволодіння ним фонетичними, лексичними, граматичними й стилістичними засобами спілкування.

Комунікативно-діяльнісний підхід зумовлює добір принципів, методів,

прийомів і засобів навчання. Принцип комунікативності є провідним за яким головною метою навчання є вміння здійснювати спілкування в межах засвоєного навчального матеріалу. Комунікативний підхід передбачає побудову процесу навчання мови як моделі реальної комунікації (Е.Пасов). Для процесу спілкування важливим є вмотивований характер мовленнєвих дій як учителя, так і учнів [2, с. 12].

Комунікативні ситуації, що використовуються у навчанні рідної мови, мають моделювати типові ситуації реального життя у відповідній сфері спілкування. Принцип комунікативності зумовлює відбір мовного й мовленнєвого матеріалу, які допомагають учням успішно здійснювати навчальну діяльність.

Формування комунікативної компетенції школярів визначається Концепцією і Державним стандартом, як одне з найбільш актуальних завдань сучасної Нової української школи. Для удосконалення методики навчання рідної мови чинною програмою виділяються аспекти, необхідні для реалізації тих можливостей, які дає рідна мова. Для цього потрібно, щоб мовний матеріал розглядався системно, у чіткій послідовності й логічних зв'язках.

Особливістю комунікативно діяльнісного підходу до навчання мови є формування навичок спілкування з використанням усіх видів мовленнєвої діяльності (слухання, читання, говоріння, письмо). Отже, комунікативне спрямування є метою і засобом навчання мови. Тому для навчання мови актуальним є мовленнєве спілкування, що розглядається як процес впливу на співрозмовника, здійснюваного у формі мовлення. Змістовий бік цього впливу – ретельно відібрані і певним чином організовані думки (висловлювання, або продукт мовлення ), а формальний бік – мовне оформлення цих думок. Останнє, на думку М.Пилинського, залежить значною мірою від специфіки впливу і від співрозмовника (адресата мовлення) [5, с. 64 ].

Для розуміння суті спілкування необхідно знати чому, як, і з ким ми спілкуємося, тобто розкрити причину потреби у спілкуванні. Ці потреби або цільові настанови, спричинені самим життям, і тому вони екстралінгвістичні

(позамовні). Вибір адресата спілкування залежить від мовця. Саме він визначає, ким має бути співрозмовник – конкретна людина – носій певної ролі чи група людей, до яких може звернутися мовець в усній або писемній формі. Тому необхідно вчити учнів спілкуватися з різними адресатами. Вони повинні усвідомити, що мовець обов’язково мусить врахувати мету спілкування (вплив на слухача, співрозмовника). Щоб впливати на співрозмовника, треба вступати з ним у контакт, тобто взаємодіяти. Вплив одного співрозмовника на інших є складовою частиною їх взаємодії. Спілкування включає відповідні цільові настанови, які визначає для себе кожний мовець, розпочинаючи мовленнєвий акт.

Для того, щоб навчити учнів мовленнєвій взаємодії, треба чітко знати, що є цікавим, цінним для них. Адже відомо, що абстрактні форми бесід, які не стосуються життя і навчання учня, не містять проблемних ситуацій, виконання вправ, що складаються з окремих речень, не сприяють формуванню умінь спілкування.

Отже, навчальний матеріал і цільові настанови необхідно добирати з урахуванням ціннісних орієнтацій учнів. Тільки тоді смисловий зміст і мовне наповнення навчальних текстів, конструювання власних висловлювань будуть цілеспрямованими, а засвоєння мови і формування мовленнєвих умінь і навичок будуть здійснюватися завдяки реалізації цікавих для учнів цільових настанов. Саме тому комунікативне спрямування навчання мови вимагає певної перебудови змісту і структури уроків та системи роботи над мовленням. Основні положення комунікативного спрямування і системи навчання спілкування рідною мовою можна подати в таблиці (Табл. 1).

**Таблиця 1**

	<i>Основні характеристики спілкування</i>	<i>Основні етапи навчання спілкування</i>
1.	Мета спілкування – вплив	Учити впливати
2.	Об’єкт впливу – конкретний адресат	Учити враховувати адресата
3.	Суб’єкт впливу – мовець	Учити виступати в ролі мовця

4.	Основа впливу – цілеспрямоване розв'язання комунікативних завдань	Учити цілеспрямовано розв'язувати комунікативне завдання
5.	Потреба впливати – життєва ситуація	Учити впливати в певній ситуації
6.	Наслідок розв'язання – комунікативного завдання	Учити конструювати висловлювання
7.	Засіб впливу – система рідної мови	Учити оформлювати висловлювання,

Таким чином, суттю комунікативного спрямування навчання рідної мови є формування в учнів умінь розв'язувати комунікативні завдання з метою оволодіння спілкуванням, що сприяє формуванню мовної особистості.

До комунікативних умінь відносимо:

- 1) уміння правильно визначати тему і мету висловлювання;
- 2) будувати висловлювання відповідно до мети й основної думки;
- 3) використовувати вагомі факти і докази для розкриття теми й основної думки висловлювання;
- 4) будувати висловлювання логічно і послідовно;
- 5) обирати тип і стиль мовлення залежно від мети і ситуації спілкування;
- 6) використовувати мовні засоби відповідно до типу, стилю і жанру висловлювання;
- 7) удосконалювати висловлювання (коректувати усне й редагувати писемне) [6, с. 7].

Процес формування мовленнєвих умінь і навичок, як зазначає М.Пентилюк, проходить декілька етапів: кумуляції, мотивації, усвідомлення, тренування й узагальнення [3, с. 14].

Етап кумуляції – нагромадження лінгвістичних знань – охоплює уроки вивчення нового матеріалу, коли учні засвоюють правила і формують розуміння мови як єдиного структурного цілого, що складається із взаємопов'язаних елементів.

На етапі мотивації активізується практична діяльність учнів у застосуванні вивченого. Цей етап охоплює уроки закріплення знань, коли учні інтенсивно засвоюють теоретичний матеріал і формують номінативні вміння.

Етап усвідомлення пов'язаний з опрацюванням правил-орієнтирів, текстів-

зразків, спрямованих на перехід від номінативних до комунікативних умінь і навичок. Учні повинні усвідомлювати суть мовного явища, що вивчається, розкривати його функцію й виражальні можливості. Цей етап охоплює уроки закріплення вивченого, окремі уроки розвитку мовлення (підготовка до твору, переказу, опрацювання стилів мовлення).

На тренувальному етапі відбувається формування комунікативних умінь з опорою на номінативні. Учитель пропонує для виконання пізнавальні вправи, рольові ігри, ситуативні завдання. Цей етап охоплює значну частину уроків закріплення, повторення й розвитку мовлення. Основна мета – формування вмінь вільно висловлювати думку усно чи письмово.

На узагальнювальному етапі виконуються вправи і завдання, спрямовані на виявлення рівня сформованості комунікативних умінь та їх корекцію. Здебільшого така робота проводиться на уроках повторення, контролю знань, умінь і навичок та систематизації й узагальнення вивченого, а також уроках розвитку мовлення [4, с. 14].

Отже, сутність комунікативного спрямування виявляється у навчанні школярів розв'язувати комунікативні завдання з метою оволодіння високим рівнем спілкування рідною мовою. Головна увага має бути приділена всебічному мовленнєвому розвитку учнів. Цьому й підпорядковане розв'язання комунікативних завдань, тобто скоригованій взаємодії вчителя й учнів, спрямованій на формування мовленнєвих умінь і навичок, ураховуючи ситуацію спілкування.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Жинкин Н.И. Коммуникативная система человека и развитие речи в школе. – М.: Просвещение, 1968. – 104 с.
2. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. – М.: Просвещение, 1991. – 223 с.
3. Пентилюк М.І. Наукові засади комунікативної спрямованості у навчанні рідної мови // Українська мова і література в школі. – 1999. – №3. – С. 8 – 10.

4. Пентилюк М.І Концептуальні засади мовної освіти як засоби інтелектуального і духовного розвитку особистості // Зб. наукових праць. – Херсон: Айлант. – 1998. – Вип. 2. – С. 14 – 17.

5. Пилинський М.М. Мовна норма і стиль.– К.: Наукова думка, 1978.–288 с.

6. Шелехова Г. Формування комунікативних умінь на уроках української мови. // УМЛШ.– 2002.– №8.– С. 6–10.

УДК 81'272

**Романчишина Л.**

Науковий керівник – доцент С.А. Мартос

Херсонський державний університет

## **СТАВЛЕННЯ ХЕРСОНСЬКИХ СТУДЕНТІВ ДО МОВНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ**

*У статті досліджено ступінь ознайомленості та зацікавленості херсонськими студентами мовною політикою, ставлення до окремих положень мовних законопроектів та очікування молоді наслідків від прийняття одного з них.*

*Ключові слова: мовна ситуація, білінгвізм, національна політика, мовна політика.*

Мова, окрім незамінного засобу комунікації між людьми, є також потужним інструментом маніпуляції. Цим неодноразово користувалися політики перед, під час і після виборів. Це розігрування мовної карти призвело до того, що 90,32%, які проголосували на Всеукраїнському референдумі за незалежність України з державною українською мовою, перетворились на протистояння російськомовного Сходу та україномовного Заходу. З 2014 року знаємо, чим закінчується тривале штучне збурення політиками народу та відсутність чіткої державної політики – війною. Уже тривалий час курс нашої держави спрямований на європеїзацію та українізацію. І лише близько року

тому почали пропонуватися та запроваджуватися рішучі кроки для покращення ситуації у мовному питанні. Передусім нам цікаві три мовних законопроекти.

Для української мовної ситуації на сьогодні характерною ознакою є поширення двох мов – української і російської. Всі ознаки такого стану, вектори розвитку подій і наслідки виразно проглядаються на поглядах сучасної молоді. Тому об'єктом нашого зацікавлення є студенти, як репрезентанти ставлення до мови у теперішньому і майбутньому, а також сформовані особистості, які мало ймовірно змінюватимуть свої світоглядні позиції у цьому питанні у подальшому.

У формуванні мовної ситуації мовна політика відіграє не останню роль. Мовна політика – це свідомий і цілеспрямований вплив, який має на меті сприяти ефективному функціонуванню мови в різних сферах її застосування; сукупність ідеологічних принципів і практичних засобів щодо розв'язання мовних проблем у соціумі, державі; сукупність політичних і адміністративних заходів, спрямованих на надання мовному розвитку бажаного спрямування. Вона належить до найважливіших компонентів національної політики. Її спрямування і форми впровадження зумовлює суспільно-політичний лад у країні, режим правління, міжетнічні відносини в соціумі. Звуження функцій і відмирання мов спричинено масовим знищенням населення на завойованих територіях великих імперій, насильницьким виселенням корінних жителів із їхньої предковичної території, а також використанням нерідної мови в школах, вищих закладах освіти та ін. Мета нашої студії – дослідити поточне ставлення студентства Херсонського державного університету до спроб регулювання мовного питання державною політикою.

В опитуванні брали участь 150 студентів ХДУ. Анкета містила шість питань, які склалися з аналізування трьох мовних законопроектів та виокремленні найбільш гострих моментів і найбільш поширених думок на основі обговорення суспільством у соціальних мережах. Запитання та відповіді респондентів у відсотковому співвідношенні наведені у таблиці.

<b>Запитання/відповідь</b>	<b>Відсоток</b>
<i>1. Чи чули ви про нові мовні законопроекти?</i>	
Так	32,7 %
Ні	37,3 %
Чув (чула), але не знаю, що це	26 %
Не цікавлюсь	4 %
<i>2. Чи на часі впровадження нових мовних законопроектів?</i>	
Так	27,7 %
Ні, інших проблем вистачає	52 %
Не знаю	20,3 %
<i>3. Як ви відреагуєте, якщо у всіх ЗМІ та офіційних сферах використовуватимуть тільки українську?</i>	
Позитивно, бо державна мова повинна бути обов'язковою	55 %
Нейтрально, мене це не цікавить	16,1 %
Негативно, бо, на мою думку, це обмежує мої права	28,9 %
<i>4. Чи необхідно вимагати обов'язкового знання української?</i>	
Так	68,2 %
Ні	26,4 %
Байдуже	5,4 %
<i>5. Як ви уявляєте роботу мовної інспекції?</i>	
Мабуть, вони вимагатимуть використання української мови і заборонятимуть говорити іншими	9,5 %
Мабуть, каратимуть за невиконання мовного закону чи за образу мови як державного символу	29,1 %
Мабуть, вони лише писатимуть правила і не контролюватимуть дотримання мовного закону	30,4 %
У мовній інспекції немає потреби	31 %
<i>6. Які ваші очікування щодо змін у мовній політиці?</i>	
Ситуація в країні частково стабілізується. Українська мова має бути	38,3 %



обов'язковою, вона об'єднає націю	
Це тільки поділить країну і посилить невдоволення	58,4 %
Не знаю, мені байдуже	7,3 %

Перспективи розвитку мовної ситуації визначаються позицією інтелектуальної та державної еліти. Майбутня еліта формується у вищих навчальних закладах. З огляду на це, по-перше, варто дізнатися, чи цікавляться мовним питанням самі студенти, по-друге, встановимо ставлення до найбільш обговорюваних частин законопроектів, по-третє, з'ясуємо очікування молоді від прийняття одного з трьох мовних законопроектів. Проведений аналіз свідчить, що найвищим показником є відсутність знань про мовні законопроекти: 37,3% студентів ВНЗ. Майже стільки ж студентів відповіло, що чули про мовне питання на законодавчому рівні (32,7%). 26% зазначили, що знають про існування цих законопроектів, але на цьому їхні відомості закінчуються. 4% репрезентують повну байдужість до політичного життя, зокрема і до мовних перепитій. На думку більш ніж половини респондентів, впровадження мовних законів не на часі, вони вважають це питання другорядним. 27,7% молодих людей думають, що саме зараз потрібно працювати у цьому руслі. Трохи менше опитаних (20,3%) не визначилися зі своєю думкою у цій сфері.

Якщо у всіх ЗМІ та офіційних сферах використовуватимуть тільки українську, 55% студентства ставитимуться до цього позитивно порівняно з 28,9%, які вважатимуть, що таким чином обмежуватимуть їхні права. 16,1% молоді висловили байдужість. На питання, чи потрібно вимагати обов'язкового знання української, ствердно відповіли 68,2% студентів університету, 26,4% – негативно, 5,4% майбутніх фахівців характеризуються апатичністю.

Одне з найбільш «гучних» і обговорюваних питань – це положення про мовну інспекцію. Вона має карати за невиконання мовного закону чи за образу мови як державного символу. 29,1% студентів ХДУ здогадалися, що це правильна відповідь. Характерним є висловлення думки, що будь-яка чиновницька

діяльність неефективна (30,4 %), а також, що у створенні ще однієї інспекції немає потреби. 9,5% студентів налаштовані вкрай песимістично: вважають, що інспекція вимагатиме використання української мови і заборонятиме говорити іншими.

Розділились думки щодо очікувань змін у мовній політиці. Більшість респондентів (58,4 %) схильна вважати, що такі дії тільки поділять країну і посилять невдоволення. На противагу їм, 38,3 % студентів сподіваються, що українська мова здатна об'єднати нашу державу. 7,3% опитаної молоді ілюструють байдужість до цього питання.

Отже, результати дослідження дозволи побачити і описати певну картину зацікавленості студентства мовним питанням. З різним ступенем включеності молодь цікавиться політичним життям, зокрема і мовним питанням. 52% опитаних респондентів вважає, що вирішення врегулювання на законодавчому рівні цієї ситуації не на часі та є другорядним. Більше половини молоді вважає позитивним стан, коли у ЗМІ та в офіційних сферах говорять українською і вважає, що необхідно вимагати спілкування державною мовою. Дані опитування ілюструють розчарування у роботі чиновницьких органів, студенти не бажають створення ще однієї ланки влади. Загалом очікуються негативні наслідки від прийняття одного з трьох законопроектів. Однак є й такі, які вважають, якщо вживати рішучі дії, приймати чіткі закони для врегулювання мовної ситуації в країні та слідкувати за їх виконанням, то це об'єднає державу та гарантуватиме у майбутньому її цілісність і стабільний розвиток.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Антошкіна Л.І., Красовська Г.М., Сигеда П.І., Сухомлинов П.М. Соціолінгвістика: навчальний посібник / Л.І. Антошкіна, Г.М. Красовська, П.І. Сигеда, П.М. Сухомлинов – Донецьк: ТОВ Юго-Восток ЛТД, 2007 – 360 с.
2. Масенко Л. Т. Нариси із соціолінгвістики/ Л.Т. Масенко. – К: Видавничий дім «КМА», 2010. – 243с.

3. Мацюк Г.П. Прикладна соціолінгвістика: Питання мовної політики / Г.П. Мацюк. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. – 212с.
4. Мовна політика та мовна ситуація в Україні: Аналіз і рекомендації / За ред. Юліане Бестерс-Дільгер. – К., 2008. – 363 с.

УДК 811.161.2'1

**Сапожник О.**

Науковий керівник – викладач Н. В. Пазіна  
Придністровський державний університет  
імені Т. Г. Шевченка (Молдова)

**ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ  
З АНІМАЛІСТИЧНИМ КОМПОНЕНТОМ  
(НА МАТЕРІАЛІ ФРАЗЕОЛОГІЧНОГО СЛОВНИКА В. Д. УЖЧЕНКА)**

*У представленому науковому дослідженні розглядаються фразеологічні одиниці з анімалістичним компонентом, які представляють широкий пласт фразеології сучасної української літературної мови. Зроблена спроба виокремлення семантичних груп фразеологізмів, які можуть давати оцінку характеристику людині.*

*Ключові слова: анімалістичний компонент, зоофразеологізм, семантична група, фразеологічна одиниця.*

Фразеологія – скарбниця будь-якого народу, здобуток його мудрості. Тваринні символи становлять великий прошарок в українській фразеології. В українському мовознавстві вивченню цієї проблеми присвячували свої праці В. Ужченко, В. Бойко, В. Калашник, Н. Шевченко, З. Мацюк. Тваринам надавалося символічне значення, вони зображувалися як священні створіння,

мудрі і пророчі істоти. Людина протягом віків співіснувала з тваринами, приручала їх, вивчала їхню поведінку.

Актуальність нашого дослідження полягає в недостатньому вивченні фразеологічних одиниць, що містять анімалістичний компонент. Такі одиниці являють собою великий шар лексики і досить часто вживаються.

Метою наукової розвідки має бути дослідження фразеологічних одиниць з анімалістичним компонентом, відібрані з фразеологічного словника української мови В. Д. Ужченка, які потребують чіткої класифікації.

Досягнення поставленої мети передбачають такі завдання:

1) виокремити тематичні групи фразеологічних одиниць з анімалістичним компонентом та дібрати відповідні приклади;

2) подати семантичну характеристику деяких домашніх та диких тварин з прикладами з фразеологічного словника В. Д. Ужченка;

3) зробити математичні підрахунки кількості виявлених фразеологічних одиниць з анімалістичним компонентом у фразеологічному словнику В. Д. Ужченка.

Великий тлумачний словник за редакцією В. Т. Бусела подає таке визначення цього терміну: «Фразеологізм – усталений зворот, стійке поєднання слів, що виступає в мові як єдиний, неподільний і цілісний за значенням вислів» [1, с. 1548]. На основі дібраних прикладів ми виокремили такі основні семантичні групи фразеологічних одиниць з анімалістичним компонентом, які можуть передавати: 1) якісну характеристику особи, що передає: а) загальну характеристику: *зблукана вівця* [3, с. 28]; б) вікову характеристику: *старий ішак* [3, с. 97]; в) фізичну силу: *слабкий, як кошеня* [3, с. 103]; 2) фізичний і психічний стан людини: *на душі вовки виють* [3, с. 39]; 3) поведінку чи реакцію особи: *виприщити очі, як баран* [3, с. 21]; 4) зовнішній вигляд, портретну характеристику особи: *товстий, як слон* [3, с. 139]; 5) розумову характеристику людини: *як баран в аптеці* [3, с. 21]; 6) соціальний статус: *як церковна миша* [3, с. 112]; 7) дія, заняття особи: *де Макар теля пас* [3, с. 145]; 8) обставинна характеристика дії: *гуде, як бугай у болоті* [3, с. 39]; 9) кількісна

характеристика предметів чи квантитативних характеристик, пов'язаних з особою: а) дуже багато: *кури не клюють* [3, с. 108]; б) дуже мало – *як кіт наплакав* [3, с. 103]; 10) значення часу: *до других (третіх) півнів* [3, с. 98]; 11) сприйняття відстані у просторі, місця або напрямку дії: *куди ворон кісток не заносить* [3, с. 39]; 12) значення побажання, емоційності: *щоб тебе вовки з'їли* [3, с. 38]. За словником В. Д. Ужченка ця класифікація містить 56 прикладів.

Спробуємо описати деякі найбільш відомі домашні та дикі тварини. Міфологічні уявлення про **коня/ кобилу** пов'язують цю істоту з божественними силами. В українській фразеології кінь співвідноситься з такими поняттями: працьовитість – *кладуть, як на коня* [3, с. 75]; здатність багато їсти: *їсти, як кінь* [3, с. 75]; дурість: *дурний, як турецький кінь* [3, с. 75]. Символічне навантаження компонента **бик/корова/теля** ілюструють такі приклади: здоровий – *здоровий, як той бик* [3, с. 25]; дурний – *розумний, як беркове теля* [3, с. 145]; спокійність – *боже теля* [3, с. 145]. Компонент фразеологічних одиниць **козел** має значну символічну навантаженість. На лексичному рівні цап – чоловік з неприємним, фальшивим голосом. Козлу притаманні такі атрибути: впертість – *впертий, як цап* [3, с. 189], дурість – *дурний як цап* [3, с. 189]; не дає молока – *як с козла молока* [3, с. 189]. Символічність слова **осел/віслик** на лексичних рівнях української фразеології осел нерозумна, або вперта людина: впертість – *впертий осел* [3, с. 150]; дурість – *розумний, як осел* [3, с. 150]. Компонентів **свиня** в українській фразеологічній картині світу приписано чи не всі можливі негативні риси людини. Свиня – це, насамперед, символ бруду матеріального і морального. Фразеологізми містять такі атрибути: жадібність – *допався, як свиня до браги* [3, с. 145]; пихатість – *величається, як свиня в болоті* [3, с. 145]; дурість – *розбирається, як свиня в ананасах* [3, с. 145]; неохайність – *випаскудив, як свиня гарбуз* [3, с. 145]. Символічне значення слова **пес/собака** завжди асоціюється з вірністю. Атрибути, що приписують цій тварині: відданість – *собачі очі* [3, с. 147]; голод – *як пес голодний* [3, с. 147]; досвідченість – *собаку з'їв* [3, с. 147]; хитрість – *виляє хвостом, як собака в човні* [3, с. 147].

Компоненту зооніму **кіт/кішка** приписано атрибути: лінивість – *працює, як кіт на печі* [3, с. 103]; шкідливість – *шкідлива, як чорна кішка* [3, с. 103]. **Миша** виступає парним символом у фразеологічних одиницях, на зразок: *гратися в kota і мишку* [3, с. 103]. Атрибути: бідність – *бідна, як церковна миша* [3, с. 123]; непомітність – *як сіра миша* [3, с. 123]. **Ведмідь** у світовій культурі символізує жорстоку, примітивну силу. Фразеологічний компонент ведмідь складається з низки якостей: незграбний – *ганяє, як ведмідь за горобцями* [3, с. 25]; любить мед – *ласий, як ведмідь до меду* [3, с. 26]; дурний – *розуміється, як ведмідь на зорях* [3, с. 26]; діє, не звертаючи уваги на небезпеку – *преться, як ведмідь на рогатину* [3, с. 26]. У українській культурі **вовк** символізує голод, дикість, агресію. У фразеологічних одиницях вовку приписано такі якості, як жорстокість – *душить, як вовк козу* [3, с. 26]; похмурість – *дивитися вовком* [3, с. 26]; голод – *вовчий апетит* [3, с. 26]; самотність – *живе, як вовк* [3, с. 26]. Поряд з вовком у фразеологічній системі актуалізовано атрибути боязкий, полохливий. Коли їх торкаються, то завжди мають на увазі тварину **зайця** (*зайча душа* [3, с. 47], *боязкий, як стріляний заєць*[3, с. 47]). **Вівця/баран** в українській культурі символізує добро, пожертву, стадність, У фразеологічних одиницях вівці приписувані низка атрибутів: покірність, невинність: *невинний, як баранчик* [3, с. 25]; метушливість – *крутиться, як дурна вівця* [3, с. 27]; заблуканість – *як вівця замотиличена* [3, с. 27]; глупоту – *як баран аптеці* [3, с. 25]; жадібність – *допався, як баран до змилків* [3, с. 39]. Оскільки в давнину вважали **слоном** взагалі велику тварину, тому слон у досліджуваних фразеологічних одиницях є знаком чогось надзвичайно великого, важкого: *здоровий, як слон* [3, с. 139]; *робити з мухи слона* [3, с. 139]. Загальна кількість в цій класифікації – 119 фразеологічних одиниць.

Отже, можна зробити деякі висновки, що диким тваринам приписано такі основні атрибути в українській фразеологічній системі: агресивний, сильний, сміливий, голодний, дурний, боязкий, а домашнім: сильний, здоровий, покірний, роботящий, впертий, брудний, жадібний. Отже, багато

фразеологічних одиниць із анімалістичним компонентом відображають у своїй семантичній структурі специфіку культури народу, особливості його історичного розвитку, певний соціально-економічний лад.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар О. І., Карпенко Ю. О., Микитин-Дружинець М. Л. Сучасна українська мова: Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія/ Навч. посіб. – К.: ВЦ «Академія», 2006. – 368 с.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. Ірпінь: ВТФ Перун, 2007. – 1736 с.

3. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологічний словник української мови – К.: «Освіта», 1998. – 204 с.

УДК 81'373

**Семеняк А.**

Науковий керівник – доцент О.П. Карабута,  
Херсонський державний університет

### **ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У ХЕРСОНСЬКИХ ІНТЕРНЕТ-ВИДАННЯХ**

*У статті аналізується особливості функціонування економічних термінів у мові херсонських інтернет-видань.*

Ключові слова: ЗМІ, економічна термінологія, терміни, жаргонізми

Станом на сьогодні у будь-якому публіцистичному тексті можна знайти значну кількість термінів, що належать до різноманітних сфер, починаючи від суспільно-політичної, закінчуючи культурологічною.

Використання терміна залежить від того, про яку галузь науки йдеться у публіцистичному тексті. Наприклад, якщо мова йде про спортивні події, то вводиться у текст спортивна термінологія, якщо інформується про досягнення біоінженерів, то вживається біологічна.

Проаналізувавши мову місцевих інтернет-видань, ми зупинилися на питанні функціонування термінологічної лексики, що також масово розповсюджена у мові ЗМІ.

Економічна термінологія була об'єктом аналізу українських мовознавців (Т. Панько, Г. Чорновол, О. Чуєшкова), проте наразі повною мірою не досліджено те, як ці терміни функціонують у публіцистичному тексті місцевих ЗМІ.

Сучасна вітчизняна економічна термінологія почала формуватися й розвиватися під впливом таких чинників, як загальний стан науки й наукових знань в Україні, рівень літературної мови, осмислення суспільних подій. Генетично своїм корінням українська економічна лексика сягає ще періоду Київської Русі, однак про відповідні терміни як одиниці певної системи можемо говорити лише від початку другої половини ХІХ ст., коли з'явилися перекладні й оригінальні твори з політекономії, що були написані українською мовою [2, с. 1].

Джерелом поповнення економічної термінології у мові ЗМІ є зміни в економічному процесі країни, які провокують появу нових слів. Наприклад: *«Новими пенсіями можуть похвалитися 62 тисячі херсонців, що перебувають на заслуженому відпочинку»*. Економічний термін *пенсія* після того, як Верховна Рада у жовтні 2017 року прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій», почали поєднувати з прикметником *нова*. У такий спосіб проводиться умовна межа між тими пенсіями, що отримували громадяни до прийняття пенсійної реформи, й тими пенсіями, що почали надходити до українців після набрання чинності реформи.



Загалом, економічну термінологію, що використовується у херсонських ЗМІ, можна поділити на такі лексико-тематичні групи:

- назви осіб, що займаються економічною діяльністю: **спонсор, менеджер, виробник, інвестор**: «Навчальний заклад також за рахунок **спонсорів** отримав набір вимірювальних інструментів для енергоаудиту [Херсонці, 3.11.2017]; Сьогодні ми шукаємо шляхи – яким чином влада може підтримати **малого виробника** сільського господарства, відпрацьовуємо механізми [Любимый Херсон, 6.11.2017]; У рамках такого заходу **інвестори** з Індії матимуть можливість презентувати свої проекти та всебічно проінформувати бізнесменів Херсонщини [Херсон-сіті, 2.11.2017];
- назви організацій, що займаються фінансово-економічною діяльністю: **Світовий банк, Пенсійний фонд**: *Борг до Пенсійного фонду скоротився на 3 мільйони гривень* [Херсон-сіті];
- терміни на позначення економічних процесів: **кредитування, інвестування, інфляція, індексація**: «Не секрет, що більшість питань, які розглядатиме сесія – це питання комунальної власності, тобто **конкурси на право оренди, продовження договорів, стан справ у закладах, засновником яких є облрада, робота комунальних підприємств**» [ПКК, 5.11.2017]; *Найкращі умови пільгового **кредитування** саме у МЖК, тому молоді родини та сім'ї бійців АТО можуть легко придбати житло* [Любимый Херсон, 22.09.2017]; ««У нас є фірма в Каховці, яка має дуже великий об'єм землі під сонячні парки. Зараз ми готові до співпраці та розглядаємо усі можливості для **інвестування**», – розповів очільник області Андрій Гордєєв»» [Херсонщина за день, 5.11.2017];
- назви грошових одиниць країн світу: **рубль, гривня, євро**: «На Херсонщині це буде вже третій дуже цікавий та перспективний проект. Це більше 2,5 тисяч робочих місць, 10 млн. **євро** інвестицій та податки від підприємства, які підуть на розвиток Херсонщини» [Херсонці, 7.11.2017]; *На Херсонщині дощ змив дорогу за 2 мільйони **гривень*** [Херсон сіті, 3.11.2017]; «Акцію «**Мерзенний рубль** для окупанта» в Херсоні оголосили після того, як у Криму

окупанти почали призначати активістам *штрафи* [ПК 4.09.2017]. Як бачимо, термін *рубль*, що означає національну валюту країни-окупанта, поєднаний із прикметником *мерзенний*, який надає терміну негативного значення.

Окрім того, аналізуючи мову ЗМІ, ми виявили використання *жаргонізмів*, що свідчать про специфічність економічного процесу. Наприклад: «7 липня на сесії міськради відбувся перерозподіл 65 млн грн. Даний перерозподіл деякі депутати назвали черговим «*дерибаном*» бюджету» [ПК, 10.07.2017].

Жаргонізм *дерибан* у поєднанні з терміном *бюджет* означає розподіл бюджетних коштів із урахуванням інтересів не громади, а конкретної групи осіб.

Варто зазначити, що для економічної лексики характерна і такий засіб вторинної номінації, як *перифраз*, тобто згадування певного явища чи процесу не шляхом називання, а опису. Наприклад, видання *деро.ua* до свого матеріалу про проблеми залізничного транспорту країни дібрало такий заголовок: «Укрзалізниця» – *дійна корова, яку доять, але не годують*».

Перифраз *дійна корова* походить від професійного сленгу осіб, які займаються економічною діяльністю, й означає будь-яке підприємство, що забезпечує постійне постачання коштів. Такий мовний зворот виконує у публіцистичному тексті стилістично-експресивну функцію, надаючи йому жвавості й різноманітності.

Також ми акцентуємо увагу на деяких особливостях творення економічних термінів. Подеколи у публіцистичних текстах вживаються *короткі варіанти термінів*, які здебільшого утворюються в усному мовленні фахівців і вживаються поряд із нормативними термінами. Наприклад: «Учасники *інвестфоруму* відзначали, що *потенційний товарообіг між Україною та Білоруссю становить 10 млн тонн*» [Любимый Херсон, 6.11.2017].

Термін *інвестфорум* має повну назву *інвестиційний форум*, що означає проведення заходу, мета якого залучити якомога більше інвесторів до певного економічного проекту.

Наведемо і такий приклад: *«Тепер енергоменеджери на запрошення господарів відвідують приватні житлові будинки, установи та ОСББ, визначаючи місця витоку тепла і надаючи рекомендації, як ці витрати можна усунути»* [Херсонці, 5.11.2017]. Слово **енергоменеджер** також є короткою формою терміна, повна форма якого **енергетичний менеджер**. Цей термін використовують для позначення людини, яка відповідає за енергетичну ефективність виробництва.

Окрім того, у медіатекстах зустрічаються й *аббревіатури*, що використовують для того, аби подати інформацію більш лаконічно. Зокрема, у газетних матеріалах аббревіатури допомагають журналістам вкластися в чітко зазначений розмір готового матеріалу: *«Роботу «пенсійників» Херсонщини перевірів перший заступник голови ПФУ»* [ПКК, 2.09.2017]. Аббревіатура ПФУ означає *Пенсійний фонд України*.

Отже, розглянувши лексику зі сфери економіки у публіцистичних текстах херсонських ЗМІ, ми дійшли висновку, що економічна термінологія є невід'ємною частиною у мові ЗМІ. Окрім того, економічні питання наразі хвилюють значну частину населення Херсона та України в цілому. Тож економічна термінологія дозволяє автору публіцистичного тексту в стислій та точній формі донести до читачів значущі явища, події.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Загородній А. Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г. Л. Вознюк. – Львів: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2005. – 714 с.
2. Панько Т. І. Українське термінознавство: [підручник] / Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк. – Львів: Світ, 1994. – 216 с.

З.Томіленко Л. М. Термінологічна лексика в сучасній тлумачній лексикографії української літературної мови: [монографія] / Л. М. Томіленко. – Івано-Франківськ: Фоліант, 2015. – 160 с.

УДК 821.161.2:81'373.7

**Семьонова Н.**

Науковий керівник – доцент Н. О. Зубець,  
Запорізький національний університет

## **ФУНКЦІЙНА СПЕЦИФІКА МІНІМАЛЬНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У ТВОРЧОСТІ Л. КОСТЕНКО**

*У розвідці проаналізовано багатство функцій, які виконують мінімальні фразеологізми в поетичній мові видатної письменниці сучасності Ліни Костенко. Спостережено, що фразеологізми, в т. ч. мініїдіоми, виступають важливою стилетворчою ознакою в історичному романі «Берестечко».*

Ключові слова: *ідіостиль, мініїдіома, мінімальний фразеологізм, функція.*

Художня своєрідність творів Ліни Костенко стала предметом прискіпливої уваги в лінгвістичному, літературознавчому, філософському аспектах. Ідеться вже про таку наукову галузь, як костенкознавство, розробка якої є актуальною.

Мовознавча наука має цілий ряд вдумливих і талановитих дослідників творчості видатної української письменниці: Н. Дзюбишина-Мельник, Л. Краснова, Л. Ставицька, Н. Дашенко та багато ін. Активне дослідження творчості Л. Костенко стимулювало розробку проблеми вживання та стилістичного використання одного з найменш вивчених пластів української фразеології – мінімальних ідіом – на прикладі історичного роману в віршах «Берестечко» [2], в якому художньо осмислюється одна з найбільших трагедій періоду визвольної війни українського народу (1648 – 1654 рр.) та доля одного з

найвидатніших державних діячів – Богдана Хмельницького. Це й стало метою нашої розвідки. «Берестечко» – твір, суголосний нашому часу, бо свідомість сучасного українця як ніколи спроможна осягнути й відчути оманливість нашої перемоги, як і потенційну небезпеку поразки.

Фразеологізми української мови давно засвідчені як виразний композиційно-архітектонічний елемент художніх творів. Відома різна кількість функцій, які здатні виконувати стійкі звороти в мові. Одна з найбільш розлогих належить В. Ужченку [3, с. 251]. Науковець виокремлює їх аж тринадцять. Справжні майстри художнього слова уміють влучно вводити фразеологізми в канву літературного тексту, звертаючи увагу на те, що вони є активним образотворчим чинником авторської оповіді. Учені стверджують, що у віршованих текстах наявні сприятливі умови для повного і яскравого виявлення виразних потенцій загальноживаної фразеології, яка надає твору додаткових смислових та емоційно-експресивних відтінків. Отже, коли мова йде про письменника як новатора художнього слова, то маємо на увазі те, що він оригінально, своєрідно використовує одиниці фразеологічного рівня [1, с. 319].

Таким справжнім майстром слова є Ліна Костенко, творчість якої багата на фразеологію, що визначає її належність до найвищих взірців української класики. Звертає на себе увагу факт широкого функційного використання мінідіом (МІ). Насамперед маємо на увазі традиційні функції образних зворотів.

Перш за все відзначимо **функцію відтворення колориту епохи** в аналізованому історичному романі за допомогою МІ із застарілими компонентами, наприклад: *У Києві, позаторік, у грудні, / Коли ти в Брану в'їхав Золоту, / Тебе стрічали юрми велелюдні. / Тобі кричали «Слава» за версту* [2, с. 152]; *Я їм скажу: вибирайте гетьмана, / Визволяйте край з-під кормиги. / Ну, а я ... Зрештою, геть мене, / Коли я вже вам не до шмиги* [2, с. 37]. МІ використані для надання негативної, несхвальної оцінки подіям (**оцінна функція**), що передували національно-визвольній війні, як-от: *Коси наші не клепані, діти наші не плекані. / Горе на нашу голову зайди ці прителепані* [2, с.

15], де МІ *на голову* означає 'на шкоду, на біду'. **Експресивна функція** досягається завдяки семантиці МІ, у якій наявні компоненти «дуже», «абсолютно», «зовсім», «повністю» тощо: *І загадки свічад, і мури, і вікно. / І ще ні зрад, ні втрат. І радощів без ліку* [2, с. 121] – *без ліку* 'дуже багато, велика кількість чого-небудь'; *Все нам випомінають наші злодіяння. / Де, що, коли і скільки – визбирують до крихт* [2, с. 134] – *до крихти* 'повністю, геть усе'. МІ сприяють **функції досягнення саркастичного або іронічного ефекту**, наприклад: *Турецьку знаю, був там у полоні. / Польщизну вчив. Французька на мазі* [2, с. 92]; *Всі люблять Польщу в гонорі і в славі* [2, с. 102]. Ряд **функцій** пов'язані зі змалюванням **персонажів** (їхнього внутрішнього стану, мови тощо): ... *Стелиться дорога. / Десь люди ждуть, поклич їх, підійми! / Ти маєш дар. Тобі дано від Бога. / Ти маєш дивну владу над людьми* [2, с. 161]; – *І доки ж тут чав'ядіти без діла?* [2, с. 74]. **Функція посилення виразності фразеологізму** уможливорюється за рахунок оновлення звороту письменницею шляхом заміни компонентів загальноживаними чи контекстуальними синонімами. Наприклад, під впливом народної фразеології на зразок з *азів* (у значенні 'спочатку') Л. Костенко створила МІ з *абетки; не за горами* (у значенні 'близько') – авторський зворот *не в даліні: А знов свободу починай з абетки. / А знову скрізь те саме, що й було* [2, с. 95]; *Зближається той день і та хвилина, / Той день і час уже не в даліні, / Коли задзвонить кожна бадиллина / Нечутним дзвоном – це вже по мені* [2, с. 91].

Отже, майстерне введення Л. Костенко в мову історичного роману «Берестечко» мінімальної фразеології забезпечує відповідний колорит, образність, лаконічність, точність висловлювання й разом з іншими мовними засобами підкреслює своєрідність її ідіостилю.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Бабич Н. Д. Практична стилістика й культура української мови / Н. Д. Бабич. – Львів: Світ, 2003. – 432 с.

2. Костенко Л. Берестечко. Історичний роман / Л. Костенко. – Львів: Каменяр, 2007. – 170 с.
3. Ужченко В. Д. Фразеологія сучасної української мови / В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко. – К.: Знання, 2007. – 494 с.
4. Фразеологічний словник української мови: В 2-х кн. / За ред. Л. С. Паламарчука. – К.: Наук. думка, 1993. – 980 с.

**Сенишина Т.**

Науковий керівник – доцент Гайдаєнко І.В.,  
Херсонський державний університет

## **НОМІНАТИВНІ РЕЧЕННЯ У ТВОРАХ І.РОЗДОБУДЬКО**

Актуальність нашої статті зумовлена тим, що хоча в українському мовознавстві вже досить глибоко досліджено номінативні речення, однак з погляду їх функціонування у творах Ірен Роздобудько висвітлено не досить повно, тому тема є актуальною.

Мета статті полягає в тому, щоб проаналізувати синтаксичні структури, зокрема номінативні речення у романі «Зів'яле листя викидають» Ірен Роздобудько.

До проблеми вивчення номінативних речень учені зверталися давно. Уперше термін «номінативне речення» увів у науковий лінгвістичний обіг О. Пешковський, а погляди О. Востокова, О. Потебні, П. Фортунатова, О. Шахматова на це явище знаменували собою основні віхи становлення синтаксичної теорії. У зарубіжній лінгвістиці не виділено речень такого характеру, що відповідно позначилося на термінології (відсутні назви на позначення цього поняття) (Ю.Найда, Р.Кверк, С.Грінбаум). Більшість сучасних дослідників - синтаксистів уважають такі речення односкладною

моделлю простого речення. Це, зокрема, українські та зарубіжні вчені: І. Вихованець, Л. Біятенко, І. Корунець, О. Гаврилук, Я. Рословець.

Спираючись на думки цих учених, доходимо висновку, що номінативними називають односкладні речення, які стверджують буття предмета або явища і мають головний член, виражений іменником чи іншим субстантивованим словом у називному відмінку або сполученням слів із прямим відмінком у центрі структури. У досліджуваному нами тексті ці речення представлено так: 1. *Це єдина їхня умова.* 2. *Як старі вірні друзі.* 3. *Це ж Едіт Береш... Наша землячка.* 4. *Але запах!* [4].

Номінативні речення у художніх текстах характеризуються певною експресивністю. На синтаксичному рівні експресивність є функціональною властивістю синтаксичних конструкцій – посилювати прагматичну і власне граматичну інформацію, що міститься у висловленні або в його компоненті [1].

Експресивність – категорія інтегральна, яка включає (або може включати) у себе комплекс таких понять, як емоційність, оцінність, виразність, інтенсивність, образність та стилістичну маркованість (конотацію), що одночасно є її складовими елементами та слугують для увиразнення висловлювання з метою його максимального впливу на реципієнта. Це простежуємо на таких прикладах, виявлених у творі І. Роздобудько: 1. *Це неправда. – Ледо, ти чуєш? – каже чоловік, що з'являється у неї за спиною.* 2. *Це єдина їхня умова.* 3. *Тільки не я!* 4. *Темрява.* 5. *Тиша.* 6. *Порожнеча.* [4].

Презентовані синтаксичні конструкції, окрім номінативної функції яскраво відтворюють психологічний стан героя, його почуття. Так, у реченнях: 1. *Темрява.* 2. *Тиша.* 3. *Порожнеча,* – автор за допомогою номінативних речень указує на сум, журбу та печаль героїні.

Рациональна експресивність номінативних речень в українській мові може виражатися за допомогою вставних компонентів та вигуків, якими, на думку П. Дудика, ускладнюється семантична структура [2]. Вони не є членами речення, хоч і перебувають у смисловому та інтонаційному зв'язку з основним його складом, а також не мають закріпленої позиції в реченні. Основні



експресивотворчі характеристики – виразність, смислова та інтонаційна виділеність номінативного речення, прагматична спрямованість – доповнюються уточнювальними (щодо висловленої думки) або суб'єктивними (у вираженні ставлення до змісту речення) конотаціями: *1. Ти така гарна! 2. Це правда. 3. Це ж овації!* [4].

У творах І. Роздобудько найбільш широко вживаними є поширені номінативні речення, що характеризуються високим потенціалом у вираженні як раціональної, так і емоційної експресивності. Це зумовлено, відповідно, експресивними можливостями компонентів, що поширюють головний член, це спостерігаємо у таких висловлюваннях: *1. Ти моя єдина. 2. Ти така гарна! 3. Великі блакитні очі, пухкенькі щічки і привітна, лагідна, трохи сором'язлива посмішка.* [4].

Частотними у досліджуваному тексті є конструкції, головний член яких поширюється препозитивним означенням на основі субординативного безприйменникового зв'язку: *1. У ньому – темна брехня. Така темна і така солодка, що аж не віриться, що брехня може бути такою привабливою. 2. Старий лисий Директор, колишній завгосп нашого славетного театру, Старша медсестра – огрядна самотня тьотя-мотя в окулярах, троє нянечок – мешканок цього передмістя, Завідувач культмасового сектору, Бібліотекарка і її син, наш водій.* [4]. У цих реченнях автор за допомогою номінативних речень створює емоційний фон. Наприклад, у першому реченні це стосується слова «брехня» і якою вона може бути заманливою та вабливою.

Таким чином, у процесі дослідження ми виявили, що у творах Ірен Роздобудько номінативні речення представлені різними конструкціями, зокрема реченнями, які складаються лише з одного головного члена або ж поширеними номінативними реченнями.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Вихованець І. Р., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Семантико-синтаксична структура речення. – К.: Наук. думка, 1983. – 219 с.

2. Дудик П. С. Стилiстика української мови : навч. посiб. / П. С. Дудик – К. : Видавничий центр Академiя, 2005. – 368 с.
3. Коржак З. З. Актуалiзацiя номiнатиvних речень у структурi художнього тексту // Вiсник Прикарпатського нацiонального унiверситету iменi Василя Стефаника. Фiлологiя. – Випуск XI–XII. – Iвано-Франкiвськ: Видавничо-дизайнерський вiддiл ЦТ, 2006. – С. 196–202.
4. Роздобудько Iрен «Зiв’яли кvти викидають» [Електронний ресурс] / Роздобудько Iрен – Режим доступу: <http://ukrclassic.com.ua/katalog/r/rozdobudko-iren/480-iren-rozdobudko-ziv-yali-kvitivikidayut>
5. Сучасна українська мова: Пiдручник / О. Д. Пономарiв, В. В. Рiзун, Л. Ю. Шевченко та iн.; за ред. О. Д. Пономарева. – 4-те вид. – К.: Либiдь, 2008. – 488 с.

УДК: 821.161.2: 82-31

**Сидорина Є.**

Науковий керiвник – доцент Л. П. Бойко  
Запорiзький нацiональний унiверситет

## **ЛЕКСИЧНI ОСОБЛИВОСТI РОМАНУ БРАТIВ КАПРАНОВИХ «ПРИВОРОТНЕ ЗIЛЛЯ»**

*У статтi розглядається iндивiдуальний стиль письменника через призму використаних ним лексичних засобiв. Виокремлюються найтипiвiшi для мови роману «Приворотне зiлля» пласти лексики, за допомогою якої створюється вiдповiдне стилiстичне тло.*

*Ключовi слова: експресивно забарвлена лексика, дiалектизми, жаргонiзми, синонiми, росiянiзми*

Специфіка художнього твору вмотивовує широке використання лексичних, фразеологічних, словотворчих і синтаксичних засобів. Їх добір та організація зумовлені творчим задумом автора, особливостями його світосприйняття, його творчою індивідуальністю. «Індивідуальний стиль автора, як стверджує Н. І. Бойко, ґрунтується на системі експресивних лексичних одиниць, які забезпечують емоційне збагачення художніх контекстів через виявлення багатогранних семантико-стилістичних потенцій цих слів [1, с. 9].

Останнім часом посилився інтерес до вивчення мовних засобів, що характеризують творчу індивідуальність письменника (С. Бирик, Л. Бублейник, С. Єрмоленко, В. Калашник, Ю. Кохан, Л. Савченко, Н. Сологуб та ін.).

Мета нашої розвідки – проаналізувати лексичний склад роману братів Капранових «Приворотне зілля».

Сюжет роману нескладний, але напрочуд цікавий та непередбачуваний. Головні герої роману – два міліціонери – майор Микола Пилипович та лейтенант Петро – відправляються в невеличке село на пошуки відьми. Упродовж роману простежуються їхні приємні або не дуже приємні пригоди й стосунки з місцевим населенням. Ставлення до всіх цих подій вони виражали за допомогою різноманітної лексики.

Уже на початку роману увагу читача привертає епізод, де Микола Пилипович та Петро грають у гру, добираючи синоніми до слова «іти». У такий спосіб автори твору, з одного боку, демонструють бездіяльність міліціонерів, а з іншого – їхню лінгвістичну вправність. Оповідь стає жвавішою, читач ніби хоче продовжити цей перелік слів:

– *Давайте так. От як ви скажете, допустим, **іти**? Ще як можна сказати?*

– *Іти...ну как іти? – Микола Пилипович не звик до таких вправ. – Ну, **бігти**.*

– ***Плентатись**, – швидко відповів хлопець.*

– *Ага, отак, значить да? Плентатись, плентатись...Ну, **шкандибати**.*

– **Чимчикувати**.

– *Чимчикувати ... – Микола Пилипович замислився, наморщивши чоло. – Ну как...ну походжати.*

– **Крокувати**, – швидко відказав Петро. Він уже грався колись в цю гру.

– **Летіти**, – вдався до хитроців Микола Пилипович [2, с. 6-7].

У романі з певною стилістичною метою вживаються лексеми із суфіксами суб'єктивної оцінки. У семантиці таких слів здебільшого міститься негативна оцінка, яка формується за допомогою суфіксів згрублості, як-от: **Товстелезна баба**, *відхекуючись, пхала в задні двері товстелезні ж таки клумаки* [2, с. 14].

Іронічного відтінку набуває демінутивний суфікс -чик у такому контексті:

– *О, і репертуарчик актуальний, – навіть вголос промовив Петро* [2, с. 71].

Емоційно забарвлена лексика вживається для негативної характеристики персонажа: *Зрозуміло, що такого бугая голіруч не візьмеш* [2, с.112].

Однією з примітних особливостей мови роману «Приворотне зілля» є росіянізми, які часто трапляються в мовленні головного героя роману Миколи Пилиповича: – *А хто нас спрашиває, вірите чи не вірите? Єсть явленіє, єсть общественний резонанс. Треба його іпользувать* [2, с.15]; – **Конєшно!** – *заперечував Микола Пилипович. – Коли у нас бубна розляглась, то тут уже короткий-не короткий, без різниці* [2, с. 100]; *Е-ех! Зараз би водочки!* – *несподівано продовжив він. – Но на службє нізя...* – *У голосі вгадувалась запитальна інтонація*[2, с.5]; *А ви, ізвіняюсь, какой конфесії, то єсть патріархату?* [2, с. 4]; *Наша справа – добуть істочник інформації* [2, с.21]. Вкладаючи в уста головного героя подібні фрази, автори в такий спосіб подають мовний портрет майора міліції.

Мають місце в романі й діалектизми, характерні для північного наріччя. Вживає їх переважно сільське населення для позначення конкретних явищ та ситуацій, предметів побуту, магічних дій. Наприклад: – **Віст**, – *пояснив отець Штефан, – у нас іноді замість віст кажуть «мельдунок»* [2, с. 87]. У лемківській говірці **мельдунок** – ‘повідомлення, донесення, сповіщення’.

Лейтенант Петро не міг зрозуміти, про яке закляття йому говорили: – *Яке закляття? – не зрозумів лейтенант. – Не знаю, чи на урок, чи на присуху* [2, с. 195]. У відповіді на його запитання міститься етнографізм **урок**, що має значення ‘наслання хвороби кому-небудь поглядом’ [3, IV, с. 646] та діалектизм **присуха** в значенні ‘приворот’. Для надання схвальної оцінки явищу, ситуації чи предмету використовується діалектизм файний: – *Файна штука!* [2, с. 35].

Герої роману часто вдавалися до суперечок. Це призводило до того, що в їхньому лексиконі з’являлися лайливі слова, які вони використовували для характеристики один одного. Наприклад, епізод зі сварки двох сільських жінок:

– *Ах ти **відьма проклятуца!** – рознеслося раптом вулицею, і супутники закликали на місці. – Ах ти **паразитка!***

*На подвір’ях прокинулись собаки.*

– *Ти глянь, що вона наробила!!!*

– *Сама ти **відьма!***

– *Дивіться, людоньки, що така **сука**... Ой, тримайте мене!* [2, с. 45].

Інший приклад ілюструє розмову двох чоловіків: *Бачить, що всі перелякані, милується, **наволоч*** [2, с.96]; *Що ж ти, **падла**, не сказав, що вона дочка діда Юхима?* [2, с. 248]

У мові роману часто трапляються вигуки, які, як відомо, є найпростішим засобом вираження емоцій. Вони вживаються для передавання радості, суму, здивування, страху: *Жінки, не змовляючись, картинно сплеснули руками і сказали в один голос: – **Ой лишенько!*** [2, с. 117].

З метою індивідуалізації мовлення персонажів автори використовують жаргонну лексику: – ***Шухер!** – сказав хлопець стиха, побачивши через задалегідь відсунуту фіранку, що до хвіртки хтось наближається* [2, с. 157]; *Це була **засвітка**, стовідсотковий провал* [2, с. 202]; *Така от **фігня**, товариши молодший научний сотруднік* [2, с. 21].

Отже, у романі «Приворотне зілля» наявні багаті ряди стилістичних синонімів, згрубіла та лайлива лексика, діалектизми, жаргонізми, вульгаризми, розмовні вигуки. Уся ця лексика забезпечує високий рівень експресивності твору, відображає специфіку сприйняття дійсності персонажами твору, робить його легким для прочитання та засвідчує індивідуальну творчу манеру автора.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко Н.І. Лексичні експресиви як стилетвірні компоненти художнього тексту / Н. І. Бойко // Науковий часопис НПУ ім. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови. – 2014. – Вип. 11. – С. 7-10
2. Брати Капранови Приворотне зілля : [роман] / Брати Капранови. – К. : Джерела М, 2004. – 288 с.
3. Новий тлумачний словник української мови : у 4 т. / [Укладачі: В. В.Яременко, О. М. Сліпушко]. – К. : Вид-во «Аконіт», 1999. – Т. 4. – 941 с.

УДК 821.161.2'06:82–82-311.4

**Стаднік І.**

Науковий керівник – доцент А. В. Демченко,  
Херсонський державний університет

#### **КОНЦЕПТ «ВІЙНА» У РОМАНІ СЕРГІЯ ЖАДАНА «ІНТЕРНАТ»**

Роман Сергія Жадана «Інтернат» (2017) присвячений трагічним реаліям сучасної політичної ситуації на сході України. Російська агресія проти українського народу, жорстокі бойові дії для письменника стали об'єктом художнього зображення та глибокого осмислення. Саме тому мета нашої статті – дослідити індивідуально-авторську інтерпретацію концепту «війна» у романі «Інтернат». У зв'язку з цим проаналізуємо основні композити концепту

«війна», розглянемо його соціокультурні та психологічні аспекти і репрезентацію концепту у зазначеному творі.

Зазначимо, що концепт «війна» неодноразово ставав об'єктом наукового дослідження вчених. У контексті мовознавчих студій до нього апелювали В. Верьовкін, О. Головань, Т. Демидова та ін. З літературознавчого погляду концепт «війна» вивчали П. Фещенко, А. Ремша, Л. Манян, С. Ленська та ін. Проте авторська репрезентація концепту «війна» на матеріалі роману С. Жадана «Інтернат» ще не була висвітлена науковцями, з огляду на це вважаємо обрану нами тему актуальною. У романі «Інтернат» С. Жадан порушує проблему впливу війни на суспільство, акцентуючи увагу на змалюванні її жорстокості та безглуздості. Виділимо два основні аспекти, які репрезентують індивідуально-авторське сприйняття концепту «війна»: *«війна – полювання»* та *«війна – акторська гра»*. Композит «війна-полювання» передбачає собою фізичне винищення людей, як безпосередніх учасників воєнних баталій, так і цивільних осіб. «Війна-полювання» сприймається бійцями як азартна гра, що має на меті **вбивство**. У праці «Людина та сакральне» французький соціолог Р. Каюа влучно зауважив: «Лють охоплює воїна, коли він відчуває, як ним оволодіває первинний інстинкт, прихований у глибині його серця <...>» [2, с. 217]. Саме цей інстинкт і зумовлює бажання вбивства, духовно перетворюючи воїна на монстра. Зокрема у романі «Інтернат» окупанти сприймали війну саме як жорстоке полювання на слабших: «Від групи відокремлюється один борець і спрямовує свого «калашникова» в бік їхнього опеля <...> дивиться їм услід із осудом та *азартом* <...>» [1, с. 58-59]. У змальованій ситуації в бійця виникає невмотивоване бажання вбити головного героя Пашу, який, не маючи зброї, виконує роль беззахисної жертви.

Зауважимо, що письменник у художній тканині тексту неодноразово трансформує композит «війна-полювання». Поступово Сергій Жадан наділяє воїнів-загарбників все більш яскравими ознаками хижих звірів, окупанти стають небезпечнішими та підступнішими. За таких умов посилюється тотальний характер війна: «суперника намагаються захопити зненацька, <...>

щоб уразити його напевне, лишаючись невидимими й недосяжними. Війну дедалі частіше ведуть уночі» [2, с. 224-225]. Показовим у цьому плані є епізод, коли головний герой вночі тікає з міста, яке масово обстрілюють: «Усі рушають. Паша полегшено видихає. Але один раптом зупиняється, обертається і *дивиться просто на Пашу, ніби розрізняє його серед темряви, безпомилково бачить у цій чорноті*, й рушає до під'їзду. Чути, як той заходить у під'їзд <...> *Ліхтарик не вмикає, йде в потемках. Обережно, навчено* <...> Якийсь час стоїть, *дослуховується*. У Паші так головно калатає серце, що не почути його неможливо. Він чує, здогадується Паша, *він усе чує*» [1, с. 109]. Змальований образ бійця-загарбника викликає у читача помітну асоціацію із хижим звіром, який чатує на свою жертву. Автор посилює подібні асоціації образами голодних собак, які також полюють на головного героя, сняться йому у кошмарах: «І чітко розрізняє темних псів на білому тлі: вгрузають важкими грудьми в скрижаніле полотнище <...> усі гостріше відчуваючи *запах жертви*. Все ближче й ближче, все *лютіше й азартніше*, розуміючи, що жертва нікуди не втече» [1, с. 324].

Композит «*війна – акторська гра*» не має такого яскравого характеру вираження, проте посідає значне місце у розповідях головного героя про *початок війни*, коли ще не точилися безжалісні бойові дії. Автор наголошує, що бійці-загарбники спочатку ніби виконували певну акторську роль, зокрема роль героїв-визволителів, законослухняних і чесних громадян *невідомої країни*: «Паша пам'ятає, що частина з них, особливо не місцеві, а ті, що приїхали, саме так себе тоді і поводити: підкреслено доброзичливо, весь час усміхаючись до мирного населення. Цукерки дітям, місця в автобусі старшим, чемне стояння в загальній черзі: ми тут заради вас, ми такі, як ви, ми захистимо <...>. Паші це не подобалось, він це точно пам'ятає: штучно якимось і награно, ніби для них це вистава. Вони й виглядали неприродно, як актори, що вийшли з театру за сигаретами» [1, с. 41].

Досліджуючи авторську інтерпретацію концепту «війна», відмітимо, що у ньому виразно прослідковується композит «*смерть*». Війна сприймається



героями твору як лихо, що несе із собою біль, сльози та трупи. Письменник зосереджує увагу читачів на ставленні бійців до смерті: для них вона стає звичним явищем, її вже не бояться, а сприймають як буденну річ. Відтак учасники бойових дій, цивільні громадяни поступово втрачають повагу і до тіл убитих: «Там два трупи було, я цілий тиждень їздив, *хоч би хто прибрав*» [1, с. 56]. У романі «Інтернат» композит «**війна-пекло**» набуває центрального значення. На думку автора, від цієї війни немає рятунку, вона є безжальною, кошмаром, який ніколи не забудеться: «Ніхто нічого не забуде <...> і цей запах рваної шкіри й солоних чоловічих сліз переслідуватиме його до кінця його днів» [2, с. 307-309]. Образ війни-пекла поступово набуває конкретизації – таким пеклом стає окуповане місто, залишене бійцями української армії: «Якщо вона залишиться тут (перед в'їздом у місто – С.І.), *біля початків пекла*, чи якщо піде *туди*, де її, скоріше за все, підстрелять» [1, с. 100]. У змодельованому автором пеклі воїни теж набувають демонічних ознак: «Востаннє живих людей вони бачили коло мотелю, але люди ті були *такі злі, ніби й не люди*» [1, с. 57].

У романі «Інтернат» композит «пекло» видозмінюється у поділ на два світи: **світ живих** – проукраїнські бійці та цивільні і **світ мертвих** – воїни-окупанти, проросійськи налаштовані місцеві жителі. Світ живих, який за умов війни є надією на спасіння Паші та племінника, символізують собою дві речі: будівля інтернату та станція, біля якої рідний дім героя, до того ж вона знаходиться на українській території. Світ мертвих – окуповане місто – і є пеклом, сповненим смерті та небезпеки: «Простір між дерев особливо порожній, потрапиш до такої порожнини – *засмокче, не вискочиш*. Малий <...> йде між мокрих стовбурів, оглядає сутінь ногами, щоби не перечепитись об чиюсь *відрубану голову*» [1, с.173]. Поділ на два світи автор ще більше підкреслює епізодом, коли Паша з племінником пробираються до окружної дороги, за якою починається українська територія, тобто світ живих: «Паша раптом хапається за вишневу гілку й розуміє, що це все, край, інший край прірви, *протилегний берег ріки мертвих* <...>, за соняшниками видно ще

одну лісосмугу, і вже там – окружна» [1, с.171]. Ріка мертвих – Стікс, яка за віруваннями давніх греків протікала у царстві бога потойбічного світу Аїда [3, с. 494]. Із композитом «війна-пекло» тісно пов'язаний композит «війна – гріх». Сергій Жадан наводить читача на думку: можливо ця війна і є розплатою людей за свої гріхи. Письменник для підсилення художнього вираження цього композиту використовує концепт-архетип «вода». Характерно, що С. Жадан порівнює натовп людей, що переховуються від обстрілів та бомбардувань у будівлі вокзалу, з кораблем, який має затонути: «Ті, хто прийшов раніше, дивляться на новоприбулих із недовірою. Мовляв, нам і самим місця не вистачає. Збоку все це нагадує корабель, що йде на дно у відкритому океані <...>. Хоча потонуть, ясна річ, усі» [1, с. 198]. Асоціативно ці люди сприймаються як лиходії, що заслуговують на покару. Цей епізод нагадує біблійний міф про Ноя та всесвітній потоп, коли грішники залишилися по інший бік ковчега. Згодом автор підтверджує цю думку: «там, за вокзальними дверима, на них і далі чекає щось страшне. Тому краще пересидіти тут, за міцними вокзальними стінами. *Туляться одне до одного, як тварини в ковчезі*. Самі себе заспокоюють. Самі собі не вірять» [1, с. 222].

Письменник не дає прямої відповіді, у чому винні місцеві жителі, але на прикладі Паші С. Жадан вказує читачу на можливе розв'язання поставленого питання. Їхня провина у тому, що вчасно не боролися з ворогом, самі впустили окупантів до рідних домівок, їхній гріх у відсутності патріотизму, любові та поваги до рідної країни. Для місцевих жителів таких, як і Паша, які не змогли цілковито прийняти і полюбити свою країну, війна стала спокутуванням гріха. У цьому контексті знову посилюється композит «війна-пекло»: «*Третій день бігаю по колу <...>. Третій день я йду з якимись людьми, яких навіть не знаю <...>, і їх усіх так само жене, так само штовхає подалі від дому. Хоча й дому в половини з них просто немає. І рідних немає. Ось вони блукають окружною, не маючи жодних шансів вирватися. Ходять по колу, ходять довкола свого міста*» [1, с. 259]. Намагання вибратися з окупованої території, усвідомлення

своїх гріхів наближає сюжет роману до біблійного міфу про блукання Мойсеєве у пустелі в пошуках землі обітованої.

Отже, концепт «війна» у романі Сергія Жадана «Інтернат» має складний, але яскравий інтерпретаційний характер. Цей концепт включає у себе декілька основних композитів: «війна-полювання», «війна-акторська гра», «війна-смерть», «війна-пекло», «війна-гріх», «світ мертвих – світ живих». Усі композити тісно переплітаються між собою, репрезентуючи авторське бачення концепту «війна» за сучасних політичних реалій.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Жадан С. Інтернат [Текст] / Сергій Жадан. – Чернівці : Меридіан Черновіц, 2017. – 336 с.
2. Каюа Р. Війна і сакральне / Р. Каюа // Каюа Р. Людина та сакральне. – К.: Ваклер, 2003. – С.211-232.
3. Керлот Х. Э. Словарь символов / Керлот Хуан Эдуардо. – М.: REFL-book, 1994. – 608 с.

УДК [378.14+811]:373.3

**Степанюк І.**

Науковий керівник – доцент Ю.Ю. Мельничук  
Херсонський державний університет

#### **ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ГОТОВНОСТІ ДО ВИКЛАДАННЯ ЛІНГВОДИДАКТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТУ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

*У статті здійснено аналіз результатів експериментальної перевірки готовності студентів факультету дошкільної та початкової освіти до викладання лінгводидактичних дисциплін. Проаналізовано результати*

*експериментальної перевірки, що засвідчили досягнення мети експерименту та підтвердили гіпотезу дослідження.*

*Ключові слова: викладання лінгводидактичних дисциплін, навчальний процес, студент, педагогічний експеримент, педагогічні умови, метод педагогічного конструювання.*

Формування готовності майбутнього вчителя початкових класів (студентів педагогічних навчальних закладів різних рівнів акредитації) до роботи з молодшими школярами – процес складний і довготривалий. Потрібно сформувати творчого вчителя, який навчив би дітей набуті знання з усіх предметів «одягати» в мовну оболонку так, щоб мова служила засобом висловлювання особистих думок, стала виявом власної свідомості.

Проблема викладання лінгводидактичних дисциплін досліджувалася на різних етапах Вашуленком М.С., Горошкіною О.М., Нагрибельною І.А., Мельничук Ю.Ю., Пентилюк М.І., Сугейко Л.Г. та іншими науковцями. Аналіз досліджуваної проблеми дає підстави для перевірки гіпотези, яка полягає у припущенні того, що професійно-методична підготовка майбутніх учителів початкової школи до викладання української мови буде більш якісною за умови досконалого та систематичного вивчення лінгводидактичного матеріалу, винесеного на самостійне опрацювання.

У педагогічних дослідженнях експеримент проводиться з метою перевірки теоретичних положень, підтвердження робочої гіпотези та всебічного вивчення проблеми [1, с. 64]. Він дає можливість «глибше, ніж інші методи, встановити характер зв'язку між різними компонентами педагогічного процесу, між факторами, умовами і результатами педагогічного впливу» [2, с. 179].

Нами було розроблено план проведення та експериментального впровадження лінгводидактичного матеріалу до блоку з курсу «Методика навчання української мови» у контексті методичної підготовки майбутніх учителів до викладання української мови. Експериментальне дослідження складалося з трьох етапів:

- перший етап – констатувальний;
- другий етап – формувальний;
- третій етап – узагальнювально-контрольний.

На констатувальному етапі роботи було розроблено та запропоновано студентам структуру самостійного опрацювання теми «Текст» та проведення педагогічної діагностики за результатами перевірки отриманих знань, умінь і навичок після самостійного вивчення означеного матеріалу.

Студентам 421-451 (експериментальна група, ЕГ) та студентам 431-441 (контрольна група, КГ) було запропоновано ряд питань, які мали продемонструвати їх рівень знань щодо ключових лінгвістичних понять з означеної теми та визначити наскільки майбутні вчителі орієнтуються в методах та прийомах роботи з відповідної теми. Студенти мали проілюструвати свої практичні навички в різноманітні форм робіт по темі «Текст». Основною умовою роботи було знання вимог програми та аналізу діючих підручників.

Окрім зазначених вимог студенти ЕГ та КГ мали орієнтуватись у класифікації вправ, які є доцільними для виконання під час вивчення теми «Текст».

Результати педагогічної діагностики щодо знань, умінь і навичок з теми «Текст» ілюструє таблиця 1.

Таблиця 1

Рівень сформованості методичних умінь майбутніх учителів початкової школи з курсу „Методика навчання української мови“, (тема «Текст»), початок дослідного навчання

Рівні оволодіння матеріалом	Контрольна група (431-441, КГ)	Експериментальна група (421-451, ЕГ)
Високий	-	-
Достатній	8,5 %	6,5 %

Середній	65 %	66,8 %
Низький	26,5 %	26,7 %

Аналіз результатів педагогічного діагностування засвідчив, що знання студентів з означеної теми є несистематичними, мають поверховий характер. Учасники експериментального навчання можуть відповісти на питання, спираючись тільки на той матеріал, що отримали на аудиторних заняттях з курсу (за умови, якщо студент був присутній на лекції чи аудиторному занятті). Дані факти свідчать про те, що студенти нездатні до глибокого та свідомого опрацювання матеріалу, винесеного на самостійне вивчення. Зроблені висновки дають підстави для експериментальної розробки та впровадження лінгводидактичного матеріалу до блоку самостійної роботи з теми «Текст». Було розроблено алгоритм виконання завдань для самостійного опрацювання означеної теми, за яким студенти ЕГ мали готуватись до перевірки знань. Студенти КГ отримали завдання повторно вивчити заданий матеріал за поставленими напередодні питаннями.

#### Послідовність опрацювання матеріалу, винесеного на самостійне вивчення

1. Теоретичне вивчення матеріалу з теми «Текст» засобом конспектування першоджерел з сучасної української мови та методики навчання української мови.
2. Добір спеціальних вправ та завдань для учнів початкових класів з означеної теми відповідно до програмових вимог.
3. Аналіз вимог програми щодо знань, умінь і навичок учнів з означеної теми (за класами).
4. Педагогічне конструювання методичного апарату до змісту навчання, спрямованого на вдосконалення теоретичних та практичних навичок учнів.

На формульовальному етапі роботи студенти ЕГ добирали, систематизували та аналізували лінгводидактичний матеріал відповідно до запропонованого алгоритму.

Студенти 421- 451 групи опрацювали матеріал з самостійного блоку відповідно до зазначеного алгоритму. Вони проаналізували достатню кількість першоджерел з поданого переліку літератури. Було досліджено програмові вимоги до знань, умінь і навичок молодших школярів відповідно до кожного класу. Особливу увагу слід звернути на те, що студентам було поставлено завдання використати метод педагогічного конструювання. Студенти дібрали спеціальні завдання та вправи для учнів 1-4-х класів згідно з вимогами програми. Проведена робота мала свідомий, професійно-вмотивований характер. Студенти 431-441 групи опрацювали тему «Текст», спираючись на уже відомий їм матеріал лекційних занять та обмежились копіюванням інформації зі списку пропонованої літератури. Під час роботи на цьому етапі експериментального дослідження було з'ясовано, що найбільші труднощі в самостійному опрацювання матеріалу мали ті студенти, які не відвідували лекційні та практичні заняття з певних причин. Вони не мали теоретичної інформації, а для свідомого, систематичного опрацювання блоку самостійної роботи бракувало теоретичної підготовки з основних питань та професійної мотивації.

Аналіз та перевірка знань, умінь і навичок студентів ЕГ та КГ, які опрацьовували тему «Текст» дав результати, які ілюструє таблиця 2.

Таблиця 2

Рівень сформованості методичних умінь майбутніх учителів початкової школи з курсу „Методика навчання української мови“, (тема «Текст»), кінець дослідного навчання

Рівні оволодіння матеріалом	Контрольна група (431-441, КГ)	Експериментальна група (421-451, ЕГ)
Високий	-	3 %
Достатній	7,5 %	10 %

Середній	66 %	72,3 %
Низький	26,5 %	14,7 %

Аналіз проведеної роботи засвідчив, що у результаті впровадження зазначеної системи роботи в контексті опрацювання теми «Текст» з'явилась позитивна динаміка щодо збільшення рівня якості знань, умінь і навичок майбутніх учителів. У порівнянні з початком дослідного навчання в ЕГ з'явилися студенти, які оволоділи матеріалом на високому рівні – 3%. На 3,5% збільшилась кількість студентів, знання яких відповідають достатньому рівню. На 5,5% збільшилась кількість студентів, що змогли більш якісно опрацювати матеріал і їх знання віднесено до середнього рівня. Натомість на 2% зменшилась кількість студентів з низьким рівнем знань.

У результаті експериментального впровадження матеріалу до блоку самостійної роботи з теми «Текст» збільшився якісний рівень засвоєння лінгводидактичного апарату з означеної теми у майбутніх учителів початкової школи. Це свідчить про те, що свідомо, систематична, професійно-вмотивована діяльність з вивчення матеріалу, винесеного на самостійне опрацювання, сприяє якісній методичній підготовці майбутніх учителів до навчання української мови.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Вашуленко М.С. Методика навчання української мови: навчальний посібник / М.С. Вашуленко. - К.: Освіта, 2008. – 255 с.
2. Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження : Методологічні поради молодим науковцям. – Київ- Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. – 278 с.
3. Горошкіна О.В. Роль соціальних чинників у навчанні української мови / О.В.Горошкіна // Дивослово. – 2002. –№ 5. – С.2-3.
4. Мельничук Ю.Ю. Соціально-психологічна й професійна адаптація студентів як передумови ефективної самостійної роботи студентів/



Ю.Ю. Мельничук// Педагогічні науки: збірник наукових праць. – Випуск 65. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2014. - С. 112-116.

5. Нагрибельна І.А. Готовність майбутніх учителів початкової школи до самостійної роботи в системі лінгводидактичної підготовки / І.А. Нагрибельна // Наукові праці вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет»: всеукраїнський науковий збірник. – Донецьк, 2014. – Ч. 2., №1 (15). – С.170-174. – (Серія: «Педагогіка, психологія і соціологія»).

УДК 81'373=161.2:004.738.5

**Сурхаєв В.**

Науковий керівник – доцент І. В. Гайдаєнко,  
Херсонський державний університет

## **РОЗВИТОК КОМП'ЮТЕРНОГО СЛЕНГУ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ**

*У статті досліджено теоретичні питання формування та способи виникнення поняття комп'ютерного сленгу в українській мові. Розглянуто значення соціальних мереж у комунікації людини. Проаналізовано особливості спілкування в соціальних мережах.*

*Ключові слова: жаргон, інтернет-сленг, комп'ютерний сленг, мова інтернет-користувачів, соціальні мережі.*

Постановка проблеми. Комп'ютерний світ розвивається і доповнює українську мову новими термінами, вже відомим словам додає нових значень. При цьому інтернет формує особливе середовище розвитку неологізмів, що представляють собою не тільки сленгові форми мови, а й комп'ютерну термінологію, утворену в процесі спілкування користувачів мережі.

Проблема існування молодіжного мовлення важлива з лексичного погляду, однак на сьогодні вона недостатньо досліджена й суперечлива та

потребує детального розгляду, хоча науковці торкалися окремих її аспектів, приділяючи недостатньо уваги лексичним пластам віртуального спілкування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досі в науковій літературі домінує розуміння молодіжного мовлення як «мовного хуліганства». Дослідженням цього питання займаються нині лише окремі мовознавці, хоча сама тема надзвичайно багатогранна. Заслужують на увагу дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема А. Бабіна, Д. Бараник, В. Горпинич, А. Грищенко, О. Левінтова, Л. Ставицька, О. Тараненко, О. Шинкаренко, Н. Шовгуна, І. Щур, І. Ющук яких цікавить питання мови в площині молодіжного мовлення.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є вивчення впливу соціальних мереж на формування лексичного тезаурусу, зокрема комп'ютерного сленгу в українській мові.

Виклад основного матеріалу. Комп'ютерний сленг – це слова і вирази, властиві молодим людям і часто ними вживані, що не сприймаються старшим поколінням як загальноновживані або літературні [1, с. 169]. Ці слова і вирази стають сленговими не тільки завдяки їх часом нетрадиційному написанню або словотворенню, але, перш за все тому, що їх уживає обмежене коло людей певного віку, по-друге, ці слова і вирази привносять у мову особливий змістовний відтінок бачення світу очами молоді, відображення їх світосприйняття. Переглянувши та дослідивши велику кількість сленгової комп'ютерної лексики, відзначаємо, що весь комп'ютерний сленг умовно можна поділити на тематичні групи.

Неологізми, найуживаніші в мережі, умовно можна розділити на наступні групи:

- комп'ютерні терміни;
- інтернет-сленг;
- комп'ютерний сленг або жаргон;
- молодіжний сленг.

Виділення підгруп мови є умовним, тому що в окремих випадках чіткого поділу не можна зробити через взаємозв'язок понять; спільного їх використання; призначення слів, що виконують функції термінів, але мають стилістично жаргонне забарвлення [2, с. 14].

Сленг замінює підростаючому поколінню складні лінгвістичні конструкції, які вони ще не дуже добре засвоїли. Сленг для них є засобом відрізнятись від інших, відгороджуватися від дорослих "повелителів", мати свої секрети, протиставляти нудним традиційним засадам нові ігрові форми, тому саме їм належить більшість лінгвістичних експериментів і нововведень.

За типом утворення слів комп'ютерний сленг і термінологію можна розділити на наступні групи:

- 1) скорочення;
- 2) синонімія;
- 3) переклад;
- 4) калькування;
- 5) фонетична мімікрія [5, с. 53].

Більшість українських комп'ютерних термінів і сленгових слів запозичено з іноземних мов, частіше від англійської. Їх основу складає переклад або вимова відповідних понять. Наприклад, однакові за вимовою з англійськими, слова: *інтернет (internet)*, *вінчестер (Winchester)*, *комп'ютер (computer)*, *інтерфейс (interface)*. Утворені від перекладу з англійської мови: *вікна (windows)*, *закладка (bookmark)*, *фон (background)*, *миша (mouse)*, *корзина (basket)*, *клавіатура (keyboard)*.

Скорочення сленгу мають більш вільні форми, ніж у термінів, скорочуються усталені фрази, наприклад: *CU (See You) – Побачимося (до побачення)*, *LOL (Lot Of Laugh) – дуже смішно, вмираю від сміху*, *GL (good luck) - удачі*. Або використовуються ці ж скорочення, але в написанні українськими буквами, наприклад, *ІМХО, ЛОЛ, АФАІК і т.д.*

Часто сленгові скорочення приймають буквено-цифрову форму, замінюючи склади цифрами, подібними у вимові, наприклад, *4GET (Forget) – Забудь, ME2 (Me too) – Я теж, 10X (Thanks) – спасибі*. Треба сказати, що схожих абревіацій, утворених від фраз і слів набагато менше, так як інтернет увійшов у простір пізніше [4].

Трапляються усічені форми слів, наприклад, *комп'ютер – комп, програміст - програмер, програма – прога, робот - бот, реєструвати - регити, ноутбук - ноут, бук*. Але не тільки інші мови запозичують англійські слова, сама англійська мова більшою мірою, ніж інші мови, увібрала в себе десятки тисяч французьких, іспанських, німецьких, латинських, грецьких та інших слів.

Гумористичний відтінок сленгу найчастіше виражає відношення до об'єкту, вказуючи на його характеристики, особливість або одну з властивостей. Наприклад: *Прискалка - струменевий принтер, Лазар - лазерний принтер, Палка – джойстик, Голова – процесор, Глюк - неправильна робота програми, Буквар, дока - керівництво, документація, Бродилка – браузер, Різак - пристрій для запису дисків, Черв'як - різновид комп'ютерного вірусу, Троян - різновид комп'ютерного вірусу* [4].

Часто метою підміни назви є не тільки гумор, але й іронія, а також вияви агресії або неприйняття, в тому числі відносно об'єкта або іноземного слова, наприклад, *віндуха, віндуза, масдай (Windows), крисодром (килимок для миші), софтину (soft, програма), намордник (захисний екран монітора), віслюк (браузер Internet Explorer), автогад (AutoCad)*. Сленгу властива експресивність, емоційність, яскравість, образність, виразність. Сленгових «синонімів» одного поняття може бути досить багато.

Деякі слова можуть замінюватися сленговими через їх схожість за вимовою з іншими словами, наприклад: *Мило схоже на англ. Mail (мейл), Дрова – драйвера, Мазило - браузер Mozilla, Лук, аутглюк - поштова програма Outlook, Лижі - компанія LG, Квакер - гравець в комп'ютерну гру Quake*.

Різна популярність тих чи інших сленгових слів, залежить від тривалості їх використання. Так, наприклад, сленгові слова: *виснути, гальмувати,*

*завантажити, діра*, в комп'ютерному значенні стали практично загальноприйнятими літературними і широко використовуваними словами. Вони позначають складні явища або поняття, такі як, «раптове призупинення виконання комп'ютером команд користувача», або «запуск необхідного комп'ютерного забезпечення», «вразливість програмного забезпечення», яким не придумали окремих термінів, тому використовують схожі аналоги вже використовуваних слів [3, с. 6].

Головною відмінністю комп'ютерної підмови від звичайного жаргону або сленгу це наявність у нього письмової форми.

Висновки і пропозиції. Комп'ютерний сленг — це віртуозна гра для людей, яким тісно в межах нормованої літературної мови. Проте, як би не прагнули носії сленгу до самобутньої яскравості мовлення та відмінності його від нормалізованої української мови, все рівно будь-які нововведення відбуваються в середині системи мови і будуються за законами української мови.

Відкритим для дискусії залишається питання, чи вважати сленг здоровим джерелом словникового запасу чи формою деградації мови. Комп'ютерний сленг зрозумілий лише спеціалістам, які утворюють своєрідну закриту групу користувачів сленгу, де кожен член розуміє іншого з півслова. Позитивним явищем комп'ютерного сленгу є навчаючий ефект використання запозичень з англійської мови. Але непокоїть той факт, що будучи запозиченнями - кальками, слова комп'ютерного сленгу спочатку з'являються в українській мові як випадкові спрощення громіздких понять, що веде до засмічення мови та виступає джерелом суржику. Проте комп'ютерний сленг є невідомою реалією сьогодення, адже аби бути сучасним, варто стежити за змінами в житті, які відображаються в мові.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Левикова С. И. Молодежный сленг как своеобразный способ вербализации бытия / С. И. Левикова // Бытие и язык. – Новосибирск, 2004. – С. 167–173.

2. Мацько Л. Українська мова в кінці ХХ століття / Л. Мацько // Дивослово. – 2000. – № 4. – С. 14 – 15.
3. Нікітіна Н. Українська мова на телебаченні / Н. Нікітіна // Дивослово. – 2004. – № 12. – С. 2 – 7.
4. Сленг в сети Вконтакте // [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.offvkontakte.ru/sekrety-vkontakte/220-sleng-vsetivkontakte.html>.
5. Ставицька Л. О. Арго, жаргон, сленг: соціальна диференціяція української мови. / Л. О. Ставицька. – К.: Критика, 2005. – 464 с.

УДК 801.6 (046)

**Тацієнко О.**

Науковий керівник – старший викладач Н.В. Тільняк

Національний Технічний Університет України «Київський політехнічний  
інститут імені Ігоря Сікорського»

## **ПОЕТИКА ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ**

*У статті досліджується поетика художнього твору як термін літературознавства, а також предмет поетики. В останні десятиліття спостерігається глибоке зацікавлення літературознавців питаннями поетики, що вперше згадуються ще за античної доби. Сьогодні ж поетика стала часткою філології.*

*Ключові слова: поетика художнього твору, літературознавство, художня література.*

Поетика – це один з найдавніших термінів літературознавства. Вітчизняна наука про літературу збагачувалася дослідженнями, присвяченими поетиці, з XVII-XVIII століть: праці Ф. Прокоповича, М. Смотрицького, згодом О. Потебні, І. Франка. Сучасні вчені О. Галич, А.Науменко, Г. Клочек, О. Корабльов, М. Кодак теж не обходять тему поетики, висловлюючи різні

підходи до вивчення цього поняття, досліджуючи, зокрема, історію виникнення, різновиди, структурні елементи поетики, її зв'язок з формами вираження авторського Я.

Одне з найбільш вдалих тлумачень цього поняття дає літературознавчий словник-довідник під редакцією Р. Гром'яка. Воно водночас розкриває його зміст і освітлює історію розвитку: Поетика (грец. *poietike* – майстерність творення) – термін літературознавства, який постійно зазнавав внутрішньої змістової реакції у зв'язку із еволюцією художньої літератури. В античну добу поетикою називалось учення про художню літературу взагалі («Про поетичне мистецтво» Арістотеля, «Послання до Пізонів» Горация та ін.). Згодом проблеми сутності мистецтва перейшли до філософії та естетики, лишивши для поетики нормативні питання, які стосувалися передусім описання художньої форми. Поетика була об'єктом пильного інтересу в середні віки, в добу Відродження та класицизму («Поетика» Скалігера, «Мистецтво поетичне» Н. Буало, «Підзорна труба Арістотеля» Е. Тезауро та ін.), перетворюючись на самостійну науку з чітко окресленими межами та завданнями. У ХІХ столітті поетика збагачується філософськими категоріями (Г.-В.-Ф. Гегель), поглядами романтиків (Ф. та А. Шлегелі), мовознавців (О. Потебня, О. Веселовський), у ХХ ст. – структуралістів і т. п. Подеколи поетикою називають, на відміну від теорії літератури, ту частину літературознавства, яка вивчає її конкретні сегменти (композиція, поетичне мовлення, версифікація і т. п.), наявні спроби замінити її одним з напрямів теорії літератури – стилістикою, присвяченою висвітленню поетичного мовлення. Інколи поняття «поетика» використовують для обслуговування певних локальних потреб розкриття жанру (роман у віршах, притча та ін.), цілісні системи творчих засобів письменника, стильових тенденцій або літературних напрямів, зокрема історичних закономірностей їхнього розвитку [1, с. 542].

У сучасному літературознавстві є багато визначень поетики. Проаналізувавши деякі з них, Г. Ключек називає такі значення цього терміна:

– художність;

- система творчих принципів;
- художня форма;
- системність, цілісність;
- майстерність письменника.

Поетику не можна ототожнювати з теорією літератури, вона лише один із розділів літературознавства.

Відомі поетики нормативні, описові, історичні, функціональні, загальні. Автором нормативної поетики є Н. Буало («Мистецтво поетичне»). В основі описових поетик — порівняльне вивчення різних літератур. Історичні поетики досліджують еволюцію видів, жанрів і художніх засобів, використовують порівняльно-історичний принцип. Основоположником історичної поетики був О. Веселовський, який так визначив її предмет: «Еволюція поетичної свідомості і її форми». Функціональна поетика вивчає твір як функцію чи систему, загальна – визначає основні закони художності.

Що ж входить у предмет поетики? Детальну відповідь на це питання дав В. Виноградов: «Питання про мотиви... і сюжети, про їх джерела і форми щеплень, про структурні варіації їх, про різні прийоми і принципи розгортання чи розвитку сюжету, про закони сюжетоскладання, про художній час як категорію побудови і руху подій у літературних творах, про композицію як систему складання, взаємодії, руху об'єднання мовного, функціонально-стилістичного та ідейно-тематичних планів словесно-художнього твору, питання про засоби і прийоми сюжетно-динамічної і власної мовної характеристики персонажів у різних жанрах і видах літератури, про жанрові структурні відмінності у співвідношеннях і зв'язках монологічної і діалогічної мови в різні епохи літературного розвитку і в різних типах словесно-художніх структур, про вплив ідейного задуму і тематичного плану твору на його стилістично-мовний лад, про зв'язки публіцистичного та образно-розповідних аспектів композиції літературних творів» [2, 25 с.].

Коло питань, які вивчає поетика, допомагають окреслити назви книг, статей, розділів монографій: «Поетика давньогрецької літератури», «Поетика



метафори», «Поетика художнього простору», «Поетика художнього часу», «Поетика жанру», «Поетика стилю», «Поетика назв», «Поетика Бориса Олійника».

Можна говорити про поетику течій, напрямів, епохи, національної літератури, літератури окремого регіону.

Тривалий час у нашому літературознавстві домінувала посилена увага до суспільного значення і соціального аспекту функціонування художнього твору. В останні десятиліття спостерігаємо глибоке зацікавлення літературознавців питаннями поетики.

У теоретичній поетиці понятійна пара форма і зміст відома з часів античності. Аристотель у «Поетиці» розмежовує предмет наслідування і засоби наслідування. Представники формальної школи вважали, що поняття «зміст» у літературознавстві – зайве. А форму треба порівнювати з життєвим матеріалом, який є художньо нейтральним. Ю. Лотман пропонує терміни «зміст» і «форма» замінити термінами «структура» та «ідея». Терміни «форма» і «зміст» використовуються у різних галузях знань.

Форма і зміст – це діалектична єдність. А. Ткаченко для підкреслення зв'язку змісту і форми вживає терміни "змістоформи" і "формозмісти". Про зв'язок цих понять Гегель писав: «Зміст є не що інше, як перехід форми у зміст, а форма є не що інше, як перехід змісту у форму». Гегель і В. Белінський, крім терміна «зміст», використовують термін «ідея». Платон ототожнював ідею і форму.

Поетика як розділ літературознавчої науки вивчає сам феномен художнього твору. Ця дисципліна існує і в теорії (теоретична поетика), і в історії літератури (історична поетика). Перша досліджує художній світ твору: звуковий – фоніку, ритміку, строфіку, метрику; словесний – особливості лексики, синтаксису твору; образний – персонажі, їх дії, вчинки, сюжет і композицію з метою зіставити усі ці елементи з художнім цілим. Друга вивчає еволюцію окремих поетичних прийомів. Поетика – найстарша з літературознавчих дисциплін. Ще у IV ст. до н. е. Аристотель написав трактат

«Про мистецтво поезії», який часто називають «Поетикою». Ця праця містить і певні вимоги до художньої творчості взагалі, й одне з перших відомих нам теоретичних обґрунтувань своєрідності літератури, і дослідження найпомітніших здобутків давньогрецької літератури. Отже, в античні часи поетика охоплювала значне коло питань, а в сучасній науці це поняття має кілька значень. Перше з них – це теорія літератури взагалі; друге – найбільш поширене – розділ науки про літературу, в якому розглядаються проблеми стилістики, сюжетики, віршування; третє – художня система письменника, літературної епохи, окремого жанру, конкретного твору (поетика Шевченка, поетика українського символізму, поетика новели кінця XIX – початку XX ст., поетика «Міста» В. Підмогильного тощо).

Отже, поетику складають певні компоненти, цілісність і єдність яких є головним принципом компонування твору. Усі компоненти повинні бути налаштовані на головне завдання, а саме - відтворення неповторної структури даного твору. Розглядаючи його необхідно дослідити функціональність, взаємовплив, взаємозв'язок складових компонентів поетики.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Літературознавчий словник-довідник / [за ред. Р. Т. Гром'яка]. – К. : ВЦ “Академія”, 2006. – 752 с
2. Виноградов В. Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика / В. Виноградов. – М. : Изд-во АН СССР, 1963. – 25 с.

Троценко Є.

Науковий керівник – доцент В. М. Баденкова

Миколаївський національний університет

імені В. О. Сухомлинського

## **ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ХРИСТИЯНСЬКИХ ЛІНГВОКУЛЬТУРЕМ У МОВОТВОРЧОСТІ Д. КРЕМЕНЯ**

*У статті розглянуто питання трансформації лінгвокультурам християнського походження у поезіях Д. Кременя, їх нової семантичної наповненості. У результаті проведеного лінгвостилістичного аналізу було визначено найпоширеніші типи трансформації фразем.*

Ключові слова: *біблеїзм, лінгвокультурема, трансформація.*

Лінгвокультурологія як самостійний напрям науки сформувалася завдяки появі наукових праць, присвячених описові національної мови. Мисленнєво-мовленнєва діяльність її носіїв нерозривно пов'язана з національною ідентичністю, культурою та освітою мовної особистості. Цей зв'язок досліджували вітчизняні науковці (В. Жайворонюк, В. Кононенко, Т. Радзієвська, О. Селіванова, М. Шевченко, О. Яковлева та ін.) та зарубіжні (Н. Арутюнова, В. Буряковська, А. Вежбицька, С. Воркачова та ін.). Та незважаючи на значний доробок у цьому питанні, актуальним залишається лінгвокультурологічний підхід у вивченні мовотворчості митців слова.

Метою роботи є виявлення особливостей репрезентації лінгвокультурам християнського походження у поетичних творах Д. Кременя.

Лінгвокультурема як одиниця лінгвокультурології ще недостатньо вивчена, теоретичні засади та методологію її аналізу розроблено лише частково у працях К. Бусуріної, В. Воробйова, Л. Мацько, М. Шевченко та ін. Паралельно з лінгвокультуремою на позначення мовного знака культури

вживаються терміни: «знак етнокультури», «етнокультурний концепт» (В. Жайворонок), «мовно-естетичний знак національної культури» (С. Єрмоленко), «мовний знак національної культури» (Н. Зайченко), «концепт» (Н. Арутюнова, Ю. Степанов), «лінгвокультурний концепт» (С. Воркачов, В. Маслова), «культурно маркована одиниця», «слово з національно-культурним компонентом семантики» (Є. Верещагін, В. Костомаров), «національно-культурна одиниця», «культурема» (С. Прохорова). Тому досі дискусійним залишається питання дефініції лінгвокультуреми, структурних компонентів її значення, ідентифікації, опису та систематизації лінгвокультуремних одиниць [3, с. 28].

Під психологічними лінгвокультуремами розуміємо мовні одиниці, що вербалізують культурний зміст психологічних концептів. Загальновідомий вислів на позначення ментально-чуттєвих понять, як-от *береженого Бог береже*, указує на те, що обачній людині легше уникнути небезпеки, тим самим характеризуючи українців як людей обережних. У поезії митця вираз доповнено новим компонентом: *Береженого судження Бог береже* [2, с. 99]. Уклинювання відбувається для підсилення експресії та конкретизації змісту.

У поезії «Альфо й омега моя!» Д. Кремень використовує фразеологізм, що походить із Нового Заповіту, де Бог говорить: *Я є альфа і омега, початок і кінець* [1, с. 116]. Вислів *ти моя альфа й моя омега* [2, с. 184] побудований на зіткненні антонімічних компонентів: альфа і омега – перша і остання літери грецького алфавіту. Поет доповнює фразеологізм шляхом додавання нових компонентів, таким чином вносячи у текст ясність і конкретність, певним чином його інтимізуючи, оскільки для автора Батьківщина – його альфа та омега, без якої він не уявляв себе.

Широкий спектр культурної інформації містять лінгвокультуреми, які репрезентують концепт «пам'ять». Лінгвокультурема на позначення емоцій, настроїв, переживань людини, пов'язаних із здатністю запам'ятовувати і відтворювати в свідомості минулі враження, переплітається із виразом *повертатися на круги своя*, уживаючи який мають на увазі, що в житті все вже

було, усе повторюється. І якщо в біблійному тексті конкретизація відбувалася за допомогою красивого образу вітру «...і на круг свій вертається вітер...» [1, с. 119], у поетичному творі «У минулім столітті» на класичну структуру вислову нашаровується образ *пам'яті*: *У минулім столітті любив тебе я, У теперішнім віці любив.. Повертається пам'ять на круги своя, Повертає весільний мотив* [2, с. 187]. Завдяки такій модифікації унаочнюються емоції ліричного героя, процес пригадування колишнього переплітається з його внутрішнім станом – переживанням глибокого почуття любові упродовж всього життя.

Осмислення концепту «суспільство» як багаторівневої функціональної структури здійснюється шляхом доповнення атрибутивним компонентом, це може призвести до повного переосмислення: *А може, це оспівують народ / Філармонічні труби Єрихону?* [2, с. 166], оскільки відомо, що первісно біблеїзм *єрихонська труба* вживається у значенні «потужний, оглушливий звук; гучний голос», від якого зруйновано міські мури [1, с. 82]. Таким чином, вислів набуває осучасненого національного вияву в лінгвокультуремі «український народ» як потужна, незламна сила.

Протилежною до розширення компонентного складу модифікацією лінгвокультурами християнського походження є еліпсис. Вислів *прах еси і прахом будеш* уживається на позначення психічних, фізичних відчуттів людини. Реакція українця на світ, інших людей, процеси, відносини наявна у творі «Не набиваюся у друзі». Смісловий стрижень – мотив болю, обтяжений передчуттям умирущості, – стає більш виразним завдяки випущенню лексем: *І прахом я, і прахом – друзі. Ти не питай, де схоронили і нашу молодість, і славу, Де на розорені могили. Траву саджали кучеряву* [2, с. 16].

Лінгвокультурема, пов'язана з екзистенційними категоріями буття «життя/смерть», окреслюється через реконструкцію: шляхом конверсії – зміни категоріальної семантики фразеологізму *час розкидати каміння і час скласти каміння* при збереженні його загального сенсу – та усічення. Це спостерігаємо у

поезіях: *Хай нам сама природа відплатила, / Пора збирати камінці, пора* («Чорнобиль»); *і в XXI віці / час каміння збирати наспів* [2, с. 203].

Заміна одного або декількох компонентів у біблеїзмі-фразеологізмі (лексична субституція) – один із найпоширеніших різновидів структурно-семантичного типу модифікацій, при якому вибір слова-замінника зумовлює контекст. Компонентом-замінником може виступати синонім, омонім, антонім, субституція може бути полісемічна.

Фразеологізована лінгвокультурема містить негативну оцінку вияву поведінки людини. Первісна форма сталого вислову *змій-спокусник* – на позначення найхитрішої і найпідступнішої з усіх Богом створених істот («змій-іскуситель» – церковнослов'янською мовою) [1, с. 21] – трансформується шляхом часткової заміни лексичного компоненту та набуває форми *змій-облесник: Змій-облесник в райському саду...* [1, с. 177]. В іншому контексті: *Зі стін промовляють улесливі Змії* [2, с. 32].

*Содом і Гоморра* – два міста Близького Сходу, що накликали на себе гнів Бога вадами і безчинствами, гріхами людей, які там проживали. На позначення провини народу простежуємо використання виразу, у якому відбувається заміна складника *Гоморра* на *гвалт*, зумовлена символічним значенням нового компоненту, відомого як «безладдя, хаос»: *Дай нам часу грибного завзяття, відпусти нам гріх – содом і гвалт* [2, с. 45].

Фразеологізм *блудний син* походить із загальновідомої притчі та має біблійну дефініцію: позначає людину, яка розкаялася, усвідомила свої помилки і повернулася до чого-небудь після того, як зазнала невдач [1, с. 246-8]. Заголовок поезії «Неповернення блудного сина» [2, с. 135] несе семантичне навантаження заперечення як вказівку на порушення гармонії, створеної Богом, втрату цілісності з духовним началом. У контексті біблеїзм завдяки зміні компоненту набуває значення «ставати байдужим до всього, емоційно спустошеним». Лінгвокультурема актуалізує інформацію про душу людини як внутрішній простір.

У Євангелії зустрічається образ чаші страждання. Невипадково цей образ зустрічається у мовотворчості поета, оскільки доля нашого народу є дійсно багатостраждальною, однак, саме у випробуваннях виявляється сила та мужність українського народу. Лінгвокультурема на позначення ментально-чуттєвих понять наявна у вислові *випити чашу до дна*. Вживається у значенні «іти до кінця у якійсь важкій справі, подолати усі неприємності» [1, с. 127]. У поезії «Богоматір у снігах» цей біблеїзм частково трансформується шляхом доповнення новими лексемами – компонентом *недоля* та граматичним показником заперечення – прийменником *без*: *Грає чаша церковна, бо мнозі вина. І недолю вже спито без чаші до дна, Ні в Інгулі-ріці, в крижанім Іордані...* [2, с. 133].

Отже, лінгвокультурні тексти зберігають та транслюють через лінгвокультуремні одиниці різні типи культурної інформації (загальнолюдську, національну та індивідуальну культуру мовної особистості автора). Особливістю вживання лінгвокультурем у мовотворчості Д. Кременя є те, що серед прийомів авторської обробки стійких висловів, заснованих на структурно-семантичних змінах, зафіксовані експлікація, еліпсис, конверсія, лексична субституція, контамінація. Семантична наповненість фразеологізованих лінгвокультурем дає змогу їм найповніше реалізувати комунікативні задуми автора, виконати різні комунікативні функції – не лише подати інформацію про щось, але й впливати на розум, емоції та почуття людини. Завдяки структурним трансформаціям оновлюється форма крилатого вислову, підвищується образна насиченість, експресивність текстів, що у такий спосіб привертає до них увагу читача.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Коваль А. Спочатку було Слово : крилаті вислови біблійного походження в українській мові / А. Коваль. – К. : Либідь, 2001. – 312 с.
2. Кремень Д. Замурована музика : лірика, симфонії, поеми / Д. Кремень ; передм. В. Базилевського. – К. : Ярославів Вал, 2011. – 360 с.

3. Медвідь Н. С. Індивідуально-авторська картина світу та засоби її вираження у художньому творі / Н. С. Медвідь // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 9 : Актуальні проблеми сучасного мовознавства. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – № 2. – С. 28–30.

УДК 81'37:398.6

**Тищенко Г.**

Науковий керівник – доцент Т.Г. Окуневич,  
Херсонський державний університет

### **ФУНКЦІЙНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАГАДКИ**

*Стаття присвячена загадці як різновиду малих фольклорних жанрів, з'ясуванню функційно-семантичних особливостей загадок, виявленню специфічних особливостей структури тексту загадки з метою відображенню в них фрагментів національного колориту.*

*Ключові слова: загадка, фольклорний текст, паремії, національно-культурні стереотипи, семантична структура.*

Малі фольклорні жанри (малі фольклорні форми) – це лаконічні за формою жанри, до яких належать невеликі за обсягом твори, що є виразниками народної творчості в стисненому концентрованому вигляді та яскраво передають народну самобутність, як правило описуючи чіткі й зрозумілі життєві ситуації. До малих фольклорних жанрів відносять прислів'я, приказки, загадки, заклички, зичення, примовки, прокляття, скоромовки, лічилки, анекдоти. До них також належать пісенні тексти на одну строфу, наприклад, коломийки.



На думку С. Тер-Мінасогої, саме «фольклор є найбільш надійним джерелом відомостей про національний характер. Сам факт, що тексти усної народної творчості не мають суб'єктивізму індивідуально- авторських творів, робить їх скарбницею інформації про характер народу» [6, с. 35].

До середини ХІХ ст. фольклор не виділявся в окрему групу усної народної творчості та спеціально не записувався. Тільки з другої половини ХІХ ст. і у ХХ ст., відколи зростає зацікавлення суспільства народним життям, починається збирання та з'являються публікації зразків усної дитячої словесності В. Анікіна, О. Афанасьєва, В. Василенка, В. Верховинця, Г. Виноградова, В. Даля, П. Іванова, С. Ісаєвича, О. Капіци, М. Лисенка, І. Манжури, П. Шейна, П. Чубинського, Д. Яворницького та ін.

Наукове зацікавлення проблематикою фольклору також починається в середині ХІХ ст. й розвивається спершу на тлі таких відомих у фольклористиці напрямів, як міфологічний (В. Попов) і культурно-історичний (М. Костомаров). П. Шейн уперше створює детальну класифікацію дитячого пісенного фольклору та виділяє в ньому деякі жанри (колисанки, примовки тощо). У ХХ ст. пошукову роботу продовжив Г. Виноградов, який досить точно дав визначення дитячого фольклору та детально проаналізував його жанри (зокрема лічилки), простежив зв'язки дитячого фольклору із народним побутом.

Мета статті полягає в з'ясуванні функційно-семантичних особливостей малих фольклорних жанрів, зокрема загадках, відображення в них фрагментів національного колориту.

Для лінгвістичного аналізу паремії характерним є дослідження трьох її аспектів: фонетичного, лексико-граматичного і семантичного. Інформація, що міститься у загадках, як правило, має подвійне спрямування. З одного боку, загадки – це пізнавальні питання, які стосуються різних сторін життя. З іншого, вони відбивають побут, історію, культуру, мову, образи і уявлення конкретного суспільства. Носії мови завжди намагаються відобразити у загадках актуальні для них реалії.

Вдаючись до дослідження фольклорних текстів, і зокрема, загадки, ми стикаємось із колективною свідомістю, у якій формується образ реального світу, зокрема внутрішній світ протиставляється зовнішньому, суб'єктивний – об'єктивному, духовний – фізичному, матеріальний – нематеріальному. Мова загадок через вербалізовані національно-культурні стереотипи відбиває етнічне «Я» народу, його сприйняття зовнішнього світу та його відображення у вигляді тексту. Взаємодія фізичного і метафізичного у свідомості людини спонукає її мислити образами, що має яскраве вираження в пареміях, де символізація предмета породжує символізацію імені, адже символічний образ є не зовнішнім зв'язком між двома об'єктами або відношеннями, а внутрішньою аналогією. Механізм аналогії чітко представлено у семантичній структурі загадки, що являє собою ускладнену форму пізнання, коли назва звичної реалії оточуючого середовища умисно «заховується» в інших предметах зовнішнього світу.

Як особлива форма пізнання загадка актуалізує ті предмети навколишнього світу, з якими людина постійно стикається. Однак процес пізнання моделюється у загадці таким чином, щоб упізнаність предметів, явищ, процесів вимагала розвиненої фантазії, щоб шлях від відомого до невідомого був ускладнений незвичним порівнянням. Якщо загальний шлях пізнання характерний для повсякденної мови, то у загадках як особливому різновиді лінгвокультурних текстів засобом пізнання виступає художній образ. У загадці містяться ряди асоціативних символів, архетипів української культури, характерних для всіх фольклорних жанрів. [5, с. 26.]

Дослідження наукою таких аспектів загадки як знак, характер референта, денотат, сигніфікат дозволило виявити специфічні особливості номінації тексту загадки. Загадка не має референта як такого, оскільки вона означає денотат – клас однорідних предметів – і не пов'язана із конкретною мовною ситуацією. Специфічний характер має і сигніфікат загадки, адже загадка не відбиває поняття про предмет. Той опис предмета, що подається в тексті загадки, є уявленням про предмет і, на відміну від поняття, не несе узагальнювального характеру. Загадка не має сигніфікату в загальноприйнятому розумінні. Вона

представляє предмети та явища за властивостями, що сприймаються за допомогою відчуттів, а не поглядів, тобто є репрезентацією за денотатом, а не за сигніфікатом.

Лінгвопоетична специфіка та жанрове розмаїття мають пряме відношення до функційно-семантичної типології загадок. До найвідоміших класифікацій відноситься таксономія І.Я. Франко, який виділяв анімістичні, зооморфні та антропоморфні загадки

Першою за походженням дослідник вважає групу загадок, які називає анімістичними. До них зараховує твори, в яких неживі предмети, сили і явища природи представлені як живі істоти, тобто персоніфіковані чи одухотворені.

Такі загадки, де сили природи зображені у вигляді звірів, становлять другу, дещо пізнішу групу, яку І.Франко називав зооморфічною.

До третьої групи належать антропоморфічні загадки, тобто такі, де явища природи і реалі дійсності порівнюються з людьми і людськими взаєминами [7, с. 240].

Інші принципи використовує І.П. Березовський, який розрізняє загадки за характером кодування таких понять як:

- природа,
- людина і
- артефакти [2, с. 124].

Але класифікація загадок за темами не єдина. Класифікацію, що спирається на будову загадок, запропонував Ю. Левін. В. Чичеров, наприклад, писав про можливість систематизувати загадки за їхньою художньою будовою: питання, метафоричні і алегоричні загадки, арифметичні, жартівливі [8, с. 12]. Ю. Ілларіонова також розподілила загадки за художньою будовою: загадки, побудовані на перерахуванні ознак предмета; загадки, побудовані на основі протиставного порівняння, та загадки метафоричні. В основі різних загадок лежать різні логічні механізми. Ними визначаються типи логічних завдань і характер розумових операцій при відгадуванні. Але більшість існуючих класифікацій загадок не можна визнати вдалими, тому що вони засновані на

відгадках. Адже існує багато загадок, які не мають однозначної відповіді або мають декілька, а деякі з них передбачають не лише словесний, а й відповідь-малюнок, відповідь-жест, відповідь-схему, відповідь-ситуацію [3, с. 6].

З цієї причини А. Мамедова вважає, що тематична типологія загадок на основі відгадок може бути лінгвістично допустима лише за певних застережень [4, с. 28.].

Альтернативною пропозицією є жанрово-мовленнєва класифікація. Така типологія ґрунтується на формально-структурних принципах конституювання української народної загадки, у першу чергу на їхній просодичній специфіці, що дає підстави виділяти два жанрово-конституційних типи народної загадки – римовані та прозові.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Аспекты общей и частной лингвистической теории текста/ отв. ред. Слюсарева Н.А. – М.: Наука, 1982. – 192 с.
2. Березовський І. П. Загадки. – К.: Вид-во Академії наук Української РСР, 1962 – с. 510
3. Илларионова Ю.Г. Учите детей разгадывать загадки. – М.: Просвещение, 1985. – с. 124
4. Мамедова А.І. Когнітивно-семантичні і комунікативно-функціональна організація німецької народної загадки. / А.І. Мамедова. – Донецьк, 2008. – 124 с.
5. Онищенко Геннадій Анатолійович.. Мовна структура української народної загадки (семантичний і синтаксичний аспекти). – Д., 2006. – 120 с.
6. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация // Слово. – Москва. 2000. – № 6. – С.34–39.
7. Франко І. Вибрані статті про народну творчість. – К., 1955, с. 240–242.
8. Чичеров В.И. Русское народное творчество. – М., 1959. – 322 с.

Науковий керівник – доцент Л. Д. Корівчак  
Херсонський державний університет

## ХУДОЖНЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ОБРАЗУ ЛЕТИ У ВІРШАХ «МОЛОДОЇ МУЗИ»

*У статті досліджено особливості художньої інтерпретації поетами «Молодої музи» образу Лети. Поліфонічність образу у віршах «молодомузівців».*

Ключові слова: *Лета, молодомузівці, міфема, символ.*

Мистецька самодостатність, яскрава авторська індивідуальність, символістське утаємничення мови художніх творів «молодомузівців» суперечили традиціоналістській теорії, їхня творчість сприймалася як чужорідна й загрозна для української літератури в цілому, а їх самих звинувачували в надто тісному наслідуванні французьких поетів-символістів.

Порівняно нещодавно в українському літературознавстві з'явилися дослідження українського модернізму, з яким традиційно пов'язують творчість «Молодої музи». У дослідженнях С. Бортник, С. Павличко, О.Шегеди зосереджено увагу на домінантних рисах стилю молодомузівців, їхнього місця в літературному процесі початку ХХ ст. Е.Балла, О. Гнідан, М.Ільницький, В.Лучук, Б.Рубчак досліджували питання модифікацій міфологем різного походження у творах «Молодої музи». Однак в українському літературознавстві образ Лети в ліриці представників «Молодої музи» розглядався лише частково.

**Актуальність нашої роботи** зумовлена тим, що дослідження образу Лети в поетичних творах молодомузівців сприяє розкриттю прадавніх вірувань та уявлень, закодованих у підтекстах.

**Мета роботи** полягає в тому, щоб розкрити особливості інтерпретації водяної стихії митцями «Молодої Музи» загалом і образу Лети зокрема, що дозволить глибше зрозуміти їх авторське світобачення, стильові доміанти.

Такі дослідники, як С. Андрусів, М. Євшан, Я. Поліщук відзначають, що намагання молодих літераторів модернізувати українську літературу часто ґрунтувалося на глибокій вкоріненості в їхню художню свідомість національної ментальності, фольклору, зокрема пісенного, а також слов'янської міфології. Слов'янська міфологічно-символічна образність надає творчості «молодомузівців» архетипної глибини, котра актуалізує діяльність найглибших пластів психічного життя читачів.

Особливого значення у творчості «молодомузівців» набуває поетичний образ водяної стихії. У віршах митців часто зустрічається художня паралель «душа-вода», зумовлена властивістю води вбирати в себе все, що вона «бачить» і «чує», і в чому проявляється її схожість із людською душею. Насиченість водяними образами поезії «Молодої музи» зумовлює сприйняття її читачем через призму таких почуттів, як розпач, глибока меланхолія й туга, та пов'язує поетику водяної стихії з самотністю.

Своєрідністю поетики водяної стихії «Молодої музи» є те, що деякі образи, попри їх означеність у природі як чистих вод, можуть поставати в образній структурі поезій як води каламутні (образи дощу, водоспаду, джерела, в якому живе гадюка), і навпаки, образи-аналоги неприборканої (солоні) води в природі постають у віршах «молодомузівців» як води чисті й цілющі (образ сліз у деяких поезіях та образ спокійного моря).

«Молодомузівці» остаточно не відриваються від міфологічних уявлень про водяну стихію, збагачуючи свої модерністські, переважно декадентські за світовідчуттям поезії міфологічним підтекстом. Так, образ Лети набуває у їх творах своєрідної інтепретації.

У В. Пачовського образ «Летового русла» зустрічаємо в поезії «Я дрався на сам верх і падав від втоми...», присвяченій О. Світенькому –священнику з с.Ладичин на Поділлі, який був прихильником поетів. У цій поезії символічно

зображено впевненого, сильного духом ліричного героя, який має мету – досягти вершин людського існування у високостях іншого світу, залишивши реальність. Образ Лети постає як елемент цієї реальності, ніби перешкода на шляху до мрії, яку герой долає: «...Та упав я, / Я впав у хлань на Лето́ве русло... / І знов я йду на верх, і знав паду з утоми...» [3, с. 290].

В інтимній поезії «Днина стає щораз кращою...» М. Рудницький за допомогою образу Лети метафорично зображує образ коханої, заради котрої ліричний герой «зорі розметує», «втрачені скарби розкопує»: «Ти є криницею опію, / Ти є солодкою Летою!» [3, с. 367].

У збірці П. Карманського «З теки самоубийця». Психологічний образок у замітках і поезіях» провідний мотив смерті, а втрата сенсу існування через нещасливе кохання реалізується за допомогою водяної міфема. Лета тут увиразнює сподівання героя на те, що зі смертю зникнуть земні страждання: «Лета бурхне, зглушить стони...» [2, с. 32]. Аналогічно у своєму традиційному значенні постає Лета і в поезії «Якби-то можна на стежках життя...». Ліричний герой вірша прагне «біль жагучих дум / Втопити в тихій Леті забуття...» [2, с. 268]. У поезії «Прийде пора – розтягнесь сумерк ночі...» символом своєрідного синтезу понять смерть – сон постає образ Лети. Герой говорить: «Спокійно ляжу. Щирі співитони / Сирітських мольб мене вколишуть / На вічний сон (...) / О Лето! Лето!» [2, с. 54]. До того ж П.Карманський образом Лети кодує кінець людського життя у вірші «Eviva la morte!», ототожнюючи смерть і міфічну ріку забуття таким рядками: «Плинїте ж, дні горя, плинїть безталанні, / До тихої Лети...» [2, с. 139].

Продовження ідеї плинності людського життя, сповненого болем, – «скорбними діями», «горем віковим», спорідненого з образом Лети є міфема Хароновий човен (а також ріка Стікс). У вірші П. Карманського «Пливуть віки, пливуть кровавою рікою» зазначений образ символічно доповнює думку про те, що все і всіх рівняє смерть: «Шумить ріка, шумить і хвилями рівняє / Всі смутки людських дій (...) / А Харонів байдак пливе, пливе, пливе...» [2, с. 158].

Очевидно, у поезії С. Твердохліба «На озері підземнім» присутні натяки на Стікс, хоча і йдеться про підземне озеро, море, а не ріку. Його ліричний герой, щоправда, налаштований оптимістично, а невідворотність смерті сприймає по- філософському спокійно: «Я верну звідси нині / Побачу сонце, днину, / Та виб'є час в годині – / Не верну вже на світ...» [3, с. 595]. Наявний тут образ судна однозначно асоціюється з Хароновим човном за міфологічним текстом, однак варто сказати й те, що і в слов'янській міфології, зокрема у фольклорі, перехід людини в світ померлих уявлявся як переправа через ріку, через воду на човні [1].

Представники «Молодої музи» щедро черпали з багатой скарбниці античної та праслов'янської міфології образний матеріал. Прикметною є вже сама назва літературного угруповання, адже слово «муза» сягає коріннями в античність. Кожен представник інтерпретує образ Лети по своєму. Саме прагнення спокою, сну, забуття у символістській поезії є одним із найхарактерніших, отож поети вираження цього душевного поривання кодують відповідною міфемою.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Бортник С. «Молода Муза» і греко-римська міфологія : погляд крізь призму інтертекстуальності [Електронний ресурс] / Світлана Бортник // Режим доступу : [http://esnuir.eenu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/12554/1/ilovepdf\\_com-180-190.pdf](http://esnuir.eenu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/12554/1/ilovepdf_com-180-190.pdf).
2. Карманський П. «Ой люлі, смутку...». Поезії [Текст] / П. Карманський. – Ужгород : Поличка «Карпатського краю», 1996. – 416 с.
3. Поети «Молодої Музи» [Текст] / [упоряд., автор передм. М.М. Ільницький]. – К. : Дніпро, 2006. – 672 с.



## СИНОНІМИ У ТВОРАХ ОКСАНИ ЗАБУЖКО ТА МАРІЇ МАТІОС

*У статті розглядаються синоніми у творах Марії Матіос та Оксани Забужко, досліджуються їх основні стилістичні функції у художніх текстах.*

*Ключові слова: синоніми, семантичні синоніми, синтаксичні синоніми, семантико-синтаксичні синоніми.*

Актуальність роботи та вибір теми наукової статті зумовило недостатнє дослідження синонімів, що наявні у творах Оксани Забужко та Марії Матіос. У науковій літературі, постійно зростає інтерес і з'являється необхідність комплексного підходу до вивчення синонімії у представлених авторів.

Мета статті полягає в дослідженні синонімів, як одного із показників багатства мови письменниць.

Мова творів Марії Матіос та Оксани Забужко відзначається багатством синоніміки. Синоніми справедливо вважають показником розвинутості та гнучкості як літературної мови в цілому, так і ідіостилю письменника. За кожним синонімом стоїть смислова та стилістична своєрідність, тобто тонкі, досить специфічні відтінки. Відрізняючись відтінками значень і стилістичною забарвленістю, синоніми виконують у мові декілька функцій: сприяють точності й ясності висловлювання, фонетично урізноманітнюють мову, обумовлюють різноманітність і багатство стилів усного та писемного мовлення.

Синонімія, на думку П. Дудика, – одне із найпотужніших джерел мовної і мовленнєвої образності. Стилiстичне використання синонімiв дозволяє висловлюватись одночасно і точно, і по-художньому, в багатьох випадках надає висловлюваному певного емоційного навантаження, є показником широких художньо-творчих, отже, і стилістичних можливостей мови. [1, с.169]

Деякі мовознавці, серед яких О. П. Блик, В. Г. Петік, М. Я. Плющ, М. Т. Чемерисов, Є. І. Чернов, виділяють синоніми абсолютні та синоніми лексичні, тобто такі, які належать до однієї частини мови і мають відмінності у значенні, наприклад: розглядати і аналізувати.

Серед лексичних синонімів (за класифікацією М. П. Кочерган та ін.) виділяються:

1) стилістичні, наприклад говорити і балакати (друге слово доречне в розмовному стилі);

2) семантичні, наприклад вивчати і штудіювати (у значенні другого слова є відтінок “ретельно вивчати”);

3) семантико-стилістичні, наприклад архітектор і зодчий (друге слово має відтінок урочистості) [5, с. 274–278]

Оксана Забужко у своїх творах використовує велику кількість різних синонімів, що дає можливість відшукати точне, доречне слово для правильного, виразного і яскравого оформлення висловлюваної думки, для втілення найтонших нюансів при характеристиці образів, предметів, явищ. Винятково велике значення має синоніміка для надання вислову стилістичної досконалості. Оксана Забужко прагнула найточніше і найповніше передати виявлену ознаку, надати потрібного емоційного забарвлення, стилістичної виразності, прагнула знайти саме те слово, яке б відповідало певній ситуації.

Стилістичні синоніми розрізняються за сферою вживання, емоційним забарвленням, образністю тощо.

Їх вважають синонімами - експресивами.

О. Забужко створює цілий синонімічний ряд оказіоналізмів на позначення розмовної діяльності : *«Тільки хлопчик міг з легким серцем зблягукати таку дурницю [2, с.20].«...бо якби ти, якимось дивом устругнула в цій мові щонебудь «посильнее Фауста» Гете, як висловлювався один знаний в історії літературний критик, то воно просто провокувалось би по бібліотеках нечитане, мов невилюблена жінка»[2, с. 51].*

До стилістичних синонімів можемо віднести й такі: «..що за ним ніде нема, її власною мовою кажучи, «вини проти духа святого», — нема **ничого, негідного мотиву**» [4, с. 342]. «Тобто, це всього лише «відвід Гоголю», репліка в полеміці — **делікатна**» [4, с. 190]. «Лазаревського, робив це дуже **обережно**» [4, с. 223].

Стилістичні синоніми Марії Матіос становлять широкий пласт прози письменниці, адже вона часто поєднувала між собою слова та вирази різні за експресивним забарвленням, але спільні за значенням: «Усе лихе **минулося, поблідло, втратило ясність, а туга за чимось далеким залишилася.**» [9, с. 141].

«Що?! —**рявкнув** Воронін, шарпнувшись було до кошика. **Накаркала.**» [7, с.8]. «Су-у-ука... —**зашипів** Воронін»[7, с.9]. «Я зрозуміла, що відтепер **бігтиму чи повзтиму** до нього, а хоч би на полюс...»[7, с. 51]. «Блаженна. Як собака, що має сказ, — **скажена. Шалена. Несамовита. Не сповна розуму. Непідсудна. Божевільна. Не ... Це все про мене**» [8, с. 67]. «Я таки **егоїстка, якщо так довго люблю одного і того самого негідника й падлюку**» [8, с. 114].

Семантичні синоніми виступають як засіб уточнення, виділення, деталізації тієї чи іншої ознаки, поняття і досить часто використовуються письменницями.

Оксана Забужко використовує такі семантичні синоніми : «Втім, різниця з фольклором (і кемпбелівським **мономіфом**), звичайно ж, є, і то докорінна: **чудесна, казкова невразливість радянського тіла**», [4, с. 42-43, «повсякчас тримаючи при тому в умі, фрейдівською «тінню», образ мученої сухотами великої **страдниці**» [4, с 234]. «Так на наших очах Прісцилла обертається **мученицею** вже не ортодоксальної християнської церкви» [4,с.245]. « **Краса і благо в українській та російській традиції: не «конфлікт культур» — а «війна богів»!**» [4 с. 233], «..погляд сучасника — **синхронний, ізсередини культури, бо ж ідеал саме такої вроди**» [4, с.139].

Досить часто такі синоніми стоять поряд у творах, тобто мають контактне вживання, є засобом впливу на читача та мають тісні контактні зв'язки між

собою. Найчастіше семантичні синоніми вживаються як однорідні члени речення з метою підсилення сказаного. Наприклад, у творах Марії Матіос : *«Хіба цього мало, щоб сказати, що я була **царівною, королівною, імператрицею, княжною, та в силу обставин, випробувань чи власного безголів'я – стала жертвою?»** [8, с. 21].*

Семантико - стилістичні синоніми становлять найчисленнішу групу серед синонімів, уживаних взагалі у жіночій прозі, зокрема Марії Матіос та Оксани Забужко. Об'єднуючи в собі функції ідеографічних і стилістичних синонімів, вони стають дуже зручним засобом передачі думок та індивідуального художнього мовлення письменниць. Вони розрізняються значенневими відтінками, семантичним обсягом, емоційно-експресивним забарвленням. *«Грала лицаря, який мав визволити з башти ув'язнену принцесу, Маня Старицька — короля, Людя — **відьму-ворожку**» [4,с.78]. « Кому вже кому, а собі Василина може признатися, як не раз троїлося їй в очах та шуміло в вухах, коли крадькома подовгу **вистоювала під дверима чи вікнами, прислухаючись** до звуків за стінами хати [6,с.1]. «Отож Василина, не раз і не десять зітхнувши від жалю до себе й зо злості на Доцю, пішла по **ворожках, знахарях**» [6, с.3].*

Використання синонімічних засобів допомагає письменницям не лише уникати повторів, а й створювати відповідний настрій, точно передавати думки, почуття, враження.

Письменниці створюють цілі синонімічні ряди оказіоналізмів на позначення розмовної діяльності, наприклад, Оксана Забужко: *««Тільки хлопчик міг з легким серцем **зблягузкати** таку дурницю [2, с.20]. «...бо якби ти, якимось дивом **устругнула в** цій мові що-небудь «*посильнее Фауста*»Гете, як висловлювався один знаний в історії літературний критик, то воно просто провокувалось би по бібліотеках нечитане, мов невилюблена жінка»[2, с. 51].*

Марія Матіос вживає синоніми, узяті із розмовної лексики, наприклад, у синонімічному ряді з домінантним іменником **вагітність**: *«А тепер я ненавиджу **вагітних**. Іноді стримую себе неймовірно й чимивидше відводжу*

погляд від *пузатих* жінок, щоб зненацька не вдарити котрусь по його куполу» [8, с. 34].

Отже, майстерне використання українськими письменницями синонімів робить їх мову образною, художньо витонченою, наділяє твори індивідуальними стилістичними рисами. Проза Марії Матіос та Оксани Забужко наповнена синонімами різних видів, що свідчить про багатство поетичного слова письменниць.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Дудик П. С. Стилїстика української мови: Навчальний посібник/ П.С.Дудик – К. : Видавничий центр «Академія», 2005. –368 с
- 2.Забужко О. Польові дослідження з українського сексу: Роман/ Оксана Забужко. –Видання 9-те. –К.: Факт, 2007. –176 с.
3. Забужко О. Сестро, сестро: Повісті та оповідання. / Оксана Забужко – 4-те вид. – К.: Факт, 2009. –260 с
- 4.Забужко О. Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій : роман / Оксана Забужко. – К. : Факт, 2007. – 638 с
5. Кочерган Михайло Петрович. Вступ до мовознавства [Текст] : підруч. для студ. філологічних спец. вищ. навч. закл. / М. П. Кочерган. - К. : Видавничий центр "Академія", 2001. - 368 с. - (Серія "Альма-матер").
6. Матіос Марія. Майже ніколи не навпаки. –Львів: ЛА «Піраміда», 2007. – 176с.
7. М. Матіос. Москалиця: [Електронний ресурс] – Режим доступу: / [http://www.ukrcenter.com/Література/Марія Матіос/25886-1/Москалиця](http://www.ukrcenter.com/Література/Марія_Матіос/25886-1/Москалиця)
- 8.Матіос Марія. Щоденник страченої./ Марія Матіос.–Львів: ЛА «ПІРАМІДА»,2005.–188с.
9. Матіос М. Солодка Даруся : драма на 3 життя / Марія Матіос. – 3-є вид. – Л. : ЛА Піраміда,. 2005. – 174 с.

Туркалевич Д.

Науковий керівник – доцент Н. О. Зубець,  
Запорізький національний університет

## **ФУНКЦІЙНА ПРИРОДА ЕТИКЕТНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У НИЖНЬОНАДДНІПРЯНСЬКИХ ГОВІРКАХ**

*У статті досліджено систему українського мовного етикету, складником якої є діалектні етикетні фразеологізми. Схарактеризовано основні функції таких стійких формул у нижньонаддніпрянських говірках: оцінну, емоційно-експресивну, сатиричну, кумулятивну та символічну.*

Ключові слова: *мовний етикет, етнофразеологія, фразеологізм, діалектні етикетні формули.*

Мовний етикет – це сукупність правил мовної поведінки, виражених за допомогою спеціальних формул, що створювалися протягом історичного розвитку суспільства. Правила мовного етикету широко реалізуються на фразеологічному рівні мови, тому вони становлять особливу групу стійких формул спілкування.

Питання функційної природи етикетних фразеологізмів в українській мові ще недостатньо досліджені у науковій літературі. Про це наголошувалося у працях С. Богдан [1], Л. Савченко [2], В. Ужченка [3] та ін. Саме тому визначення ролі етикетних фразеологічних одиниць є важливим для аналізу української етнофразеології, що дасть змогу виявити особливості мовної свідомості та ментальності народу.

**Метою** статті є визначення та характеристика функційної ролі етикетних фразеологізмів у говірках Нижньої Наддніпрянщини.

Система мовного етикету є відкритою, бо їй властива динаміка та гнучкість. У залежності від комунікативної ситуації мовець обирає відповідні

кліше або шаблони із можливих, не створюючи щоразу нові. Серед чинників, що впливають на вибір словесної формули, є вік і стать адресата, місце і час спілкування. Загальномовні етикетні формули відрізняються від висловів говірок Нижньої Наддніпрянищини комунікативними умовами використання. Наприклад, загальноприйнятими є такі вислови на позначення прощання: *До побачення! Прощайте! До зустрічі! Щасливо! Дозвольте відкланятись (попрощатися)!* тощо. Говірки розширюють цей перелік синонімічними формулами: *Бувайте здорові та не кашляйте!* [4, с. 180], *Бувайте здорові, в кого чорні брови* [4, с. 180], *Бувайте здорові, як чорні корови, а наш бик до цього вже звик!* [4, с. 180], *Ось де шапка, а он де двері!* [4, с. 180]. На відміну від загальноприйнятих варіантів, у говірках Нижньої Наддніпрянищини вислови зазнають розширення на лексичному та граматичному рівнях. Провідними функціями таких формул стають експресивна та сатирична.

Для створення доброзичливої атмосфери в діалектному спілкуванні використовують формули-побажання: *Бодай вас Бог любив, а мене молодиці!* [4, с. 176], *Дай Боже, щоб же було гоже!* [4, с. 177], *Дай Боже, щоб підківки бряжчали, а вороги мовчали!* [4, с. 177]. Невипадково основним номеном на позначення вищої сили у структурі цих фразеологічних одиниць є *Бог*, адже він є втіленням всепрощення, могутності, добра, вищого розуму. Під впливом християнських вірувань багато етикетних формул привітання, прощання, побажання, прохання містять компонент *Бог*, а отже, виконують символічну функцію.

Антонімічними до добрих є лихі побажання, що виражають незгоду, скаргу, несхвалення, а тому виконують оцінну функцію: *Бодай тебе дощ намочив!* [4, с. 176], *Каменем би ти сів та й не встав!* [4, с. 177], *Так тобі й треба, щоб не лазив до неба!* [4, с. 177], *Хай тобі сіль та печина та сто болячок під очима!* [4, с. 176].

В іронічно-жартівливих випадках (за допомогою функції створення гумору та сатири) в говірках Нижньої Наддніпрянищини послуговуються формулами-запрошеннями: *Сідайте на чому стоїте!* [4, с. 180], *Сідайте! Хай ноги для*

*дороги!* [4, с. 180], *Приходьте ще, якщо совісті нема!* [4, с. 180], *Приходьте вчора, як мене не буде дома* [4, с. 180].

Окрему групу етикетних формул становлять вислови на позначення порад, повчань та застережень: *Не муч мученого!* [4, с. 179], *Не будь тим, що лізе в тин!* [4, с. 179], *Не балакай за себе доброго, бо не повірять, ні злого, бо подумують ще гірше!* [4, с. 179], *Не тронь нічого, то й не бійся нікого!* [4, с. 180]. Такі формули є відтворенням накопиченого суспільного досвіду, а отже виконують кумулятивну функцію.

Вислови на позначення схвалення, незгоди, здивування в говірках Нижньої Наддніпряни виконують емоційно-експресивну функцію, висловлюючи ставлення мовця до того, про що йдеться: *Ще чого!* [4, с. 152], *Чого там!* [4, с. 152], *Це тобі не шутка!* [4, с. 150], *Оце так так!* [4, с. 101], *Ну й штука!* [4, с. 97], *От гадство!* [4, с. 101], *Так би й давно!* [4, с. 135] тощо.

До етикетних висловів відносимо звертання, які, окрім номінативної функції, нерідко виконують ще й емоційно-експресивну: *Молоток! Завтра будеш довбня* [4, с. 168], *Здоров, дядьку, ізноси, а нам дай ковбаси!* [4, с. 180], *Тетеря, чи готова вечеря?* [4, с. 181], *Щоб стояло, ляше, за наше!* [4, с. 180]. У таких формулах широко представлена національна специфіка розмовного стилю української мови.

Специфічними є мовні формули-запитання, що мають уже заздалегідь готову відповідь:

– *Як живе?*

– *Сидимо на печі та жуєм калачі* [4, с. 176].

Або:

– *Як діла?*

– *Як у картоплі: якщо зимою не здіять, то весною посадять* [4, с. 176].

Мовознавець С. Богдан зазначає, що такі стереотипні фрази використовуються «на всі випадки життя» [1, с. 31]. Однак слугують вони для створення сатири та гумору.



Не позбавлені іронії та глузливості вислови на позначення вдячності: *Спасибі Богу і міні, що я наївся, а ти ні!* [4, с. 180], *Спасибі Богу! Наївся їй-Богу, хреститься не буду, бо ще їсти буду!* [4, с. 180], *Спасіба за обід, що наївся дармоїд* [4, с. 180]. Незважаючи на доброзичливе висміювання, ці мовні формули у нижньонаддніпрянських говірках зберегли свою первинну функцію подяки за добро чи виконану послугу. Привертає увагу використання й раніше згадуваного компонента *Бог*, що свідчить про відображення в етикетних формулах уявлень українців про можливість наділяти чи не наділяти людину благом.

Отже, розвиток історії та духовної культури Нижньої Наддніпрянщини значно вплинув на семантику та структуру мовних формул. Основними функціями розглянутих етикетних висловів є оцінна, емоційно-експресивна, сатирична, рідше кумулятивна та символічна. Усі мовні формули, виражені фразеологічними одиницями з певним сполученням компонентів, надають мовленню емоційності, образності, метафоричності та експресивності.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Богдан С. Мовний етикет українців : традиції та сучасність / С. Богдан. – К. : Рідна мова, 1998. – 475 с.
2. Савченко Л. Національно-культурна конотація фразеологізмів мовленнєвого етикету українців / Л. Савченко // Прикладна лінгвістика та лінгвістичні технології : зб. наук. праць [відп. ред. В. Широков]. – К. : Довіра, 2008. – С. 338-348.
3. Ужченко В. Фразеологія сучасної української мови / В. Ужченко, Д. Ужченко. – Луганськ : Альма-матер, 2005. – 400 с.
4. Чабаненко В. Фразеологічний словник говірок Нижньої Наддніпрянщини / В. Чабаненко. – Запоріжжя, 2001. – 201 с.

Науковий керівник – доцент М. М. Хорошков,  
Маріупольський державний університет

## **ВИВЧЕННЯ ПОЕТИКАЛЬНО-СТИЛЬОВИХ РИС ТВОРІВ ТАРАСА ПРОХАСЬКА НА ПОЗАКЛАСНИХ УРОКАХ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

*У статті порушується питання про методи та інноваційні прийоми у викладенні сучасної української літератури. Обраний для дослідження роман Т. Прохаська «НепрОсті» являє собою яскравий зразок постмодерної прози з її специфічною, стилістичною способами організації художнього тексту, складною структурою. Відтак, постає питання з методикою викладання творів постмодерної літератури, вибору оптимальних і ефективних прийомів, шляхів забезпечення засвоєння учнями складних-теоретико-методологічних аспектів.*

*Ключові слова: методика навчання, кооперативна форма навчальної діяльності, постмодерна проза.*

Сучасний урок літератури – це не лише осмислення змісту та композиції твору, аналіз образів, що формуються в учнів після прочитання твору та під час обговорення його на уроці, але й формування уявлень про художньо-естетичні аспекти літературного твору. Основне завдання вчителя у визначенні поетикально-стильових рис творчості письменника – це аналіз художніх текстів. На розв'язання проблеми роботи з текстом були спрямовані зусилля багатьох учених упродовж усього існування шкільної освіти. Проблема вивчення тексту розглядалася і розглядається в різних аспектах: принципи вивчення тексту досліджували Г. Гуковський, Ю. Лотман, О. Білецький; осмислення тексту як суб'єктивного відображення вміщених в ньому проблемних ситуацій

висвітлював Л. Добраєв; методику читання художнього тексту репрезентовано працями Є. Квятковського, Б. Кормана, М. Кудряшова, Б. Буяльського; окремі питання методики викладання представлені у роботах Т. Бугайко («Навчання і виховання засобами літератури»), І. Дичківської («Іноваційні педагогічні технології»), Т. Грачової, М. Коновалової («Категорії «письменницька майстерність» на сучасному уроці української літератури») та ін.

Методика викладання української літератури у школі як наука, має тісний зв'язок з літературознавством і педагогікою. Залежність методики від специфіки літератури як виду мистецтва, з одного боку, та від освітньо-виховних завдань, що реалізуються в процесі вивчення літератури у школі як навчального предмету, - з іншого, реалізується безпосередньо через взаємодію вчителя та ученика.

Для вивчення поетикально-стильових рис та інших художніх особливостей творів письменника зазвичай послуговуються загальновідомими методами: 1) біографічним – адже, знаючи біографію автора та його світоглядну позицію, можна зрозуміти письменницьке ставлення до зображуваного; 2) культурно-історичним, що ґрунтується на позитивістському уявленні про вплив соціокультурних та релігійних факторів на творчість письменника; 3) еволюційний – користуючись цим методом можна простежити еволюцію жанру твору, та віднайти те нове, що вносить автор; 4) компаративний – порівняння художніх творів, що дозволяє простежити еволюцію літературного процесу; 5) структуралізм, у якому розглядається художній твір як структура, вибудовується його детальний план, окреслюється модель твору; 6) деконструктивізм – особливість цього аналізу полягає у виявленні внутрішніх суперечностей тексту, у відшукуванні в ньому схованих і не помічених автором та читачем «залишкових» смислів [4, с. 28]. Ці методи на уроках літератури доцільно поєднувати з інноваційними методами навчання. Йдеться насамперед про кооперативну форму навчальної діяльності, за якої учні розподіляються на малі групи, об'єднані спільною навчальною метою.

Перше завдання вчителя – організація класу; актуалізація опорних знань (вступне слово вчителя); оголошення теми, мети уроку; мотивація навчальної діяльності, що може виявлятися «у розповіді учителя про достоїнства художнього твору» [1,с.44]; забезпечення сприймання та засвоєння матеріалу. В межах останнього вчитель заздалегідь пропонує розподілитися класу на групи та пропонує попереднє завдання:

- перша група з умовною назвою «лабораторія письменника», завдання якої висвітлити особливості творчості письменника. Для цього вчитель пропонує їм скористатися різними джерелами: автобіографія, бібліографічних досліджень, спогади про письменника, щоденнику, художньо-біографічних творів.

- друга група «лабораторія культурології», завдання якої полягає у висвітленні питання «постмодернізм сьогодні» (звернення до літературознавчих джерел з метою з'ясувати специфіку постмодерної культури і творчост Т. Прохаська в її контексті);

- третій групі («лабораторія експерименту») запропоновано висвітлити логіко-стилістичну композицію роману «НепрОсті».

- четвертій групі – «лабораторія порівняння» – знайти у творі звернення до знайомих образів, символів, сюжетних мотивів, характерних для творів попередників (зокрема, «Сто років самотності» Г. Маркеса).

Кожна з груп виступає перед класом, презентуючи результати дослідження своєї лабораторії. Після останнього виступу групи підходять до обговорення та захищають виконане завдання в процесі колективного обговорення. Висновками колективного обговорення мають бути відповіді на питання: 1) Хто такий Трас Прохасько? 2) Чому роман «НепрОсті» відносять до постмодернізму? Які підстави для цього? 3) Назвати риси постмодернізму у творі? 4) Відновити композицію твору, що була заздалегідь розкидана (логіко-стилістична композиція в деяких місцях була пропущена, для встановлення логічної послідовності тексту). 5) Назвати елементи інтертектуальності, що споріднюють текст із романом Г. Маркеса «Сто років самотності». Звичайно,

що обговорення всіх цих питань не оминають і вчителя, який вносить корективи, роз'яснення або доповнення у сказане учениками.

Отже, підсумком уроку є висновки в яких ученики визначили поетикально-стильові риси творчості Тараса Прохаська на матеріалі його роману «НепрОсті».

На сьогодні метод кооперативного навчання є продуктивним, адже тут кожний учень позиціонує себе, як той, що може чогось навчити (роль вчителя), але разом з тим працює у колективі (роль ученика). Дітям важливо, показ того, що вони можуть бути авторитетом перед іншими учнями класу, а цей метод допомагає відчутти себе авторитетним кожному учневі.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Грачова Т. М., Коновалова М. М. Категорія «письменниця майстерність» на сучасному уроці української літератури: Навчально-методичний посібник. – Маріуполь: Прінт Сервіс, 2013. – 175 с.
2. Клечик Г. Аналіз художнього твору / Г.Клечик // Мова та література в школі. – 1999. – № 3. – С. 28 – 30.
3. Марко В. Аналіз художнього твору / В.Марко // Дивослово. – 1998. – № 10.
4. Токмань Г. Методи літературознавчого аналізу в школі/ Г.Токмань // Дивослово. – 1999. – № 6. – С. 28 – 30.

**Фріштак М.**

Науковий керівник – доцент І. П. Галак,

Національний педагогічний університет

імені М. П. Драгоманова

## **ХАРАКТЕР ЛІРИЧНОГО ГЕРОЯ У ЛІРИЧНОМУ ЦИКЛІ МИКОЛИ ЧЕРНЯВСЬКОГО «КРИМ»**

*У статті з'ясовуються особливості світосприйняття ліричного героя циклу «Крим» Миколи Чернявського. Аналізуються особливості будування сюжету ліричного циклу М. Чернявським за принципом ліричного щоденника. Особлива увага приділяється образно-поетичному багатству поезій циклу, зокрема функції кольору.*

Ключові слова: *ліричний герой, ліричний цикл, пейзажна лірика, Крим.*

Образ ліричного героя у циклі Миколи Чернявського «Крим» об'єднує цілком самостійні твори в циклову єдність. Через сприйняття ліричного героя розгортається перед читачем образ Криму, постає у всій своїй красі і привабливості, з поетичними деталями крайобразів, особливостями топоніміки, переосмисленням легенд і міфів про південний край.

Відомо, що ліричний вірш – це невеликий художній твір, усі елементи якого чітко оформлені. Особливістю ліричного твору є передача емоцій, почуттів, вражень ліричного героя. У ліричному «я» своєрідно поєднуються суб'єктивне і об'єктивне, одиничне і повторюване, індивідуальне і загальне. Помилково ототожнювати ліричного героя та самого автора. Ліричний герой – це умовна літературознавча категорія і займенник «я» вживається тільки для більшої виразності [1, с. 14]. Однак розуміємо, що лірична поезія породжується фантазією поета, відображає його світогляд, емоції і переживання, якими він

нагороджує свого ліричного героя. Часто в ліриці ми знаходимо відгомони подій, що сталися в житті поета.

Почуття, настрої ліричного героя залежать від того, що відбувається з ним або довкола нього, та формують його характер. Обставини, в яких перебуває ліричний герой становлять сюжет ліричного твору.

Ліричний цикл – це сукупність ліричних творів, які об'єднуються задумом автора в естетичну цілісність. Це часто різні за мотивами, інтонаційно-емоційною структурою, строфічною будовою твори, які мають однакову стильову доміную, композиційну єдність. У ліричному циклі існує один ліричний герой, який і зумовлює характер циклу. Ліричний герой мандрує з поезії в поезію, і зміна його настроїв, внутрішніх конфліктів, плінність настрою визначають послідовність ліричних творів у конкретному циклі.

Ліричний цикл великої популярності набув у творчості Миколи Чернявського. Поет декілька разів об'єднував близькі тематично поезії у цикли, зображуючи життя душі свого ліричного героя, його подорож світом довкола. Це відомі «Донецькі сонети», цикл «Пісні кохання», «Люди і книги» та один з найбільших за кількістю поезій цикл «Крим».

Микола Чернявський побував у Криму на відпочинку, свої враження від подорожі він переспівав у поезіях, що уклались в цикл «Крим» (1927 – 1928). Цей цикл є прикладом довершеної пейзажної лірики. Варто зауважити, що у творчому доробку М. Чернявського пейзажна лірика займає одне з найважливіших місць. Цикл поєднаний спільною для всіх його поезій темою подорожі до моря. Характерною ознакою циклу є залюбленість у красу Кримських гір та кримської землі. Таку любов до моря можна легко пояснити. У характері Миколи Чернявського виділяли дві риси – вільнолюбність та романтичність. Тому у своїх поезіях поет лине до безмежних кримських степів та екзотичних краєвидів: «На південь, до моря, я линув душею, / І мріялась синя пустиня мені. / Тепер я побачив. О, скільки простору / І сяєва, й блиску це море таїть!» [6, с. 291].

Композиційно автор поділив свій цикл на двадцять сім поезій. Одні мають назву і присвячені конкретним образам («Ялта», «Аю-Даг»), інші виникають як певні роздуми, доповнення, подаються без назви. Однак всі поезії циклу пронумеровані. Ми легко можемо простежити сюжет циклу. Перший вірш – це своєрідний початок подорожі. Ще тільки з корабля автор помічає гори, що ледь видніються за синім безмежжям моря. Автор уже називає цю землю «обітована». Наступні поезії – це змалювання кримської краси, подорож ліричного героя містами сонячного краю. Останній вірш-прощання – традиційний пейзаж пам'ятних місць, де поет віднайшов щастя та спокій.

Щоб об'єднати поезії у цикл автор використовує літературні прийоми. Наприклад, повтори, що встановлюють не тільки глибокі зв'язки між віршами, а й впливають на ідейно-художню цілісність циклу. Так, перші два вірші пов'язані спільним дієсловом, яке характеризує діяльність ліричного героя : «Я морем довго плив...» (I) [6, с. 408] – «Не знаю: я пливу чи плинуть гори ...» (II) [6, с. 408]. Декілька разів використовується дієслово «п'яніти». Ліричний герой акцентує увагу на тому, що море ніколи не буває однакове і завжди змінюється: «а море – ясне, зелене» , «моря синього красу», «море з сталі», «гімни моря голубого», «хвилі буряно-перлові».

Ліричний герой мандрує містами Кримського півострова і не може не хвалити їх красу. Наприклад, III поезія описує Ялту, IV – Аю-Даг, V – Суук-Су. Однак ці описи зовсім не порушують цілісність ліричного циклу. Поезії знову ж таки об'єднані спільним дієсловом «пити». «Аж поки вщерть красою впився, / Всього у душу не забрав. » [6, с. 409], «Припав до моря Аю-Даг / І п'є, і п'є без краю воду» [6, с. 409], «Дорожній, тут ось Суук-Су. / Підходь і пий холодну воду» [6, с. 410].

Цікавими є вірші, які стають своєрідними філософськими відступами. Природа дає ліричному герою внутрішню силу та бажання жити: « Ах, чому не був я тут раніш ніколи, / В ті часи, як був я серцем молодий!» [6, с. 411], «Можна багато забути. / Можна далеко-далеко зайти / Шляхом пливучо-сріблястим, / Всі переходи життя перейти...» [6, с. 413]. Ліричному герою



здається, що «весь зміст життя – пливуча зміна / Людської мислі і чуття» [6, с. 413]. «І все до берега ти йдеш, / І все на берег вийти хочеш... / Нічого там ти не збереш, / Нічого там ти не доскочиш!» [6, с. 419].

У ліричному циклі важлива також колористика, яка гармонізує поезії. Найбільш популярні кольори – це, звісно, голубий та синій: «сині гори», «димносиній завій», «моря синього красу», «на морі синім», «неба келих голубий», «ось-ось, здається, до блакиті», «місяць із синьої муті», «і гімни моря голубого», «синю прохолоду», «в пущі синього рослиння», «пив синій спокій і теплінь», «і ви, блакитні небеса». Використовує автор також інші кольори: сірий («на голові своїй русявій», «на сірім камені – ще сонні», «сірий берег, сірі кручі», «на мутно-сірій скелі Плаку», «та велетенська сіра брила»), зелений та відтінки зеленого, якими змінюється море («море це – ясне, зелене», «ящірка зелена бігає по скелі», «і як на далях бірюзових», «зеленим лісом критий зад», «зеленим долом під горою»).

Отже, цикл «Крим» вважають одним із найкращих прикладів української пейзажної лірики. Микола Чернявський словесно подякував природі за ту красу, що вона створила та за можливість усю цю красу споглядати. Поет із захватом описує безкраї степи, що дихають волею і життям. А воля, у трактуванні, Миколи Чернявського формується на ґрунті внутрішньої, психологічної розкутості. Феномен волі пов'язаний із відчуття простору – моря та гір. тому не дивно, що саме Крим викликав стільки емоцій. Змальована карта Південного берега вважається однією з найкращих. А поезії і досі дивують дослідників колористикою, багатством свята, казковістю.

Микола Чернявський не даремно обрав жанр ліричного циклу. Саме це дозволило йому легко змінювати пейзажі та аналізувати зміни у душевному стані героя. Світ ліричного героя – густо заселений фольклорно-літературними образами. Поняття «простір», «серце», «життя», «море» набувають не тільки синонімічної взаємозумовленості, але й якоїсь міфічності та сакральності.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Градовський А. В. До аналізу лірики /А. Градовський // Зарубіжна література в школах України. – 2005. – № 9. – С. 14-15.
2. Дедушно А. Період у композиції ліричного вірша / А. Дедушно // Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету ім. В. Т. Кароленка. Серія :Філологічні науки, Вип. 4-5. – Полтава, 2000 – С. 194-197.
3. Кривуляк О. Гармонія поєднання традиційних і модерністських прийомів у поезиці М. Чернявського та І. Липи / О. Кривуляк // Південний архів. Філологічні науки: Збірник наукових праць // М-во освіти і науки України, Херсонський держ. ун-т.– Херсон, 2008. – Вип. 43. – С. 122-125.
4. Погребенник В. Фольклоризм поезії Миколи Чернявського / В. Погребенник// Південний архів. Філологічні науки. Збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Херсонський держ. ун- т. – Херсон, 2008 – Вип. 43 – С. 148-153.
5. Фоменко И. В. О поэтике лирического цикла. Науч. докл. высш. Школы / И. В. Фоменко // Филол. Науки. – 1982. – № 4. – С. 37-44.
6. Чернявський М. Поезії / М. Чернявський – К.: Радянський письменник, 1959. – 477 с.
7. Ярошевська Л. Поетика інтимної лірики М. Чернявського / Л. Ярошевська // Південний архів: Збірник наукових праць / Херсонський держ. пед. ун-т. – Херсон : ХДПУ, 2003. – Вип. 21. – С. 224-227.

**Фролов О.**

Науковий керівник – доцент Л.М. Стівбур,  
Запорізький національний університет

## **СТИЛІСТИЧНА РОЛЬ ПРОСТИХ УСКЛАДНЕНИХ РЕЧЕНЬ У РОМАНІ М.МАТІОС «НАЦІЯ»**

*У статті досліджується ускладнені прості речення, а саме їх стилістична роль. Стиль мовлення Марії Матіос досить специфічний, що яскраво показується у романі «Нація». Велика кількість однорідних членів речень, вставних та вставлених конструкцій, звертань тощо та їх стилістична роль і є об'єктом мого дослідження.*

Ключові слова: *стилістика, прості речення, стилістична роль, Марія Матіос, «Нація».*

Звернення М. Матіос до однорідних членів нерідко пов'язане з реалізацією найяскравіших описів (коли подається ряд барвистих епітетів або інших тропів); створенням динамічних картин (якщо вживаються однорідні дієслова-присудки); з наочно-образною конкретизацією при зображенні природи, побуту тощо: *І стоїть перед Довгополом, як дурна, як німа, як темна!* [1, с. 25]; *Андрій без устиду вибирав печиво з дерев'яних формочок у вигляді зайчиків, зірочок, кілець та півмісяця, повільно смакуючи його з холодним – із погребу – узваром* [1, с. 52]; *Не чекаючи відповіді, Естер налила в келишок, пригубила й подала його Тимофієв* [1, с. 54]; *Погомоніли – похитали головами сусіди, розімкнули дідові руки, поклали вздовж тіла – та й розтеклися собі поза двері* [1, с. 64]; *Софія сотку разів на день підбігала до постелі, рукою пробувала свекрове чоло, тоді коротко плакала, але незмінно перестеляла діда з-під мокрого* [1, с. 64]; *Вони говорили – всі разом: Варварка приказуваннями, Федусь Псалтирем, а Корнильо «Отченашем»* [1, с. 77-78];

*А тепер – дикі звірі, неголюблені, негодовані, незігріті* [1, с. 127]; *Корнелія поволі скинула кептар, блузку, спідницю, лишившись в однюсінькій тоненькій сорочині на шлейках* [1, с. 142]; *Край мордований, / Шрамами вкритий, / І розп'ятий... / розп'ятий... / клятий...* [1, с. 182]; *Він мовчав за сніданком, обідом і вечерєю* [1, с. 212]; *Всю ніч розлючена, заплакана й стривожена Оксана висиділа в темному вікні* [1, с. 216] тощо.

Протиставний сполучник *проте, але* зіставляє поняття, одне з яких обмежує інше: *Вона надумала гадку не хитру, але й не шкідливу* [1, с. 94]; *Фрозина не з відважних, але й не з боязливих* [1, с. 98]; *У нас по-іншому, але похуже* [1, с. 135]; *Рука біла-біла, майже безкровна, майже нежива, але велика й сміла, як сама Анна в зрубі коло потоку* [1, с. 200].

Повторювальні сполучники *чи...чи, або...або, то... то* виражають семантику роздільності, чергування, взаємовиключення: *...І знов хреститься Фрозина чи то до образу Божої матері в капличці, чи до сплюндрованих рушників під хрестами, чи до трьох ніким не пізнаних, а, може, затаєних гуцулами, чийхось синів* [1, с. 90]; *Придумає чи про погорільців, чи про пожар* [1, с. 140]; *Ще довше розчісував поріділе волосся, то пригладжуючи, то скуйовджуючи його, то роблячи проділ, то чілку, не втрачаючи, однак, при цьому терпіння й спокою* [1, с. 208]; *Він міг сидіти годинами, не реагуючи на Оксанину безконечну балачку, то в кухні, то в стайні, то біля криниці* [1, с. 211].

При однорідних членах речення М. Матіос нерідко уживає узагальнювальні слова, які виражають загальне значення однорідних членів і є родовим поняттям до них як видових понять. Узагальнювальні слова служать одним з прийомів потрібної авторові організації позамовного матеріалу. Добір і розміщення узагальнюючих слів, характер їх – дуже неоднакові, вони залежать від семантико-стилістичних настанов автора, а також від його творчої індивідуальності. Узагальнення може бути виражене інтонаційно, а може здійснюватись спеціальним словом. Вибір між паралельними конструкціями з узагальненням і без узагальнення залежить від вимог експресії й логіки. У ролі

узагальнюючого слова досить рідко виступає найближче родове поняття; це найчастіше – широке поняття, у яке можуть бути включені будь-які, навіть логічно несумісні поняття (слова типу *все, ніхто, завжди, скрізь, ніде, ніколи* та ін.). Саме невизначеність, широта семантики і надає їм відтінку експресивного підкреслення, посилення того, що об'єднується цим словом: *Вона здокуплювала своє гніздо словами, слізьми, прокльонами, терпінням, погрозами, покорою, лайкою, відчаєм – усім, на що спроможна жіноча фантазія* [1, с. 203]; *Плести, вишивати, ткати – все вона знає* [1, с. 140]; *Вона здокуплювала своє гніздо словами, слізьми, прокльонами, терпінням, погрозами, покорою, лайкою, відчаєм – усім, на що спроможна жіноча фантазія* [1, с. 203]; *А вискладала все: й свічки, й хусточки для вінків, і перев'язки на руку, й тюль, і простині, й наволочки* [1, с. 225].

У романі «Нація» М. Матіос часто вдається до стилістичної фігури – ампліфікації – нагромадження однорідних лексичних компонентів для створення потрібного впливу на читача:

*Вони припадали одна за одною під панотцевим золотим Євангелієм і золотою ризою:*

*напівосліпла сухонька Бундячка,  
і Шиманська в пишнім кептаріку й червоній хустці з тороками,  
руда Марєя  
й маленька, як дитина, Юрчиха,  
гонориста Шкріблячка  
й скупа на слово Шулемчучка,  
фудульна Процева  
й добра, як хліб, Гасюкова,  
хитріша від лиса Паращина  
й висока, як трепета, Павлюкова* [1, с. 100].

Друга стилістична фігура, яку використовує письменниця, – градація. Це розташування однорідних мовних одиниць за ступенем наростання чи спаду їх семантичних якостей. Висхідна градація створює настрій співпереживання,

викликає в читача співчуття, враження причетності до подій, описаних у творі: *Аби Бог відвернув цю чуму з їхнього села, аби змилосердився над людськими й своїми дітьми, й очистив край від страшної пошесті, й зглянувся з неба на рабів своїх страждених і не захищених* [1, с. 94]; *Край мордований, / Шрамами вкритий, / І розп'ятий... / розп'ятий... / клятий...* [1, с. 182].

Отже, просте речення може ускладнюватись однорідними головними і другорядними членами, що утворюють цілісний структурно-семантичний блок, між компонентами якого наявні єднальні, зіставно-протиставні, розділові, приєднувальні та градаційні відношення.

Поодинокими прикладами представлено в романі відокремлені додатки. Вони несуть семантику винятку, заміни і становлять собою відмінкові форми іменників з прийменниками *замість, крім*. Наприклад: *Власне, в їхньому житті Довгопола начебто не існувало зовсім, окрім, як за святошним столом* [1, с. 12]; *Ми ж не мали наміру ліквідувати оту засранку – вчительку з Ясенова!* [1, с. 124]; *Усе на місці, крім харчів і двох капелюхів* [1, с. 146]; *А Федуняк, окрім свиней, ще й теля ріже* [1, с. 151]; *Однак про те не знав ніхто, окрім їхніх мамів* [1, с. 192]; *Мізинець, щоправда, крім мізинних літ, мав неміряні татові ліси* [1, с. 193]; *Дмитро купив три біленькі хустини й змусив усю домашню челядь – навіть свою пестунку Олюню – в найлютішу липневу спеку, й у дощ, і в холод ходити лиш із покритою головою й підібраним під білі краї волоссям, не бажаючи, мовляв, виловлювати по борщах і салатах чорні пасма їхніх кіс* [1, с. 212]; *Крім болю й страху, він нічого тепер не побачив у ньому* [1, с. 217].

Спостереження над уживанням відокремлених членів речення в романі М. Матіос «Нація» свідчать про багатство, різноманітність стилістичних можливостей досліджуваних синтаксичних одиниць, про неабияку майстерність письменниці у їх використанні: доречно вплетені в тканину оповіді, вони надають висловленню значного емоційного напруження, сприяють найточнішому відображенню настроїв і почуттів героїв, дозволяють

увидіти деталі у вигляді окремих штрихів і залишаються яскравим індивідуально-авторським виражальним засобом.

Серед засобів, що ускладнюють просте речення, особлива роль належить звертанню, яке в українській мові має спеціалізовану форму вираження – кличний відмінок.

Із семантичного погляду у функції звертання у романі М. Матіос виступають іменники та субстантивовані частини мови в прямому і переносному значенні, що означають:

- прізвища, імена, по батькові, псевдоніми і прізвиська людей, напр.: - *Я н'ю до вас, пане Довгопол!* [1, с. 11]; *Вона багато чого розуміє, Юр'яна* [1, с. 18]; - *Хто, Уласію мій солодкий?* [1, с. 23]; - *А ви, Довгопол, просите признатися* [1, с. 28]; - *Ви зробили добру справу, Марійо, відвідавши нашу родину в жалобі* [1, с. 48]; - *Тимофі-і-і-ю! Чуєте, Тимофію, йдіть скоренько до хати!* [1, с. 59];... *Юстино, скільки, кажете, пересушуєте цю одіж?* [1, с. 220];

- соціальне становище, класову чи станову належність, посаду, звання, титул тощо, напр.: - *Та, зрештою, ви самі мені цього побажали, пане-товаришу!* [1, с. 11]; - *Отак, молодиче* [1, с. 97]; - *Світ зрадний і блудний, жінко* [1, с. 99]; - *Куда їдьом, красавіца?* [1, с. 155]; - *Але ти, дружечко, не сказала до кого кличеш* [1, с. 157]; - *Ми для вас тут одну приємність маємо, пані молода* [1, с. 162]; - *Що ти мене пужаєш, товаришко?* [1, с. 165]; - *Не бий так ніжкою, моє любе...* [1, с. 174];

- професію, спеціальність особи, напр.: - *Вас щось непокоїть, панотче?* [1, с. 98];

- назви різних частин тіла, напр.: - *Так що будь здорова, чорноброва. Може, ще зустрінемося* [1, с. 166];

- назви демонологічних та міфічних істот, напр.: *Щезни в болото, нечисте п'яна!* [1, с. 208];

- абстрактні поняття (моральні якості, переживання, психічний стан, почуття тощо), напр.: - *Чи ти, голодний, спробував її?* [1, с. 33];

- збірність, сукупність когось (чогось), напр.: - *Дітво, кажіть скорше...* [1, с. 16]; - *Люде, чоловіки, миріться!* [1, с. 22]; ...*А тепер, дорогі парафіяни, прошу помолитися разом із дванадцятьма вдовами нашого села за нову істину в нашому краї, за справедливу Божу благодать, яку Господь подарує нам при наших ревних молитвах* [1, с. 99].

Окремо виділимо звертання до Бога: - *Боже, хто може любити цей цокіт?* [1, с. 34]; - *Та прости, Господи, їх усіх із тими поголосками, брехнями й фантазіями* [1, с. 37]; *На скорого мерця, йой, господи милосердний* [1, с. 77]; - *Боже, яка ти маленька проти мене!* [1, с. 102]; - *Чим я так прогнівила тебе, Господи?* [1, с. 148]; - *Хіба тобі цього мало, Боже?* [1, с. 148]; *I - Господи! – хто його звідти зніме? I – Господи! – хто його поховає?* [1, с. 174].

Щодо досліджень стилістичного синтаксису М. Матіос, то можна назвати декілька праць вітчизняних мовознавців.

Зокрема, Л. Бондаренко у статті «Парцеляція як засіб експресивності художнього тексту» розглядає структурно-стилістичні особливості парцеляції у збірці Марії Матіос «Нація. Одкровення». Автор доходить висновку, що парцельовані конструкції у романі «Нація» вирізняються емоційністю, невимушеністю, експресивною силою, підвищеною динамікою у передачі інформації та є характерною ознакою художнього мовлення Марії Матіос [2, с. 165].

У статті О. Марчук «Структурно-типологічні параметри сполучникових порівняльних конструкцій у романі Марії Матіос «Солодка Даруся» [3] розглянуто коло питань, пов'язаних із особливостями функціонування компаративних конструкцій у художньому мовленні; з'ясовано специфіку структури і типології сполучникових порівнянь у романі М. Матіос, а також порівнянь узагалі. Йдеться і про розв'язання теоретичних проблем порівняльних конструкцій української мови.

У статті М. Цуркан «Слова-речення як константа експресивності розмовного мовлення (на матеріалі творів Марії Матіос)» [4] проаналізовано комунікативні характеристики слів-речень у прозових творах української письменницької мови.



менниці М. Матіос. У художньому мовленні ці синтаксичні одиниці є яскравим засобом змалювання внутрішнього світу персонажів та вираження експресивності.

Цей далеко не повний перелік публікацій свідчить про неабиякий інтерес науковців до проблем стилістичного синтаксису в мові художніх творів М. Матіос.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Матіос М. Нація / М. Матіос. – Вид. шосте. – Львів : ЛА «ПІРАМІДА», 2011. – 256 с.

2. Бондаренко Л. Г. Парцеляція як засіб експресивності художнього тексту (на матеріалі збірки Марії Матіос «Нація. Одкровення»)/Л.Г. Бондаренко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика» : зб. наук. пр. – Вип. 21. – Херсон : ХДУ, 2014. – С. 163-165.

3. Марчук О. Структурно-типологічні параметри сполучникових порівняльних конструкцій у романі Марії Матіос «Солодка Даруся» /О. Марчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://litmisto.org.ua/?p=8996>.

4. Цуркан М. В. Слова-речення як константа експресивності розмовного мовлення (на матеріалі творів Марії Матіос) / М. В. Цуркан // Наукові записки. Серія «Філологічна». – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія». – 2012. – Вип. 26. – С. 345-352.

Науковий керівник – старший викладач Н. В. Тільняк,  
Національний технічний університет України «Київський політехнічний  
інститут імені Ігоря Сікорського»

## **ВПЛИВ МАС-МЕДІА НА РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

*У статті досліджується проблема впливу мас-медіа на розвиток сучасної української мови та культури. Викриваються причини через які в українській мові з'являються запозичення, також наведено приклади різних запозичень.*

Ключові слова: *мас-медіа, медіапростір, комунікація, запозичення, мова, лексика.*

Початок двадцять першого століття став часом розвитку інформаційно-комунікативних технологій. Розвиток телекомунікаційних систем в свою чергу дозволив розвиватися мас-медіа. Революція в сфері мас-медіа призвела до появи таких явищ, як медіа-реальність, медіапростір. Наразі майже не існує такої сфери соціуму, куди б не проникали комунікаційні технології: вони змінюють соціальну, професійну, освітню та особисту сфери життя людини. А це також значить, що вони трансформують манеру спілкування.

Зміни в спілкуванні виявляються на всіх рівнях мовної системи, проте найбільш інтенсивно це відбувається з лексикою. Вона безперервно розвивається, вдосконалюється. Актуальність статті зумовлена необхідністю дослідження активності процесів запозичення іншомовної лексики як характерної риси сьогодення; висвітленням сутності та специфіки лексичних запозичень у зв'язку із активною дією ЗМІ, що відбиває новий етап у розвитку сучасних мовних засобів. Головним чинником проникнення, розповсюдження

та пристосування лексичних запозичень є безперервне збільшення ролі й впливу мас-медіа на всі сфери життя суспільства.

На даному етапі розвитку суспільства на світогляд людини все сильніше впливають засоби масової інформації. Телебачення робить значний вклад у формування уявлень дитини про навколишній світ. У житті підлітка зараз домінують соціальні мережі. Соціальна мережа – це місце зародження нової лексики.

Безперечно, вплив соціального фактора на мовні зміни виявляється більш активним та помітним у най динамічніші періоди життя суспільства, які пов'язані з істотними подіями в різних сферах життєдіяльності. Таким чином, засоби масової комунікації дають дійсно особливу картину користування мовою, враховуючи те, що мова ЗМІ робить часто негативне враження через неадекватне розуміння свободи слова у суспільстві, що останнім часом викликає суперечливі та негативні судження й оцінки [3].

Засоби масової інформації – одна з наймолодших сфер нашої культури, де утверджує себе українська мова. А вік українського телебачення зовсім юний. Але нагромаджується досвід і форми його передачі, складаються певні традиції, виробляється політика виховання кадрів, їх добору. Усе це проходить у наполегливих пошуках [2].

Газета та новинний портал в інтернеті мають широку аудиторію і часто служать мовним еталоном. З огляду на це підвищується відповідальність авторів статей та редакторів за мовне оформлення газет та статей, бо кожна помилка, помножена на віртуальні або явні сторінки, проходить перед очима різних за віком і фахом людей при загальному довір'ї до друкованого слова. Незважаючи на це, трапляються численні відхилення від загальноприйнятих норм мови. Є показником певних тенденцій, які виникають в умовах двох протистояння двох конкуруючих мов – української та російської.

Що стосується телебачення, то тут до тих самих мовних проблем додаються ще й проблеми, пов'язані з усним мовленням. Потреба в запозиченнях зумовлюється необхідністю одночасного розуміння тих чи інших

назв, термінів, які охоплюють економічну чи політичну сфери суспільної діяльності, – експорт та імпорт товарів, інвестиції, спільне підприємництво, іноземний туризм, банківські операції. Що ж до сприйняття та розуміння запозичень, то вони із часом переходять до кодифікованого лексичного словника, а також навіть до побутового мовлення (міні, максі, екстра, бойфренд), і тоді стають зрозумілі всім, незважаючи на вік, стать, освіту. Тобто відомі в наш час лише у відносно вузькому колі мовців юзер, айтишник, маркетинг, менеджмент, фішка, лажа незабаром можуть вийти на рівень більш уже звичних шопінг-тур, імідж, крейзі, ноу-хау, меседж, респект, нейм, а далі на рівень загальновідомих бізнес, дефіцит, суперстар, партнер [1].

Найбільше в мові ЗМІ кінця XX – XXI ст. використовуються запозичення-англіцизми такої тематики:

- суспільно-політична: мас-медіа, саміт, імідж, спічрайтер;
- економічна: лізинг, тендер, дистриб'ютор, хайп, бартер;
- комп'ютерна: сервер, процесор, картридж, чип, принтер;
- культурно-мистецька: андеграунд, кантрі, джаз-рок, рейв;
- спортивна: крос-фіт, кікбоксинг, дзю-до, пауерліфтинг, плей-оф;
- побутова: кейс, джин-тонік, шейкер, блайзер, блендр.

Запозичення з інших мов у мові ЗМІ:

- з італійської мови: спагеті, піца, папараці;
- з німецької мови: автобаз, полтергейст, гастарбайтер, бундесліга;
- з французької мови: макіяж, кутюр'є, фуршет, фритюр, бутик;
- з японської мови: ніндзя, айкідо, бонсай, нецке;
- з санскриту: гуру, дзен-буддизм, кришнаїзм, чакра;
- з португальської мови: фазенда, торсида, ламбада;
- з тюркських мов: йогурт, курбан-байрам;
- з давньогрецької: аеробіка, голокост, харизма;
- з латинської мови: мануальний, екстраверт, інкарнація, маргінал.

Отже, лексичні запозичення є одним із головних шляхів поповнення лексикону української мови. У мові мас-медіа кінця XX – початку XXI століття

відбуваються певні процеси, у зв'язку з появою нових англомовних запозичень. Чимало слів не встигають адаптуватись в українській мові та або виходять з ужитку непомітно, або залишаються у своїй первинній формі. Однак тенденція до інтернаціоналізації лексики, а отже й до загальнозрозумілості рекламного дискурсу – наявна, що є показником творення сучасної мови в Україні.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Дружин Г. В. Сучасні лексичні запозичення: прагматика, семантика, соціолінгвістика : автореф. дис. канд. філол. наук : спец. 10.02.02 “Російська мова” /Дружин Геннадій Вікторович. – Дніпропетровськ, 2000. – 17 с.
2. Зирка В. В. Реклама и новомодные слова / В. В. Зирка // На терені юридичної і філологічної науки : зб.наук. пр., присвяч. 50-річчю від дня народж. і 25-річчю наук.-пед. діяльності проф. Ю. Ф. Прадіда. – Сімферополь : [б. в.], 2006. – 118 с.
3. Панченко С. А. Українська мова в засобах масової комунікації / С. А. Панченко // Навчально-методичний посібник для студентів денної та заочної форм навчання спеціальності 6.030301 – Журналістика. – Запоріжжя, 2009. – 86 с.

УДК: 811.161.2'373(045)

**Шибасва Т.**

Науковий керівник – старший викладач Н.В. Тільняк,  
Національний технічний університет України  
«Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського»

## ОСОБЛИВОСТІ НАУКОВО-ПРОФЕСІЙНИХ ТЕКСТІВ

*У статті досліджуються питання ефективності підбору та використання професійно орієнтованих текстів, аналізуються основні методи*

*роботи з ними. З огляду на сучасні тенденції розвитку світового суспільства, висвітлюється проблема забезпечення якості порозуміння між різними лінгвокультурними фаховими спільнотами.*

*Ключові слова: професійно орієнтований текст, текстова компетенція, професійно-орієнтоване читання*

В умовах сучасного технічного розвитку суспільства зростають вимоги до фахівців у технічній галузі. Професійний ріст фахівця значною мірою залежить від того, як швидко та ефективно він здобуває професійно важливу інформацію. Зростаючі ділові та культурні зв'язки із зарубіжними країнами вимагають, щоб сучасні фахівці могли самостійно здійснювати інформаційний обмін з іноземними діловими партнерами та володіли навичками читання наукової літератури та офіційно-ділових документів.

На сьогоднішній день одним із завдань є формування текстової компетенції, що включає в себе знання, уміння і навички, які забезпечують текстову діяльність читачів (когнітивну обробку, розуміння й інтерпретацію автентичних професійно-орієнтованих текстів різних структурно-мовленнєвих типів, властивих даному регістру), їх гнучкість, вміння користуватися своїми мовленнєвими та мовними навичками.

Принцип професійно-пізнавальної спрямованості навчання може та має бути одним з головних. Він поглиблює розуміння процесу неперервної професійної освіти, ширше відображає професійне становлення особистості.

Основними видами роботи з оволодіння навичками читання фахової літератури є:

- робота з оригінальними професійно-орієнтованими текстами, а саме аналітико-синтетичне (і обов'язково екстенсивне) читання з відповідним контролем розуміння прочитаного у процесі аудиторних занять;
- виконання ефективних вправ (на спеціально підібраному для цього матеріалі) до і після професійно-орієнтованого читання.

За Г. Барабановою, «професійно-орієнтоване читання – це складна мовленнєва діяльність, обумовлена професійними інформаційними можливостями і потребами» [1, с. 70].

Звернемося до роботи В. Белікова «Соціолінгвістика», де автор наводить «правила відбору мовного матеріалу за дослідницею С. Ервін-Тріпп:

- а) загальні для всіх соціальних прошарків;
- б) специфічні для різних соціальних прошарків та груп» [2, с. 44].

Критерії відбору повинні приймати до уваги структуру певної спеціальності, тобто співвідношення її складових, їх зв'язок з майбутньою діяльністю майбутніх спеціалістів з інформаційних технологій.

Визначення терміну "підмова спеціальності" не знайшло одностайності в багатьох роботах, це явище називають варіантом загальної мови; мовою, якою користуються в професійній сфері; специфічним набором лексичних одиниць певної сфери, що оформлюються морфологічними та синтаксичними законами загальної мови; сукупність мовних, переважно, лексичних засобів, що використовуються в текстах однієї тематики тощо. Найбільш повним є визначення Л. Хоффманна: «підмова спеціальності – це сукупність усіх мовних засобів, які використовуються у професійно обмеженій комунікативній сфері, щоб забезпечити розуміння між людьми, які працюють у цій сфері» [4, с. 16].

До сукупності мовних засобів автор відносить усі мовні елементи і рівні, наприклад, синтаксичні, фонологічні, морфологічні, стилістичні тощо, та їх функціональну взаємодію в комунікації. Під комунікативною сферою він розуміє суспільну дійсність, в якій використовується підмова спеціальності; вона виражається в предметній та духовній діяльності людини, оскільки ця сфера визначає зміст і форму комунікації.

Важливою частиною роботи з професійно орієнтованим текстом є його культурний компонент. Репрезентацію культурного контексту первинно закріплено в загальних функціях мови – бути інструментом повідомлення про певні речі та події, слугувати інструментом впливу на адресата. Важливу роль щодо цього відіграє розуміння лінгвосоціокультурного контексту текстової

діяльності, оскільки властиві суспільству соціальні зв'язки втілено в лінгвокультурних формах і змістах, зокрема професійних і етнічних.

За Ю.Н. Карауловим під текстом із культурним компонентом розуміються тексти, які мають значення для особистості у пізнавальному та емоційному відношеннях і мають історико-культурну та країнознавчу цінність.

«У процесі роботи професійно-орієнтованими текстами набуває актуальності проблема адекватного сприймання й забезпечення відповідної якості порозуміння між лінгвокультурними фаховими спільнотами» [3, с. 112].

Отже, з усього вищесказаного ми можемо зробити висновок, що володіння мовою професійного спілкування, як важливого компонента професійної діяльності є актуальним у сучасній методиці викладання. Останнім часом у сучасній освітній системі все більше приділяється уваги особистісно орієнтованому підходу до навчання. Особливістю професійно орієнтованого навчання є врахування інтересів, схильностей, потреб студентів у в опануванні навчальних дисциплін, формуванні мовленнєвих умінь і навичок необхідних для майбутньої професії.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Барабанова Г. В. Методика навчання професійно-орієнтованого читання у немовному ВНЗ // Г.В. Барабанова. – К.: Фірма "ІНКОС", 2015. – 315 с.
2. Беліков В.І. Социолінгвістика // В.І. Беліков, Л.П. Крисін – М.: РГГУ, 2011. – 439 с.
3. Кравчук Г.В. Методика навчання студентів технічних спеціальностей професійно орієнтованого англійського діалогічного мовлення на основі текстів науково-технічної реклами. Дис. канд. педагог. наук: 13.00.02 / Г.В. Кравчук. – К., 2016. – 184 с.
4. Hoffmann L. Kommunikationsmittel Fachsprache. Eine Einführung / Hoffmann L. – Tübingen: Narr, 1985. –248 с.



**Шмигля А.**

Науковий керівник – професор Р. О. Христіанінова,  
Запорізький національний університет

**СКЛАДНОСУРЯДНІ РЕЧЕННЯ З ФІКСОВАНИМ ПОРЯДКОМ  
ПРЕДИКАТИВНИХ ЧАСТИН У РОМАНІ  
І. РОЗДОБУДЬКО «ШОСТІ ДВЕРІ»**

*У статті досліджено складносурядні речення з фіксованим порядком розташування предикативних частин у романі І. Роздобудько «Шості двері». Наголошено на тому, що предикативні частини у подібних реченнях міняти місцями не можна. Виокремлено типи складносурядних речень із фіксованим порядком розташування предикативних частин, що їх уживано в зазначеному творі.*

*Ключові слова: складносурядне речення, фіксований порядок предикативних частин, сполучниковий зв'язок, безсполучниковий зв'язок.*

Складносурядне речення функціонує в мові як цілісна комунікативна одиниця й характеризується певними формально-граматичними та семантико-синтаксичними ознаками. Найважливішими з-поміж них є: поліпредикативність, семантична та структурна цілісність; інтонаційна завершеність; відображення декількох ситуацій і відношень між ними.

Мета цієї розвідки – дослідити складносурядні речення з фіксованим порядком предикативних частин у романі І. Роздобудько «Шості двері».

Завдання статті: охарактеризувати різновиди складносурядних речень із фіксованим порядком предикативних частин в аналізованому романі.

Залежно від можливості переставлення предикативних частин у складносурядному реченні вчені виділяють вільний та фіксований їхній порядок [2, с. 388 – 389; 3, с. 175 – 176]. За вільного порядку предикативні частини можна міняти місцями, і це суттєво не впливає на формально-граматичну організацію речення та семантико-синтаксичні відношення між його предикативними частинами. За фіксованого порядку розташування предикативні частини міняти місцями не можна, що зумовлено або формально-граматичними особливостями другої предикативної частини, або семантико-синтаксичною структурою складносурядного речення.

У романі «Шості двері» широко вживані складносурядні речення, у яких фіксований порядок предикативних частин визначений семантико-синтаксичною структурою речення. Предикативні частини таких речень поєднані найчастіше сполучником **і** (**й**), між ними постають семантико-синтаксичні відношення часової послідовності або причиново-наслідкові: *Ада, як завжди, великою вогняно-рудною кулею вилітає з кабінету і її різкий голос уже долинає з першого поверху офісу...* [1, с. 156]; *Анна-Марія замовила кампарті, й вони випили, не цокаючись і більше ні про що не говорячи* [1, с. 191]; *Після сніданку вона вийшла на пляж, і чомусь сьогодні він видався їй особливо пустельним* [1, с. 205]; *Він справді поїхав цього ж вечора, й Анна-Марія зітхнула з полегшенням* [1, с. 205]; *Удень стоянка перед рестораном була напівпорожня, і Ларик загальмував прямо біля входу* [1, с. 144]. Деякі з розглянутих конструкцій передають швидку зміну подій: *Ще хвиля – і його залле чорнило присмерків* [1, с. 181]. Рідше трапляються речення зі сполучниками **та**, **проте**, **а**, між предикативними частинами яких відношення зіставно-протиставні: *У нас було дві кімнати, та понад усе я любила сидіти в під'їзді* [1, с. 19]; *Можеш одягнути найпростішу сукенку, але туфлі мають бути бездоганними!* [1, с. 120]; *Її ще трішки погойдувало після чотиригодинного перельоту (сервіс був чудовий, проте літати вона все одно боялася)* [1, с. 157]; *Оце життя, а ти весь час сидиш у квартирі, як прикута...* [1, с. 126].

обмежувальним значенням, яке вносить частка *тільки*: *Італійці сиділи в шезлонгах далеко від пляжу, й тільки поважна німкеня походжала під пальмою, підставляючи сонцю оголені груди* [1, с. 189].

На противагу розглянутим, речення з фіксованим порядком предикативних частин, який зумовлений формально-граматичними чинниками, письменниця використовує значно рідше. Зазвичай у цих реченнях у другій частині вживаний займенник, співвідносний із іменником у першій частині. Предикативні частини в них поєднують сполучники *і (й)*: *Сьогодні Анні-Марії нема куди квапитися, і вона натягує ковдру на голову* [1, с. 100]; *Хазяїн сідав на лавку, кури, і вона сиділа біля його ніг* [1, с. 213]; *але*: *Сера мешкала сама, але інколи її відвідував колишній чоловік* [1, с. 18]; *та*: *Її тон не подобається Анні-Марії, та вона (Анна-Марія. – А. Ш.) задля подруги повинна витримати все до кінця* [1, с. 128]. Подеколи трапляються конструкції, у яких фіксований порядок частин зумовлений контекстуальною неповнотою другої предикативної частини – у ній пропущений компонент, наявний у першій частині: *Вечори вже не були такими тихими, а набережна – такою пустельною* [1, с. 224]; *Деякі з персонажів, особливо старі люди, були вбрані в одяг початку століття, однак більшість мали сучасний вигляд* [1, с. 251].

Фіксований порядок предикативних частин засвідчуємо і в безсполучникових складносурядних реченнях: *Він перестрибує через сходи, за мить унизу грюкають двері під'їзду* [1, с. 99]; *Обійнявшись, вони піднімаються сходами, мама відмикає двері квартири* [1, с. 106]; *Волосся Анни-Марії зовсім мокре, спадає на плечі, з нього, як із танучих бурульок, стікає за комір вода* [1, с. 69].

Часто письменниця використовує неелементарні складносурядні речення з різнотипними семантико-синтаксичними відношеннями між предикативними частинами. Порядок предикативних частин у них фіксований: *Вона спробувала крикнути, покликати Ларика, але голосу не було, і юнак і далі так само байдуже сидів біля вікна* [1, с. 220]; *Їй треба було зробити ще дуже багато чого, але справа все-таки зрушилася, і наприкінці наступного тижня вона із*

задоволенням і нетерпінням висмикнула з піску табличку з написом «Продається» й установила свою – «пансіон «Коперна» [1, с. 223].

Отже, складносурядні речення з фіксованим порядком предикативних частин у романі І. Роздобудько «Шості двері» вживані досить часто. Типовішими постають конструкції, у яких фіксований порядок визначений семантикою речення. Предикативні частини в розгляданих реченнях поєднуються між собою як сполучниково, так і безсполучниково.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Роздобудько І. Шості двері : [роман] / І. Роздобудько. – К. : Нора-Друк, 2008. – 270 с.
2. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1972. – 516 с.
3. Христіанінова Р. О. Формально-граматична організація складносурядних речень / Р. О. Христіанінова // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер. : Філологічні науки. – 2014. – Вип. 4. – С. 171 – 180.

УДК 811.161.2'42

**Шпонька (Хотульова) М.**

Науковий керівник – доцент Т.Г.Окуневич

Херсонський державний університет

#### **ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ЛЕКСИКИ ПРОЗОВИХ ТВОРІВ МАРІЇ МАТІОС**

*Стаття присвячена розгляду гендерних особливостей художніх творів Марії Матіос, з'ясуванню відмінностей у гендерному сприйнятті мовлення чоловіками і жінками.*

Ключові слова: *гендерний тип, вербальна поведінка, гендер, фемінний тип, мускулінний тип, мовна комунікація.*

Лінгвісти та психологи стверджують, що лексика спілкування жінок і чоловіків є **актуальним** питанням. А саме твори сучасних письменників є найяскравішим місцем репрезентування гендерного впливу на лексику ови.

Гендерні особливості спілкування – це особливості спілкування, які залежать від статі мовця і які визначають індивідуальні можливості особи у сфері освіти, у професійній діяльності, можливості доступу до влади, сексуальність, сімейну роль, репродуктивну поведінку [1].

**Мета статті** – розглянути гендерні особливості у різних стилях спілкування на основі творів Марії Матіос.

Вивчаючи цю тему було виявлено, що найяскравіші приклади гендерного впливу на спілкування виділяються а) в етикетному спілкуванні: *Під час розмови жінки зазвичай відверто дивляться у вічі співрозмовника, чоловіки ж частіше уникають прямого погляду. Жінки здебільшого починають і підтримують розмову, а чоловіки контролюють і керують перебігом її. Жінки частіше ніж чоловіки просять вибачення, докладно щось пояснюють. У етикетних ситуаціях знайомства чи прощання домінує чоловіче мовлення, що виявляється у компліментах та цілуванні руки жінки* [4; 5];

б) у діловій та професійній сфері. *Чоловічий стиль спілкування зорієнтований на систему домінування: чоловікам притаманна завищена самооцінка, самовпевненість, зосередженість на завданні, схильність до стереотипів у спілкуванні. Такий стиль називають авторитарним. Для чоловіків найважливішою є інформація, результат, факти, цифри, для них тільки одна відповідь правильна (переважно це - власна думка). Жінки репрезентують демократичний стиль спілкування: колегіальне прийняття рішень, заохочення активності учасників комунікативного процесу, що сприяє зростання ініціативності співрозмовників, кількості нестандартних творчих рішень.*

*Для чоловіків характерним є виокремлення свого «Я», а для жінок - актуалізація «Ми» в налагодженні професійних ділових контактів[6].*

Фахівці відзначають також відмінність у гендерному сприйнятті мовлення. Для чоловіків важливо те, що говорять, а для жінок – переважно те, як говорять; чоловіків уважають емоційними внаслідок превалювання в них у крові тестостерону – гормону бажання й агресії, а жінок – чуттєвими, оскільки їхня кров більш насичена естрогенами, що сприяють активізації захисних та пристосувальних реакцій [3].

Також у прозових творах можемо побачити що гендерний тип впливає не тільки на мовну лексику, а й на вербальну поведінку героїв. Типовою рисою жіночої вербальної поведінки є прагнення створити доброзичливу атмосферу спілкування, уникати засобів, що можуть образити співрозмовника, демонструвати загальну позитивну налаштованість: закривати обличчя руками, хустинкою, пальцями в стані засмути, плачу; ходити вперед-назад, схрестивши руки перед грудьми в стані роздратування, страху; відчай ілюструє такий жест, як заламувати руки; сором – опустити очі, дивитися в підлогу тощо, зокрема вираження гніву чоловіки можуть супроводжувати жестами, пов'язаними з кулаком: показати кулак, погрожувати кулаком, стиснути кулаки.

Для жінок ці жести не характерні, адже вони супроводжують гнів, приймаючи, наприклад, такі пози: ставити руки в боки, класти руку на стегно, поширеним є рух тупати ніжною, чобітком тощо. Щодо чоловічої вербальної поведінки, то вона демонструє загальний негативний настрій комуніканта, зосередження на своїх власних проблемах, небажання враховувати інтереси співрозмовників. Розрізняють відповідно й стилі мовлення чоловіка й жінки: мовлення чоловіка зазвичай пряме, тверде, дещо грубе, різке, вимогливе, прямолінійне, жінки – спокійне, м'яке, довірливе, мирне, дещо цнотливе, іноді наївне. Зазначають також, що чоловіки надають перевагу спілкуванню в групі, що сприяє реалізації можливостей до самопрезентації, натомість жінки тяжіють до спілкування в парах, міжособистісного спілкування [7].

У своїй мові герої прозових творів сучасних письменників схильні використовувати певні ознаки: для жінок - вживають слова зі значенням невпевненості (мабуть, напевне, певно, очевидно, либонь), слова на позначення перебільшення; а чоловіки демонструють свою незаперечну переконаність (я глибоко переконаний, ясна (звісна) річ, що й казати, зрозуміло).

Але можемо зазначити, що у творах Марії Матіос, події з головними героями відбуваються у тяжких ситуаціях (війна, невиліковна хвороба ін.) і жінки яким властива ніжна, легка та приємна лексика починають вживати чоловічі риси як у поведінці так і у мові, це свідчить про те що сталого поняття гендер не існує, для формування певного стану гендера потрібно не тільки певна стать, а ще й певні умови. Також гендер не оже бути окремо жіночий (фемінний), або чоловічий (мускулінний), вони взаємопов'язані, і не можна виділити окремо один вид гендеру. Тому можна сказати, що гендер виявляється на різних соціально обумовлених рівнях, але загалом формує комунікативну поведінку індивідууму. «Під комунікативною поведінкою розуміємо сукупність норм і традицій спілкування народу, вікової, професійної та ін. групи» [6].

Зважаючи на певну гендерну полярність, і чоловіки, і жінки схильні до ущипливості стосовно один до одного, яка реалізується переважно в непрямих комунікативних актах – у формі прецедентних текстів: прислів'їв або приказок, загальновідомих висловів із художньої літератури, рядків із пісні, репліки з кінофільму тощо; ущипливий вислів може бути поданий як антифразис (завдяки відповідній інтонації), як порівняння з літературними, історичними постатями, фактами (алюзії) [6]. Помічено також, що жінки є більш винахідливими в ущипливості – вони подають ущипливий вислів як непрямю висловлену пораду, похвалу або комплімент. Чоловіки ж «маскують» ущипливість у вигляді анекдоту, армійського гумору або ж використовують пряме висловлення у формі знущання або образи [6].

Натомість проводити чітку межу між тактиками чоловіків і жінок вважаємо неприйнятним, оскільки їх дії залежать не тільки від індивідуально-

психічних особливостей кожної людини, але й від комунікативної ситуації, в умовах якої розгортається гендерний дискурс.

Як висновок можемо сказати, що гендерні особливості в процесі мовної комунікації значною мірою залежать від психічного складу, характеру професії, соціальної ролі досліджуваних і саме ці характеристики надає автор своїм героям.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Клещова О. Є. Мовлення чоловіків і жінок у соціолінгвістичному аспекті / О. Є. Клещова // Лінгвістика : зб. наук. праць ЛНУ ім. Тараса Шевченка. – № 3 (24). – Ч. 2. – Луганськ, 2011. – 232 с.

2. Крупка М. Гендерний дискурс у сучасній українській літературі / М. Крупка // Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство: зб. наук. праць Рівненського державного гуманітарного університету. – Вип. IX. – Рівне: РДГУ, 2000. – С. 145 – 151.

3. Клещова О. Є. Мовлення чоловіків і жінок у соціолінгвістичному аспекті / О. Є. Клещова // Лінгвістика: зб. наук. Праць ЛНУ ім. Тараса Шевченка. – № 3 (24). – Ч. 2. – Луганськ, 2011. – 232 с.

4. Матіос М. Солодка Даруся / М. Матіос. – Львів: ЛА "Піраміда", 2005. – 176 с.

5. Матіос М. Черевички Божої Матері / М. Матіос. – Львів: ЛА «Піраміда», 2013. – 208 с.

6. Насмінчук І. А. Проза Марії Матіос: до характеристики індивідуального стилю / І. А. Насмінчук // Збірник наукових праць студентів та магістрантів Кам'янець – Подільського державного університету: Філологічні науки. – Вип. 1. – Чернівці, 2006. – С. 94 – 100.

7. Ставицька, Л. О. Актуальні проблеми сучасної української гендерної лінгвістики // Доповідь на Київському міському семінарі з гендерної лінгвістики. – Режим доступу : <http://linguistics.kava.kiev.ua/seminar>



Науковий керівник – доцент А. В. Демченко,  
Херсонський державний університет

## КОНЦЕПТ «САМОТНІСТЬ» У РОМАНІ С. ПРОЦЮКА «РУЙНУВАННЯ ЛЯЛЬКИ»

*У статті досліджується різні погляди на термін «концепт». Окреслено особливості концептуального простору роману С. Процюка «Руйнування ляльки» з метою виділення засобами вербалізації концепту «самотність».*

Ключові слова: *концепт, самотність, засоби вербалізації.*

Сучасна когнітивна лінгвістика визначає різні підходи до розуміння терміну *концепт*. Але він входить у науковий обіг не лише у цій галузі, а й застосовується такими науками, як філософія, психолінгвістика та культурологія. «Концепт як когнітивне явище – це одиниця ментальних або психічних ресурсів нашої свідомості і тієї інформаційної структури, яка відображає знання і досвід людини» [2, с. 98]. До цього підходу зверталися А. Бабушкін та О. Кубрякова. Психолінгвістичний напрям підтримували дослідники О. Залевська та Р. Фрумкіна, які спираються на таке визначення: «Концепт – це спонтанно функціонуюче у пізнавальній і комунікативній діяльності індивіда базове перцептивно-когнітивно-афективне утворення динамічного характеру, що підпорядковується закономірностям психічного життя людини» [2, с. 98-99]. А в культурологічному аспекті цей термін трактується як згусток культури у свідомості людини; те, у вигляді чого культура входить у ментальний світ людини [2, с. 100]. До лінгвокультурологічного підходу зверталися у своїх дослідженнях та монографіях В. Колесов, В. Маслова тощо. У лінгвістиці концепт визначається

як авторський вибір, що формує індивідуальну картину світу в художньому творі, яка характеризується естетичними домінантами письменника [1, с. 22].

Матеріалом нашого дослідження слугувала творчість сучасного українського письменника С. Процюка. Мета статті – виявити засоби, якими вербалізується текстовий концепт «самотність» у художньому просторі роману «Руйнування ляльки».

С. Процюк є митцем, який заявив про себе як поет, а останнім часом активно пише прозу, де домінує морально-етична, психологічна та філософська проблематика. Л. Горболіс у статті «Про збереження ідентичності у романі Степана Процюка «Руйнування ляльки» розкриває проблему самоідентифікації особистості під впливом соціальних чинників. А Ю. Радько досліджує екзистенційні виміри у творчості Степана Процюка. О. Соловей у рецензії «Безкінечна купіль печалі» до роману «Руйнування ляльки» звертає увагу на символічні образи у творі.

Щодо визначення концепту «самотність», то зазначаємо, що однією із груп, які сукупно складають концептосферу, є група емоційних концептів: «це той «жмуток» уявлень, понять, знань, асоціацій, переживань, котрий супроводжує слово і поняття, виражене ним» [3, с. 66]. Отже, концепти є не лише предметом думки, але й предметом емоцій. Вони є символами, емблемами, які чітко вказують на текст, що їх породив, ситуацію, знання [3, с. 66].

Словник української мови фіксує значення самотності так: «властивість і стан за значенням «самотній», як усвідомлення такого стану» [5, с. 48]. Що ж до лексичної одиниці «самотній» (самітний, самітен, самотний), то її значення таке: «який залишився, живе і т. ін. наодинці, без нікого (про людину); сам» [3, с. 66].

Розглянемо цей концепт у контексті європейських філософських студій. Вони визначають її як особливу форму страждання, «екзистенціал людського буття, у межах якого відбувається зовнішнє або внутрішнє відособлення людей» [3, с. 65]. Самотність є результатом колізій комунікації, що спричинені

виявом людини у світі як неповторної особистості [3, с. 22]. Із психологічного погляду вона буває позитивною і негативною. Самотність визначається як соціально-психологічне явище, яке пов'язане із «відсутністю близьких, позитивних емоційних зв'язків із людьми та / або зі страхом їх втрати у результаті вимушеної або наявної психологічної причини соціальної ізоляції» [3, с. 22]. Переважно це поняття має негативні конотації.

У лінгвістичній науці значення концепту безпосередньо втілюється у доборі відповідних мовних одиниць, слів. Тому у дослідженому романі звертаємо увагу на лексику персонажів, завдяки якій передається емоційний стан. У центрі твору є наратор, який і розповідає про життя героїв. У романі «Руйнування ляльки» постають індивіди розгублені, відчужені, зневірені і самотні. Саме такою є головна героїня твору Анна. Їй притаманні такі риси, як апатичність, відчуженість, знервованість та самотність. Вони, що характерно у стосунках з чоловіком зокрема (*«я чула жалюгідну іванову метушню, але такий він став мені осоружний, такий спершу ненависний, а потім байдужий, що було однаково є іван і крісло у кімнаті чи нема ні івана, ні стола»* [4, с. 78]), так і з соціумом загалом. Байдужість героїні визначається використанням власної назви «Іван» у формі загальної. Анна має власний погляд на світ, який показано крізь призму соціальнопсихологічних рис жінки. Вона почувається самотньою у стосунках із чоловіком. Навіть найближче оточення Анни – це глухонімі сусіди: *«Окрім дітей, вона не має з ким і словом перекинутися. Із своїми сусідами – при нагальній необхідності – навчалися спілкуватися за допомогою паперу і ручки»* [4, с. 159].

Яскраво змальована ще одна постать у романі – це Іван Сороченко. У стосунках із дружиною герой відчуває себе самотнім: *«І я, прагнучи спілкування, був змушений мовчати, поринувши в архіпелаг забутих слів»* [4, с.78]. Чоловік дає оцінку мові дружини: *«так, ні, принеси, забери, я погано почуваюся, говори тихіше»* [4, с.78]. Він не може визначитися зі своїми почуттями до Анни після розлучення. Відповідно, мова героя містить сумніви та невизначеність у діях: *«Не знаю, чому так сталося, але, відколи ми*

*одружилися, я завжди боявся від'їжджати один» [4, с.73]. Чоловік залишився самотнім і прагне реалізувати себе у політичній сфері. Але спроби ці є невдалими. Серед політиків він не знаходить однодумців та підтримки, відчуває штучність і лицемірство у спілкуванні. Пригніченість душевного стану героя автор передає за допомогою односкладних речень: «Розлучився. Треба кудись їхати. Анни вже не жаль. За дітей ліпше не питай» [4, с. 196]. А можливі у майбутньому зустрічі із дітьми Іван подає неповними реченнями, що відображають його внутрішні переживання: «а хто ви...ви..ви...невже ви...ти...мі...й...мій син...» [4, с.196].*

Отже, розглянувши засоби вербалізації концепту самотності у художньому просторі твору С. Процюка «Руйнування ляльки», дійшли таких висновків: номінацією досліджуваного концепту виступають лексеми, що вказують на емоційний стан героїв: «байдужий», «осоружний», «мовчати». На вербальному рівні концепт «самотність» має різнотипні виявлення і характеризується негативними конотаціями: «немає із ким словом перекинутись», «боявся від'їжджати один», «розлучився», «було однаково». Внутрішній стан героїв виражається лексичними засобами, які передають емоційний стан персонажів. Автор вдається до використання неповних та односкладних речень, вживає парцеляцію тощо.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Буць Ж. Засоби вербалізації текстового концепту самотність у сучасній французькій «жіночій» прозі (на матеріалі роману К. Шазаль «L'institutrice» / Ж. Буць // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна. – 2015. – Вип. 51. – С. 21-23.
2. Ефремов В. Теория концепта и концептуальное пространство / В. Ефремов // Известия РГПУ им. А. И. Герцена, 2009. – № 104. – С. 96-106.

3. Переломова О. Філософсько-світоглядні аспекти лінгвістичного виміру концепту «самотність» / О. Переломова // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2012. – Вип. 50. – С. 63-70.
4. Процюк С. Руйнування ляльки / Степан Процюк. – К.: Ярославів Вал, 2010. – 280 с.
5. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1970-1980. – Т. 9. – С. 48.

УДК 3'39.391: 811.161. 81`01

**Ярошенко М.**

Науковий керівник – доцент О.Р.Гаврилюк,  
Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова (Київ)

**ЛЕКСИКА ВЕЛИКОДНЬОГО ОБРЯДУ В СКЛАДІ ПАРЕМІЙНИХ  
ОДИНИЦЬ (на матеріалі збірника Матвія Номиса «Українські приказки,  
прислів'я і таке інше»)**

*У статті розглянуто особливості функціонування лексики великоднього обряду в складі паремійних одиниць української мови, з'ясовано значення лексем у лексикографічних джерелах середини XIX – початку XX століть та сучасних лексикографічних працях.*

Ключові слова: *обряд, паремія, великодня лексика, запозичення.*

Лексична система мови тісно взаємодіє з позамовною дійсністю, матеріальними й духовними надбаннями різних культур. Одним із найяскравіших є зв'язок мови зі сферою побутування звичаїв та обрядів. Простежити історію розвитку обрядової лексики можна у фольклорних джерелах, зокрема в збірнику паремій Матвія Номиса «Українські приказки, прислів'я і таке інше».

Паремійний фонд української мови досліджували такі вчені, як І. Гнатюк, Ф. Медведєв, В. Мокієнко, М. Пазяк, Л. Скрипник, М. Сумцов, Г. Удовиченко, В. Ужченко, Д. Ужченко та інші. В. Васильченко, В. Жайворонок, В. Кононенко, О. Тищенко, В. Шевченко та інші вивчають побутову лексику, зокрема пов'язану зі звичаями та обрядами.

Актуальність пропонованого дослідження зумовлена потребою виявлення змін у семантиці лексем української мови протягом її історичного розвитку, зокрема від середини ХІХ століття до початку ХХІ століття.

Метою дослідження є з'ясування особливостей функціонування лексем великоднього обряду в складі паремій, зафіксованих у збірнику Матвія Номиса «Українські приказки, прислів'я і таке інше» (1864 р.).

У збірнику Матвія Номиса «Українські приказки, прислів'я і таке інше» було виявлено такі лексеми на позначення українського великоднього обряду та звичаїв: *Великдень, паска, крашанка, писанка, свячене* тощо. Зокрема лексему **Великдень** вжито в таких пареміях: *К Великодню сорочка хоч лихенька, аби біленька* [5, с. 58], *На Великдень на радість стріляють* [5, с. 58], *От пробі — Великдень! а він зовсім не великий* [5, с. 58], *Який день на Благовіщення, такий на Великдень* [5, с. 57], *Раз у рік Великдень* [5, с. 215], *Не щодень Великдень* [5, с. 255], *Добрідень на Великдень, добривечір на Різдво!* [5, с. 298], *Коли б то можна бути через зіму котом, через літо пастухом, а на Великдень попом* [5, с. 362], *Тинди-ринди, завтра Великдень!* [5, с. 447], *Шити-білити, завтра Великдень!* [5, с. 447], *Дівки, беріть в руки хвуки (веретена), завтра Великдень!* [5, с. 447], *Тоді сироті Великдень, як білая сорочка* [5, с. 474], *Чужа ласка сироті Великдень* [5, с. 474] тощо.

П. Білецький-Носенко так витлумачує значення слова **Великдень**: «свѣтло Христово воскресеніє, праздникъ» [1, с. 71]. У «Словнику української мови» за редакцією Б.Грінченка цю лексему по трактовано так: «свѣтлое Воскресенъе» [2, т. I, с. 131]. У сучасній українській мові слово **Великдень** має значення «християнське весняне свято, присвячене воскресінню міфічного засновника християнства — Христа» [4, т. I, с. 318].

В «Етимологічному словнику української мови» є свідчення про те, що лексема **Великдень** – це калька з грецької мови, що буквально означає «великий день» [3, т. I, с. 346].

У пареміях *Коли не прийду до церкви, то все паски святують* [5, с. 45], *Люде йдуть з пасками, а я узуюся и уберуся, так як за пасками, и йду на город* [5, с. 50], *Люде до церкви з пасками, а мій батько в очерет за качками* [5, с. 127], *Де той у Бога Великдень, а він уже й з пасками* [5, с. 149], *Обійдеця Великдень без гречаної паски!* [5, с. 250], *Обійдеця паска й без шахвану* [5, с. 250], *На, рудий, паски, щоб и ти святки знав* [5, с. 224–225], *Ся вже пасок з тридцять ззіла!* [5, с. 385] тощо часто вживаним є слово **паска**. П. Білецький-Носенко вказує на вживання лексеми **паска** в значенні «пасха. Куличь» [1, с. 273], Б.Грінченко – «пасхальный хлѣбъ, куличъ, баба» [2, т. III, с. 99]. «Словник української мови» фіксує таке значення слова: «солодкий здобний високий білий хліб циліндричної форми, що за православним звичаєм випікається до великодня» [4, т. VI, с. 86].

Варто зауважити, що в збірнику не засвідчено вживання лексеми **паска** як синонімічної до слова **Великдень**, на що вказують сучасні лексикографічні джерела: у «Словнику української мови» є потрактування цієї лексеми зі значенням «те саме, що Великдень» [4, т. VI, с. 86].

У значенні «пофарбоване куряче яйце, призначене для великодніх свят» [4, т. 4, с. 330] в українській мові вживається лексема **крашанка**. У «Словнику української мови» П.Білецького-Носенка це слово зафіксоване зі значенням «крашеное или расписанное яйцо для свѣтлаго воскресенія» [1, с. 196]. Б.Грінченко вказує на вживання лексеми **крашанка** зі значенням «окрашенное пасхальное яйцо» [2, т. II, с. 301]. Ці значення в аналізованому збірнику можна проілюструвати паремією *«Де той у Бога Великдень, а він уже из крашанками!»* [5, с. 149], а також таким коментарем М. Номиса: *«На воду виносять першу шкалярущу з писанок и крашанок: вона попливе до Рахманів и скаже їм Великдень»* [5, с. 51].

Очевидним є частковий збіг семантики лексем *крашанка* і *писанка* у лексикографічних джерелах. П.Білецький-Носенко фіксує слово *писанка* зі значенням «яйцо, испещренное разными узорами для свѣтлаго праздника» [1, с. 282], а також дає посилання на лексему *крашанка* «См. Крашанка» [1, с. 282]. У «Словнику української мови» Б.Грінченка так потрактовано слово *писанка*: «пасхальное яйцо, расписанное разноцвѣтными узорами» [2, т. III, с. 152]. У сучасній українській мові лексема вживається зі значенням «розмальоване великоднє куряче або декоративне, звичайно дерев'яне, яйце» [4, т. VI, с. 359].

Повний збіг семантики лексем *писанка* і *крашанка* засвідчують автори «Етимологічного словника української мови», які тлумачать слово *писанка* як «крашанка» [3, т. IV, с. 375]. Також лексикографічне джерело містить вказівку на індоєвропейський корінь лексеми *крашанка*, що означає «прикрашати, робити строкатим» [3, т. IV, с. 375].

У збірнику М. Номиса вживання лексеми *писанка* проілюстровано такими пареміями: *Носиця, як дурень з писанкою* [5, с. 147], *Вибачайте, серце, що не писанка, але біле яйце* [5, с. 576], *Христос воскрес та в лисинку, дайте єйце и писанку* [5, с. 708].

У паремії «*Обійдеця в неділю без свяченого*» [5, с. 250] зафіксовано вживання лексеми *свячене*, яку П. Білецький-Носенко тлумачить так: «сѣстное, которое святятъ на свѣтлое воскресеньѣ» [1, с. 324]. Однак можна спостерігати розширення цього значення в пізніших лексикографічних джерелах. Зокрема Б.Грінченко вказує на вживання цього слова зі значенням «освященный» [2, т. IV, с. 111], а в сучасній українській мові лексема вживається зі значенням «те, над чим було здійснено обряд освячення» [4, т. 9, с. 106].

М.Номис фіксує в збірці «Українські приказки, прислів'я і таке інше» й традиційне великоднє привітання: «Христос воскрес!» — «Во истину воскрес!» (здоровкаюця так на Великдень)» [5, с. 54] та вказує на його перше вживання під час обряду: «Як піп вперше скаже (ще в притворі) «Христос воскрес», як



Христа дочитаюця, то, не отказуючи ему «во истину воскрес»,— побажай чого: так и станетця» [5, с. 50–51]. Сама традиція такого вітання сягає ще апостольських часів.

Також у паремійному збірнику зафіксоване традиційне приказування у Вербну неділю чи суботу «*Верба хлѣс, бий до слѣз! Не я бью, верба бье, за тиждень Великдень, Будь великий, як верба, а здоровий, як вода, а багатий, як земля*» [5, с. 54], яке використовували, коли били себе, дітей, рідних вербовими гілками.

Отже, у збірнику М. Номиса «Українські приказки, прислів'я і таке інше» зафіксовано п'ять лексем на позначення елементів великоднього обряду та усталені фрази, які супроводжували обрядові дії. У збірнику використано лише іменники переважно на позначення матеріальних компонентів обряду (*паска, писанка, крашанка* тощо). Не зафіксовано дієслівних лексем, які, проте, побутують у народному мовленні та зафіксовані лексикографічними джерелами (наприклад, *христосуватися*). У сучасних словниках можна спостерігати розширення значення слів великодньої обрядовості, а також різний ступінь збігу дефініцій лексем *крашанка* і *писанка*, що можна простежити в лексикографічних працях від середини ХІХ ст.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Білецький-Носенко П. Словник української мови / Підготував до видання В.В. Німчук; Відп. ред. К.К. Цілуйко. – К.: Наукова думка, 1966. – 419 с.
2. Грінченко Б.Д. Словник української мови / упоряд. з дод. власн. матеріалу Б. Грінченко. – К.: Наукова думка, 1996–1997. – Т. I–IV.
3. Етимологічний словник української мови: В 7 т. / Редкол. О.С. Мельничук (головний ред.) та ін. – К.: Наукова думка, 1982-2012. – Т. I–VI.
4. Словник української мови: В 11-ти т. – К.: Наукова думка, 1970–1980.
5. Українські приказки, прислів'я і таке інше. Уклав М. Номис / Упоряд., приміт. та вступна ст. М. М. Пазяка. – К.: Либідь, 1993. – 768 с.

Науковий керівник – доцент Т.Г.Окуневич,  
Херсонський державний університет

## **ДИДАКТИЧНА ГРА ЯК ЗАСІБ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ**

*Стаття присвячена розкриттю ролі дидактичної гри у навчанні учнів української мови, значенню гри у підвищенні ефективності сприймання учнями навчального матеріалу, в урізноманітненні їхньої навчальної діяльності.*

*Ключові слова: дидактичні ігри, ігрові заняття, навчальна діяльність, елемент цікавості.*

На сучасному етапі розвитку суспільства шкільна освіта проходить шлях реформування: змінюються підходи до змісту навчання, удосконалюються навчальні програми і підручники. Основна мета навчання української мови в основній школі полягає «у формуванні ключових компетентностей, зокрема комунікативної компетентності, що виявляється у здатності учня успішно користуватися мовою (всіма видами мовленнєвої діяльності) в процесі спілкування, пізнання навколишнього світу, вирішення життєво важливих завдань».

У зв'язку з цим сучасна методика навчання мови в школі акцентує увагу на застосуванні нових підходів до навчання української мови, визначенні методів, прийомів і засобів навчання. Тому дидактичні ігри посідають важливе місце в соціалізації особистості. В ігровій діяльності створюються сприятливі умови для розвитку інтелекту учня, для переходу від наочно-дієвого до образного і до елементів словесно-логічного мислення. Саме у грі реалізуються здібності учня.

Проблема застосування гри не нова. Розробленням теорії ігор, з'ясуванню ролі, структури та значення їх для виховання і навчання учнів займалася низка науковців: психологи (Л. Виготський, О. Леонтьєв, Д. Ельконін), педагоги (А. Макаренко, В. Сухомлинський, Н. Кудикіна, В. Крутій, О. Савченко та ін.). У сучасній лінгводидактиці ігрова діяльність у центрі досліджень А. Богуш, М. Вашуленка, М. Лісіна, В. Семенов, Н. Філатова та ін. Свого часу В. Сухомлинський писав: «Гра – величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливаються життєдайний потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра – це іскра, що запалює вогник допитливості і любові до знань» [2, с. 95].

Сьогодні єдиного погляду на визначення поняття «дидактична гра» у педагогічній літературі не існує. Цей термін має різні тлумачення в працях окремих дослідників. Проблемам гри приділяли значну увагу мислителі і педагоги як минулого, так і сучасного: Аристотель, Платон, Рабле; Л. Виготський, О. Запорожець, І. Кант, Я.А. Коменський, Д. Локк, А. Макаренко, Ж-Ж. Руссо, В.Сухомлинський, К. Ушинський та інші. Так, наприклад, М. Кларін визначав, що дидактична гра – це гра за правилами, підпорядкованими досягненню заздалегідь накресленого ігрового результату [3, с.62]. У багатьох працях дослідників відбито різні підходи до визначення сутності дидактичної гри. Так, науковці визначають сутність гри як форму спілкування (М. Гончаров, Т. Ладивір, М. Лісіна, В. Семенов, В. Сушко, Н.Філатова), форму діяльності (Л. Виготський, Д. Ельконін), умову розумового розвитку (П. Каптерев, Є. Покровський, С. Рубінштейн, І. Сікорський, А. Смирнов) [1, с.47]. А. Макаренко вважав дитячі рольові ігри такими ж важливими для розвитку дитини, як для дорослого справжню працю. Однак, зазначав він, тільки та гра є педагогічно цінною, в якій учень активно діє, мислить, будує, комбінує, моделює людські взаємини.

Опрацювавши педагогічні джерела, ми обрали найбільш вдале, на наш погляд, тлумачення цього поняття: дидактична гра – індивідуальна, групова і колективна навчальна діяльність учнів, що включає в себе елемент суперництва

та самодіяльність в засвоєнні знань, умінь і навичок, набуття досвіду пізнавальної діяльності і спілкування в процесі ігрового навчання.

Дидактичні ігри, ігрові заняття і прийоми підвищують ефективність сприймання учнями навчального матеріалу, урізноманітнюють їхню навчальну діяльність, вносять у неї елемент цікавості.

Існують також і різні погляди на класифікацію дидактичних ігор. На думку О. Сорокіної доцільно виокремити такі види дидактичних ігор:

1) ігри-подорожі – відбивають реальні факти і події через незвичайне: просте – через загадкове, складне – через переборне, необхідне – через цікаве. Вони покликані посилити враження, надати пізнавального змісту, незвичайності, звернути увагу учнів на те, що існує поряд, але вони цього не помічають. Це може бути подорож у намічене місце, подолання простору і часу, подорож думки, уяви тощо;

2) ігри-доручення, в яких ігрове завдання та ігрові дії ґрунтуються на пропозиції що-небудь зробити;

3) ігри-припущення, ігрове завдання в яких виражене в назвах: «Що було б?», «Що б я зробив, якби .?» та ін. Вони спонукають учнів до осмислення наступної дії, що потребує вміння зіставляти знання з обставинами або запропонованими умовами, встановлювати причинні зв'язки, активної роботи уяви;

4) ігри-загадки – розвивають здатність до аналізу, узагальнення, формують вміння розмірковувати, робити висновки;

5) ігри-бесіди, основою яких є спілкування вчителя з учнями, учнів між собою, яке постає як ігрове навчання та ігрова діяльність. Цінність таких ігор полягає в активізації емоційно-розумових процесів (єдності слова, дії, думки, уяви учнів), у вихованні вміння слухати і чути питання вчителя, питання і відповіді учнів, вміння зосереджувати увагу на змісті розмови, висловлювати судження [4, с.61].

В. Аванесова, відповідно до характеру ігрових дій, дидактичні ігри поділяє на:

- ігри-доручення (грунтуються на інтересі учнів до дій з іграшками і предметами: підбирати, складати, роз'єднувати, з'єднувати, нанизувати тощо);

- ігри з відшукуванням предметів (їх особливістю є несподівана поява і зникнення предметів);

- ігри з відгадуванням загадок, (застосовуються на з'ясуванні невідомого: «Впізнай», «Відгадай», «Що змінилось?»);

- сюжетно-рольові дидактичні ігри (ігрові дії полягають у відображенні різних життєвих ситуацій, у виконанні ролей (покупця, продавця, вовка, гусей та ін.);

- ігри у фанти або в заборонений «штрафний» предмет (картинку) (пов'язані з цікавими для дітей ігровими моментами: скинути картку, утриматися, не сказати забороненого слова тощо [4, с.61].

Функційно всі види дидактичних ігор зорієнтовані на те, щоб навчати і розвивати учнів через ігровий задум. Ця їх властивість зумовлює особливості роботи педагога щодо використання ігрових методів у розвитку школярів.

Провівши дослідження літературних джерел, ми виокремили найважливіші завдання навчальних ігор.

1. Дидактична гра збагачує чуттєвий досвід учня, забезпечує розвиток сприймання. Розвиток сенсорних здібностей у дидактичній грі відбувається разом із розвитком логічного мислення і вміння виражати думки словами, адже для розв'язання ігрового завдання учневі доводиться знаходити характерні ознаки предметів і явищ, порівнювати, групувати, класифікувати їх, робити висновки, узагальнення. Виконання цікавих ігрових дій і правил сприяє розвитку спостережливості, довільної уваги, швидкого і тривкого запам'ятовування.

2. Розв'язання дидактичного завдання формує також і волю. Добросовісне виконання правил вимагає витримки, дисциплінованості, привчає до чесності, справедливості, впливає на розвиток довільної поведінки, організованості. Зміст і правила дидактичних ігор допомагають формуванню в учнів моральних

уявлень і понять (про бережне ставлення до предметів як продуктів праці , про норми поведінки, стосунки з однолітками і дорослими тощо).

3. Ігри з дидактичними іграшками, природним матеріалом, картинками сприяють естетичному розвитку. Цікава дидактична гра викликає позитивні емоції, поліпшує самопочуття.

Дидактична гра, як метод навчання має свою структуру. Так, Г. Пятакова і Н. Заячківська визначають 4 етапи в структурі навчального процесу, який передбачає дидактичну гру:

1. Орієнтація. Вчитель характеризує тему, яка вивчається, основні правила гри та її загальний хід.

2. Підготовка до проведення. Розподіл ролей, вивчення ігрових завдань, процедурні питання.

3. Проведення гри. Вчитель стежить за грою, фіксує наслідки (підрахунки балів, прийняття рішень), роз'яснює те, що незрозуміле.

4. Обговорення гри. Вчитель керує дискусійним обговоренням гри. Увага приділяється зіставленню імітації з реальним світом, установленню зв'язку гри зі змістом навчальної теми [4, с.2].

З'ясувавши значення дидактичної гри та існуючі види цього методу навчання, ми підкреслюємо ефективність та необхідність використання дидактичних ігор на уроках української мови. Найефективнішими є ті уроки української мови, на яких використовують різноманітні форми роботи, збагачують їх знахідками своїх творчих пошуків. У процесі гри в учнів виробляється звичка зосереджуватися, самостійно думати, розвивати увагу. Захопившись грою, учні не помічають, що навчаються, до активної діяльності залучаються навіть найпасивніші учні. Використання дидактичної гри, на наш погляд, буде доцільним і на уроках української мови.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Воробйова С. Дидактична гра в процесі навчання/ С. Воробйова // Рідна школа. – 2002. – №10. – С.46-48.

2. Жорник О. Формування пізнавальної активності учнів у процесі спільної ігрової діяльності / О. Жорник // Рідна школа. – 2000. – №2. – С.26-28.
3. Кудикіна Н. Ігрова діяльність у початковій освіті / Н. Кудикіна // Відкритий урок. – 2006. – №5-6. – С.27-32.
4. Кудикіна Н. Психологія та педагогіка гри / Н. Кудикіна // Відкритий урок. – 2006. – №5-6. – С.32-36.
5. Кукушин В. Ігрові технології на уроках / В.Кукушин // Відкритий урок. – 2006. – №11-12. – С.3-10.
6. Мамчур І. Теорія гри та її пізнавальні можливості (історичний аналіз) / І.Мамчур // Рідна школа. – 2003. – №6. – С. 61-63.